ФЕБРУАР 2019

ВИК

ЧАСОПИС УЧЕНИКА ГИМНАЗИЈЕ „С. ШКЕРОВИЋ" ПОДГОРИЦА

ВИК

ЧАСОПИС УЧЕНИКА ГИМНАЗИЈЕ „С. ШКЕРОВИЋ" ПОДГОРИЦА

ФЕБРУАР 2019

Gimnazija
Slobodan Škerović
Podgorica

ЗНАК

ЧАСОПИС УЧЕНИКА

ГИМНАЗИЈЕ „СЛОБОДАН ШКЕРОВИЋ”

ПОДГОРИЦА

Број 17

Шк. 2018/19. г.

Шк. 2018/19. г.

Корице:

Click Print – Подгорица

Координаторке:

Мирјана Перовић, проф.

Соња Шаковић, проф.

Мала изложба ЗНАКА:

Гордана Требјешанин, проф.

Ивана Ћупић, проф.

Маша Јововић, проф.

Горица Брауновић, проф.

Припрема:

Младен Јанковић, проф.

Издавач:

ЈУ Гимназија „С. Шкеровић” – Подгорица

Тираж:

1000

Штампа:

Click Print – Подгорица

САДРЖАЈ

УМЈЕСТО УВОДНЕ РИЈЕЧИ 7
ПРЕДСТАВЉАМО... 10
ЦРНА ГОРА – МОЈА ДОМОВИНА 10
МОЈА ТАЧКА ГЛЕДИШТА 13
НЕМАР, НЕЗНАЊЕ, ИЛИ... КАО КЉУЧ ОДНОСА ПРЕМА ЈЕЗИЧКОЈ ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ НА НАШИМ ПРОСТОРИМА 13
СА КРЕАТИВНИХ ЧАСОВА... 18
ПОЧЕЦИ СЛОВЕНСКЕ ПИСМЕНОСТИ 18
КАФИЋ „ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ” 20
РЕКЛАМА 22
ЖАЛБА 23
ЈЕЗИЧКЕ СЛИКЕ С ПУТОВАЊА 24
ТУ, ПОРЕД НАС... ХРВАТСКА 24
ТУ, ПОРЕД НАС... БЕОГРАД 27
ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА–ШИПОВО–ЧАЧАК–ПОДГОРИЦА 30
ТУ, ПОРЕД НАС... НИКШИЋ 32
ТУ, ПОРЕД НАС... ДУРМИТОР 33
ТУ, ПОРЕД НАС... ПАНДУРИЦА 34
ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА 35
ТУ, ПОРЕД НАС... СЈЕВЕР–ЈУГ 40
ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА 41
ТУ, ПОРЕД НАС... ВИРПАЗАР 43
ТУ, ПОРЕД НАС... ЦРМНИЦА 44
ТУ, ПОРЕД НАС... ОД ЗЕТЕ ДО МОРА 46
ТУ, ПОРЕД НАС... УЛЦИЊ 47
ТУ, ПОРЕД НАС... БИЈЕЛО ПОЉЕ 49
ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА 49
ИСПОВИЈЕСТ ИМЕНИЦЕ *ТЕЖИНА* 50
МАЛА БИОГРАФИЈА РИЈЕЧИ *СМОР* 53
МАЛИ ГИМНАЗИЈСКИ РЈЕЧНИК ЖАРГОНИЗАМА (ДРУГО, ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ) 55
РАЗМИШЉАМО... О КОМУНИКАЦИЈИ 64
ГОВОР ТИЈЕЛА (НЕ) МОЖЕ ЗАМИЈЕНИТИ ВЕРБАЛНУ КОМУНИКАЦИЈУ 64

ПРАЗНИЦИ КАО ПОВОД: СА КРЕАТИВНИХ ЧАСОВА... ХЕМИЈЕ 69
КАД СЕ СПОЈЕ ПРИРОДНИ И ВЈЕШТАЧКИ ЈЕЗИК, ЛИЈЕПЕ ЖЕЉЕ И СТРУЧНА ТЕРМИНОЛОГИЈА 69
А „СВЕ ЈЕ У ВЕЗИ НА СВЕТУ”, ЗАР НЕ? 74
ПОНЕКАД МИ СЕ ЧИНИ ДА МОЈИ РОДИТЕЉИ И ЈА ГОВОРИМО РАЗЛИЧИТИМ ЈЕЗИЦИМА 75
ИЗ НАШЕГ УГЛА... 81
ПРИЧАМ ТИ ПРИЧУ 81
АУТЕНТИЧНОСТ ИЛИ КОМЕРЦИЈАЛНОСТ 84
ИНСПИРИСАЛО МЕ... 85
ПИШЕМО... О СЕБИ 86
ТО САМ ЈА 86
ПИШЕМО... ДРУГИМА 90
У СВИЈЕТУ БОЈА 98
БЕЛА 98
ЖУТА ЈЕ НА РАДОСТ 98
ПЕПЕО ДАВНЕ САДАШЊОСТИ 99
БОЈА КАО СИМБОЛ 99
ЦРВЕНА 100
СТРАНИЦЕ „ЗНАКА” У БОЈИ СТИХОВА 102
СИРОТИЦА СИВА 102
БИЈЕЛА 102
ЈОШ ЈЕДАН 104
ДАЛЕКО 105
И ПРОСТО 106
СЛИКЕ 107
КАЖЕШ 108
ЛЕПТИРИ 109
БЕЗ РИМЕ 109
СВЈЕТОВИ УМЈЕТНОСТИ 110
УЖИВАТИ У УМЈЕТНОСТИ/КЊИЖЕВНОСТИ ЗНАЧИ ОТВОРИТИ ШИРОМ И ОЧИ, И УШИ, И МИСЛИ, И СРЦЕ 110
ДОБРУ КЊИГУ ЧИНИ ДОБАР ЧИТАЛАЦ… 116
ЧИТАЛАЦ И ЊЕГОВИ СТЕРЕОТИПИ НАСПРАМ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА 116
ПРЕД УМЈЕТНИЧКИМ ТЕКСТОМ… 136

БАНОВИЋ СТРАХИЊА – УСАМЉЕНИ ЈУНАК КОЈИ ПРАШТА 136
ВУК ЗАВИЈА У ГОРИ ЗЕЛЕНОЈ 136
„ПУТ АЛИЈЕ ЂЕРЗЕЛЕЗА” ИВА АНДРИЋА 139
СВИЈЕТ И СВИЈЕСТ СТАРОГ ВИЈЕКА 144
АТМОСФЕРА У ПОЕЗИЈИ НАШИХ РОМАНТИЧАРА 147
ОТВОРИ ЧУЛА ЗА СИМБОЛЕ КОЈЕ ТИ ШАЉЕМ, ДОТАКНИ ИХ ДУХОМ, И СПОЗНАЈ МЕ (ПРЕД СТИХОВИМА НАШИХ МОДЕРНИСТА) 148
ЈОВАН ДУЧИЋ, „МОРСКА ВРБА” 149
ПРАЗНИНА, БЕСМИСАО И НЕОСТВАРЕНОСТ ЛИКОВА У „СЕОБАМА” М. ЦРЊАНСКОГ 156
ШЕКСПИРОВ „ХАМЛЕТ” 159
КОМАД У КОМАДУ (ФУНКЦИЈА И СМИСАО ПОЗОРИШТА У ШЕКСПИРОВОМ „ХАМЛЕТУ”) 161
ПОРОДИЧНА ПРОПАСТ СОФКИНЕ ПОРОДИЦЕ, ГЛЕМБАЈЕВИХ И ИСАКОВИЧА – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ 165
У МОМ ПОЧЕТКУ ЈЕ МОЈ КРАЈ (ПРОБЛЕМ СМИСЛА ЉУДСКЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ – МОТИВ КЊИЖЕВНОСТИ СВИХ ВРЕМЕНА) 166
БЕКЕТ, „ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА” 173
СМРТНА РАВНОДУШНОСТ У БЕКЕТОВОМ ДЈЕЛУ „ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА” И КАМИЈЕВИМ ДЈЕЛИМА „СТРАНАЦ” И „МИТ О СИЗИФУ” 176
ЈОЗЕФ К. – КРИВАЦ ИЛИ ЖРТВА 177
ЋАМИЛОВО СТРАДАЊЕ 180
ПРИЧА И ПРИЧАЊЕ – ТЕМА АНДРИЋЕВОГ СТВАРАЛАЧКОГ ОПУСА 181
ПРОКЛЕТА АВЛИЈА – СИМБОЛ ЖИВОТА У ИСТОИМЕНОМ АНДРИЋЕВОМ ДЈЕЛУ 186
ПОГЛЕД... УНАЗАД ИЛИ – УНАПРИЈЕД 194
СЛИКА ЗА РАМ – СЕПТЕМБАР 2018. Г. 194
ЗАБОРАВЉА СЕ СВЕ ШТО СИ РЕКАО ИЛИ УЧИНИО, АЛИ НЕ И КАКВЕ СИ ОСЈЕЋАЈЕ ПРОБУДИО 197
ФИЛОЛОЗИ ЧИТАОЦИ... 199
МИЛИЦА ШЋЕПАНОВИЋ, „БРДА НА РАЗБОЈУ” 199
„РОД И ДОМ” САФЕТА СИЈАРИЋА 202
ЏОН ГРИН, „У ПОТРАЗИ ЗА АЉАСКОМ” 204
„ЦРНОТУРЦИ” ХУСЕИНА БАШИЋА 206
„МОЈА БАКА ВАМ СЕ ИЗВИЊАВА” ФРЕДРИКА БАКМАНА 213
„ТРАГАЊЕ ЗА СРЕЋОМ” КРИСА ГАРДНЕРА 217

ПРЕКО ГРАНИЦА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА... 221
„БУКА И БИЈЕС” ВИЛИЈАМА ФОКНЕРА 221
„КРАЉ ЛИР” (драма у пет чинова) ВИЛИЈАМА ШЕКСПИРА 232
„МАГБЕТ” ВИЛИЈАМА ШЕКСПИРА 239
„ЋЕЛАВА ПЕЈВАЧИЦА” И „СТОЛИЦЕ” ЕЖЕНА ЈОНЕСКА 248
„ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА” ВЛАДАНА ДЕСНИЦЕ 252
ГИМНАЗИЈАЛЦИ ГЛЕДАОЦИ… 269
ПРЕДСТАВА „ШЋЕРИ МОЈА” 269
ГИМНАЗИЈАЛЦИ – (МОЖДА) БУДУЋИ РЕДИТЕЉИ… 271
ЛИЦА МЕДЕЈЕ 271
ОКОМ ФИЛОЛОГА... 282
ПИСМА ИЗ ЛУТРАКИЈА 282
ПРАГ – ПУТОВАЊЕ У СРЦЕ ЕВРОПЕ 294
САРАЈЕВО – ГРАД ГДЈЕ СЕ ЉУБЕ ИСТОК И ЗАПАД 313
ВРЕЛО ЉЕТО НА ЦРНОГОРСКОМ ПРИМОРЈУ 341
ЛЕЈК ФЕСТ 344
ПРЕПОРУЧУЈЕМО ДА ПРОЧИТАТЕ... 352

УМЈЕСТО УВОДНЕ РИЈЕЧИ

Препознавање нашег рада, посвећености и труда највише цијенимо, зар не? Сви тежимо томе да и други људи примијете нашу креативност и да сазнају за нешто што смо баш ми осмислили, и на шта смо поносни. Јер и најбоља дјела ће увијек остати само „добра основа за нешто посебно" ако заувијек остану закључана у некој фиоци.

„Знак", часопис ученика ове гимназије, наш часопис, чини да се све фиоке испразне, и да таленат који имају ученици наше школе изађе на свјетло дана. Можда звучи чудно, али тачно је. „Знак" није скуп страна попуњених из досаде, или жеље да се празан простор попуни било чим, и да се то назове „годишњом збирком радова ученика". Свака ријеч, свака фотографија и сваки цртеж има своју причу и, вјерујте на ријеч, има душу. На његовим страницама се може осјетити атмосфера Гимназије и дух амбициозних гимназијалаца.

Од рјечника тинејџерских жаргонизама, есеја о озбиљним филозофским романима до фантастичних илустрација класичних дјела – „Знак" има све. На његовим страницама се може погледати и „Мала изложба 'Знака'" – и сваки бивши гимназијалац на тренутак ће се вратити у школске дане.

Нису у „Знаку", наравно, само есеји о дјелима обавезне школске лектире, или текстови везани за програм које се обрађује у школи. Пажљивом читаоцу неће промаћи теме које занимају гимназијалце а које су често ван програма било којег предмета. И сами се понекад изненадимо кад прочитамо текст неког нашег друга или другарице, и схватимо шта

се све мота по његовој глави. Стога овај часопис показује колико идеја млади имају, колико раде и колико су већ сада спремни да мијењају свијет – ријечју, фотографијом, цртежом или сликом; препорукама за читање; радовима са креативних часова у Школи…

Као ученице четвртог разреда Гимназије „Слободан Шкеровић", већ трипут смо имале прилику да своје радове објавимо у „Знаку", и са сигурношћу можемо рећи да је заиста изузетан доживљај кад видиш да је твој рад, твој састав довољно добар да се нађе у школском часопису, заједно са радовима ученика виших разреда. Хладни фебруарски дани, када „Знак" обично излази, вријеме су када се сви осјећамо као мали писци чија је најновија књига управо објављена, поносни на све радове који су обиљежили наш рад у два полугодишта. Зато је „Знак" – мала збирка великих идеја.

Сваког фебруара ставимо друштву до знања да наша школа није објекат кроз који пролазе генерације дјеце/људи које у њој уче да мисле што и сви остали, већ се формирају личности од којих ће ускоро зависити свијет у коме живимо, и врло је важно да се њихово мишљење већ сада чује и уважи. „Знак" је драгоцјен – зато што су у њему ученици. И само они. Или: они сами собом. Својом мишљу, ријечју, идејом, линијом… „Знак" је драгоцјен – зато што излази ван зидова школе, и нашег прелијепог школског дворишта, и нашега града…

Већ од децембра узбуђење расте. Који радови ће бити објављени? Да ли ће текстови бити интересантнији од оних из прошле године? А Изложба? Нисмо ли, можда, пропустили да нешто пошаљемо? Јер – сви учествују, сви стварају! И нема важних и мање важних страница! Једна за другом и једна са другом чине мозаик, траг у времену који оставља ова генерација подгоричких гимназијалаца!

Јулија Ђоковић и Настасија Радоњић, IVл

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

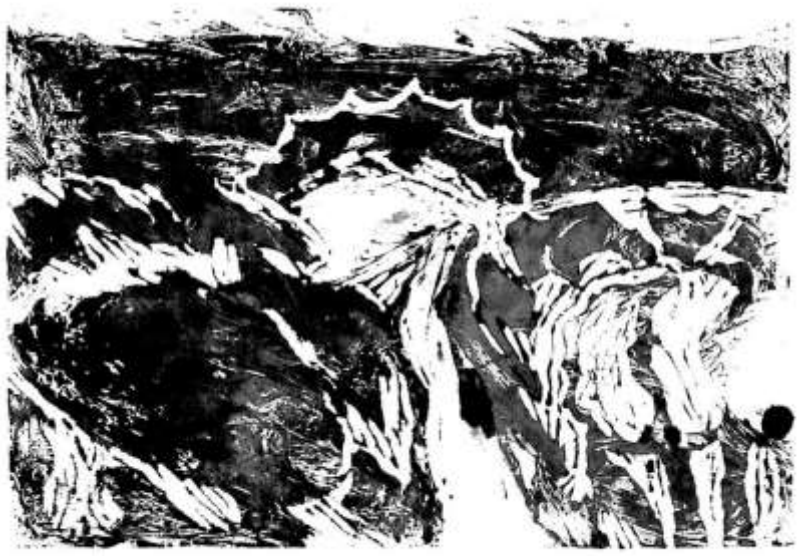
ПРЕДСТАВЉАМО...

РАД НАГРАЂЕН ПРВОМ НАГРАДОМ НА КОНКУРСУ САВЕЗА УДРУЖЕЊА БОРАЦА НОР-а И АНТИФАШИСТА ЦРНЕ ГОРЕ У САРАДЊИ СА МИНИСТАРСТВОМ ПРОСВЈЕТЕ ЦРНЕ ГОРЕ НА ТЕМУ

ЦРНА ГОРА – МОЈА ДОМОВИНА

Ако се икада отиснете трагом старих путева по некада сјајном Медитерану и закорачите само мало даље од границе познатог, ако пустите нехајним вјетровима и бескрајним валовима да вас лагано воде, онда ћете можда у некој нијемој даљини угледати обалу са безброј брда што нагло израњају из плаветнила мора и, као Титани, чувају улаз у Црну Гору. То је земља која је борбом освојила вјекове, те ситне поданике времена чинећи их ништавним, она је остала да буде истински дом слободи, па данас попут горде љепотице стоји на раскршћу свјетова.

Црна Гора је више од земље у којој сам рођена. Она је мисао која вјечно лута магловитим стазама ума и мјесто које веже нитима искона, што су некад танане, некад чврше, али створене да постоје заувијек. У суштини, човјек трага за идеалном домовином гдје се безбрижно и лијепо живи, сјећајући се као кроз неки чудни, давно заборављени сан да је једном живио на небу, све док није био прогнан у „долину смрти". Чини се да је древни пламичак тог живота остао брижљиво сачуван и у срцу црногорског човјека, дајући му снаге да истраје и преброди замке које ход историје оставља за собом. Он није марио што га је стварност оковала за

бесудну земљу сиромаштва и рата, већ је настојао да јој пркоси, загледан у небеске даљине, а беспомоћан у искреној жељи да их цијеле досегне. Ипак, његова жеља је пролетјела кроз мук и тмину дугих времена, постојала и онда када га више није било да би једног дана постала судбина читавог народа.

Тако су са црногорских огњишта бјежале велике царевине, извојевале су се побједе којима се чудио свијет, никада не могавши да докучи мистични дух људи са стјеновитих, динарских планина који нису имали много, нити је срећа била на њиховој страни, али су зато посједовали понос, храброст и срце да се суоче са било ким. Оставили су нам слободну Црну Гору као највредније насљеђе које треба с великим поштовањем да чувамо. На крају је створена легенда. У њу је ушла прича о чудесној и маленој земљи која није хтјела да љуби ланце и која је непролазним стварима као жртву предала све што је имала.

Историја ју је запамтила као блиставу побједницу над злом фашизма на свом путу ка једнакости и правди, чиме је заслужила да уђе у златну дворану славних земаља. Поред тога, црногорско име је још познато и као свјетионик писане ријечи међу Јужним Словенима. Спој ратничке културе, књижевне традиције и грациозне љепоте природе заправо и чини Црну Гору јединственом. Она је пространо платно на коме је умјетник насликао дубине своје душе и излио посљедњи сјај инспирације, оне праве, због које се осјети срећа у најчистијем облику. Лаким покретом четкице начинио је планине чији врхови у сумрак бивају ружичасти и задуго се урезују у памћење, па човјеку изгледа, гдје год да крене, имаће их пред очима. Можда се негдје у даљини призора назире и плави Јадран, чије воде трепере као огледало звијездама док путују кроз тишину ведре, љетње ноћи. Цијела слика одише надземаљским спокојем какав је одиста својствен само природи што се увијек игра са промјенама и зато никада није иста.

Црну Гору су походили многи страни путописци, налазећи да је савршен примјер ријетког драгуља. Скривена међу горостасним врховима који нестају у млијечној магли, одувијек се пред путницима појављивала под велом тајанствености који би полако одбацивала све док се не покаже у својој пуној раскоши. Чак је и чувени лорд Бајрон једном написао: „У тренутку постанка планете, најљепше спајање земље и мора догодило се на Црногорској обали”.

Данас моја отаџбина тражи своје мјесто под сунцем. Морал старих ратника заљубљених у идеале као да полако блиједи, сада су тековине материјалног доба мало више

на цијени и млади људи трагају за животом и смислом ван граница Црне Горе. Многа мјеста, нарочито она планинска, на сјеверу, скоро су опустјела и тужно вапе за онима који се неће вратити. Једног дана ћемо се суочити са трагичном стварношћу, а то је да смо побјегли јер је тако било најлакше. Међутим, умјесто тога, треба се охоло осмијехнути животу, па пронаћи достојанство које бјеше тако типично за наше претке и заређи се да ћемо предано градити домовину из које смо поникли да бисмо јој се на крају тиме одужили.

Точак цивилизације се убрзано креће и Црна Гора настоји да га беспоговорно прати. Епохе јој се непримјетно шуњају иза леђа, промичу и одлазе у заборав, као да их никад није ни било. Генерације се смјењују, сви ти случајни пролазници у времену и простору, проклети због свог кратког људског вијека. Једино планински вијенци оковани ледом стоје вјечито непомични, пружајући се у загрљај азурном небу и шапћући му причу о патњама и подвизима црногорског народа.

Џенана Ђурковић, IIIц

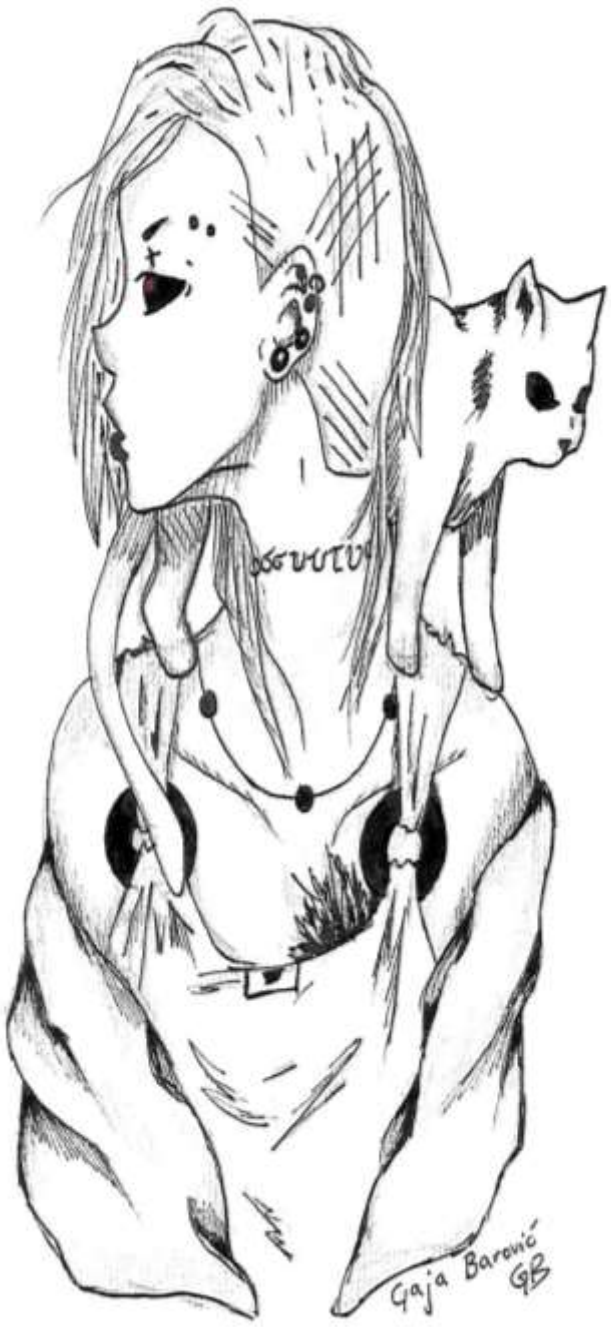

Мала изложба ЗНАКА
Марија Вучинић, IIIд

МОЈА ТАЧКА ГЛЕДИШТА

НЕМАР, НЕЗНАЊЕ, ИЛИ... КАО КЉУЧ ОДНОСА ПРЕМА ЈЕЗИЧКОЈ ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ НА НАШИМ ПРОСТОРИМА

Млади у Црној Гори, а сигурна сам и шире, не схватају у потпуности значај језика, не знају, или просто не маре за то да знају историју свога језика, колико је људи посветило читав живот језику и његовом развоју.

Почев од Ћирила и Методија, Солунске браће, која су 863. године кренула у велики поход, ширећи хришћанство у Моравској (Чешка) на језику македноских Словена. Створили су словенску литургију, и осмислили прво писмо – глагољицу (38 знакова, фонетски принцип). Сигурна сам да велики дио моје генерације не зна ко су били Климент и Наум, и како су, упркос томе што су били протјерани из Моравске и што су списи на глагољици били уништени, успјели да створе ћирилицу, друго словенско писмо од 40 знакова. Ако бисте питали неког мојег друга или другарицу шта је Мирослављево јеванђеље, гдје је написано, или зашто је значајно, добили бисте само по један збуњен поглед и подигнуту обрву. Као што је Октоих многима само назив награде која се уручује

некоме, иако баш нису сигурни којим поводом.

А тек да не причам о великој језичкој реформи Вука Караџића. Да ли понекад помислимо на то колико је труда требало да буде уложено у увођење једне графеме, нпр., „х”, 1836. године? Запита ли се ико кроза шта су прошли Ђура Даничић, Вук Караџић, Иван Мажуранић, и многи други великани да на књижевном договору у Бечу уведу, 1850. године, народни језик у књижевност?

Признајем да до свог уписа у средњу школу ни ја нисам обраћала пажњу на све ове велике догађаје, и на језик уопште, али сада када све ово знам драго ми је што је тако, и желим и другима да науче оно што сам и ја.

Олгица Рашовић, IIф

****

Наш језик, овакав какав је данас, прошао је кроз разне етапе развоја.

Од првог језика којим су говорили наши преци у прапостојбини, прасловенског, до засебног црногорског, српског, хрватског, босанског језика, који су добили називе по државама у којима се говоре...

Да би се ширило хришћанство, Ћирило и Методије, познати и као Солунска браћа, преводе црквене књиге са грчког на језик македонских Словена из околине Солуна, који се није много разликовао од осталих словенских дијалеката и био је разумљив народу. Године

863. стварају прво словенско писмо, глагољицу, па се због тога ова година сматра почетком наше писмености. Први књижевни језик Словена је старословенски. С временом су сви народи уносили елементе народног језика у књижевни и на тај начин настају редакције старословенског језика (српска, босанска, македонска, хрватска, бугарска).

Српска редакција, односно, српскословенски језик је језик на којем је стварано од краја 12. до прве половине 18. вијека. Мирослављево јеванђеље је најстарији ћирилични споменик српскословенске писмености из 12. вијека. Писао га је Глигорије Дијак у Цркви Светог Петра и Павла у Бијелом Пољу за захумскога кнеза Мирослава. Падом српске државе под турску власт у 15. вијеку, замире књижевна дјелатност, али на нашем простору, у Црнојевића штампарији на Цетињу 1494. г. штампан је Октоих, инкунабула која се сматра првом штампаном књигом у Јужних Словена.

Рускословенски је нова етапа у развоју књижевног језика. Настао је у данашњој Војводини, у условима кад аустријске власти појачавају активности како би германизовали српски народ, а књиге стижу из Русије, баш као и учитељи. Поједини писци, у жељи да пишу језиком који је разумљив народу, у књижевни уносе елементе народног језика и тада настаје мјешавина названа славеносрпски, који је у употреби и током 19. вијека, све до званичне побједе Вукове реформе.

Након Мркаљеве реформе ћирилице и идеје о увођењу народног језика у књижевност у дјелу Д. Обрадовића, Вук С. Караџић, рођени ијекавац, кодификује источнохерцеговачки дијалект штокавског нарјечја ијекавског изговора као основицу књижевног језика. Реформа језика и правописа у духу су романтичарских идеја о уједињењу Јужних Словена на овим просторима. Темељ заједничком књижевном језику, заснованом на народној основици, постављен је 1850. г., и познат као Бечки књижевни договор. Најзначајнији датум у уједначавању и осавремењивању правописне норме је 1954. г., тзв. Новосадски договор. Након рата 1990. године и распада Југославије, издвајају се из српскохрватског језика засебни језици, именовани по новонасталим државама.

Моја генерација не зна довољно о развоју нашег језика кроз историју. Користимо се њиме као већ готовим производом, не знајући кроз какве је промјене пролазио. Учимо стране језике, чију граматику, историју и културу познајемо боље од сопствене, најчешће се према њој/својој односећи као према нечему што се подразумијева, или чак и није нарочито битно.

Стога је важно да се, ослушкујући и размишљајући о оном што чујемо, учећи о њему, и учећи га, озбиљно потрудимо да га даље развијамо и унапређујемо, јер је матерњи језик основ споразумијевања и откривања нових свјетова, и нових језика, такође.

Анастасија Фемић, IIф

***

Неминовно је да смо запоставили себе, своју културу, језик. Немар према нашем индентитету са дугом историјом, довео нас је до незнања.

Често заборавимо на Ћирила и Методија, који су нама Словенима направили ново писмо; и на њихове ученике, Климента и Наума, који су наш језик обогатили стварањем ћирилице.

Не бисмо смјели занемарити Саву Мркаља, који је реформом тог писма отворио пут Вуку Караџићу, да реформом описмени наш народ. Он, творац, и зачетник идеје о реформи језика, увођењем стандардног/књижевног језика је оставио трајни споменик културе на нашим просторима.

Да, истина је да је незванична побједа његове реформе била давне 1847. године, уз превод „Библије“, радове Петра II П. Његоша и „Песме” Б. Радичевића; али зар је било толико давно да бисмо већ почели да занемарујемо све што посједујемо?

Постајемо опсједнути енглеским језиком, а нисмо савладали падеже и гласовне алтернације.

Не промовишемо богату језичку културу – нисмо свјесни да смо имали штампарију на Ободу, одмах након Гутенберга – ми, мали Словени.

Чему је служио Новосадски договор из 1954. г. ако тамо постављене стандарде не умијемо да примијенимо? Колико смо залутали у сопственом незнању, па више пажње посвећујемо страним језицима, гдје добијамо чак и боље оцјене?

Вук се за своје идеје борио цијелога живота. А ми смо заборавили? Наш језик је наша култура, коју морамо да његујемо.

Анастасија Баошић, IIф

СА КРЕАТИВНИХ ЧАСОВА...

ПОЧЕЦИ СЛОВЕНСКЕ ПИСМЕНОСТИ

Verba volant – scripta manent,
Изрека коју чујемо често,
А у 9. вијеку, ето, и код Словена
Своје је нашла мјесто.
Књига није било, нажалост, тамо,
Ријечи су се изговарале само.

А кад снажно притисну мука нека,
Кнез Растислав позва помоћ издалека.
Словенска мисија започета тада
Племенима словенским поста једина нада.

И дивна браћа, два наша јунака,
Ћирило и Методије,
Знајући да сва су слова лака,
Преведоше црквене књиге. Наивни само мисле – без бриге.

Са Солунском браћом наста ново писмо;
Словени повикаше: „Више неписмени нисмо!”
Глагољати знаде тамо свако,
Али сад и писање поста лако.
По угледу на грчко курзивно писмо,
Глагољица 863. наста:
Слова – као кад лети ласта.

Глагољица

Али ни мука с глагољицом не мину Словене –
Почеше да прогоне присталице њене.
Моравска – Рим – Моравска:
Од твораца глагољице остадоше ученици само,
И никад не имаху мира, ни другдје, ни тамо.
Предани мисији, створише ћирилицу, азбуку нову,
У којој је опет сваки глас био у посебном слову.

Словени су знали колико значи то
Кад их описменише Методије и Ћирило.
Донесоше у замрли крај искру живота,
Словене огрија сунца топлота.
И данас захвални њима ми смо
Јер учинише да имамо – своје писмо!

Ана Кажић, IIф, шк. 2017/18. г.

КАФИЋ „ЋИРИЛО И МЕТОДИЈЕ”

(Мјесто дешавања)

Савремено доба

Неколико младих Подгоричанки сједи у кафићу и весело ћаска. Чује се дијалог о најновијем типу мобилног телефона, занимљивим дешавањима у школи и око ње...

Шокиране изгледом ненашминкане младе конобарице у скромном црном хаљетку, отварају Мени. Док остале гледају широм отворених уста, једна гласно протестује јер је текст писан хијероглифима, а очигледно је и да неће моћи да попију ни дојч, ни капућино, чак ни да поједу пицу...

𓀀𓀁𓀂𓀃

MENI

~~~
~~~

ⰽⰱⱏⱁⱂⱏ
HRANA:

ⰳⱏⰾⱏⰺⰺⱏ ⰶⰾ Ⱗⰵⰱⰻⰺⱏⰳⰿⰵ

salata od jerbasme (vrsta sočne jesenje kruške)

ⰳⱏⰾⱏⰺⰺⱏ ⰶⰾ ⰳⰶⰹⰿⰸⰵ

salata od suvice (suvo grožđe)

ⰳⱏⰾⱏⰺⰺⱏ ⰶⰾ ⰺⰺⰷⰹⰿⱏⰱⰵ

salata od tikvare (vrsta jabuke)

ⰽⰾⰵⰵⰻⰺⱏⰿⱏ ⰶⰶ ⱏⰧⰿⰿⰶⰸⰶ

hljebača u ajmokcu (hljeb s kvascem u bijelom sosu)

ⱏⰧⱂⰿⰱⰵⰻ ⰳⰶⰿⱏ ⰶⰶ ⰻⰻⰵⰱⰿⰷ

ajnpren supa u šerpi (čorba od zaprške, sirotinjska supa)

A кад се и остале огласе чудећи се како су се уопште нашле у овом безвезном кафићу, у коме се не може поручити ништа нормално, и демонстративно устану, јер филолози немају бесконачно много времена за изласке, пошто морају да уче историју језика на нашим просторима, појављују се власници – Ћирило и Методије, Солунска браћа, да им протумаче Мени и подсјете их на прошлост.

Гледајући у под, стрпљиво и без прекора, Браћа појашњавају да пред дјевојкама нису хијероглифи, већ глагољица, прво словенско писмо, па су и напици и јела у Менију у складу с временом и навикама Старих Словена.

Пажљиво саслушавши Ћирила и Методија, најгласнија од дјевојака, док устају, гласно коментарише: „Ух, каква лекција! Овога блама...”

Теодора Брновић, IIф, шк. 2017/18. г.

РЕКЛАМА

– Имате ли проблема у кухињи? Све сте пробали, али ништа није успијело!

Ми немамо рјешење за вас, али ако купите наш производ за само 99,99€, ми ћемо бити срећни, а ви ћете одмах видјети промјене на свом финансијском и здравственом стању.

Али то није све! Ако позовете одмах, добићете додатак чак по цијени три иста таква производа!

Ваш Манолиде

Милица Ћупић, Ix

Мала изложба ЗНАКА
Гаја Баровић, IIIe

Лана Бртан Подгорица 25. септембар 2018. г.

81000 Подгорица

Ламела 2А4

ЈУ Гимназија ,, Слободан Шкеровић”

ЖАЛБА

Предмет: Трајање великог одмора

Велики одмор за неколико стотина ђака траје само 15 минута. Д.О.О. ,,Забјело” или, познатије, ,,Код Фета”, не може да стигне да нас услужи. Сматрам да без великих промјена у наставном распореду одмор може бити продужен за бар 5 минута. Када бисте продужили одмор, смањио би се број ученика који добијају неоправдане јер не стижу да обједују.

Подносилац жалбе

Лана Бртан, Іи

У прилогу: пола хамбургера

ЈЕЗИЧКЕ СЛИКЕ С ПУТОВАЊА

ТУ, ПОРЕД НАС... ХРВАТСКА

Баба: И што велиш? Како ти је било у Хрватску?

Ја: У Хрватској... значи, лудило. Топ сам се провела.

Баба: А јеси их разумјела ишта?

Ја: А окле, јадна... Првих неколико дана нисам знала ђе се налазим, али ми је послије лакше било...

Баба: Ау... А што причаш то?

Ја: Ево, сад ћу ти рећ'!

Слика: Далматинка, Загорка, Црногорка у ресторану

Д: Знам једно липо мисто ди бисмо могле нађ' нешто за појест'; али да ли ти имаш, можда, неку посебну жељу?

Ц: Нисам сигурна ђе би било најбоље, али ја волим да ручам у конобе.

Д: Шта?! О чему ти говориш?

З: Полако, полако, смири се! У њеном језику, коноба значи ресторан, а код нас – коноба је подрум.

Ц: Ха-ха-ха-ха!

Д: О, тако значи... Па идемо онда јест' у „конобу" са италијанском кужином.

Ц: ОК, супер звучи!

. . .

З: Бум ти препоручила повртну јуху од граха или махуне.

Д: У, да, та ти је добра, али триба ти и мало црнога круха уз њу.

З: Је, је, са тим буде, факат, љепо.

Д: Питат ћемо послугу који кухар је у смјени, и ако буде Анте, наручит ћемо салату од кукумаре и рајчице – са мало оцта. Он је најлипше спрема!

З: А, Црногорка, закај си се ушутила?

Ц: Ха-ха-ха! Треба ми мало времена да „пофатам” све ријечи, али полако ћу.

З: Чек-чек... Кужиш наш говор, кај не?

Ц: Па потребно ми је мало времена да се прилагодим и схватим.

Д: Повест ћемо дите на фешту, тамо ће јој тек бит’ фрка, ха-ха-ха...

Слика: Код доктора

Д: Изгледа да није трибала пит’ вино. Сваки пут заврши код ликара на опћој медицини, а ми са њом морамо одит’ чак на пети кат. Уффф..

Ц: Ух, нема везе, само да је жива и здрава, ако Бог да...

Д: О, ево је! Триба ли ти помоћ?

З: Кај не? Де, држи ми ово... Е, сад се осјећам турбо, ха-ха...

Д: Е, липо онда! Хај’мо одит’ у месницу да си купимо нешто за вечерат’.

З: А за кај нам то треба? Имамо све дома.

Ц: Да, у праву је. Не морамо иђ’ сад до месаре, далеко је...

Д: Ха-ха-ха... Липо онда.

Слика: Планови

Д: Сутра када се заврши ногометна утакмица, одвест ћемо те на један оток у близини. То је липо мисто, и трибаш га обић’. Кад сам била мала, мој дида и ћаћа су напорно радили у свом уреду, у тврткu, али петком су посли посла влаком долазили у град да би ме одвели тамо. А увече сам знала гледат’ у луну све док звизде не достигну свој највећи сјај.

З: Аха, љепо је желит одвест’ д’јете там’, али си заборавила да морамо отић’ на онај спровод.

Ц: Какав провод? ’Оћу ја са вама да идем у провод!

З: Не, душо. Не провод, већ спровод. То је, заправо, сахрана.

Слика: Буха има свуда

Позната сам по томе да се плашим инсеката, било које врсте, и сусрет с њима ми је увијек непријатан догађај. Ипак, због једног љетошњег, чула сам традиционалну хрватску дјечју пјесмицу:

Господична фрајерица
Спремала се спат';
Буха ју је пичила –
Какав је то гад...
Мучи, мучи, мрцина,
Нећеш ми утећ'.
Ја ћу те уловит',
И на грилу пећ'.

Сара Вујисић, II ф

Мала изложба ЗНАКА
Лана Булатовић

ТУ, ПОРЕД НАС... БЕОГРАД

Још мало, и тата и ја крећемо за Београд. Прије сваког путовања осјећам еуфорију. Тако је и сада. Сто пута отварам кофере да видим да нисам нешто заборавила и баш кад помислим да је вријеме да кренемо, мама ми напомиње да позовем баку и јавим јој да крећемо.

− Бајо, само да ти јавим да крећемо, ништа ти не брини, јавићу се кад будем имала нета.

− Чега кад будеш имала? Буди добра, сунце моје, слушај тату и не пренемагај! Ви га у уторник долазите, је ли?

− Јес', јес', све ће топ да буде!

− Аа, ками мене јадној, само нек сте здраво!

− Баба, све је лагано, нама ће врх да буде!

− Који врх, сине?

− А, бајо, то је наш жаргон, омладински! Врх значи да је нешто одлично.

− Мудрице моја, боље професорици да си рекла то, но мени!

− Најбитније је да сам ја то све научила.

Нисмо далеко одмакли, а ја сам била у дубоком сну. Тата ме је пробудио кад смо стигли. Смјестили смо се у апартман у Нушићевој улици. Одмах смо отишли у обилазак. Прво смо прошетали омиљеном улицом мог тате, Скадарлијом. Она представља стари градски амбијент са јединственом атмосфером: сачуван амбијент који чине крива траса Скадарске улице са калдрмом и дрворедом и старинске куће са познатим кафанама још увијек постојећег „боемског центра" представљају посебну вриједност Београда. Разнобојно цвијеће је додатно украсило улицу. Затим смо сјели у оближњи кафић, гдје сам могла начути разговор неких људи.

− Мацо, морам да ти причам: онај слаткиш ме позвао на журај.

− Ма, он је обичан љаксе и вуцибатина! Фуј!

− Он је тако добар фрајер и баш је фаца! Јеси ти слепа?

− Нећеш ваљда да идеш с тим билмезом на парти?

− Ма какви, маторци ме никад не би пустили! И сама знаш како ми је ћале строг! А ни кева није пуно боља!

− Ма, знам, можемо да блејимо код мене, празна ми је гајба, маторци су у неком фенси ресторану, неће долазити прије један.

− Значи, ти си бог, тако би било лепо да мало искулирамо!

Овако звучи разговор двије тинејџерке у Београду. Користе жаргонизме и сленг. Сљедећи дан смо посјетили Храм Светог Саве. Простор Храма омеђен је са сјеверне стране Катанићевом улицом, са истока Улицом Боре Станковића, са јужне стране Браничевском и са западне стране Светосавским платоом, који се ослања на улице Јована Скерлића и Небојшину, те Карађорђев парк. Храм је подигнут на апсолутној коти од 134,5 метра, 64 метра изнад ријеке Саве. Пројектован је у српско-византијском стилу, у складу са основним принципима грађења сакралних објеката. Главни улаз са западне стране је био затворен због радова у Храму, тако да смо ушли са сјеверне стране, из правца Улице Светог Саве, који се надовезује на Трг Славија. Унутрашњост је очаравајућа. Обрада ентеријера почива на интензивној примјени камена, у својству носивих и самоносивих елемената. Иконе, фреске као и мозаици и зидно осликавање су заиста предивни и фасцинантни. Накратко смо се изгубили у времену, и само уживали и упијали љепоту овог светилишта.

Убрзо смо морали да идемо, јер је тата имао заказан преглед у Дијагностичком центру Храм (ДЦХ). Када смо послије кратког чекања ушли у ординацију, упознала сам се са татином докторком.

− Добар дан, није Вас одавно било, како се осјећате? Снимак показује да су плућа боља.

− Право да Вам кажем, отичу ми помало шаке и имам бол у петама.

− То ми се никако не допада. Да ли се много умарате?

− Па, није страшно, има мало више посла у посљедње вријеме.

− Докторка, он ради много и поново кашље – морала сам да додам.

− Лекове ћемо морати да вратимо. Има ли нешто тебе да занима, мила? Мораш да пазиш тату.

− Хтјела сам да Вас питам: како се поставља дијагноза ове болести?

− Дијагноза се поставља низом процедура које обухватају лабораторијску дијагностику (одређивање нивоа ангиотензин-конвертинг ензима – АЦЕ, нивоа калцијума

у серуму и урину), компјутеризовану томографију грудног коша допуњену високорезолутном компјутеризованом томографијом – ЦТ и ХРЦТ, испитивање параметара плућне функције и гасне размене у миру и при оптерећењу, одређивање капацитета дифузије плућа, уз неизбежну бронхоскопију са узимањем одговарајућих исечака из плућа, чијим се прегледом откривају промене карактеристичне за саркоидозу.

Докторки сам захвалила и климнула главом док је говорила у знак разумијевања, иако ми заиста ништа није било јасно. Да је разговарала са колегом, он би је сигурно разумио, али ја нисам.

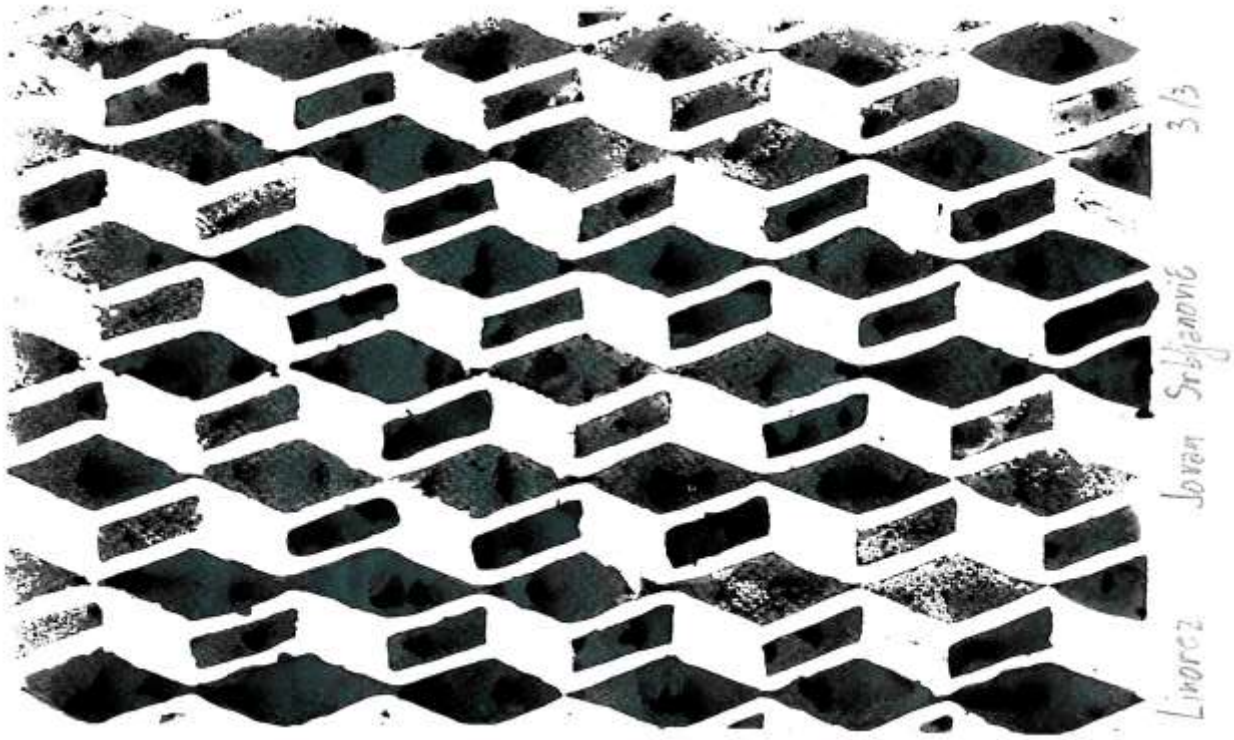
По завршетку прегледа сјели смо у оближњи кафић „San caffe 01", ту сам наручила цијеђену поморанџу, а тата лимунаду. Иза нас је једна жена разговарала телефоном, била је видно узрујана:

– Ма ја ћу да полудим, онај *тонац* појма нема...

Довољна је била једна ријеч да откријем: ТВ, радио, филм или музика –„тонац" значи „дизајнер звука".

Само два дана у Београду – предивно, и за очи, и за уши!

Дарија Раичевић, II ф

ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА–ШИПОВО–ЧАЧАК–ПОДГОРИЦА

Као дијете оца из Подгорице и мајке из града Чачка у Србији, навикла сам се на слушање веома различитих дијалеката и језичких варијетета. Није ми страно ни да ме отац опомене када кренем да говорим екавицом, али ни мајчин прекор када ми излети понека „типично подгоричка ријеч". Иако ме њихове безазлене препирке понекада натјерају да пожелим да сви око мене говоре на исти начин, распуст је вријеме када ћете ме наћи у кругу породице, док пажљиво ослушкујем различите говоре људи око себе и дивим се богатству језика, у Црној Гори или Србији. Одмор од школских обавеза и суморне рутине главног града, потражила сам у Сутомору, у друштву свог оца, бабе и деде. Тада је примјећивање разноврсних језичких појава постало заиста интересантно.

Моја баба, поријеклом из малог села Бријеге у Црмници, често има обичај да збија шале на рачун свог необичног идиолекта, коме нису страни архаизми, а чак ни омладински жаргон, који често чује док проводи вријеме са мном. Читајући поглавље у уџбенику из Црногорског – српског, босанског, хрватског језика које говори о територијалном раслојавању језика, била сам скептична. Да ли је стварно могуће толико прецизно одредити језичке црте народних говора Црне Горе, када је језик тако промјењљив и пун изузетака? Моје сумње су одагнане након што сам провела готово мјесец дана слушајући бабу како говори: „А да, он ти живи у Подгорицу!" Или: „Да ли да ви спакујем приганице за плажу?" А тек њена омиљена реченица: „О'ли дођ' овамо да ни помогнеш?" Чак сам под њеним утицајем кренула да користим аорист чешће него што сам га употребљавала раније.

Мој деда рођен је у Шипову, у Босни и Херцеговини, гдје је провео своје рано дјетињство, да би након тога основну и средњу школу завршио у Војводини. Правни факултет похађао је у Подгорици, гдје живи више од четрдесет година. Иако је деду, као и мене током овог кратког времена проведеног у Сутомору, баба несвјесно научила мноштву ријечи и одлика зетско-горњополимских говора, и даље га могу чути како неке ријечи изговара екавски. Каже: подсјећају га на дјетињство.

Распуст још није био готов, а није ни моје путовање кроз богатство језика. Крајем врелог јула проведеног на мору, било је вријеме да одем у Чачак, гдје ће ме сачекати родбина са мајчине стране, и њихов необични нагласак.

Тетка ме је дочекала са ријечима: „Ене је наша душа, начисто смо те се ужелели!” Облици „ене” и „еве”, који сваки Чачанин користи умјесто „ено” и „ево”, нешто су чега сам се љетос наслушала.

Осим ријечи које углавном користе старији житељи града Чачка, попут „дрндош” (сплеткарош) и „гилиптер” (битанга), имала сам прилику да чујем и жаргон младих људи, мојих другара и сестре, са којима сам проводила велики дио дана. Примијетила сам честу, ако не и претјерану, употребу ријечи „дете”. Њу су користили за обраћање вршњацима, неријетко на почетку реченице којом објашњавају нешто некој незналици, а чак и у обраћању људима старијим од себе. Стомак ме је неколико сати болио од смијања након што је моја тринаестогодишња сестра својој мајци рекла: „Шта радиш то, дете?”

У омладинском жаргону чула сам и израз „проџа” (продавница), али и „спичити”, коју Чачани користе умјесто „ударити” или „завршити”.

Ипак, неколико ријечи које сам чула ме је подсјетило на говор људи из Црне Горе. Небројено пута сам чула како у говору користе „ћаса” умјесто чинија, „скоруп” умјесто кајмак и „варе̏ника” за кувано млијеко.

Истражујући, сазнала сам да људи у Чачку већином говоре ијекавским млађим штокавским дијалектом, у дијалектологији названим источнохерцеговачки, који је касније, под утицајем школе и медија, екавизован, али и даље задржава неке источнохерцеговачке дијалекатске особине, због чега се и осјећа блискост између њега и говора сјеверозападне Црне Горе.

Карактеристичан нагласак, дијалект и тинејџерски жаргон Чачана остао је уз мене и након преласка границе Црне Горе са Србијом, након што сам једне пријатне августовске ноћи стигла у свој дом – Подгорицу. Тата ме је и овај пут задиркивао због екавице и израза које сам „покупила” у Чачку, које често помијешам са подгоричким фразама и нагласком. Међутим, ја сматрам да је то дио мене и мог идиолекта, који спонтано утиче и на говор људи који су ми блиски.

Како је наш језик богат и лијеп! И тако сам схватила да сам се разњежила кад сам помислила да имам част да баш њиме говорим.

Тијана Попадић, IIф

ТУ, ПОРЕД НАС... НИКШИЋ

Већину својих љетњих распуста проводим у сјевернијим дјеловима Црне Горе, наиме у Никшићу и на Жабљаку. Та два града су главни примјери за говоре сјеверозападне Црне Горе, како се и ја изражавам.

Говори сјеверозападне Црне Горе припадају источнохерцеговачком дијалекту, и све његове одлике могу се чути при конверзацији људи на улици. Вокалска група *ао* сажима у дуго *о* (читао – читō, писао – писō, пјевао – пјевō, посао – посō, мисао – мисō), што је устаљеније код старијих људи, а рјеђе код млађих. Није непознат ни облик са вокалом *а* (дошао – дошā, пошао – пошā...).

У говору људи са овог подручја примјећује се и како помало издужују ријечи (тек сам касније научио да је ријеч о трајању дугих акцената и постакценатских дужина), што је мени било потпуно непознато док нијесам почео да се споразумијевам са особама које говоре зетско-горњополимским дијалектом и дуже боравим у Подгорици.

Такође сам схватио да се на највећем дијелу простора на којем сам одрастао не користи глас *х* (хљеб – љеб, храна – рана, храст – раст). Умјесто т и д испред кратког рефлекса јата остварују се алтернанти ћ и ђ (ћерати, ђевојка).

Често долази и до преношења акцента на проклитике. Понекад изостају и наставци -ти и -ћи (пјеват’, учит’, радит’, моћ’).

Све што сам описао свакодневно чујем у свом родном граду. Закључио сам, ипак, да, у ствари, прилагођавам свој дијалекат особи са којом разговарам. У суштини, све наведене одлике користим у разговорима са познатим старијим људима из свога краја и са веома блиским пријатељима, јер негдје лебди и мисао да је овакав говор неправилнији од осталих. Наиме, у формалним ситуацијама не користим овај дијалекат у комуникацији, мада се не слажем са предрасудама које о њему имају многи говорници који користе старије штокавске дијалекте.

Василије Ковачевић, IIф

ТУ, ПОРЕД НАС... ДУРМИТОР

Гласови о планинском масиву Дурмитора говоре да има најљепше предјеле у Црној Гори. Отићи и увјерити се у то овог љета! Три дана! Веома топла и сунчана. Шипкови су у пуном цвату. Ароматичне и биљке егзотичног изгледа шарају ливаде уз пут.

У Жабљак стижемо уморни. Шетња је до Црног језера. Шума која га окружује је пуна младих истраживача који нам објашњавају како се зову биљке око нас: *Euphorbia* – мљечика; *Lilium* – љиљан; *Melampyrum* – велика јагода; папрати и семпревивуми.

Послије дужег пјешачења, ето нас до Седла: овдје људи користе товарне коње како би дошли до својих катуна. На ручку, придружује нам се пастирска породица. Глава породице прича: „По црногорском обичају да се огњиште не угаси, остао сам у село и стекао породицу. Имам четворо ђеце и ћерку. И тако... Сви иду у школу, али раде и у имање. И тако... Чим уиђу у кућу, свако зна свој посо. Гајимо поврће, имамо и пластеник, а морамо изимити стоку. Са прељетком имам око триста товара сијена. И тако... Зими је тешко. Правимо пртину, до наврх села, и враћамо се кући. Понекад знамо и да по неколико сати грезамо на окомите падине, па поново кући.” Слушала сам отворених уста, са осмијехом на лицу. Гдје само нађе ове ријечи?

За само три дана стекла сам другарицу Марију. Живи у селу Алуге, у близини Жабљака. Марија и ја одмах смо се зготивиле. Сад смо френдице на фејсбуку и пратиоци на инстаграму. Теме тинејџерске. Неразумијевање између нас и родитеља. А ми се разумјеле! Баш топ, кул, екстра, врх!

У врелини Подгорице, опија ме и у септембру љепота природе Дурмитора, и топлина људи који тамо живе.

ТУ, ПОРЕД НАС... ПАНДУРИЦА

Можете кренути путем кроз Платије, проћи Колашин и Мојковац и даље кањоном Таре, или пак на другу страну преко Даниловграда, Никшића, планине Војник, Шавника и Жабљака, па даље преко Моста на Тари – на око 170 км од Подгорице налази се село Пандурица. Смјештено на 1350 метара надморске висине, на једнакој удаљености од Жабљака и Пљеваља, до којег вас посљедњих десетак километара пут води кроз шуму, пашњаке и долове. Село Пандурица сваке године има све мање становника. У свега неколико кућа стално је настањено једва десетак старих људи. Љети у посјету дођу разасута по свијету дјеца и унуци, ненавикли на сеоско окружење.

Пандурица има своје звуке – тамо се најбоље чује грмљавина, најљепше одзвања киша по крововима, у љетња поднева можете чути вриједни пчелињи хор и оркестар зрикаваца. То је говор природе.

Говор људи овога краја припада источнохерцеговачком дијалекту. Добар примјер за говор људи који ту још увијек живе су моји бака и ђед. Тако ђед тражећи да сложимо алатке за љетње пољске радове, као што су грабуље, виле и слично каже: „А сад да сложимо лијес“, па нама треба мало времена да схватимо о чему се ради. И бака нас понекад збуни када каже да су моје сестре „стасале ђевојке“ и да су већ „на полици“, што би значило да су већ одрасле, зреле. Понекад неки глас изоставе, можда из шале, а можда и случајно, па се ми, очигледно ненавикнути на тако нешто, слатко насмијемо.

Ево како изгледа један разговор између мене, баке и ђеда.

– ’Ајте, соколови, навалите, да се то што прије сради! Треба сјутра ђед у Пљевља да оде, неће ваљда уморан ићи. А и навлаче се облаци, све ће ово закиснути.

– Ео, брате, стани мало да се одморимо!

– Чуј, да се одморите!? Ја кад сам био тијех година, мог’о сам до на вр’ брда и назад да отрчим и да се нимало не уморим. Ал’, ’ај’, чоче, кад већ одмараш, донеси-де ми мало воде. И додај-де ми ту сјекиру, да ове ћепанице часком исцијепам.

Старе људе овог краја лоше временске прилике или нека непогода натјерају да у говору, без зле намјере, употријебе и некадашње клетве, као на примјер: „Е, вуци га изјели!” или „Гром га убио!” А када бака са неким блиским разговара телефоном, често се разговор

заврши са: „Е, фала ти, кућо моја, што се тетке своје сјећаш”. Често користи и глаголе „трсити” и „баталити”, то јест, ријешити се нечега, завршити нешто.

А понекад, бака и ђед користе неке ријечи само из забаве, и једини циљ им је да нас насмију. Ђед, на примјер, не каже да је нешто обавезно, већ каже да је „морално”, и неће рећи да сам ја виша од своје сестре, него да сам „вишља”.

Што више учим о језику, све чешће обраћам пажњу на говор људи око себе, па тако примјећујем да, иако живимо на малом простору, постоји много разлика – али је зато комуникација прави изазов за пажљиво уво.

ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА

По први пут у животу сам се током распуста оволико интересовала за језик. Сваку ријеч, мисао, израз, пословицу, која ми је била занимљива, записала сам и размишљала о њој. Нијесам то радила „под морањем”, у неком грчу, већ напротив, јер сам то хтјела.

Након десет година школовања имам шансу да осјетим како се школске обавезе преливају у свакодневни живот и претварају се у задовољство, у уживање, губећи епитет школски, и постајући сазнања која се памте вјечно, до краја живота.

Пошто овог љета нијесам нигдје путовала, одлучила сам да путујем језиком, односно, да ме моја баба проведе кроз свој говор у свијет прије седамдесет година. То путовање, убијеђена сам, нико није описивао, мада сам тако одлучила јер сам хтјела да осјетим бар дјелић живота своје бабе.

Дакле, моја баба Ксенија је рођена у Улцињу, 1941. године, као четврто од шесторо живе и двоје умрле дјеце. Отац јој је из Црмнице, а мајка из Куча. Преселили су се почетком 20. вијека у Улициń, гдје су им дјеца рођена и гдје су живјели.

Њен говор је веома разноврстан. Значајан је утицај албанског језика на њен говор и изговор појединих гласова, као и утицај мајчиног (кучког) и очевог (црмничког) говора. Касније, када се удала и преселила у Титоград, 1961. године, усваја и тадашњи говор мјеста. Током 90-их се сели у Гољемаде (Синьац), па се њен идиолект мијења под утицајем говора

околине. Потом се враћа у Подгорицу, почетком вијека, од када се њен говор није у значајној мјери мијењао.

Једна од главних одлика њеног идиолекта је нестабилност гласа *љ*. Наиме, у ријечима: *пиштољ*, *пасуљ*, *уље*, *кошуља*, *кљун*, *биљка*, *боље*, глас *љ* се по изговору приближава гласу *л*, тј. језик не додирује цијелом својом површином непца, већ врхом и крајевима. У примјерима *смрдљив, љето*, фонема *љ* звучи скоро као *л*, односно, као да се сједине *л* и *ј* у брзом изговору.

Друга карактеристика је тзв. „кучко к", у примјерима као што су *кад, кућа, касно,* гдје *к* није чисто, већ са неким призвуком, односно, шумом који га прати при изговору. У примјерима *пас, кад, сад, никад, а* звучи као назално *е*.

I

(Баба и ја. Долазим из школе код ње.)

Б: Ће си, Љико, стиже ли?

Љ: Ево, стигох.

Б: Како ти је било у чколу, јесу ли те питали што?

Љ: Не, вала, ништа!

Б (са осмијехом): Ни за бабу?!

Љ (смије се): Ха, ха, ха... е, то јесу!

(Након неког времена.)

Б: Шћела сам ове рачуне у куверту што су ми дошли доље у улас да поплаћем, но забораик!

Љ: О'ли да ти ја то платим?

Б: Не, вала! Но ћу ја послијен пој, тун ми је близу, заисто. Таман да узмем кило варавине и кило 'леба. (Након пар тренутака.) 'О'ли да ти ја огулим мало кртоле, па да ти скуам, и са сиром и мало каштравица, ето их тун у флизидер, па да ијеш?

(Након пола сата.)

Б: Ај' вићи јесу ли се они крумпири скуали! Ето ти пирун и ожица ко' судопере, а пјат ти је у ту витриницу горе... Нађе ли?

Љ: Нашла!(Након краћег времена.) Скувани су!

Б: Е, добро, ондар. Ојдо’ ја да се испружим мало у кућету, а ти узми тија каштравица па ај... ’О’ли ми тркнут’ послијен, кад изијеш то, да ми узмеш коју ћикару? Све су ми друкше и распар!

II

(У дневном боравку.)

Б: ’О’ли ми донијет’ кушин из те собе?

(Дижем се. Долазим до спаваће собе; гледам, тражим, а не знам шта тражим. Мислим: да нијесу можда чарапе, папуче или лампа? Ма не! Шта ће јој? Љетњи је дан. Враћам се у дневну.)

Љ: Нема га!

Б (изненађено): Како га нема, ђевојко?! На кревет вићи!

(Поново се враћам у спаваћу собу, али безуспјешно — на кревету нема ничег необичног. Враћам се натраг у дневну.)

Љ: Нема.

Б: Како нема, дијете, анђели с тобом?!

(Устаје и одлази до спаваће собе. Убрзо се врати.)

Б: Ево га, а! Кушин!

Љ: А... ти си тражила јастук!

Б: Е, јастак!

III

(У дневном боравку.)

Б: Знаш ли какве су армалине на пјацу... Ух... страшне! Баш сам прекјучен узела два кила.

Љ: Што си узимала?

Б: Армалине! Не знаш што је то?

Љ: Не ја!

Б: То ти је оно ка’ бреска, али није руњата... како оно бијаше...

Љ: Нектарине?

Б: Е, јес’, те некталине! Ми смо их у Улињ звали армалине, богоми! Вињи, бога ти, јесу ли ми у ту здјелицу бајами...

Љ: Јесу, ту су... бадеми.

IV

Б: Дај да ти успем ове фаџоле, да ијеш, јадна!

Љ: Ах, не могу! Јела сам малоприје.

Б: ’Ај’, ђаоле, не спрда’ се, но боље ти је да обидеш нешто! ’Ајде, па се нете посвадит’! Хајт’, у тај немоћни крај, убачи чесови залагај!

Љ: Али не могу, брате, сад сам јела... и касно је, морам сјутра у школу јер се....

Б (прекида ме): ’Ај’, па ће те оцо повес’, ионако не чини ниње ништа, но ка’ бадњак на срет куће лежи. Па, за једно уру времена га зовни да дође. Имаш кад!

V

(У кухињи.)

Б: Држи ти ову кесу да ви пошљем от овија прси от кокочке. Боље је вама да даднем, но да бачам кучковим преко балкона те се купе увече, те их ђаво кроји по сву ноћ, па ми га не дају заспијеват’.

Љ: А немој, не треба... имамо кући, него остави ово за себе!

Б: Ух, немој, ка’ те молим! Изнајела сам ти се те кокочке, сит-ситана сам је до идућега љета. Но, узми ти ово, па речи, нека ви маме скува мало ориза и направи неку салату от шангарепе, папра и, ако имате, кочањ купуса, па и то, што имате, тија разноврснија, па да ијете. (Недуго након њене побједе.) Ух, колико је ово сатан? Прођоше ни вијести! Вала, лако ми је за њих, никакве штете! Могу им жељу носит!

VI

(Код ње код куће.)

Љ: Јеси ли била ђе јуче?

Б: Јесам. Ćеђела сам ти синој испрет зграде на оне клупе са Лабудом, Пупом и Секом. Па се почојчили ти вељи љуђи, чоче, да причмају о политици, нете да прекину. Ух, делије и букурије се нашли да расправљау. Ја не знам што те им та причма! И ја са тијема окрасама божјим аветала, но виђо' нешто се цкли, реко: „Што је оно, за Светога Петра?" Кат оно, опрали цкло на један изглог, вакат је више! Ондар, послијен пет минути ни прилази неки пљамцук згрчени, вас у пот, и вели: „Знате ли ђе је пошта?" Ми му каза да је у Гинташ. Он се захвали, и ојде. Прође неколко, кат опет неки кољоокан се примаче да не пита ђе је овђен пошта; ми му речи: „У Гинташ, има доље." Дооди и трећи дегенек от два метра, неће послијен по уре, и он исто пита; ми му истом одговори. И четврти долазаше, но богами, кад ни он прије, неки се воњ оćети, те и он питаше истом; ми и њему речи ђе је пошта. Кат, прође богами коматић, неки момак одовут из те зграде, распученија и поцијепанија гаћа (пусте му остале!), ваћаше кутију дувана и дофати они упаљач и запали цингару. Учиње ми се да је фрсник Зоранов, но богами не бјеше, но млађи... ка' Маркова парта. А очи му ка мишу из стрица – ćитне, ćитне! А пуштио косу, франsа му је *ижјела* каква му је! Да се стравиш кол'ко је то чудо! Ка' ове ђевојке данас те пуштау космет да им је дуже. Ја то, вала, нисам никад могла, ту дужу косу. То прије̂не за леђа, па те оне длаке сврбе кат се опотиш... ух! Но, 'ај' ти, прича причму... Но, достина овај младеж носи то дуго. Богами, млим се ја 'оћу ли му рej да је офикари, сирома', да почине на ову божу муњу. Врзма се он ту неколко, шикаше се и таракаше са неким шофером, кат, не траја много отолен, дође ти он ко' нас. Ми му, богами, не дадосамо зборит', но одма' а је доша: „Пошта ти је у Гинташ доље!" Он стаде ка препанут', па каза: „Каква пошта?! Нема вам више поште у Гинташ, затворила се одавно. Него сам хтио да вас питам: кол'ко је сати?"

Љиљана Радуновић, II ф

ТУ, ПОРЕД НАС... СЈЕВЕР–ЈУГ

Морам признати на самом почетку овог језичког путописа: необично је посматрати језик, не сматрајући га само средством комуникације, већ гледати на њега као на организам у којем се непрестано одвијају комплексни процеси. Учимо га од рођења, зато је нтересантно колико ријетко станемо на страну, искочимо из своје коже и ускочимо у њега на потпуно другачији начин.

Љетос сам схватила да је то зато што је језик толико фасцинантан да задовољава све наше потребе, мијењајући се и прилагођавајући различитим узрастима, поријеклу, карактеру, знању, па и окружењу. Путујући Црном Гором овог љета, имала сам прилику да завирим у грандиозност језика.

Вријеме на Сјеверу било је испуњено слушањем архаизама, турцизама и мени веома симпатичног глаголског придјева радног који је украшавало дуго „о”: „Отиш’о сам на пос’о прије пола сата, тако да ти га нисам дома!”

Турцизми су били од оних општепознатих, као што су: чаршија, пенџер, мегдан, абер, све до сазнања да ријеч „паре” такође има поријекло из Турске (тур. para).

Честа употреба аориста и имперфекта умјесто перфекта подсјетила ме на вријеме када бисмо на часовима читали дјелове „Горског вијенца”, дајући говору ноту умјетничке епике, или се барем мени тако чинило. Типична је и употреба облика „ви” и „ве”: „Тражимо ве већ сат времена, немојте не сјекирати”, што, морам признати, и ја некада кажем.

Југ ме такође угостио коришћењем аориста, али не толико често као на Сјеверу, зато то није оно што ми је окупирало пажњу, већ дјеца, чији је омиљени социолект шатровачки, а не жаргон, као што сам до тада мислила. Било је необично пријатно посматрати их док мисле да су открили нови језик само зато што су промијенили редосљед слогова у ријечи. Сјећам се времена када сам била у њиховој кожи, али ових дана, у мом средњошколском добу, нема мјеста шатровачком говору.

Између опсервација и читања, гасила сам радозналост истраживањем поријекла ријечи као што су: биндза, фаџола, корзо, астал итд. Посебно ме заинтересовала ријеч цукар, јер сам сазнала да италијански и њемачки језик имају веома сличне ријечи за шећер. Морала сам истражити кроз историју и како је дошла на наше просторе. Иако је било захтјевно,

послије много нетачних информација, сазнала сам да је до нас дошла барком из сусједне Италије.

Поред ове мале авантуре, имала сам и дискусију са другарицом која је била убијеђена да је ријеч „астал" турцизам. Имаући на уму да сам ову ријеч чула чак и на Цетињу, била сам сигурна да није турцизам. Касније сам и доказала да је то словенска ријеч, и то поријеклом из Мађарске.

Након путовања, фасцинирале су ме ријечи и њихова моћ адаптације у сваком језику: вокабулар свих нас је, очигледно, мјешавина ријечи из различитих језика. Путовање је било узбудљиво и оно које ћу памтити: кроз дијалекте, акценте и, замало да заборавим, падеже, који су већу правду доживјели на Сјеверу, док се ја у свом дому за ту исту правду, узалудно, борим.

Милена Мрђеновић, IIф

ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА

Никада нисам морала да идем даље од прага своје куће да бих чула другачију језичку слику.

На слављима би се окупљали чланови моје разнојезичке породице. Иако неке синтагме не бих разумјела одмах, у контексту бих схватила које значење носе.

У нашој кући непознате ријечи се често чују: тата, поријеклом из Никшића, као и његова породица; са мамине стране је другачије. Мој дјед је Староподгоричанин, а бака је из Србије. Зато се неријетко понављају сличне ситуације када смо сви на окупу.

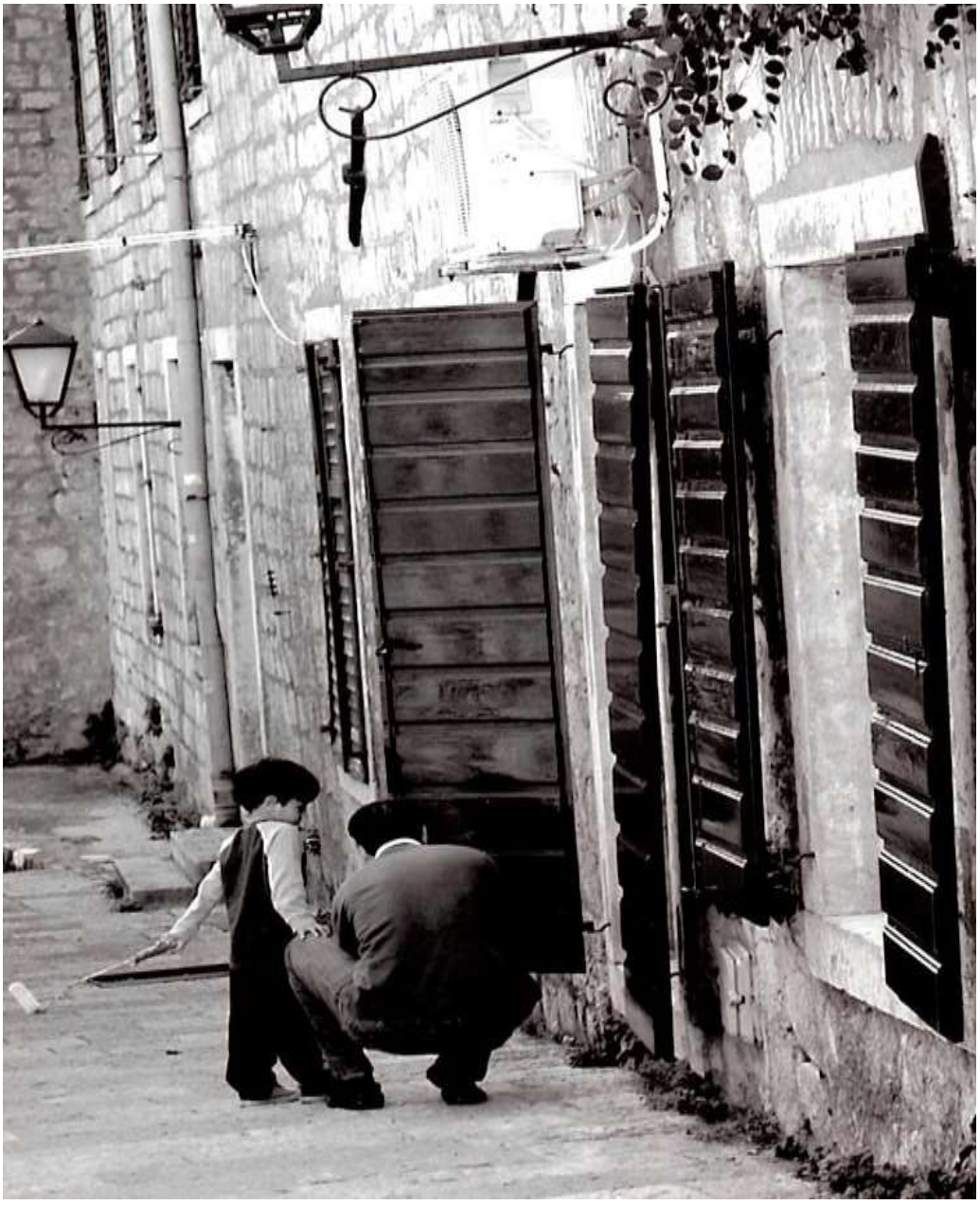
Некад би ми дјед рекао да му из „зеленог ђипа" донесем „ђозлуке". Када бих ушла у кућу, тата би ме послао у кухињу, и својим, помало изблиједјелим, никшићким акцентом казао: „Дај, стави ми воду за кафу у ону моју ћикарицу." Бака је тако једном поменула како сам „вредно и послушно дете", а онда, почевши да виче на брата, више пута би изјавила: „Немој да једеш те прислачке, брзо ће ручак!"

Кад уђе ћико, увијек би се насмијао чим би угледао моју „чечураву" косу. Одмах бих отишла у кухињу и њему „гредом ставила каву" .

Брат би, непрестано, причао о фудбалу. Иако тата обожава да слуша братове приче о постигнутим головима и додавањима, једном је реаговао реченицом: „Нијесмо у свлачионици, болан, причај да те сви разумију!”

Дуго сам се смијала јер, од свих језичких варијатета, фудбал најбоље и најбрже схватим.

Анастасија Баошић, IIф

Мала изложба ЗНАКА
Александра Станкулова

ТУ, ПОРЕД НАС... ВИРПАЗАР

Сваке године за љетњи распуст моја породица и ја идемо на одмор. Овог љета смо најљепше вријеме и породичне тренутке имали у Вирпазару. Већ првог дана када сам дошла, сишла сам на језеро. Дуго сам посматрала диван пејзаж, кулу Бесац, која је у Другом свјетском рату била затвор, споменик палим борцима, стару ћаду и бродиће који развозе групе туриста. Слушала сам умирујуће жуборење језера, крекетање жаба и цврkутање птица. Мир и тишину је прекинуо позив за ручак.

Дошла сам на волат, како кажу Црмничани, односно терасу, и сјела за таулин, то јест сто. До мог стола је био велики бадањ на којем су били поређани боцуни и путијери. То су бокали и чаше за вино. Док сам чекала ручак, стриц ме повео у подрум са вином. Ту су била изложена најквалитетнија домаћа вина, али сам ја обраћала пажњу на друге детаље. Гледала сам фигурице, сувенире, старомодна огледала или, како они кажу, зрцала. Када смо завршили обилазак, ручак је већ био спреман. На столу нас је чекао бродет, са разним врстама рибе. У току јела сам чула неколико занимљивих израза: утули електрику, попни се на те скале, отвори портелу, оди на ћуприју, стигле су каце, опери ту тавају... Ја сам била веома радозната па сам тражила од стрица да ми објасни шта то мјештани говоре. Онда ми је он рекао да су скале степенице, портела отвор на тавану, ћуприја мост, каце дрвена бурад за сир, таваја столњак и да се код њих јако често користи израз „утули електрику”, односно „угаси свјетло”. Било ми је јако занимљиво слушати жаргон рибара. Најчешћи изрази које сам чула за вријеме ручка су биле: риба из саламуре, немој сијат, тј. немој веслати уназад, донеси ми попуницу, односно троструку мрежу...

Након ручка, пошли смо на вожњу бродом. Због претходно свјеже ноћи и облака који су се експресно разишли, видљивост је била фантастична. Све је изгледало и мирисало баш тако. Уживала сам гледајући како се језеро стапа са планинама у даљини. Загледала сам се у воду да бих видјела рибице. Прошли смо и поред острва Бешка, на којем се налазе двије црквице, Црква Свете Богородице и Црква Светог Ђорђа. На околним планинама још су се налазили једини трагови синоћне кише, но изгледа да су и они пошли на одмор. Након пола сата угледали смо острво. Готово да се није примјећивало: ниска градња коју је начео зуб времена скроз се стопила са позадином. Додатна маска му је било контрасвјетло, тако

да га они који не знају за њега скоро не могу ни примијетити.У повратку сам уживала гледајући рибаре, птице, а сунце је већ почело опасно да пржи. Мирисало је на још један паклено врућ дан. Пред сам улазак у Вирпазар, фотографисала сам рефлексије, лотусе и локвање.

Распуст сам углавном провела уживајући у миру и тишини, вечерњој свјежини која се ширила Вирпазаром, посматрајући сваки кутак и детаљ, упознајући се са народним говором и присјећајући се лекције о територијалном раслојавању језика.

ТУ, ПОРЕД НАС... ЦРМНИЦА

101. Магичан број. Некад сам мислио да је највећи онај који му претходи. У вријеме када сам тај број открио гледајући на екрану оне слатке кучиће, далматинце, откривао сам и једну нову димензију личног постојања, интересујући се за значење неких ријечи које су ми биле неразумљиве, а издвајале су се из оног језика који је био за моје дјетиње ухо сасвим складан и прикладан.

Објашњавали си ми, радозналом дјечаку, како је та моја прабаба исувише стара, па говори језиком који је протекао заједно с временом њене младости. Али баш памтим онај топли ленцун (чаршав) из шифоњера (ормара), којим ме је покривала док сам тонуо у сан на узглављу од икнога кушина (маленог јастука) у топлој камари (соби). Увијек је у шпаговима (џеповима) имала зинзуле (иглице), а у сукненом сакетићу (вуненој врећици) чувала је грсти (прегршт) љешника и гривњу (низ) сувих смокава, који су у њеној родној Црмници били част и посластица за дјецу и стидне (посебне) госте и намјернике с јабане (са стране).

„Мали, пази да се не сутураш (паднеш) низ ту главицу (узвишење) и да не обршиш (завршиш) ртеницом (доњим дијелом леђа) на ледину (ливаду), е ће ме кастиг и звек (грдња и чудо) наћи од родитеља ти. Н'о, ео ти ови сић (канта/кофа) воде па га изаспи (проспи) под тај макљен (дивљи јавор) да се не осуши на ову јару (врућину), е ја немам кад, морам да кропим (прскам) лозе."

Имала је баба стара, како смо је звали, још пуно израза као што су: пирун, ожица, машица, просуља, ботуља, црепуља, кашун, сакет, сапет, корет, котула, џупа, казма, ћурек, таулин, багаш, још много других који су заједно са њом прегрмјели пуни календарски вијек.

Сада има година колико има и далматинаца у Дизнијевој причи. Сто и једну! А ријечи је мало у које би то житје (животопис, биографија) стало. А и што би био живот без сјећања преточених у ријечи, без мудрости сабраних у архаичним кованицама.

Данас чух од ње: „Добро чини, и не кај се; зло учини, надај му се. А рђа је лако бит!'" Знам, није мислила на оксидацију, већ на лоше људе. Мудра моја стара баба (прабаба)!

Лука Челебић, IIф

Мала изложба ЗНАКА
Ксенија Бракочевић

ТУ, ПОРЕД НАС... ОД ЗЕТЕ ДО МОРА

Увијек је лакше примијетити туђе грешке. Овог љета открила сам их много. Раније им нијесам придавала значаја. Али језичке слике могу почети својим завијчајем, Зетом. У нашем крају налази се много маркета и мањих ресторана чији називи нијесу правилно исписани. На ћевабџиници „Кум" пише *ћевапџиница*, као и на остале двије које се налазе поред ње. Такође, имамо и *бутик колача*, посластичарницу. У првој налази се натпис „наше најбоље *поручбине*".

У оближњем селу Врањ, у којем живе моји баба и деда, разговор двије старије госпође, у реду испред мене.

– Е, јаде моја, виђе ли оне џиџифранке данас, мене га тако није било…

– Вићу, море, но, пушти, омладина данас не зна се обућ' ка' прије!

– Па и ја велим! Моја Ивана, унука ми, е преше јој је изаћ' но књигу уфатит'! А и њојзин брат – само у собу заљега...

– А чеса, море! Ја се не обрћем на то више, пунана ми глава другија обавеза и забрига. 'Ај', шени се, сат смо ми на ред.

На приморју, првог дана одмора, поред наше зграде бука и неред. Док сам силазила низа степенице, примијетила сам велики натпис: „ПАЖЊА И ОПРЕЗ! Гради се *станбени* објекат!" Шеталиште је тог дана одзвањало због промоције новог кафе бара: „Овог љета сви искулирајте у новом кафе-бару 'Галата', гдје ћете чути нове кул пјесме и форе нашег конобара Милета. Наш зонфа вечерас на отварању биће патосирати се уз наше најбоље коктеле! Добро нам дошли."

Било је јасно да мени тамо неће бити мјесто те ноћи, већ са сестрама и браћом. Разочарана, ослушкивала сам:

– Ало, матори, припази се инспектора и контроле, навратиће данас око 16:00, спашавај те класове!

– Лагано, момак, већ примљено! Имаш ли који штек цигара?

– 'Ај', налети, за тебе – вазда!

Увече су нас посјетиле комшије са својим пријатељима. Док смо били у сусједној соби, могли смо чути разговор одраслих – и дошли на идеју да играмо „погоди што више

можеш”. За комшију смо већ знали да је из Србије и да је адвокат. Жена која је разговарала са мамом говорила је веома тихо, имала је никшићки нагласак, без употребе ријечи које користе старије особе као, нпр., моји баба и деда, па смо закључили да је средњих година, можда годиште наших родитеља. И закључили да је дјечји хирургх када је рекла: *Много дјеце је вршило аблацију ноката овог љета*. Чак и они међу нама који су одбили да играју су ућутали, слушали и погађали.

Какав би то одмор био да нијесмо играли карте! Неколико пута сам опоменула брата да се не каже „за ништа”, већ „ни за шта”, да се не каже „обадвије” већ „обје”. И наљутио се: „Зашто ме опомињеш сво вријеме док играмо?” Нијесам издржала: „Не каже се ’сво вријеме’, већ ’све вријеме!’” И тако ми је било јасно да сам завршила са игром, јер сам добила надимак „учитељица”.

Гледајући море са терасе, уза слаб повјетарац те вечери, почела сам да размишљам о свом домаћем, који сам, могу рећи, скроз заборавила. Обрадована, схватила сам како су одговори били управо испред мене. Само још да напишем састав!

Хвала ти, море! Моја најљепша језичка слико с путовања…

ТУ, ПОРЕД НАС... УЛЦИЊ

Први дани јула увијек су резервисани за путовање. Овога пута мој избор био је Улцињ. Магистрални пут је прилично добар, и уживам у погледу који се пружа преда мном. Ситне медитеранске биљке, карактеристичне, свуда около. Још увијек нијесу почеле страшне врућине; гости ријетки; чека се шпиц сезоне.

Стижем у древни град који је, по легенди, био инспиративан за чувеног Сервантеса. Његова биста од ове године заузима мјесто у Старом граду. Може се рећи да је управо Стари град позната разгледница, али оно занимљиво су људи и вјековни заједнички живот албанског и црногорског народа.

Боравити у Улцињу а не посјетити градску пијацу, уживати у укусима, мирисима и шаренилу локалних производа, није могуће. Купујем *бајаме* – бадеме, *памидоре* – паприке, *фаџолу* – пасуљ, али и традиционалне посластице попут *тулумби, баклава и урмашица.* Све ове посластице настају у улцињској *кужини***.**

Мјешавина албанског и црногорског језика може се чути на сваком кораку: од поздрава *ај море* и *пашензот* – тако ми бога, до честих узречица у граду, али и околним селима. Мјештани често мијешају акузатив са локативом, нпр: Живим у Улцињ. Старији, такође, употребљавају енклитике *ни, ви* умјесто *нам, вам*: Рекли су *ни*; Кажу *ви*.

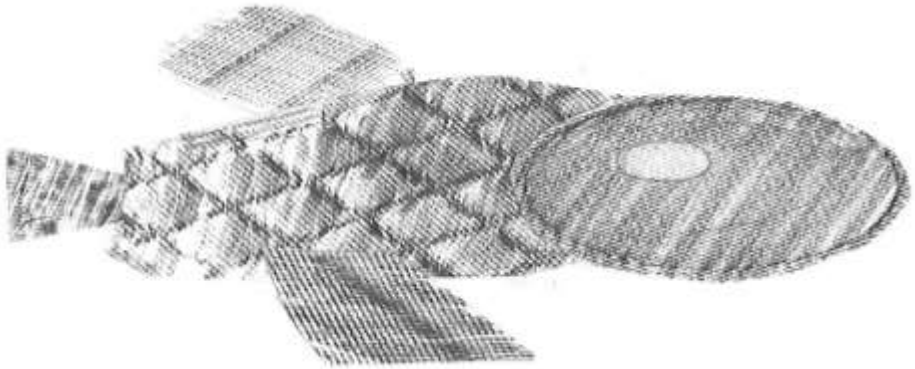
За вријеме владавине краља Николе Петровића, у Улцињу се створила интересантна заједница коју чини више култура, вјера и језика. У појединим селима (Мркојевићи и Горани) говори се екавским изговором, чији настанак није утврђен, па се тако може чути: *пролеће, летос, пролетос*.

Улцињски Албанци говоре исквареном скадарско-малесијском варијантом гегског дијалекта. Тај језик је кадшто тврд, нема мелодиозност албанског језика каквим говоре Тирана, Елбасан и Драч. Предуго одвојени од матице, Улцињани нису развили књижевни језик а ни данас не хају особито за правописом. [1]

Пут према обали води уличицама поплочаним *калдрмом* до Мале плаже, омиљеног купалишта мјештана, али само ван сезоне. Прилазим *Мандрађу*, увалици гдје мјештани вежу своје барке. Распитујем се о поријеклу ријечи. Вјероватно је и она настала као производ заједничког живота.

Напуштам Улцињ праћена сунчевим зрацима који полако нестају иза зидина Старог града. Желим да му се опет вратим, јер приче о животу и језику су вјечита тема

Маша Рацковић, IIф

[1] Nikolaidis, Andrej; Nikolaidis o jeziku: *Ulcinjani bolje postupaju nego što govore*, septembar 11, 2016 in Kolumne

ТУ, ПОРЕД НАС... БИЈЕЛО ПОЉЕ

Уколико нијесте имали прилику да посјетите Бијело Поље, са сигурношћу вам могу рећи да, уколико посјетите било коју основну или средњу школу за вријеме великог одмора, чућете овакву врсту разговора:

Дјечак 1: Е, тебра, шта има?

Дјечак 2: Ево ништа, брате, патим се по овој школи... Ти?

Дјечак 1: Исто, брате, ја не могу више овакав фазон живота да хендлујем...

Дјечак 2: Ја се и не трудим. Нек хендлује он мене!

Дјечак 1: (док им прилази другарица) Ови професори стварно везе са животом немају!

Дјевојчица: А јел'? Како си то сконтао?

Дјечак 1: Чу'ш, како! Па да знају, не би мене питали!

Дјевојчица: А мора да си онда добио кеца зато што си све знао!

Дјечак 1: А није! Па добро, шта знам, можда и јесте.

Дјевојчица: Хахахахаха!

Дјечак 1: Шта се смијеш? Утриповаћу да сам смијешан или фаца, па чак и лијеп!

Дјевојчица: Биће да је све троје...

Дјечак 2: Немојте више, молим вас, дигнуће нос па ће исфурат' масу сторија! Онда смо готови!

Дјевојчица: Океј, нећемо...

Анастасија Фемић, Іф,
шк. 2017/18. г.

ТУ, ПОРЕД НАС... ПОДГОРИЦА

– Ћао, Тања.

– Ћао.

– Јеси била на ону журку синоћ?

– Јесам. Догодила се јака ствар!

– Стварно? Причај!

– Овако. Све у свему, журка је била мрак. Музика је била страшна, значи – лудило...

– Ооо, кул! Која је јака ствар?

– Па, слушај. Нећеш пред крај су упали момци у плавом и закували су неку свађу. Настала је туча, али, на сву срећу, нико није попио батине. Један цар је уз малу помоћ својих другова успио да је спријечи, и после су се 'ладно разишли ка' да ништа није било.

– Ааа, па врх онда! А коју си хаљину обукла?

– Ону црвену, што смо је заједно купиле.

– Оо, па топ! Покажи ми слике!

– Ево.

– Мала, била си прва лига!

– Наравно да јесам, хвала!

– Видимо се онда касније!

– Видимо се. Ћао!

Сара Вујисић, Iф,
шк. 2017/18. г.

ИСПОВИЈЕСТ ИМЕНИЦЕ *ТЕЖИНА*

Моје име је Тежина, вијековима сам имала високу, угледну позицију у друштву, али недавно се нешто промијенило.

Рођена сам давно у малом мјесту званом Тежиште. Мој отац се зове Тег, а мајка ми је суфикс Ина. Уз помоћ суфиксације ја сам дошла на свијет. Немам браће ни сестара, али имам велику породицу и са свима сам веома блиска. Моје рођаке Тежња и Тегоба увијек су биле уз мене и постарале се да се никада не осјетим усамљено. Међутим, мој живот постао је много тежи прије неколико година.

Видите, ја се бавим науком и долазим из веома угледне, образоване породице. Сви у Тежишту су ме поштовали због тога, нарочито откад сам магистрирала на факултету. Била сам силан ученик са свим десеткама. Све се промијенило када сам одлучила да докторат завршим негдје другдје. Мој живот био је превише статичан и монотон, а ја сам све осим константна вриједност. Нијесам ја досадна као Маса, да цијели живот протрећим у једном мјесту и не доживим никакву промјену. Тежила сам ка динамичном начину живота. Стога, одлучила сам да се отиснем на путовање до главног града Жаргона.

О Жаргону се слабо говорило. Кружиле су гласине да се нико одатле није вратио исти, али једно је било сигурно – Жаргон је био град гдје се снови остварују. Скоро свако ко је постао дио Жаргона постао је много популарнији него што је био у свом родном граду. Тако сам потегла неколико веза и, у потрази за авантуром, отишла у Жаргон.

Тек након што сам се тамо смјестила схватила сам какву сам грешку направила. Истина је била да у овој метрополи сви добију масовну популарност, али никада ми није пало на памет да ћу постати препознатљива на негативан начин. Тамо су ме сви погрешно схватили. Друге ријечи су сматрале да сам превише уштогљена и да паметујем, а ја сам само покушавала да се уклопим у нову

Мала изложба ЗНАКА
Гаја Баровић, IIIе

средину. Моји цимери Трач и Јад стално су ме оговарали. За мање од недјељу дана сви на факултету су ме мрзјели, а моје име постало је синоним за муку и напор. Чак и Врх, којем су сви били супер, избјегавао ме је. Постала сам најомраженија ријеч у кварту, гора чак и од Смора.

Пожељела сам да се вратим својим коријенима у Тежишту, али сада је већ било касно, све се већ промијенило и сваког дана сам се кајала што сам отишла у Жаргон. Заиста ми није било тешко док нијесам схватила колико сам тешка.

Маша Бојић, IIIф

***

У будизму постоји вјеровање у реинкарнацију или поново рођење. Реинкарнација је учење о поновном или непрестаном враћању духа или душе у тијело након смрти.

Ја сам жена, мада сматрам да сам у прошлом животу била именица. Прецизније, именица тежина. Као и сада, имала сам породицу. Једина разлика између моје садашње и прошле породице је то што мене и садашњу породицу спаја крв која пролази кроз наше вене, а са прошлом породицом ме је спајао коријен. Имала сам много браће и сестара, а неки од њих су: тежити, тежња, тежа, отежати. Они су ми били слични, али и различити по неким стварима. Ни сви у породици не могу бити идентични. Сви смо били слични, али смо имали другачија значења, на примјер, ја и моја сестра тежа.

Она је сила, ја тек означавам колику нешто има силу.

Моји су родитељи мотивне ријечи. У мом случају, то је тег и ја сам од ове ријечи настала уз малу помоћ сификса -ина. Наравно, у ово је морала умијешати своје прсте и прва палатализација.

За разлику од чланова моје породице, нпр. брата („Овај задатак је баш тежак”) или моје сестре („Имам тежњу да ти кажем да те волим”), које су уредно нашле своје мјесто у говору младих, ја сам највећи дио свога живота била само апстрактна именица.

Жаргон може бити диван или грозан, све зависи од особе. Све док се тако дивна ријеч као ја није могла често наћи у њему, ту није било нешто у реду. Сада живим изнова.

Шта мислите: шта сте ви били у прошлом животу?

Лука Јовановић, IIIф

МАЛА БИОГРАФИЈА РИЈЕЧИ *СМОР*

Већ вијековима људи се питају како и зашто је настао језик, али једно је сигурно: потпуно је другачији него што је некада био.

Језик се стално мијења и свака генерација доноси нешто ново. С временом се промијени и облик и значење многих ријечи. Овоме нарочито доприносе жаргон и говор млађих генерација.

За разлику од њој сличних ријечи, као што су *уморити, заморити, преморити,* глагол *сморити* никада није имао посебну улогу у стандардном језику, већ у жаргону. Може означавати више радњи: неко ко смара можда превише прича или стално говори о истим темама, а ми се сами можемо сморити ако нас нешто не интересује. Ипак, од овога глагола изведена именица има универзалније значење: *смор.*

Ријеч *смор* добили смо од мотивне ријечи *сморити* суфиксацијом. И то нултим творбеним суфиксом. Ова именица данас сједи на трону омладинског жаргона. У свакодневном говору потпуно је замијенила ријеч *досада*. Тинејџери су одувијек тежили ка томе да ријечи буду што краће и лакше за изговор, па је *смор* идеална замјена за *досаду, досађивање, смарање и смараче.* За разлику од глагола *сморити*, именица *смор* није ограничена, већ може означавати и особу, осјећање или стање.

Жаргон сваке нове генерације грди она претходна. Многи вјерују да његова употреба „обесписмењава" и нарушава вокабулар говорника, а нарочито младих. Међутим, ако се употријеби на прави начин, жаргон може открити креативну способност онога који га користи. Игра ријечи никад никоме није нашкодила.

Без обзира на то што је омражена код старијих генерација, ријеч *смор* имала је користи од жаргонске употребе. Постала је популарна, а у наше вријеме то није нимало безначајно. И потврдила да се млади играју ријечима, креативно, чак и кад можда не знају много о озбиљној научној области као што је лексичка морфологија, или творба ријечи. Која, узгред речено, стварно зна да буде смор, или да смара (не знам да ли више волите с превојем коријенског вокала, или без њега.)

Искрено, најискреније, вољела бих да вам на самом крају текста упутим бар неки смајлић (било би врх, зар не?), али сви знате да се то не би сматрало примјереним озбиљности тренутка и теме.

Маша Бојић, IIIф

Мала изложба ЗНАКА
Гаја Баровић, IIIе

МАЛИ ГИМНАЗИЈСКИ РЈЕЧНИК ЖАРГОНИЗАМА (ДРУГО, ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ)

Ако сте наш вјерни читалац, сигурно знате да смо прије три године објавили Мали рјечник жаргонизама. Пред вама је, у овом броју, допуњено његово издање, јер су и тадашњи прваци-приређивачи стасали у матуранте.

Уживајте, и размишљајте!

А

аветиња – луцкаста, весела особа
авион – женска особа доброг изгледа
ајван – будала
ајкула – ауто
ајфонка – спонзоруша
акреп – ружна особа
акустара – акустична гитара
алав – похлепан
алапача – женска особа која шири гласине; трачара
алигатор – ружна особа
алкос – алкохоличар
аљкавуша – неуредна женска особа
амбалажа – спољашњи изглед
анимирана козметика – превише нашминкана дјевојка
ауфингерка – мршава дјевојка
афтер – дружење након журке

Б

бајс – бицикл; мотор
балван – будала
баљезгати – причати глупости
бања – уживанција
барити рибу – удварати се дјевојци
батаци – ноге
беаш – гимназијалац који учи у „Б" смјени
бембара – аутомобил марке „BMW"
бессестре – када се неко куне у сестру коју заправо нема
бетон – комбинација два алкохолна пића која изазива најгоре посљедице
бетон – физички јака особа
бијело – дрога (кокаин)
бик – физички јака особа
блавор – будала
бљакаст – одбојан; одвратан
бог – особа којој се дивимо из неког разлога
бојлер – приглупа особа
болид – будала

болтање – крађа
бомба – привлачна женска особа
бос – шеф
бот – глупа особа
брат – добар друг или занимљив познаник
браторес – брат
брацки – надимак за друга
брдовит- неко крупне грађе
брука – користи се за нешто екстремно, веома добро или веома лоше
брутално – веома добро
бубуљ – каменчина
буксна – џоинт
буљав – особа са огромним очима
буре – гојазна особа
буцнути – урадити нешто веома добро

В

вазда – увијек
вандал – деликвент, неко ко руши, ломи, уништава
веприна – приглупа особа без манира
воњ – смрад
врх – одлично
вутра – марихуана

Г

габор – ружна особа
газити – бити одличан у нечему
гајба – стан; кућа
гејмер – неко ко игра видео игрице
глибав – прљав
гребати се – искористити неког или нешто; користити туђе ствари
гриф – рвачки захват
грмаљ – огроман, јак човјек
гугловати – претражити нешто на „Google”-у

Д

далабу – будала
даса – згодан момак
даска – цура без атрибута
дегенерик – кретен
дејт – састанак
депра – досада
дизелаш – човјек заостале свијести који прати моду 90-их година
дијабола – приглупа особа

добра – придјев који се користи за похвалу квалитетне шале
доктор – особа вјешта у нечему; неко кога фаворизујемо
драча – женска особа ниског морала
дрипац – безобразник
дрмнути – попити на екс
дрот – погрдан назив за полицајца
дрпнути – украсти
дуса – досада; напор

Ћ

ћецина – незрела, непослушна дјеца
ћилкош – особа без манира; сељачина
ћубре – лоша особа

Е

ексирати – испити одједном
експресно – одмах; моментално
екстра – одлично

Ж

жабар – Италијан
женска – привлачна женска особа
жураја – журка

З

забетонирано – непромјењиво
забит – мјесто које није популарно
заболе ме (уво) – није ме брига
заладити – полудјети; користи се и да означи промјену
записати – пријавити неког у одсутне ученике
звек – веома добро
зурафри – фризура

И

идол – особа којој се дивимо; узор
из најјаче – нешто добро урађено без већег труда
изаћи – отићи у провод, најчешће подразумијева опијање
избачи – користимо када желимо да замолимо неког да нам да нешто
изгуглај – потражи на Интернету
имбецил – глупа особа
ирвас – особа поријеклом са сјевера Црне Горе која је „мигрирала" у јужне крајеве
испала – ескивирати некога на непријатан или увредљив начин
истрипован – умишљен

исцимати се – много се потрудити око нечега

J

јадо – јадна, небитна особа

К

калаш – Калашњиков (АК-47); све друге варијанте ове аутоматске пушке
кварт – подразумијева скуп мјеста на којима се састајеш и срећеш са друговима
кежва – жваке
кец – јединица
кикс – грешка
кљукати се – конзумирати огромну количину нечега
кома – пијано стање
комп – рачунар
конзерва – козервативна особа
крмак – погрдан израз за пунију особу
крш – нешто лоше
кул – одлично; задивљујуће
кум – друг; мушке особе се најчешће ословљавају са „куме”
куњати – бити у полусну

Л

лагано – одлично, није проблем
лагано – опуштено
’ладно – без размишљања; без устручавања је нешто учињено
лајати – причати лоше о другима иза њихових леђа; псовати
лајковати – изражавати свиђање
лапрдати – причати глупости
лаф – израз који се користи када желимо да изразимо поштовање према некоме
легенда – неко ко је урадио нешто што нам се свиђа
лијеви – споредни; небитни
лик – нама непознат мушкарац; нечија појава
ликуша – нама непозната женска особа која нам се због нечег не свиђа
лкн – скраћеница од лаку ноћ
лова – новац
ловачке приче – измишљене приче
логије – науке
логично – наравно
ложити некога – „зезати” некога
лом – веома велика и бучна журка
лудак – занимљива особа
лудница – велика и бучна журка
лузер – губитник; слабић

лук – спољашњи изглед
лумповати – проводити се на некој журци

Љ

љаксе – сељак у погрдном значењу

М

мајк (енг. mic) – микрофон
мајка – добра жена
макљање – туча
мастити – лагати; обмањивати некога
мацола – груб ударац који се задаје чланком средњег прста по глави
мачка – жена лијепог изгледа
машина – неко ко веома брзо и ефикасно уради нешто; изузетно способна особа
Мејдени – „Iron Maiden", легендарни британски хеви метал бенд
ментол – приглупа особа
мерлинка – згодна плавуша
металика – неко ко слуша хеви метал; погрдан назив
мечка – аутомобил марке „Mercedes-Benz"
мињак – мини-сукња
монголоид – глупа особа
монтирати се – спремати се за излазак
мортус – веома пијана особа
мотати неког – заваравати неког
мотка – висока и мршава особа
мрзно – омражено
мртав – пијан
мућати – лагати; измишљати
мутоген – глупа особа

Н

на изволте – нешто тако видљиво да изгледа као да се нуди
набријан – неко ко је нервозан
награбусити – настрадати
надуван – израз за неког ко је јако весео
најјачи – најбољи
накркати се – најести се
накрмачити се – угојити се
налетјети – доћи
намазан – особа која често обмањује друге
намонтирати се – дотјерати се
напунити нога – претући некога
напуцан – физички јак; огроман

наркоман – означава неконтролисано расположену особу
нарољан – пијан
нарцис – особа која претјерано води рачуна о изгледу
натегнути – изнервирати некога
неандерталац – глупа особа; особа без манира
нездрав у глави – луд
немам благе везе – не знам
непозната – дјевојка са „Х" ногама
несрећа – губинтник; особа која пропада и брука се
ноб – особа која се ненормално понаша
ногирати – оставити некога
нула бодова – нема шансе

Њ

њосоња – особа са изразито великим носем
њушка – нечија одбојна фаца
њушкало – особа која се стално петља у туђе проблеме

О

овца – лаковјерна особа
одиграти – кладити се
олади – смири се; остави ме на миру
опичен – луд

П

пајкан – полицајац
пајкити – спавати
паљевина – неко ко је јако заинтересован за нешто
пандур – полицајац; сви припадници МУП-а
папучар – мушкарац коме жена диктира живот
пасти – изгубити у клађењу
пеглати некога – досађивати некоме
пенал – глупа особа; неко ко се непристојно понаша
плаки – израз за незадовољство
прејако – веома добро
пржити – зезати некога
провала – изговорити нешто веома глупо
просути се – пасти; изговорити неку глупост
прса' је – полудио је
прскалица – луцкаста особа
птичица – затворска казна

Р

рага – дјевојка која лоше изгледа

распад – особа лошег физичког изгледа
раставити се – напити се
ретард – глупа особа
рупа – објекат у фази распадања; најчешће кафићи или ресторани

С

сачекуша – засједа
секталика – неко ко слуша хеви метал; погрдан назив
сељак – особа лоших манира
сељачина – проста особа
сељобер – особа без манира; особа која се непристојно понаша
синовати – игнорисати
скакавац – нож на преклапање; често се користи у уличним тучама
скинхед – припадник неонацистичих група познатих по расизму, шовинизму и насиљу
смајлији – емотикони
смрад – лоша особа
сома – хиљада
сомина – глупа особа; будала
спамовати – узнемиравати неког порукама
спуцати – грубо ударити
срчка – срчани напад
стари – друг, друже
старке – „Converse All Star" патике
стока – неваспитана особа
стрефити – погодити
суза – поен у кошарци када лопта није дотакла обруч при проласку кроз њега
сурла – велики нос

Т

тебра – брате
текма – утакмица
тиква – „празна" глава
тике – патике
тинтара – глава
топ – одлично
тренд – нешто што је модерно
тренца – тренерка
треш – лоше; застарјело
трип – замишљеност
труба – лоше; нешто не ваља

Ћ

ћоро – особа која лоше види носи наочаре
ћороскопи – наочаре за вид

ћуза – затвор
ћук – будала
ћурка – глупа женска особа

У

убијати – радити нешто веома добро; бити добар у нечему
убити се – попити превише
убости – погодити
увалити се – прикључити се друштву без њихове дозволе
увлачити се – трудити се да задобијеш нечију пажњу на ружан начин
уништити се – напити се
урадити се – надрогирати се
урокан – пијан
утопити – продати нешто
утриповати се – придавати себи на важности, имитирати популарне особе у друштву
уштекати – сакрити (се)

Ф

факс – факултет
фалш фејк – лажно
фатати – тражити емотивног партнера
фејл – неуспјех, промашај
фенси – у складу са модом
филозоф – особа која много паметује
финиш – крај
фолирати – измишљати
фора - шала
фрајер – лијеп мушкарац
фукара – лоша особа; на турском језику сиротиња
фурати – пратити, истрајавати

Х

хаос – добар провод
хејтер – неко ко мрзи све; „баца хејт” на све живо
хинт – траг, назнака одговора на нешто
хипстер – особа која се понаша другачије од већине
хит – нешто модерно, интересантно

Ц

ценер – десет
цијевка – пушка; пиштољ
цугати – много пити

Ч

чил – опуштено
чобанин – особа без манира
чопор – друштво од десетак чланова
чопоранти – другови

Ц

цабе – бесплатно
цукела – лоша особа

Ш

шабан – неко ко слуша турбо фолк; исто значење као сељачина
шацовати – осматрати; гледати
шеф – веома интересантна особа; често се користи иронично, за исмијавање
шибица – неко ко се лако изнервира (пали)
шик – модерно
шиповати – процијенити да би двоје људи били интересантан пар
шифоњер – особа широких рамена
шлогиран – запањен
шмизла – женска особа исфорсираних дамских манира
шминка – углађена особа
шњонтро – смотанко
шонтав – смотан
шоу – смијешна ситуација
шума – густа коса
шутка – туга

Минеа Капицић,

за IVл

РАЗМИШЉАМО... О КОМУНИКАЦИЈИ

ГОВОР ТИЈЕЛА (НЕ) МОЖЕ ЗАМИЈЕНИТИ ВЕРБАЛНУ КОМУНИКАЦИЈУ

Језик је стар колико и само човјечанство. Рођени као друштвена бића, увијек смо тежили ка општењу са другима. У почетку, из простог разлога преживљавања. Касније, када више нисмо морали да се непрестано бринемо око тога, језик се развио у нешто фасцинантно, нешто што ће покорити свијет, и повезати људе у њему.

Као основна карактеристика људи, језик је служио као средство комуникације, посредовања међу њима, и тако се развијао. Језиком свјесно управљамо – знамо шта ћемо рећи, када и како ћемо рећи. Али, у неку руку, језик управља нама. Наше реакције на нешто што неко каже говоре о нама можда и више него што бисмо ми то хтјели. Неке ријечи извлаче из нас сјећања, успомене, нешто што смо закопали дубоко у себи. Поглед који вам упути вољена особа када вас види говори довољно. Не морате да чујете: „Хвала", када сте уз некога у тренуцима слабости или патње. Један гест и поглед су сасвим довољни. Медицинска сестра којој је неко умро на рукама ће похвалити свога сина за петицу у школи, али ће се иза тих ријечи крити нешто друго. Слика говори више од хиљаду ријечи – наша гестикулација и мимика још више.

Можда говор тијела није толико прецизан као оно што излази из наших уста, али је он несвјестан, искрен, и говори о томе ко смо.

Нина Гиљановић, Ін

***

Језик, као најсавршеније средство споразумијевања, омогућило нам је да у разним видовима испољимо своја осјећања, жеље, размишљања.

Наравно, у свакодневној комуникацији, можемо се споразумијевати вербално и невербално. Да ли се мијењањем вербалне невербаном, и обрнуто, мијења значење поруке? Да ли тиме долази до споразума, односно неспоразума? Још многа друга питања су ме натјерала на размишљање о овој свакодневној употреби језика.

Прије неколико дана сам, послије дужег времена, срела стару пријатељицу. Због ужурбаности, нисам стигла да јој пријем и да је поздравим вербално. Умјесто тога сам само

махнула руком у знак поздрава. По њеној мимици сам схватила да баш и није декодирала поруку онако како сам је ја послала.

Тај догађај ме је натјерао да још више завирим у појам комуникације. Да ли би другачије реаговала да сам јој се вербално обратила? Мислим да она није протумачила мој говор тијела, али можда ни ја нисам добро протумачила њен израз лица. Не знам.

Иако не може замијенити вербалну комуникацију, неконвенционални говор тијела нас може натјерати на размишљање о примљеној или послатој поруци.

Андријана Божовић, Ін

***

Иако је кристално јасно да је језик далеко најсавршеније средство за комуникацију међу људима, мислим да већина људи ни у данашње вријеме не схвата колико је заправо битан за комплетан раст и развој наше врсте.

Људи су често запањени дубином невербалне комуникације код појединих животињских врста, поготово код сисара. Шокантно је колико један орангутан може да пренесе другом са мање од пет покрета своје шаке. То код већине људи доводи до преиспитивања супериорности вербалне комуникације, чак се доводи у питање и њена ефикасност када се директно упореди са невербалном комуникацијом. То је апсурдно, јер се баш у том односу орангутана и модерног човјека може видјети важност вербалне комуникације. Баш због ње смо ми ти који могу да приуште луксуз неометаног посматрања друге врсте, о којој много више знамо него она сама. Штавише, без ње бисмо вјероватно били у потпуно истој ситуацији у којој су они данас. Без ње, тренутно бих вјероватно био укључен у жестоку борбу за данашњи оброк у околини данашњег Бијелог Поља са остатком мог племена у близини наших пећина. Умјесто тога, управо због вербалне комуникације имам могућност да опуштено напишем своје мишљење о односу вербалне и невербалне комуникације у овој колико-толико удобној столици.

Невербална комуникација нам је несумњиво много помогла у нашем развоју као врсти, али без вербалне комуникације ми нисмо ништа више него гомила мало напреднијих орангутана.

Александар Перовић, Ін

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

Људи свакодневно комуницирају вербално, али постоје ситуације у којима је говор тијела једини начин на који се можемо споразумјети са неком особом. И једно и друго има својих предности и недостатака.

Замислимо да се налазимо у неком граду у Енглеској, Француској или Њемачкој, не говоримо језиком којим говоре становници тог града, а желимо нешто показати. Једини начин би био говор тијела. Слична је ситуација и у саобраћају. Полицајац ће показати руком и сви ћемо знати да треба да станемо без обзира на то одакле долазимо. Постоје и системи знакова за споразумијевање као што су Брајева азбука, једначине, ноте, хемијске формуле које могу разумијети људи из свих крајева свијета. Међутим, нити један од ових начина комуникације није прецизан као природни језик. Природним језиком можемо говорити о свему. Можемо говорити о удаљеним земљама и свјетовима, о догађајима који су се догодили прије много година и о онима који ће се тек догодити у далекој будућности, као и о ономе што не постоји и никада неће постојати. Постоје и варијанте једног стандардног језика које настају дјеловањем нејезичких појава на језик. То је случај код нас, односно на територији некадашњег српскохрватског језика. Тако данас постоје црногорски, српски, босански и хрватски језик. Сви језици су скоро исти, али ипак постоји мала разлика. На подручју Хрватске постоје чак три нарјечја, односно штокавско, кајкавско и чакавско. На подручју Србије преовлађује екавски говор, док на одређеним подручјима Хрватске преовлађује икавски. Постоје мале разлике између ових језика, али када бисмо у неком граду у иностранству наишли на некога ко говори неким од ових језика, небитно да ли је то српски, хрватски или босански, осјећали бисмо се као прве комшије. Језик је најсавршеније средство за споразумијевање међу људима и да он не постоји, све би било другачије.

Како вербална комуникација, тако је и говор тијела значајан у процесу споразумијевања. И једно и друго су у одређеним ситуацијама неопходни.

Давид Канкараш, Ін

***

Свакодневно се сусрећемо са ситуацијама у којима користимо говор тијела као средство споразумијевања.

Говором тијела често не можемо исказати све што мислимо, желимо рећи. Сматрам да су мимика и гестови мање поуздани од вербалне комуникације. Њима не можемо изнијети своје емоције, представити расположење, већ само укратко рећи о чему се ради. За мене представљају и служе као допуна комуникацији. Често нам се дешава да нам неко намигне, покаже палац окренут ка горе, то је довољно да схватимо да је све у реду, али нам детаљније ништа не говори. Вербалну комуникацију сматрам много практичнијом и поузданијом, јер можемо говорити о свему, шта се десило, како, зашто.

Језиком сазнајемо више, учимо управо кроз вербалну комуникацију, која игра значајну улогу у процесима мишљења.

Милица Поповић, Ін

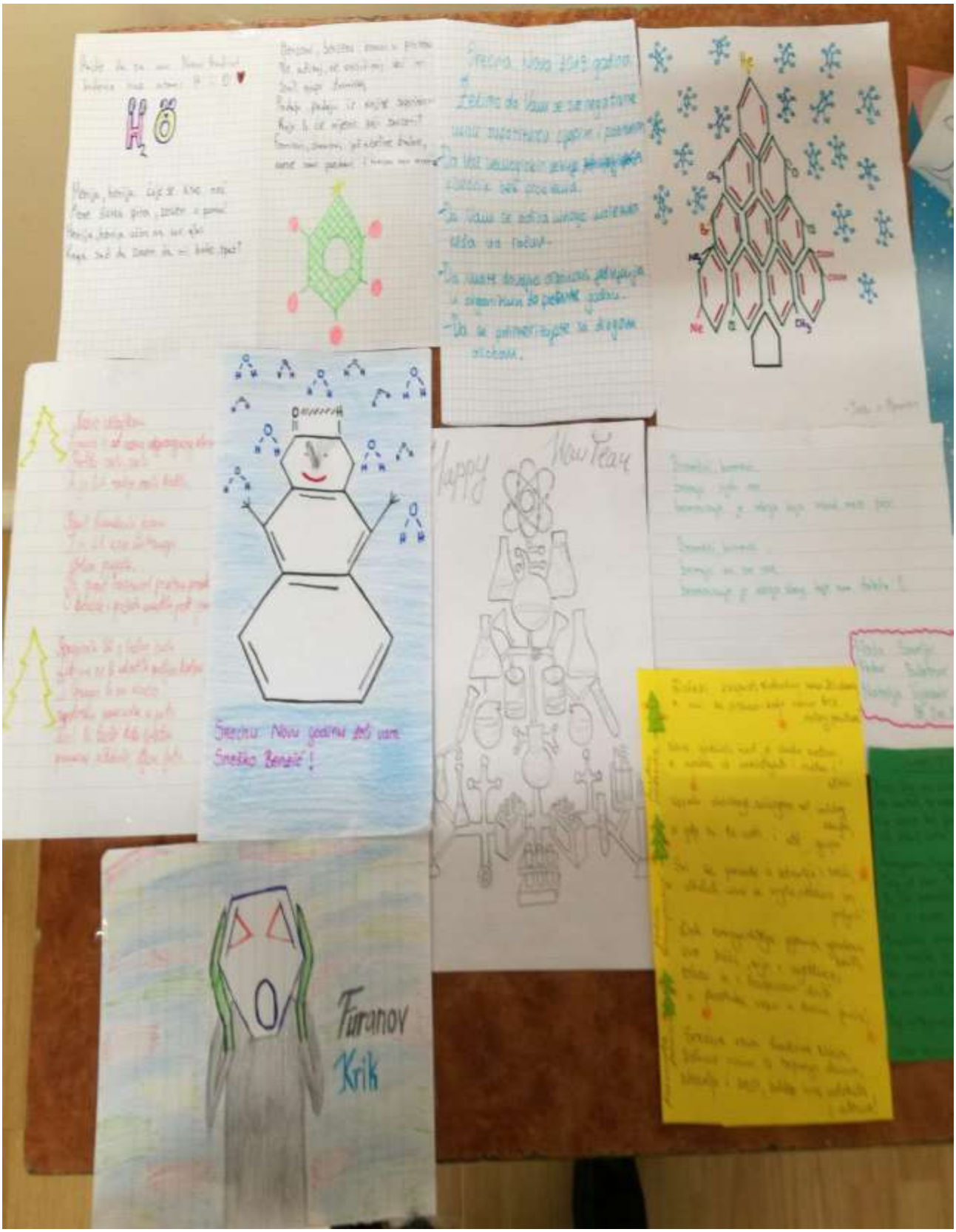

ПРАЗНИЦИ КАО ПОВОД: СА КРЕАТИВНИХ ЧАСОВА... ХЕМИЈЕ

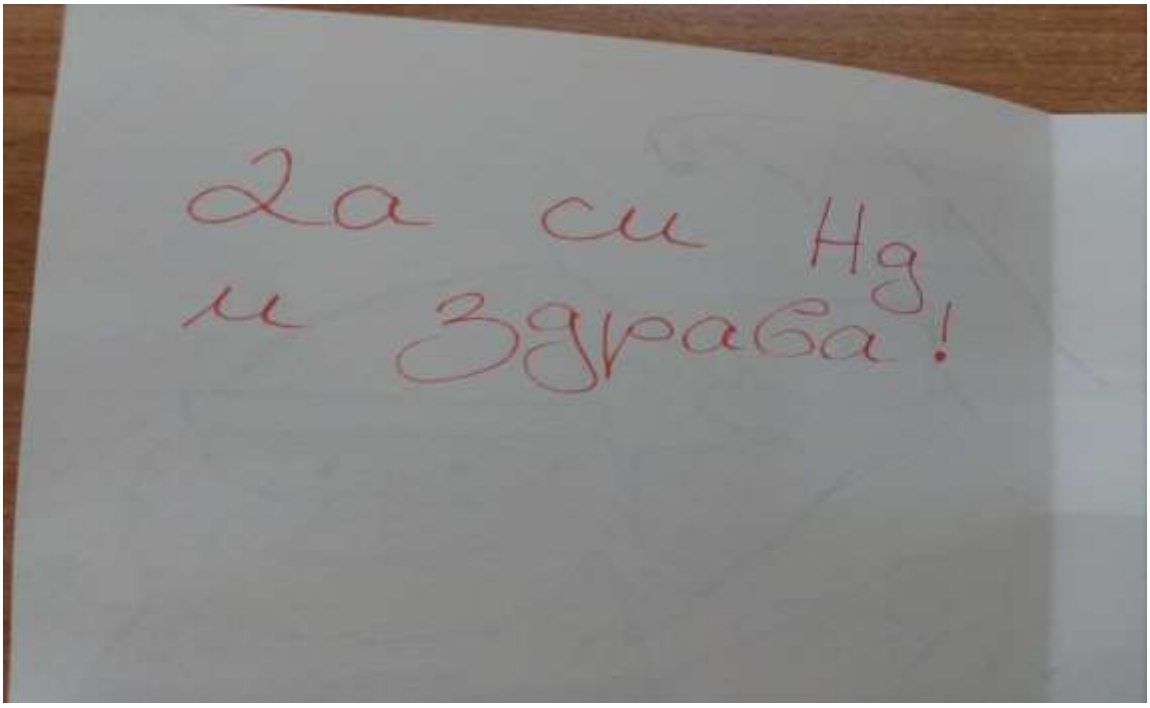
КАД СЕ СПОЈЕ ПРИРОДНИ И ВЈЕШТАЧКИ ЈЕЗИК, ЛИЈЕПЕ ЖЕЉЕ И СТРУЧНА ТЕРМИНОЛОГИЈА

Furanov
Krik

Ho
Ho
Ho
Ho

За си Нд
и здраба!

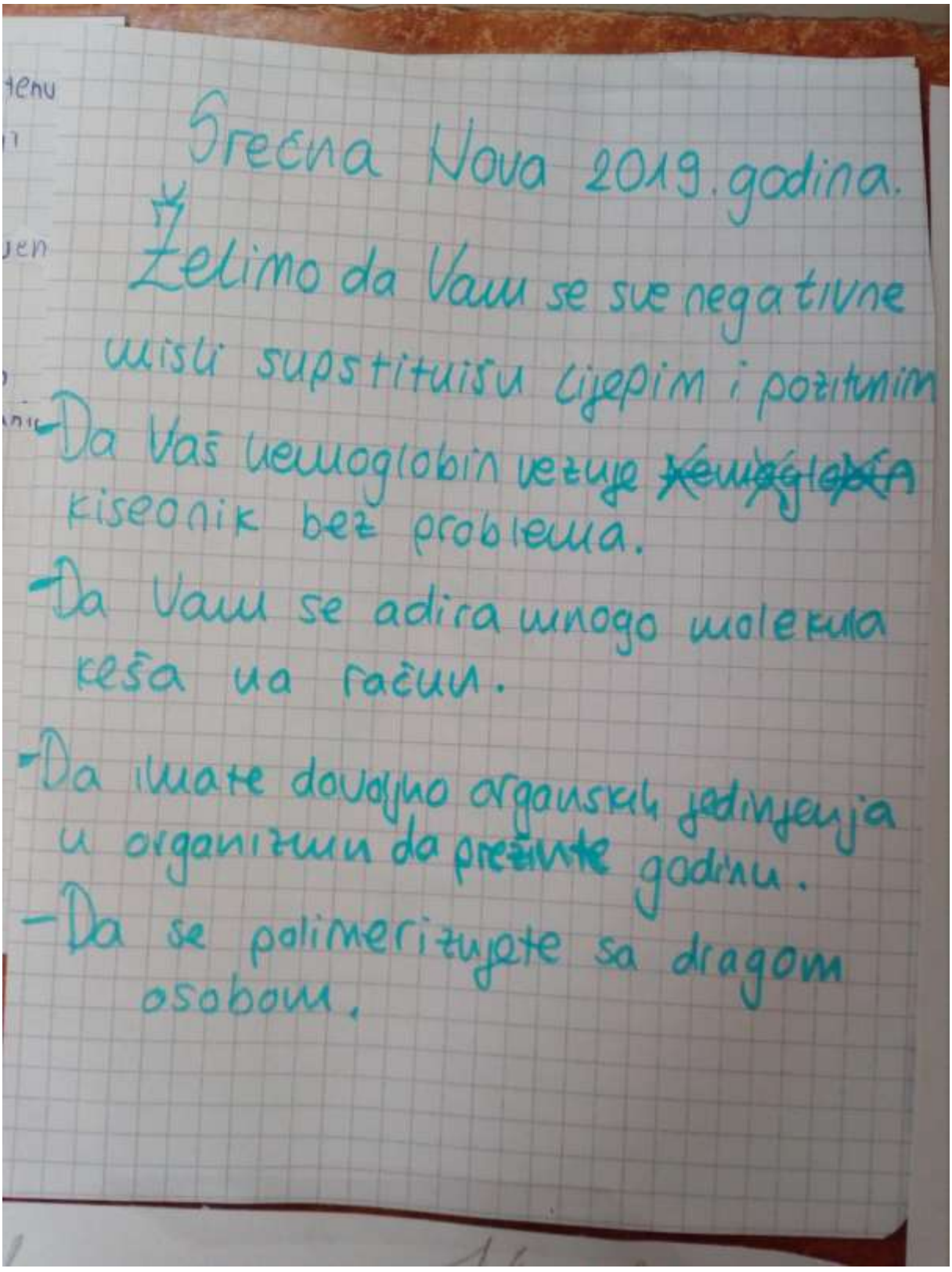
Bromčići, bromčići,
bromju cijelu noć,
bromovanje je adicija koja nikad neće proć

Bromčići, bromčići,
bromju za sve nas,
bromovanje je adicija zbog koje sam dobila 2

Maša Savelјić
Petar Bulatović
Natalija Vujošević
3B, Dec. 2018

Benzenu, benzenu ostani u prstenu
Ne adiraj, ne oksidiraj već mi
fenil grupu formiraj
Padaju, padaju iz knjige supstituenti.
Koje li će mjesto koji zauzeti?
Formiraj, formiraj još kiseline fralne,
arene nam pozdravi i mirisan nam ostani

Ако сте млади гимназијалви, можда сте и изненађени. Старији, наравно, већ знају да „Знак” не може изаћи да се бар једном не цитира стих: **„Све је у вези на свету.”**

А „СВЕ ЈЕ У ВЕЗИ НА СВЕТУ”, ЗАР НЕ?

Соња Станишић, Іх

ПОНЕКАД МИ СЕ ЧИНИ ДА МОЈИ РОДИТЕЉИ И ЈА ГОВОРИМО РАЗЛИЧИТИМ ЈЕЗИЦИМА

Као ћерка јединица, доста времена проводим са родитељима, разговарајући. Ипак, то не значи да се савршено разумијемо, напротив, даје нам још више прилика да дође до неспоразума.

Мама, љекар, често користи управо тај жаргон и веома се прецизно изражава. Слушајући је, усвојила сам доста њених израза, али не довољно да их сама употријебим. Са друге стране, тата, као велики љубитељ књижевности, воли да ми остави да штошта протумачим сама. Управо те разлике су ме довеле у ситуацију да их јуче двадесет минута чекам испред стана, иако су они већ били унутра!

Веома важно својство језика је мијењање. Нико нам не може гарантовати да ће се све довијека говорити како се говори сада. Када се присјетимо још и да сви користимо „свој језик", то јест, идиолекте, постаје јасније зашто долази до честих неспоразума, највише између родитеља и дјеце, која се у већини случајева користе свакодневним разговорним стилом.

Било ми је веома драго што сам све ово научила прије нашег јучерашњег неспоразума, који смо ријешили разговором, трудећи се да се сви правилно изразимо, како не би дошло до новог. Овог пута су ме слушали, јер је напокон дошло вријеме да и ја њима пренесем неко знање!

Ена Беговић, Iф

***

„Не но бидон, мама", рекох јој док смо се расправљале. Она ме погледа као да говорим шпански. „Јао, Анђела, како се то изражаваш, шта ти то значи?" Схватам ја, она мене не разумије.

Доста пута ми се у животу деси да ме родитељи не схватају кад говорим. Зашто? Зато што не прате шта је у „тренду", или зато што не могу да схвате? Онда се сјетим да постоји велика разлика између мојих и маминих година. За разлику од ње, ја говорим млађим штокавским дијалектом, а нису нам ни жаргони исти.

Једном, док сам јој причала да смо радили жаргон и сленг из српског, објашњавала сам јој да мој и њен жаргон није исти. Да бих прије ја рекла „кул". Она ме је погледала и

упитала: „А зашто ја не бих користила 'кул'?" Збуњено сам је гледала. Можда је и у праву. Зашто наши родитељи не говоре као ми?

Знам добро колико је промјена средине имала утицаја на мој говор. Људи око нас такође утичу на наш говор и начин изражавања. Чак и наш омладински жаргон је овакав због утицаја друштва у ком се налазимо.

Понекад мислим да уопште не схватам родитеље, али како би изгледало да они говоре исто као и ја? Помало смијешно и чудно.

Анђела Мушикић, Iф

***

Сви тврдимо да добро познајемо свој матерњи језик, али колико разумијемо језик својих мајки?

Иако је мајка особа коју највише поштујем, морам признати да, иако сам одрасла под њеним нормама, понекад не разумијем варијетет којим говори, посебно када јој је једина преостала функција љутња.

Ако ништа не одговорим:

– Па, да, најлакше је ћутати.

Ако кажем: „Извини":

– Најлакше је рећи извини.

Да ли је у питању преношење језика? Или је то, једноставно, њен идиолект, који нећу никада разумјети?

Послије неколико минута пламен њене љутње ће се угасити. Чујем је из сусједне собе како разговара са тетком телефоном: „Само да ми овој дјеци Бог да здравља, за остало ћу лако!"

Не знам која је веза између „ознаке" и „означеног" ; онога што је хтјела да каже и онога што је рекла. Помаже ми помисао да ни њој то није најјасније!

Иако се служимо истим језиком, често се запитам да ли моје и њене ријечи означавају исте појмове.

Теа Мандић, Iф

Мала изложба ЗНАКА
Лана Булатовић

***

Знам да људи који живе на истом мјесту треба да се служе истим језиком. То се, наравно, ради доброг разумијевања међу нама, подразумијева. Ипак, кад разговарам са неким, често се дешава да особа моје ријечи схвати другачије од мене. Поготово кад су родитељи у питању.

Можда је В. фон Хумболт заиста био у праву кад је рекао да сви људи посједују само један језик и да свако има свој засебан језик. То је ствар наших идиолеката. Безброј пута се мој отац наљути када ми постави неко питање, на које ја одговорим као кад разговарам са неким својих година, не рачунајући на то да ме може погрешно разумјети. То може бити моја грешка, јер не припазим на изражавање, а може бити и његова, јер тако реагује, знајући моје године и колико могу да будем брзоплета. Такође, не мора бити било чија грешка уопште. Он говори као озбиљнија и зрелија особа, а ја се користим жаргоном младих. Али, такве ситуације ми се ријетко дешавају када разговарам са мајком. То ме дводи до закључка да је и генолект један од разлога за овакве наспоразуме. Заједничко им је то што их обоје нервира кад, на примјер, за некога кога сматрам умишљеним кажем да је „утрипован", или кад за добар филм кажем да је „прејак", и користим остале сличне изразе.

О оваквим питањима сам потпуно другачије размишљала прије ове теме. Заправо, само бих се љутила на родитеље, јер ме не разумију и немају стрпљења. Али, нова сазнања су ми отворила и нове видике. Сад видим да језик понекад може да буде варљив, иако дјелује једноставно.

Милица Станић, Iф

***

Увијек сам била отворена са родитељима и могла сам да разговарам са њима о свим проблемима, али некада се споразумијевамо лоше, као да смо са различитих крајева Земље.

Разлика у годинама је велика и очигледна, али као што ја не могу да разумијем мисли четрдесетогодишњака у потпуности, не могу ни они моје. Имали су и они четрнаест година, али у другом времену, када су приоритети тинејџера били другачији. Зато се најчешће свађамо око модерне технологије.

Када мајци пошаљем поруку, и на крају реченице додам смајли, њој цијела порука изгуби значење. Моји вршњаци и ја често користимо смајлије за наглашавање емоција, али они очигледно још нису стигли до старијих генерација.

Моја мајка је професор и ради са дјецом, па су јој жаргони младих и наше „форе и фазони" познати, али када разговарам са оцем, често ме замоли да му појасним неки израз. Ни мајка, ни отац нису могли да схвате неке најновије изразе које дјеца тренутно користе као, на примјер, „Мајку срола'". Овај израз се користи као заклетва када неко мисли да смо слагали или прећутали истину, Сада су сви „кумови", „кумарице", „браћа најјача" и тако даље... Моја сестра стално користи ове жаргонизме. Мајка јој често скрене пажњу да је дјевојчица и да има много љепших начина да каже некоме да јој је драг.

Ја сматрам да је битно очувати наш језик, и треба га учити и усвајати као што су то радиле генерацијре прије нас, али и стари треба да иду у корак са свијетом и покажу интересовање за говор младих.

Маша Раденовић, Iф

***

Небо и земља, светлост и тама и сви могући контрасти, чини ми се, као да представљају моје родитеље и мене. Одувек сам мислила да је језик једино што нас спаја, али с одрастањем ми се чини да се и та повезаност цепа, или се, заправо, не цепа?

Једном баш док сам правила глинену скулптуру, учинило ми се да сам схватила нерешиву мистерију тога како је могуће да моји родитељи и ја говоримо истим језиком, али опет некако различитим. Наиме, зар није језик глина којим се свако као члан људског рода служи? Потпуно иста глина, баш за све. Али од те глине – језика, свако направи нешто другачије. И не може направити исто. Зар се сви не служимо језиком, али зар га не користимо индивидуално, користећи идиолекат? Тако и сада коначно разумем наше неразумевање, исмејавање мене због коришћења младалачког жаргона са пуно енглеских израза, и моје чуђење због речи мојих родитеља које су, по мом мишљењу, потпуно непотребне и „чудне".

Језик спаја и раздваја, само је битно разумевање.

Нина Рачета, Iф

Lorena Ylić

ИЗ НАШЕГ УГЛА...

ПРИЧАМ ТИ ПРИЧУ

Људи много причају, а мало шта кажу.

Говорење није увијек исто, мада, било оно истинито или не, главнина је држати пажњу слушаоцу и, на крају крајева, забавити неког. Да ли је то добро? Зависи од много чега, јер људи причају и кад не треба. Дође им, па измисле. Неки се обешчасте покушајем, а неки доспију на завидно мјесто својом досјетљивошћу и враголанством.

Приче су дјело ријечи, а ријеч Бог даде човјеку. Наново се поставља безброј пута поновљено питање: да ли смо злоупотријебили дарежљивост Божју, као, уосталом, и већину онога што имамо. Уколико и јесмо, постоје они који ће пронаћи наук, учити на грешкама, устати након пада, и схватити колико имају заиста – колико им је Бог дао.

Неки нису ни свјесни да им се прича прича – да их обмањују, да су у вртлогу завјера и нечијих планова, но живе у заблуди цијелог свог вијека. Они који се пробуде, зачуђени и изненађени шта све виде, не могавши издржати ударац освјешћења, пожеле да се врате сну: па им неко, поново, прича причу за лаку ноћ. Сљедећу групу чине „пробуђене успаване љепотице" и они који постају витезови данашњице покушавајући да промијене свијет, примјећујући у њему само оне рђаве стране, па бивају несхваћени, скрајнути или важе за агресивне људе попијене памети.

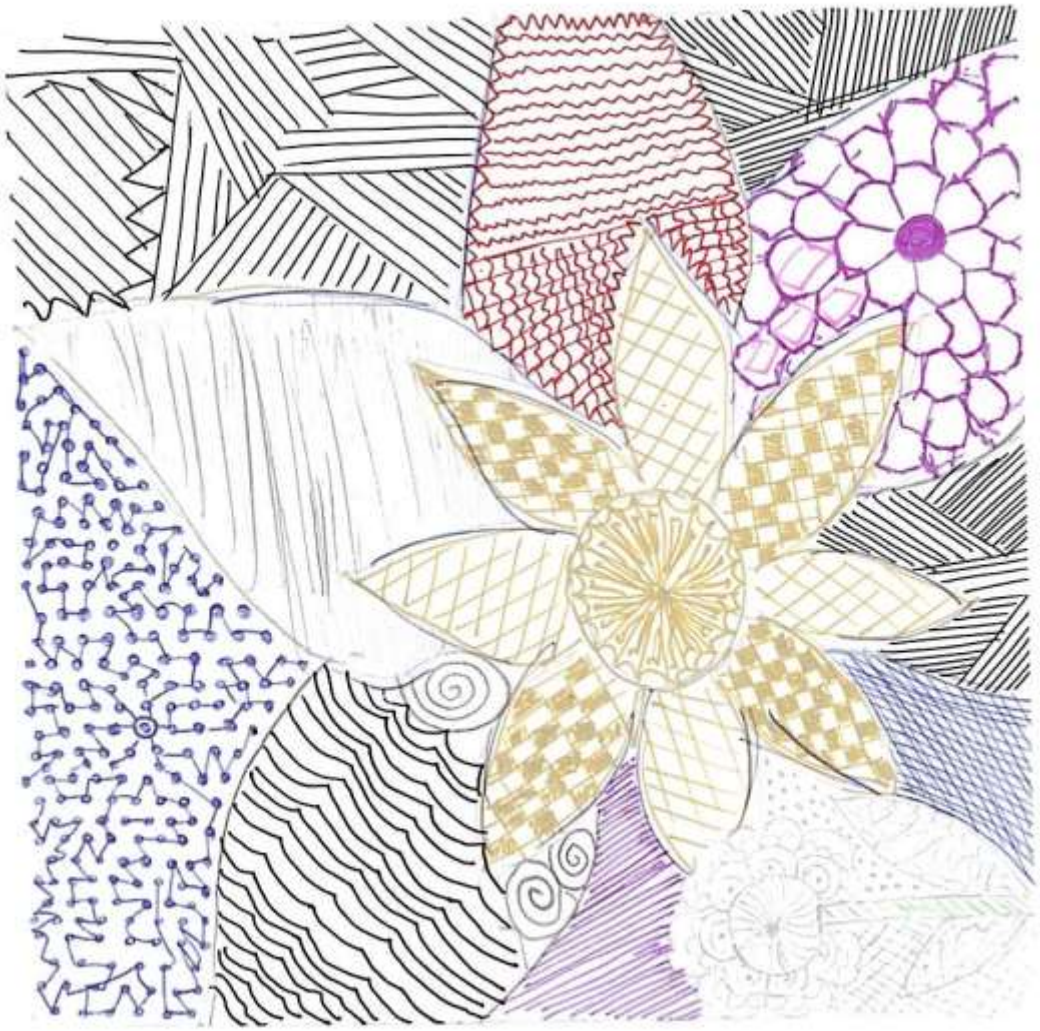
Ловачке приче су постојале, и постојаће док је човјека, јер им је он творац и јер их он једини разумије. Људи немају потребу да сагледају стварност, него траже да им се стави повез преко очију, лед на срце, а „мозак на отаву". Колико једни имају потребу да их слушају и у њима уживају, други, пак, причањем надокнађују оно што немају, а желе имати. Да ли је то моћ, љепота, богатство или популарност... свеједно је, кад нико, или ријетко ко у тим причама не жели да има доборог пријатеља, сложну породицу, здравље, добронамјерност, људскост... Ваљда то људима није занимљиво да слушају, пара им уши. Бог не даде ријеч да би се њоме величале нељудске и простодушне ствари, већ да би се кројиле приче о доброти, искрености, поштењу, па и о Њему, оном који нам је и даде.

Буђење може бити убитачно и пресудно за живот оног који није спреман да се суочи са човјековим дјелима, наслагама из прошлости које сежу до његова постанка. Али, да ли су све приче – приче? Да ли су све измишљене, нестварне и изговорене, па и написане, да

би се народу „мазале очи” и ускраћивала чулност? Ко и зашто је створио ову дивну и горду заврзламу? Да ли ико од туђе несреће ствара своју срећу?

Одговори постоје и свако их зна, зато овдје и неће бити написани, нека људи размишљају и до одговора, до свјетлости у мрклој тами – дођу сами.

Љиљана Радуновић, II ф

Мала изложба ЗНАКА
Ружица Милановић, IIIх

***

Ово је прича о земљи званој Енормнија, смјештеној иза омањег камена на пропланку окруженом шумом. Енормејци су били народ величине дјечјег палца, али гордости којом се може поносити само какав краљ који дане проводи на златном трону.

Градоначелник ове, за нас минијатурне земље, био је човјек који је умногоме подсјећао на тениску лоптицу која носи скиптар и златне огрлице око мјеста под главом на којем би нормалним људима стајао витак врат, а иза којег су се нашем Градоначелнику пружала рамена. Он није могао дохватити ни своје ципеле, штавише није их могао ни видјети од огромног трбуха на којем би, у тренуцима изнемоглости, одмарао руке. Ипак, наш Градоначелник знао је да су његове ципеле од чистог злата. Овом необичном човјеку нико више није знао име. Они који су знали, живјели су на почетку његове владавине, али таквима се прије дугог низа година завршио живот на Земљи. Од тада, нико није смио да се Градоначелнику обраћа именом, које је сада легенда коју преостали Енормејци причају својим унуцима пред спавање. Преостали, чудите се? Биће времена и за причу о томе.

Живот у Енормнији био је миран. Звуке које су око њих понекад правиле срне у галопу, вода са оближњег потока, или пак одрон стијена са оближњег брда, Енормејци су приписивали „свемиру". Наиме, они су вјеровали да је њихова држава, величине крчага за вино, једина на цијеломе свијету. Чак су вјеровали да су они, и само они, тај читави свијет.

Бавили су се, већином, узгајањем маслачака, који су Градоначелнику били омиљени оброк. Посао узгоја и сакупљања маслачака био је исцрпљујући, али Енормејци су од свитања до сумрака радили како би усрећили Градоначелника којег нијесу познавали, којем нијесу знали ни име, али којем су вјеровали безусловно, као дијете мајци која му обећава да ће га од пољупца проћи бол у стомаку.

Данима, када није чврсто спавао на свом кревету од маслачака, након што се озбиљно прејео, или онда када није одмарао на простирци грицкајући наслон овог јестивог дијела намјештаја, Градоначелник је држао скупове посвећене образовању и васпитању грађана. „Образовао" их је говорећи им да су једина бића у галаксији, а васпитавало их је њихово незнање – остајали су послушни и мирни мислећи да нема државе, да нема свијета у који би могли да оду.

Све се промијенило једног прохладног јутра када су на капије Енормније покуцали – врапци. Чиновник који је поред капије читао новине (које су сваког дана биле готово идентичне) уплашен је отрчао на Градоначелников двор и дигао узбуну какву ова држава није видјела од оног дана када је Градоначелнику понестало маслачака. „Ванземаљци! Ванземаљци нас нападају! Узмите своје ножеве за маслачке и сви јуриш на капију," викао је чиновник блиједог лица.

То су, скоро сви, и урадили. Настао је хаос, никада виђен раније, врапци су кренули да лете око зидина Енормније, чак је и Градоначелник изашао на балкон са комадом кревета у руци. Прошло је свега неколико минута и цијела држава била је разрушена. Затим су огромни таласи оближњег потока рушевине Енормније разнијели по пропланку.

Неколико преосталих Енормејаца основало је касније нову државу, знајући да нису једини на свијету. А Градоначелник? Посљедњи пут је виђен док плута на водама потока који води ка маленом селу људи попут нас. Ко зна, можда је ипак завршио као лоптица на терену неког дјечака из села, која граби за маслачцима сваки пут кад упадне у траву.

То је прича о овој малој земљи коју је, заправо, уништило незнање. Да ли је ово само прича, на вама је да одлучите. Али размислите добро прије него што отпишете нешто, без знања као свог водича.

Тијана Попадић, IIф

АУТЕНТИЧНОСТ ИЛИ КОМЕРЦИЈАЛНОСТ

Да ли сте примијетили колико је сва људска дјелатност постала привремена? Конкретније – умјетност.

Судећи према свом читалачком искуству, одавно не уочавам дјело из области књижевности које се памти и које се може сматрати каноном. Човјек сада тежи тренутној комерцијалности. Мало је непоновљивог и другачијег. Сва дјела су тенутна атракција, и након неког времена сјећање на њих просто испари. И даље нам узоре представљају времешна дјела. А све што сада настаје већином је само пука имитација већ постојећег, уобличено у нешто профитабилно.

Зашто умјетници постају недовољно маштовити, недовољно другачији и недовољно револуционарни? Гдје су нестали квалитет и ексцентричност умјетности?

Утопили се у данашњици, рекла бих.

Јана Распоповић, IIф

ИНСПИРИСАЛО МЕ...

У једном малом селу, на сјеверу Црне Горе, растао је младић по имену Јован.

Док је био млађи, није ни размишљао о школовању. Није ни имао кад. Мајка и отац били су часни земљорадници. Очекивали су од свог сина јединца да наслиједи занат и имање. У том чемерном времену није било мјеста школовању. Раја је морала војевати битке да сачува и то мало што има. Јованов отац погину за слободу и момче остаде само са својом мајком. И стоком.

Љета су пролазила, а старица није више могла да се брине за читаво имање. Осјећао је Јоле да ће морати да наслиједи свога оца.

Рече му неко у чаршији да у некој земљи без рата постоје школе и љепши послови од чувања оваца. Прилично се био навикао на свој чобански занат. Једне зоре спреми се и поздрави мајку... као да иде на пијац. Али не оде тамо. Запути се пут богатог чиновника са надом да ће уз мало хајдучке среће и лукавства доћи до свог циља. Циља званог Беч.

Имао је среће. Стиже некако у Аустрију. Јављао се својој мајци писмима. Инспирисала су га дјела великих Бечлија. Радио је мукотрпно, но нафака га издаде. Како је дошао, тако се и вратио у свој завичај.

Питали га људи, чудила се његова мајка: „Како је било тамо? Што се врати у завичај?" „Ех... па нијесам тамо био најпаметнији као оће, међу овцама", мудро рече Јован тада, и тако остаде међ' народом.

Љубомир Фатић, Ix

Мала изложба ЗНАКА
Лана Булатовић

ПИШЕМО... О СЕБИ

ТО САМ ЈА

Ја сам Нина Рачета, али надам се да сте то већ запамтили.

Увек сањам, али сањам снове који ће се остварити. А то знам, јер сам спремна да за њихово остварење упорно и крвнички радим, дам све од себе, па их зато и пажљиво бирам. Трудим се да грешке „рециклирам" у поуке, а нервозу и љутњу у слике, али ако то баш и не иде, сву негативну енергију ћу искалити на лопти и кошаркашком терену. Поред тога, бавим се и глумом, која је за мене попут неког људског путоказа. Јер сви кажу да ћеш неког разумети тек када уђеш у његову кожу, а то је нешто чиме се, по мом мишљењу, глума и бави. Стабилна сам особа и волим да слушам и саветујем друге, што ће можда у будућности довести до мог сањаног занимања. За све што сам икада случајно или заслужено добила, захвална сам и трудим се да увиђам све привилегије које због тога имам. Породица је за мене нешто најдрагоценије јер љубав и пажња коју сам од ње добила не може се ни измерити, ни купити. Чаша ми је најчешће полупуна, чак и када је празна! Међутим, ипак се трудим да будем објективна. Досаду презирем, мада и она има своју сврху, јер без ње не бисмо знали шта је забава, а то би било више него тужно. Вероватно пре свих ових ствари о мени, сви прво примете да сам комуникативна и отворена, што и јесам. Није ме страх да се прва упознам, кажем своје мишљење или питам нешто, док год то никог не повређује. То је уско повезано са мојим ставом да живот који ми је дат желим, и хоћу да искористим на најбољи могући начин. Јер свет је превише неизвестан за неизговорене речи и пропуштене прилике. Као и сви, и ја сам у немогућој трци с временом из које ћу изаћи као победник само ако будем срећна, па томе и тежим.

То сам била ја, скупљења и скоцкана тако да станем на један лист папира. Мислим да је мало за било кога, јер свака личност је толико тајанствена и другачија да ју је скоро немогуће описати ни на бесконачно много папира... Али, ја сам покушала, и то на једном листу, јер занимљиво је покушавати!

Нина Рачета, Iф

***

Ја сам само још једна петнаестогодишња дјевојчица, која је помало уплашено крочила у средњу школу. Плаши ме ново окружење, једнако као и оно што се од мене очекује, али покушавам да тај страх што боље сакријем. То није једино што држим у себи и не дам да изађе на површину. Само најближе особе знају колико сам заправо затворена и како ми је тешко да говорим о себи и својим осјећањима.

Чак ми је драго што се на овај начин представљам јер нисам сигурна да бих оно што ћу написати могла да изговорим. Веома рано, у својој дванаестој години сам се суочила са најдубљим болом због губитка вољене особе. Моја старија сестра је погинула у новогодишњој ноћи са непуних осамнаест година. Она је била моја подршка, узор, пријатељ, савјетник. Са њом сам дијелила све. Требало је преживјети буђења знајући да је нећу видјети кад отворим очи, да нећу добити одговор на моја шашава питања. Мислим да сам тада некако сама са собом одлучила да су моја осјећања само моја. Нисам жељела сажаљиве погледе, питања и објашњавања. Постала сам пажљив посматрач и слушалац. Драго ми је кад ми кажу да умијем да дам прави савјет у одређеној ситуацији. Због тога сам почела све више да размишљам о психологији као будућем позиву. Надам се да ће ту до изражаја доћи и упорност као једна од мојих особина. Родитељи ме од малих ногу описују као „крпеља" који не одустаје док не постигне циљ.

Открићу вам и своје тајно скровиште. То су књиге. Док читам, поистовјећујем се са ликовима, налазим уточиште у једном паралелном свијету, гдје сам безбрижна и опуштена.

Покушала сам да будем искрена, и да бар донекле себе опишем онакву каква јесам. Не замјерите ми ако се понекад замислим и одлутам, обећавам да ћу се вратити на ваш позив. То сам ја.

Милица Станић, Іф

***

Свака аутобиографија коју сам читала, краћа или дужа, почињала је од почетка. Моја ће, ипак, почети од средине. Да ли зато што се почетка не сјећам, или зато што сам се доста промијенила, ни сама не знам.

Немам ни браће ни сестара, тако да сам родитељима увијек била у центру пажње, барем док нијесам мало порасла, а они почели чешће да раде. Тако сам, увијек истражујући, научила највише о себи. Музика, а касније и остале умјетности убрзо су постале моја страст и свакодневица.

Бројни пројекти, часови, па чак и мјузикл омогућили су ми да се развијам у областима које највише волим. Ипак, средњу музичку нијесам наставила, већ ме ето у филолошкој гимназији, гдје сада пишем овај састав.

Нијесам била срећна својим избором, док нијесам провела прву недјељу у школи и схватила да ћу све што сам до сада радила моћи да наставим и још више развијам.

Када пишем о себи у дневнику, углавном пишем о проблемима који ми се у тренутку чине нерјешивим. Међутим, сада сам над овим папиром схватила колико ствари тек треба да научим о себи, а самим тим и свијету око себе. Зато ћу овај рад завршити сада, остављајући себи довољно времена да наставим да истражујем и развијам своју личност.

Ена Беговић Іф

***

Када су у питању други људи, врло често, као посматрачи са стране, у пар реченица можемо описати какав је неко, његово понашање и животни стил. Међутим, када морамо говорити о себи, врло често стављамо руке на очи и игноришемо мане, трудећи се да себе представимо у што бољем свјетлу.

Када бисмо отворено говорили о себи самима, знали бисмо шта промијенити а шта не. Ја сам, још од основне школе, јасно знала шта ћу уписати у будућности. И, ево ме, сједим овдје, у клупи Подгоричке гимназије. За мене све се промијенило. Дошла сам у један нови, непознат свијет који ћу још доста времена истраживати, трудећи се да га упознам. За мном су се затворила једна, али су се отворила друга, нова врата. Све ми је још увијек непознато, трудим се да стекнем друштво, добар однос и комуникацију са свима, али и да упознам права лица нових професора. До сада сам кроза живот корачала као тврдоглава, искрена и, прије свега, упорна. За мене није и не постоји немогуће, само ако уложимо мало воље и труда. Без тога, не можемо да стигнемо до жељеног циља. Трудићу се да у будућности изградим себе, побољшам своје врлине и покушам да промијеним мане. Циљеви су далеко испред мене, али корак по корак све ближе. Разлози су човјекови најбољи пријатељи. Само ми сами знамо зашто правимо одређене кораке у животу. Неке праве, а неке погрешне, али

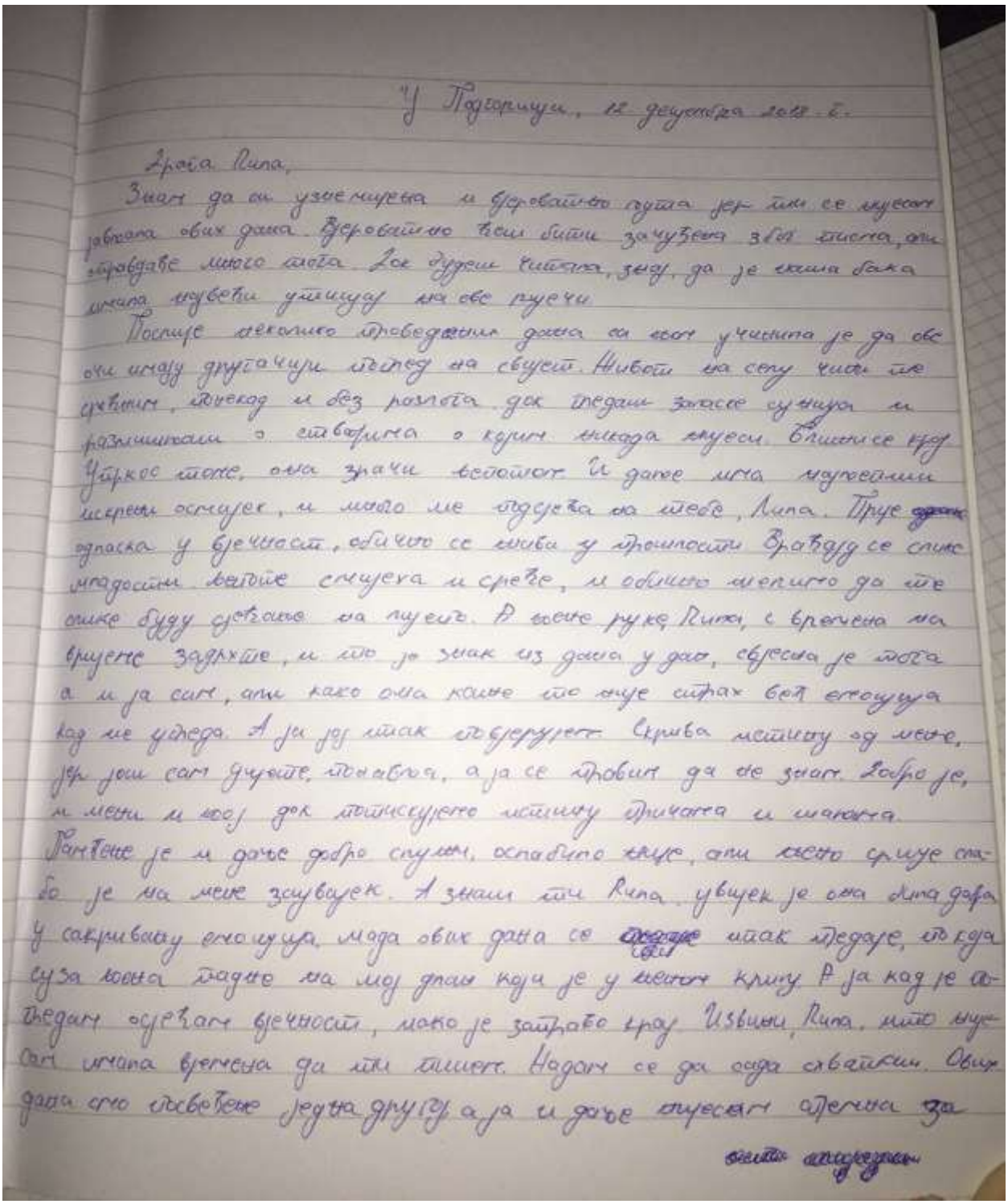
сваки наш. И управо они нас изграђују и нечему уче. Један такав корак направила сам и ја када сам уписала ову школу. Разлога је било много, али један од њих свакако је напредовање у виду знања и рада на себи. Човјек је себи најбољи пријатељ и најгори непријатељ.

У различитим ситуацијама доносимо различите одлуке. Сматрам да нисам погријешила при одабиру тренутног пута, и дан по дан, неки бољи од претходног, прелазићу препреке како бих дошла до циља. Јер то сам ја.

Ивана Раденовић, Iф

ПИШЕМО... ДРУГИМА

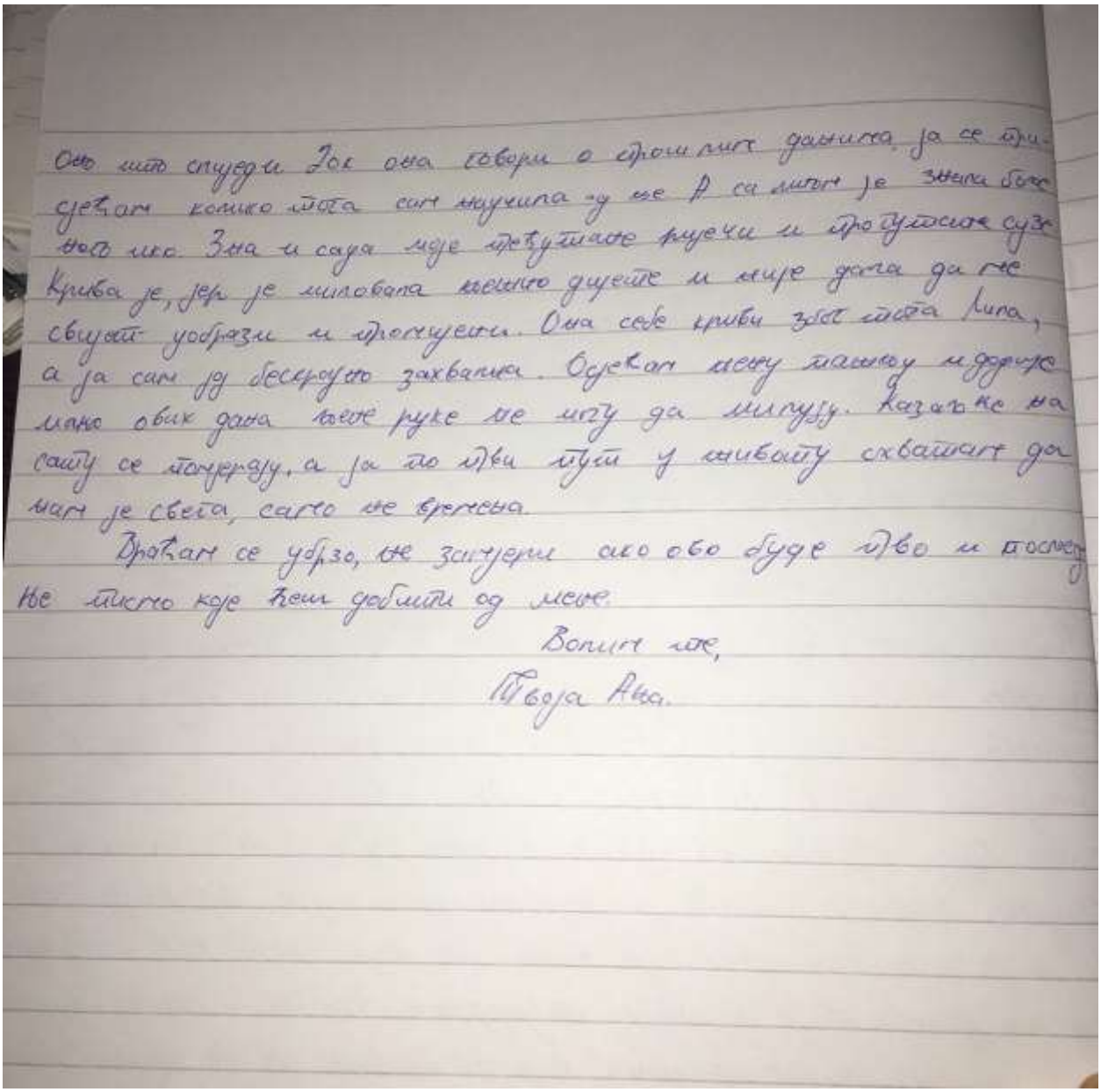
У Подгорици, 12 децембра 2018. г.

Драга Лина,

Знам да си узнемирена и бојоваћеш туга јер ти се мијеша
радоста ових дана. Вјероватно ћеш бити зачуђена због писма, али
размишљао много пута. Јер дуриш читаоца, знаш, да је наша бака
имала мудрости утицају на све нас.

Послије неколико проведених дана са моје ученицима је да све
очи имају другачији поглед на свијет. Живот на сву чудо те
срећним, једнако и без разлога. док гледаш заносне сунцеве и
размишљаш о стварима о којим никада нијеси. Блиске крај
Божићне теме, она значи вјетошт. И даље имам надреалним
искрени осмијех, и много ме подсјећа на тебе, Лина. Прије
одласка у вјечности, обично се живи у тренутку. Вратиће се слике
младости. Већине сећања и среће, и обично желимо да те
слике буду сјећање на нијеси. Р једне руке Лина, с времена на
вријеме задахне, и то је знак из дана у дан, сјећам је мога
а и ја сам, али како она каже те ноге страх без епилога
кад не уђеда. А ја ој нам говорим. Скрива истину од мене,
јер јоси сам дијете, повлачи, а ја се трудим да не знам. Добро је,
и мени и њој док потискујете истину причама и шалама.

Данашње је и даље добро слушам, оставимо кише, али често сјећа
бо је на неке заувијек. А знаш ли Лина, увијек је она ма дана добра
у сакривању епилога. Мада ових дана се ~~сјећам~~ нам недаје, тада
суза коша падне на мој длан који је у мојој крилу. Р ја кад је о-
тједам осјећам вјечности, мако је затворио крај. Извини, Лина, што нис
сам имала времена да ти пишем. Надам се да сада сваћаш. Ових
дана сто посвећење једна другу а ја и даље пишем одлична за

Ово што спуеди Зог она говори о стоим лит данима, ја се тру-
сем колико тога сам научила - у ме Р са литом је знала бол
ност ико. Зна и сада моје дрхтаве руке и пробушене суз
не ико. Зна и сада моје дрхтаве руке и пробушене суз
Крива је, јер је милобала мешно дуеће и мире дана да не
свуеи уобразн и тромуеен. Она себе криви зог тога Лина,
а ја сам ду бесрдуо захвалн. Одекам меку машку мдрис
мано овик дана моје руке не могу да милују. Казаљке на
сату се померају, а ја то ђеи тући у животу схватам да
нам је свега, само не времена.

Вратам се убрзо, не зачуди ако ово буде ђво и послед
ње тикто које ћеш добити од мене.

Волим те,

Твоја Ања.

Ања Пиперовић, Iф,

шк. 2017/18. г.

У Подгорици, 12. децембра 2017. г.

Драга Лила,

Знам да си узнемирена и вјероватно љута јер ти се нијесам јављала ових дана. Вјероватно ћеш бити зачуђена због писма, али оправдаће ме много тога. Док будеш читала, знај да је наша бака највише утицала на ове ријечи.

Послије неколико дана проведених са њом, учинила је да ове очи имају другачији поглед на свијет. Живот на селу чини те срећним, понекад и без разлога, док гледаш заласке сунца и размишљаш о стварима о којим никада нијеси. Ближи се крај. Упркос томе, она зрачи љепотом. И даље има најљепши искрени осмијех, и много ме подсјећа на тебе, Лила.

Прије одласка у вјечност, обично се живи у прошлости. Враћају се слике младости, љепоте, смијеха и среће и обично желимо да те слике буду сјећање на лијепо. А њене руке, Лила, с времена на вријеме, задрхте, и то је знак. Свјесна је тога, а и ја сам, али, како она каже, то није страх, већ емоција кад ме угледа. И ја јој повјерујем. Скрива истину од мене, јер још сам дијете, а ја се правим да не знам. Добро је, и мени и њој, док потискујемо истину причама и шалама.

Памћење је и даље добро служи, али њено срце слабо је на мене одувијек. А знаш ти, Лила, увијек је била добра у сакривању емоција, мада се ових дана ипак предаје: покоја суза њена падне на мој длан, који је у њеном крилу. А ја кад је погледам, осјећам вјечност, иако је, заправо, крај.

Извини, Лила, што нијесам имала времена да ти пишем! Надам се да сада схваташ. Ових дана смо посвећене једна другој, а ја и даље нијесам спремна за оно што слиједи. Док она говори о прошлим данима, ја се присјећем колико тога сам научила од ње. А са мном је знала боље него ико. Зна и сада моје прећутане ријечи и прогутане сузе. Крива је јер је миловала њежно дијете и није дала да га свијет промијени. Она себе криви због тога, Лила, а ја сам јој бескрајно захвална. Осјећам њену пажњу и додире иако ових дана њене руке не могу да милују.

Казаљке на сату се помјерају, а ја по први пут схватам да имамо свега, само не времена. Враћам се убрзо, не замјери ако ово буде прво и посљедње писмо које ћеш добити од мене.

Волим те,

Твоја Ања

Мала изложба ЗНАКА
Ксенија Бракочевић

U Podgorici, 13. marta 2018. g.

Draga Maša,

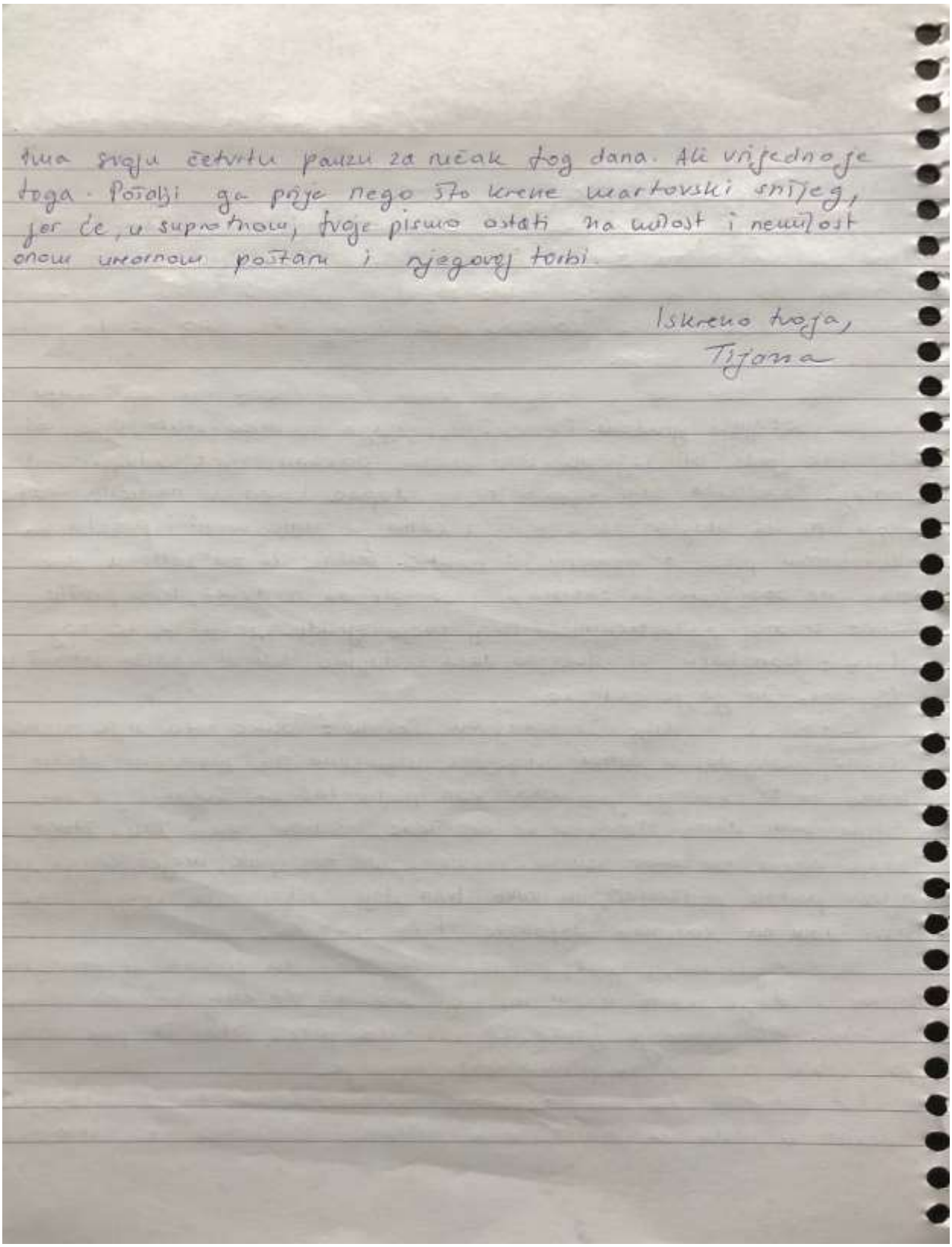
Prošlo je previše vremena otkako ti nijesam pisala. Možda jer mi se ništa zanimljivo nije desavalo odavno, a možda iz straha da će se moje pismo zagubiti u torbi nekog umornog poštara dok bude koracao kroz snijeg. Pravimo se da je u pitanju ovo drugo.

Na tebe me je podjetio jedan mali lokal na koji sam naišla šetajući gradom. Po veličini, u njega ne može stati više od desetak ljudi, ali izgleda kao sasvim poseban svijet, odvojen od našeg. Pomislila sam kako bi ti se dopao. Kako bi naručila kafu koju ne bi mogla da završiš, a zatim je dala meni i počela sa konobarom pricu o vremenu ili politici. Ostale bi tu satima, dok nas ne obavijeste da zatvaraju i zamole da izađemo, kao prošle zime u onoj poslastičarnici kraj tvoje zgrade. Sjećaš li se tog dana? Konobaru si slučajno dala i dugme dok si vadila sitniš iz džepova. On ga je zadržao.

Čitaš li i dalje Saramagovu „Pećinu"? Toliko puta si je beznadežno podnjala, a zatim ostavljala usamljenu na pisaćem stolu kako bi ti kasnije poslužila kao podmetač za šolju. I ja slabo čitam ovih dana. Nerviram se oko škole, uzimam neka laka štiva, a onda kažem sebi kako nemam vremena za to. Ipak, moje knjige još nijesu postale podmetači, ali kako stvari stoje, uskoro će moje šolje naći dom na koricama Safonove „Igre anđela".

Nedostajеš mi, a opet, ponašam se kao da živimo u srednjem vijeku i da je jedini način na koji možemo da razgovaramo slanje pisama. Ali ovako je bjeđe. Osjećaj dok pišeš, štas ti pak nestrpljivo čekaš odgovor na pismo, neranjenjiv je.

Ne zaboravi da mi odgovoriš na ovo. Znam da je iscrpljujuće čekati u redu u pošti, dok poštanski službenik za šalterom

Тијана Попадић, Иф, шк. 2017/18. г.

***

Најбољи пријатељ обично има двије ноге, око 65 килограма и поприлично дуг језик. Никад нисам имала таквог. Можда се зато не уклапам ту гдје јесам. Као поморанџа на дрвету мандарина.

Имала сам дванаест година кад сам се први пут сусрела са једном заиста великом поморанџом, звали су је Honey Fetty (Медена Фети). Имала је бујну гриву, огромна копита и бадемасте очи. Заиста занимљива поморанџа, коју ћу вам, само у овом случају, дозволити да назовете – коњем. Рекли су ми да се већ поменута Поморанџа и ја нећемо сложити, што сам ја, наравно, демантовала.

Док сам још увијек практично била у „пеленама", деда ми је говорио о црвеном коњу који ће промијенити свијет. У ту причу сам с временом престала да вјерујем... Све док нисам упознала њу... Тек тад сам схватила поенту приче, није промијенила свијет, али мене сигурно јесте. Фети није била једна од оних, могу самоувјерено рећи, особа чије срце освојиш лако. Наше пријатељство се полако развијало. Почела сам да је јашем. Била је јако тврдоглава и интелигентна. Знала је да ми задаје нешто ново сваки дан, што сам ја са радошћу прихватала. Мислила сам да ме слуша. Никада ме није слушала, само ме толерисала. Провела ме кроз кас, галоп, скок, јахање без опреме, такмичење. Све је то мање важно. Вјеровала ми је, а и ја сам њој.

С временом су ваши двоноги пријатељи са дугим језицима успјели да јој „среде" ногу. Иако је то био најтужнији тренутак за мене, она је тек тада препознала правог пријатеља у мени. Заслужила сам њено поштовање, а она је моје још на први поглед имала. Моја Поморанџа је пролазила кроз тежак период, а ја сам била ту за њу.

Она је вама само коњ, 700 килограма чисте снаге... и четири копита. Мени је – читав свијет. Кад је дошло вријеме да и ја патим, била је ту. Њиштала је док јој прилазим, играла се са мном, а кад ми је било најтеже, пришла би, ставила главу на моје раме и испустила дашак топлог ваздуха. Тако бисмо стајале неко вријеме док не бих осјетила олакшање... тек је тад могла да се врати у улогу хладнокрвног коња. Поштовала сам њен инат и тврдоглавост. Нисте могли ништа да урадите с њом против њене воље. Била је избирљива у одабиру пријатеља. Кад сам навикла на четири ноге, двије ми никад неће бити доста.

Моја Поморанџа је отишла, али јој је лијепо. Заслужује да устанем кад говорим о њој. Могу са поносом да кажем да је неко ко је „само коњ” био бољи пријатељ него што ћете ви икада бити.

Драга Фети, ово је писмо које је давно требало да примиш.

Хвала ти за све!

Волим те.

Варја Вучељић, IIIф

У СВИЈЕТУ БОЈА...

БЕЛА

Опет сам синоћ сањала. И опет је све било бело. Неопипљиво и нестварно. Био је и овог пута леп сан у коме је све било мирно и тихо, као покривено снегом.

Надам се да знате за изреку: „Не пада снег да покрије брег, већ да свака зверка траг покаже". На сличан начин доживљавам белу боју: као нетакнуто платно, спремно да сликар дода боју. Вероватно је зато везују за нови почетак, јер чистије боје од беле нема.

Сећам се када ми је тата причао да на Далеком истоку белу, боју светлости, везују за смрт. Пре то нисам схватала, али сада знам да је смрт за њих нови почетак, ново платно.

Било ми је потребно да чујем то, јер сам тек тада схватила шта мени симболизује. Бела, моја бела, означава и почетак и крај. Моја бела је и све између тога! Моја бела је боја живота, платно спремно за моју четкицу! Платно спремно да га обојим како желим!

Ена Беговић, Iф

ЖУТА ЈЕ НА РАДОСТ

Зашто не јабука, или љубичица, зашто увијек то мора бити лимун, или сунцокрет? Јер је жута једина моја, јер је једина радост.

Жути снови, жуте бубамаре, руже, лале и сунцокрети, Сунце. Желим ту малу жуту собу, коју обасјава сунце, која мирише на цвијеће, у којој на жутом грамофону свира Франк Синатра и топло је. Топло је од ње и од сунца, а можда и од мог жутог џемпера, или од гумених чизама, које стално носим. Не знам тачно од чега, али ми је топло.

На столу је здјела лимуна, а поред ње букет сунцокрета. Са прозора видим стари пар у својој буби, и тинејџере који сједе на клупи, чија се жута фарба ољуштила, те, ту и тамо, тек понекад засија на сунцу. Поред мене је црна мачка, која покушава да улови мачку већ цијело јутро. Жуто лишће и зидови околних зграда моју жуту собу чине још топлијом. Чине још савршенијом.

Ово је моја соба за снове, моја жута соба, и не могу замислити ни једну другу у улози моје омиљене. Жута је јединствена... Жута је на радост.

Дарја Миљанић, Іф

ПЕПЕО ДАВНЕ САДАШЊОСТИ

Прошлост је заточена у туробним сликама очађављеним кестењастим тоновима еха времена.

На њима су ухваћена лица пријевремено остарјелих војника чије руке грчевито држе пушку. Те руке ће послије много година остати огарављене мрким старачким пјегама, а послије рата овај никада млад човјек не зна своје мјесто на небу. Живи у прошлости да би запамтио и заборавио чију су све црну земљу и слободу погазили напаћени кораци његових блатњавих чизама.

Они који су му убили име дајући му пушку сједе на стакленим троновима и једним ватреним додиром мијењају ток историје и будућности. Њихов пламен гута кафенкасти пергамент истине без двоумљења. Ако би војници пали као Луцифер, падали би у тај пламен.

Ти смртници су схватили да су им једине месије оне чије животе пјесмом испричају око прашњавог огњишта. Овај вид утјехе било је њихово ходочашће, а њихови оштри погледи би само понекад одлутали тражећи себе у будућности, заборавивши да су у својој садашњости већ мртви.

Браон је боја крви на војничкој одори, и пепела који остаје за владарима. Нажалост, садашњост није мит, и из пепела се неће препородити златна слава.

Теа Мандић, Іф

БОЈА КАО СИМБОЛ

Живимо у свијету боја и оне својим опојним флуидима утичу на наше расположење, наш карактер па и на начин живота.

По фенг шуију (feng shui), древној кинеској науци, боје имају различиту симболику и дио су културе живљења. Плава боја је боја смирености, побољшава комуникацију и помаже бољем исказивању емоција и излагању ставова. Зелена или „боја која лијечи" има симболику земље, која је миротворац, а црвена боја, која се по фенг шуију сматра веома моћном, има симболику пулсирајуће енергије, ватре, па се веома опрезно користи у просторијама у којима се борави јер узрокује хиперактивност.

Боје на застави дугиних боја данас представљају најважнији и најпрепознатљивији симбол ЛГБТ популације. Боја је начин да искажу своју сексуалну опредијељеност јер нијесу то могли отворено да признају. Оскар Вајлд је био познат по ношењу зеленог каранфила на реверу, а током холокауста, хомосексуалци су морали да носе пинк троуглове. На застави дугиних боја свака од осам боја има различито значење: розе – сексуалност; црвена – живот; наранџаста – Сунчеву свјетлост; зелена – природу; тиркизна – чаролију или умјетност; плава – склад и љубичаста – дух. Али дугине боје су симбол и кроз историју: дуга је важан симбол Библије, јер представља обећање Бога Нои.

Веома је битна и симболика боја кроз различите цивилизације, религије. Црна боја код православаца представља симбол жалости за нечијим животом, док је у Кини и Јапану бијела боја боја жалости. Црно симболички значи *не* за живот, јер је негација сваке обојености. Црна је крај, али на крају свега је нови почетак, рађање. Као Црна рупа, која симболизује крај једне галаксије, али крај који црно претвара у бијело, боју нових почетака. Негдје то значи почетак, рађање, а негдје завршетак, смрт.

Боја ствара у нама посебан доживљај, јер и нама самима нешто значи. Нама постаје знак којим и сами изражавамо своју суштину. Свако од нас има своју омиљену боју, која га увесељава, доминира у његовој гардероби, сновима и свакодневним ситницама. Боја представља нашу личност, карактерне црте, емотивност...

Вања Вучетић, Iф

ЦРВЕНА

Боје служе за представљање традиционалних, културних и вјерских симбола, као и за изражавање.

Црвена у себи носи поруку крви и ватре, зато је најчешће повезујемо са ратом, опасношћу, снагом, енергијом, одлучношћу, узбуђењем и животом. Она је толико темпераментна да је можемо назвати виталном бојом.

На заставама, црвена боја одаје част ратним крвопролићима и државним војницима. У том случају, она симболизује храброст. Можемо је описати и као алармантну: стоп знакови, семафори, опрема за гашење пожара обојени су црвеном бојом да би се нагласио степен опасности, као и због видљивости. Из истог разлога је гледамо и на етикетама производа, у рекламама, на веб страницама и натписима.

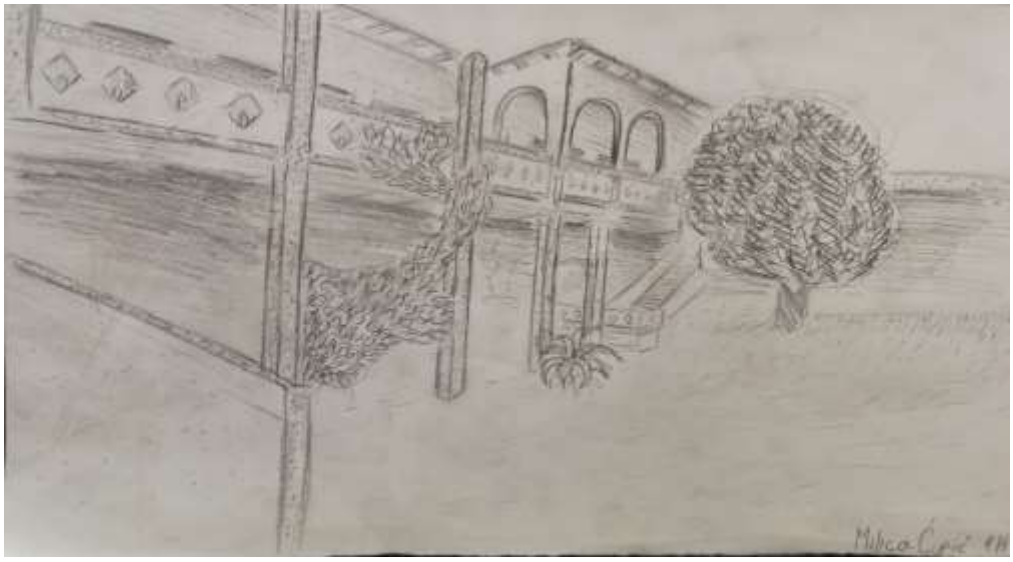
Има и вјерску симболику: симбол црвене јабуке коју је Ева убрала; Христове крви, проливене као спас људском роду. Ускршња јаја се фарбају у црвено ради добре среће. Људи вјерују да тјера ђавола.

Црвена, ипак, на различитим свјетским локацијама има другачија значења. Русима означава љепоту, а постала је симбол комунизма кад су бољшевици свргнули цара 1917. године. У Индији симболизује војника. Црвена је у Јужној Африци боја жалости, док Кинезима представља срећу.

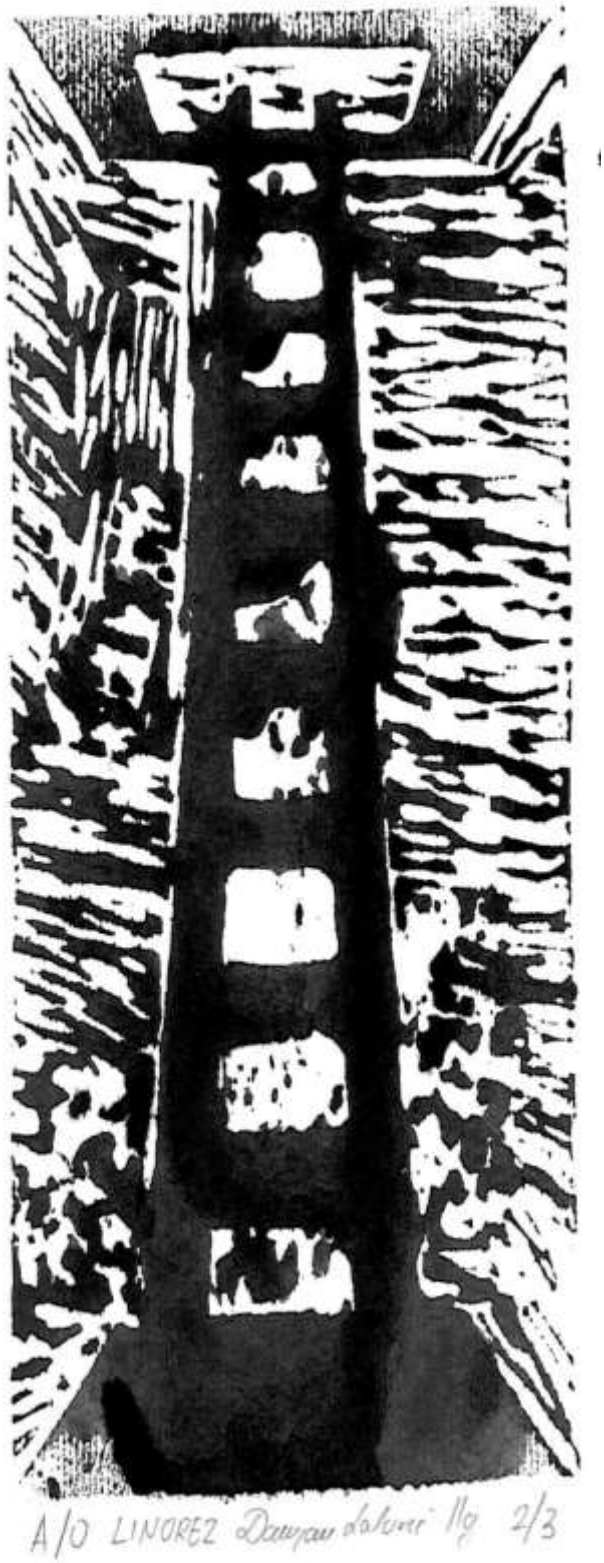
Ова боја има и своју њежну, романтичну и топлу страну. Црвено вино и црвени руж су симболи страсти. Бордо, посебно, ствара осјећај топлине као боја јесени, док је свјетлије црвена боја ватре.

Боје нису добар начин оглашавања као језик, али су, вјероватно, најважнији елемент у визуелној перцепцији.

Маша Раденовић, Іф

СТРАНИЦЕ „ЗНАКА” У БОЈИ СТИХОВА

СИРОТИЦА СИВА

Сиву ћу, јер је најтужнија.
Сиву ћу, јер је средина златна,
од крајности саткана.

Сиву ћу, сјетну и јесењу.
Сиву ћу, јер није плава и жута.
Сиву ћу, јер је неће нико.
Сиву ћу… јер је, за моје зелено око,
запала.

Зара Жугић, Іф

БИЈЕЛА

Кад ми се пољубе горња и доња усна
те језик удари непце
па се спусти грациозним покретом,
ја добијем твоје име.

И када бдиш на језеру,
када не правиш покрете,
већ те пажљиво шминка мјесечина,
име твоје одзвања мојом главом.
И док гледаш своје огледало горе,
то црнило, црно море,
ти сјајиш као звијезда самица.

Блиједо лице, бисерне очи.
Тебе гледа милион
но нико ти не смије доћи.
И нема звука,
крије се овдје у гори.
Тебе гледа милион,
а нико име да ти изговори.

А тако си бљештава у тој
себичној млијечној магли!
И сви одлазе кући,
но ја те не губим.
Ја остајем ту
на двобој овој магли;
ја не попуштам;
ја те не губим.

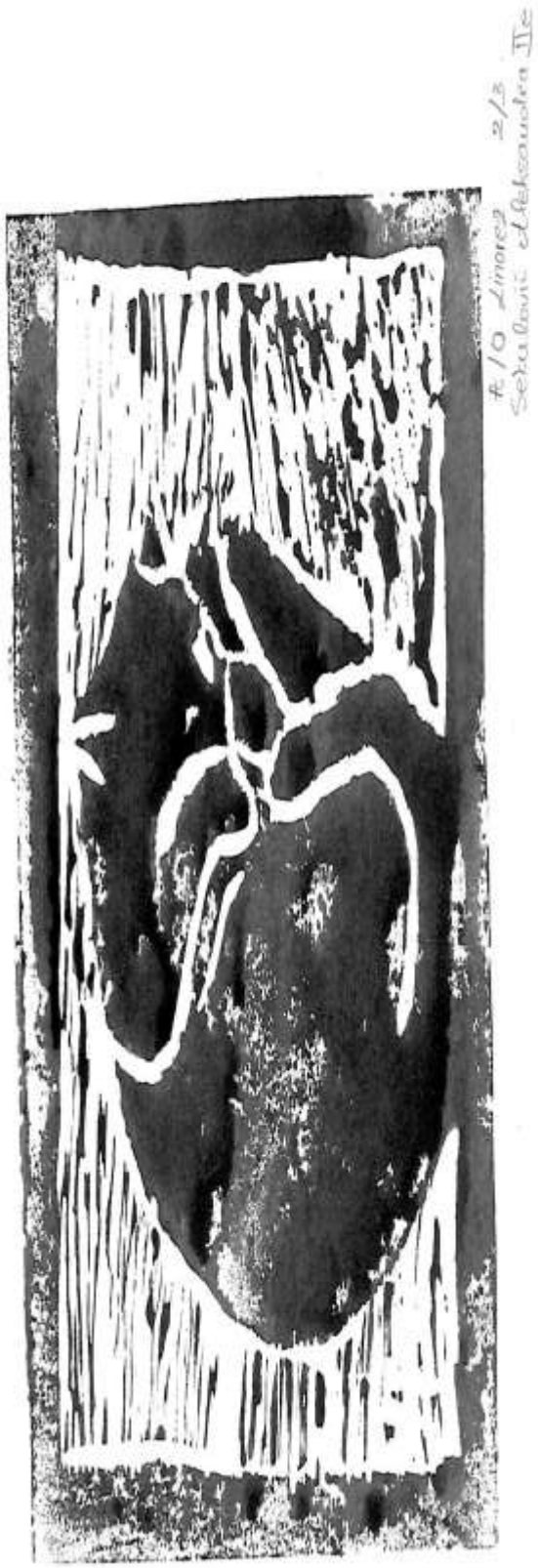
Блиједо лице, бисерне очи.
Плута на стајаћем океану
ове проклете ноћи.
И губи сјај...
полако је гуши мрак.

Не видим, али ја крећем.
Тражим, но не знам гдје.
Мислим, а не размишљам.
Плачем – без суза.

Кад се загрле доња и горња усна
те језик обргли непце
па глатко клизи надоље,
ја изговарам твоје име:
„Би-је-ла...”

Матиа Пренкочевић, Iф

ЈОШ ЈЕДАН

Бачени у провалију апсурдног, голи
Без капљице трзања, бисера соли
Заривених канџи у земљу, коју волимо
С јавом кроз мисли, на Голи Оток пловимо.

И подједнако јадни
Смрти и умирања гладни
Молимо живот да угаси плам
Да се обистини тај вражји сан.

Тај сан кроз утихле визије лови
Својим крацима обавија трагичне сјене
Пушта крике да владају, љепота вене
Док тражи најкраћи пут до мене.

Како ружичаста земља шкрто ћути
И како плочника је додир страстан
Да уђем у мрачну дворану људи
Да вјешам се, схваћен да сам.

Осмијех. Мај.
Пакао. Рај.
Био је ово кукаван крај.
Епиграм сја.
Живио је добро,
Умро још боље...
Ко то зна?

ДАЛЕКО

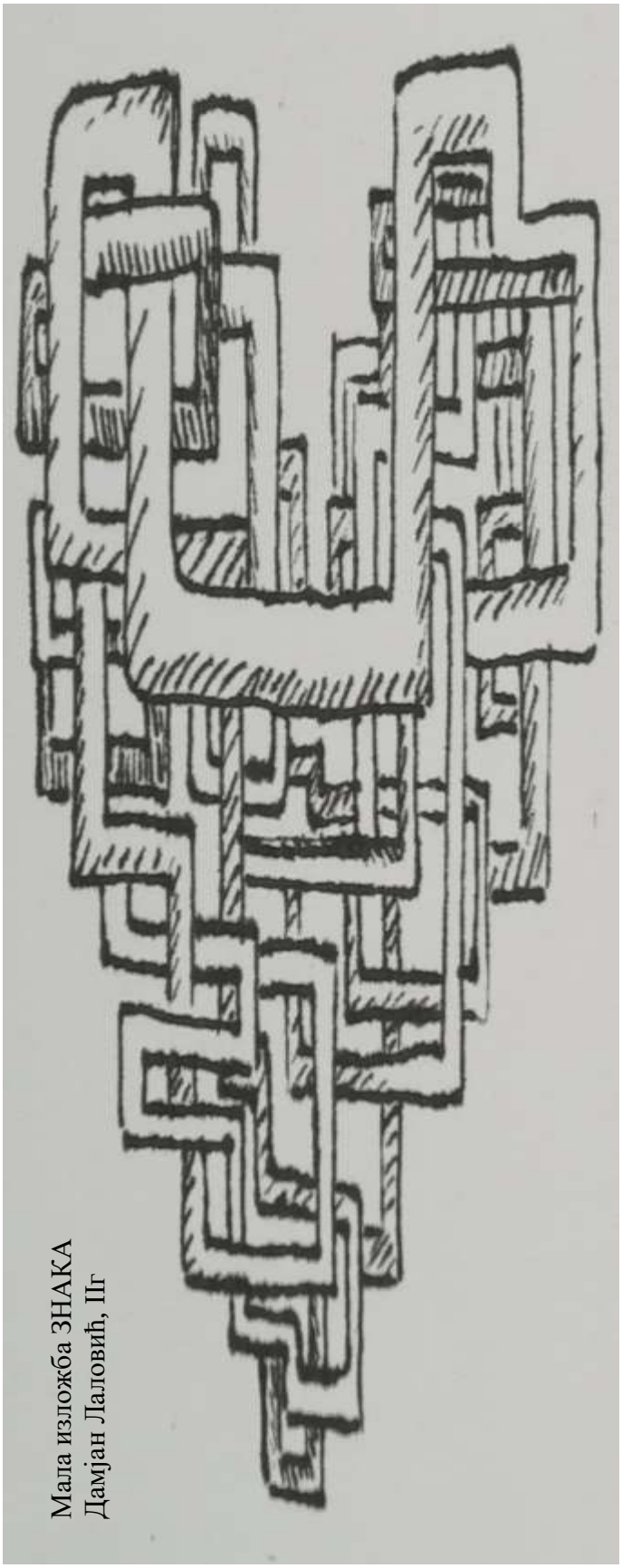

Нећу ти рећи зашто сам плакала
И зашто гледам некако празно
Послала сам поруку срцу, увезену
И чекам одговор к'о казну.

Оно више није празно.
Чујеш?
Како говори мекано, јасно
Што трошне ријечи тврђаве
Далеки гласови тамне пећине
Неће ти рећи.

Ако ти шапнем у бунилу, снено
Како вјетар плеше са мном ватрено
Како ми твој додир ни из близа не прија
Опсоваћеш сунце да је змија;
Како милији ми је грамофона звук
Како волим свилене мјесечине хук
Како мрзиш овај хладни мук...

И нећеш ми рећи зашто си плакао
Знаћу зашто си ме увијек питао
И кајаћу се с много боли
Сад кад савјест престаје да ме моли
И кад око задњу сузу проли.

Мала изложба ЗНАКА
Дамјан Лаловић, IIг

Немој се преварити да љубав
Ил пак што друго очекујеш од мене
Ми осјећамо да је то далеко
Тамо гдје крв не додирује вене.

И ПРОСТО

На крвавој шећерној вуни
Мирољубиви двобој се води
У трену грлиш сноп сунчевих зрака
У другом јуриш снове плачних облака.
И просто да полудиш.

Бројиш испрекидане траке цести
Док врева возача свира
Смјењују се кршевити пејзажи планина
А ти размишљаш како с универзумом.
И просто све иде у бескрај.

Слатки звук мандолине чује се доље
Али ти не смијеш, мрачно је
Зато ћути и не дозволи
Другим мелодијама да завладају.
Просто заплачи.

А и она ти се дјевичански смјешка
Док зарива апокалиптичне додире
Срце на мјесто мозга задјене

И ти не препознајеш вјештичје анатеме.
И просто заволиш.

Вјерој, нећеш осјећати ништа
Ни то мало што те веже
И кад почне живот да те стеже
Смрт удахнуће нови дан.
И просто ћеш умријети.
Мада ти већ одавно жив ниси.

СЛИКЕ

Твоја немирна сјена ливадом хода
Уз мирис јабука, потпуно слободан
Посматрам далеке звијезде свода
Размишљам, заувијек теби одан.

Киван сам на црвене руже
И такви моменти ме често растуже
Када твоја свилена рука
Дарује додире далеко од мојих мука.

Волим када приљубиш образе
Обазриво, да се моји не уобразе
И уз загрљаје бескрајне
Сањамо рајске вртове...
Сањам.
Залутам некако у недоглед
Док ми мисли охрабрује изгубљени поглед
Хладна кафа на пријатељском бетону
И пар цигарета на балкону.

Ја све чујем, али звук нестаје
Гледам, али слика пламти
И на јави сањам кошмар голи
Док осјећам да ме душа боли.

Гласан топот чује се
И непријатан воњ шири се.
Вријеме је.

Проклета била.
Излазим и... твој поглед
Мртав, без имало била
На слици која стара и чила
Сређе ме...

Драга, покој нам души!
Знај, сад ће неки други јадник
На балкону нашег цвијећа
Пљугу да пуши.

КАЖЕШ

Кажеш да си уморна
Од тешких јесењих киша
И ливаде што гори
Дјечја граја те мори
И цвркут птица у зору
Намрштена лица људи
Што чекају на перону.

Кажеш да си уморна
Од свих књига које си помно читала
Мојих наивних брига
За које ме ионако не би ни питала.

Кажеш да си уморна
И да ти сјетне слике задају бол
Уплашена си у загрљају мом
Хладно ти је покрај срца
Када зраци најтоплији плове сном.

И кажеш да си уморна
И да ти је доста свега
А да ли то подразумијева и њега...

Милена Меденица, IIх, шк. 2017/18. г.

ЛЕПТИРИ

Зашто могу слободно они да лете?
Не осјећају страх или терет свијета?
Неспретно урезују своје покрете
У књизи времена, стабљиком цвијета.

И зашто не ограде далеки пут свој,
Већ пуштају другима да њиме газе,
Дишу? Колико времена ишчезне тој
Дјеци, док своја имена не потпишу?

Бојим се... Дрхтим од тих шарених боја
Којим се безбрижно поигравају они.
Њихова искра, што некад бјеше моја,
Побјегла је машти у ум монотони.

Можда та лепршава, крхка мисао
Лебди високо изнад овог свијета?
Лептир је трајни ожиљак уписао
У књигу времена, стабљиком цвијета.

Марко Даковић, IVд

БЕЗ РИМЕ

Смрт је била близу
Никад ближе
И као сиже
Ја бежао сам
Док риме нижем
У даљини
зачуо сам:... шшш

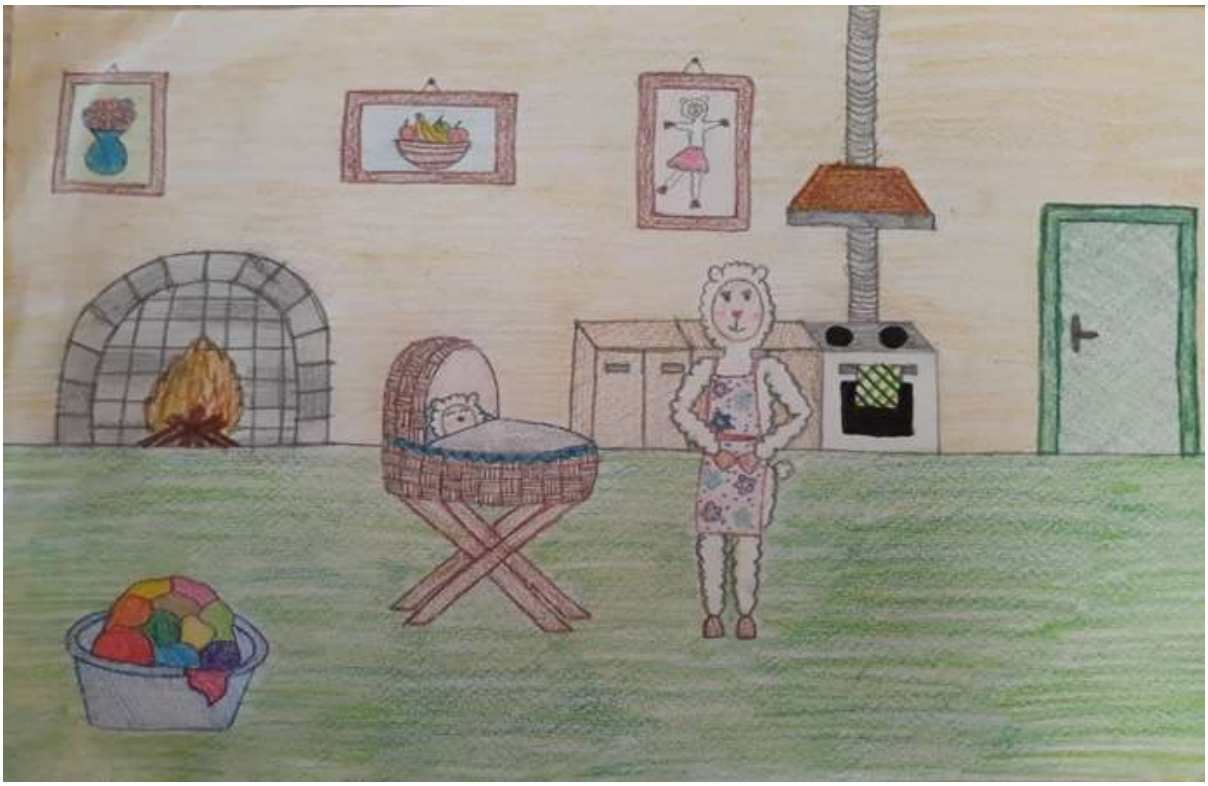
Немој тако!
Уради овако...
Страх се у мене улива
И као дио што фали
Низ леђа се слива... шшш

А чудно је, знате –
Тако некако
Празно
Тихо
Тужно
Свако за себе
а сви заједно...
Само рекли су:... шшш

И наставих тако
Олако...
Пробах да пишем, али не иде
Узеше ми дио душе
Хладно је.

Сара Вујисић**,** II ф

СВЈЕТОВИ УМЈЕТНОСТИ

Аскино рођење Теодора Стијеповић, Ін

УЖИВАТИ У УМЈЕТНОСТИ/КЊИЖЕВНОСТИ ЗНАЧИ ОТВОРИТИ ШИРОМ И ОЧИ, И УШИ, И МИСЛИ, И СРЦЕ

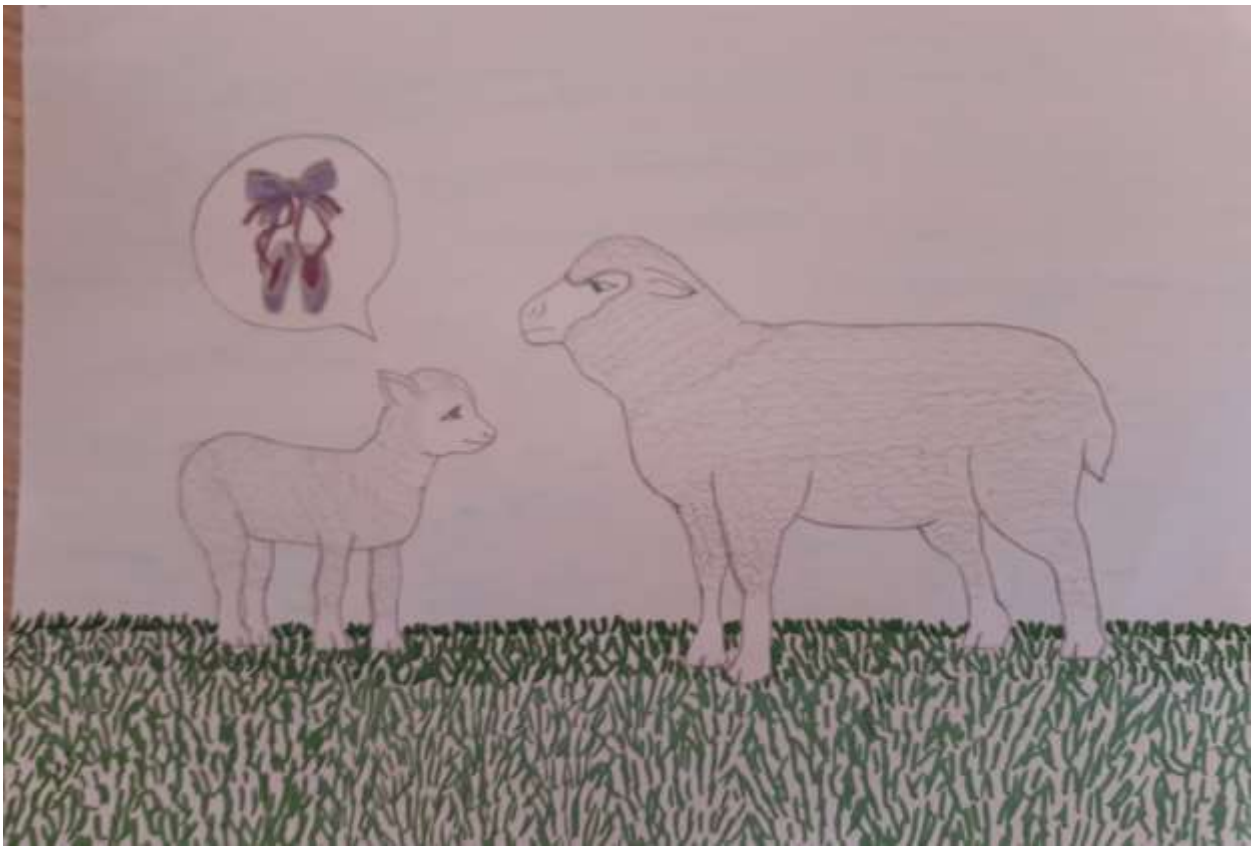
Умјетност представља најдубље мисли и емоције свог ствараоца. Сматрам да је потребно много храбрости да јој се препустимо.

Када смо радили дјело „Аска и вук" Ива Андрића, први пут сам на прави начин приступила умјетничком дјелу. До сада нисам ни знала да неко дјело може бити вишезначно. Читала сам много књига разних аутора, али никада нисам толико дубоко залазила у њихова значења. Сада имам потпуно нову слику о умјетности, самој по себи. Она долази право из срца, и ништа јој не може стати на пут. Баш због тога, док читамо дјело,

морамо обратити пажњу на сваки детаљ, сваку ријеч, да бисмо комплетно дјело видјели у правом свјетлу и, прије свега, разумјели га на прави начин. Писци увијек користе ријечи као своје играчке, којима могу директно описати о чему мисле и шта осјећају или нас довести до тога да се сами запитамо о томе.

Вољети умјетност и уживати у њој заиста значи отворити јој широм врата својих мисли и свога срца.

Милица Станић, Іф

Желим у балетску школу

Ана Андријашевић, Ін

Школа Јелена Марсенић, Ін

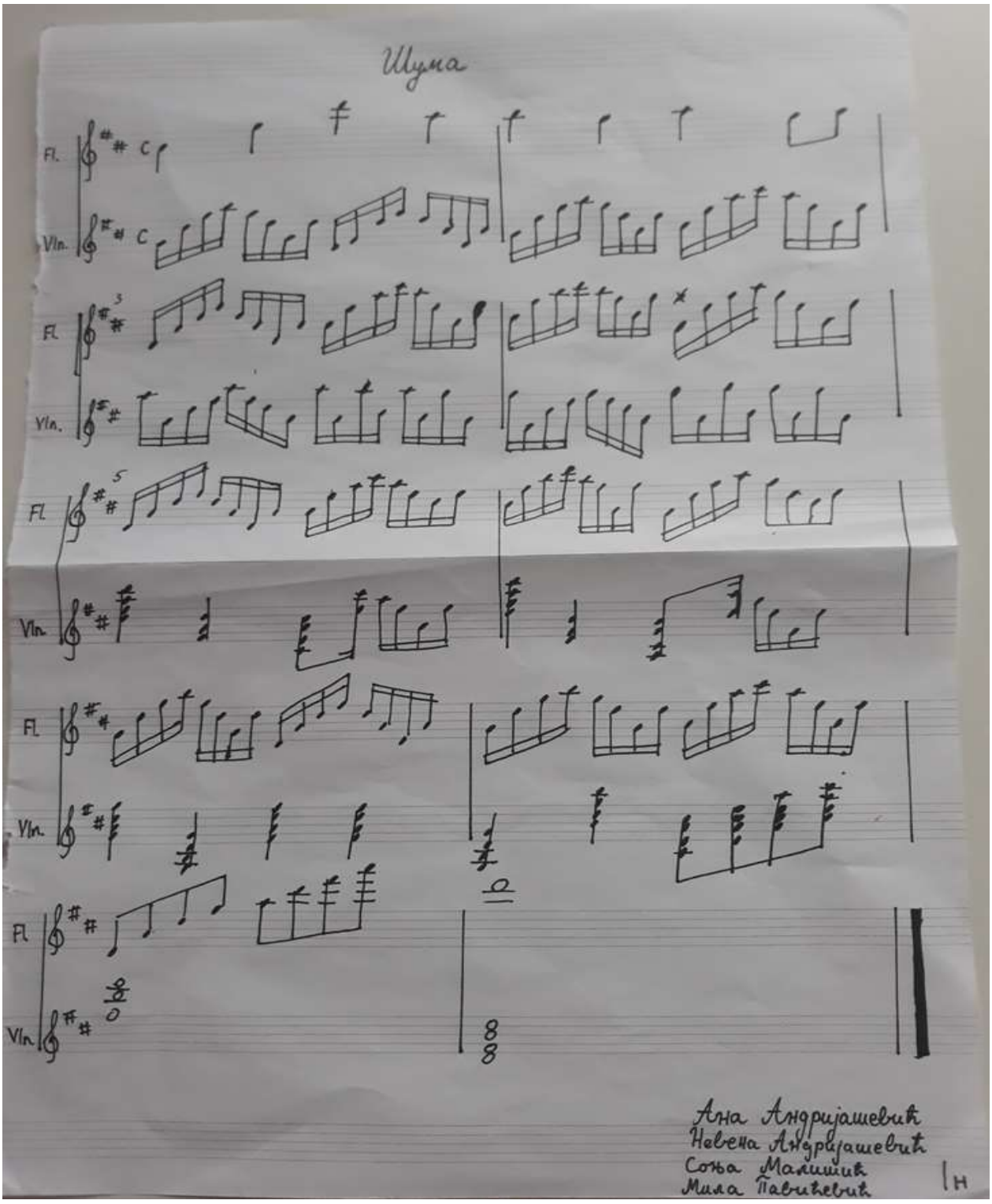
Аска у шуми Јована Бошњак, Ін

Аска у шуми Дуња Стојовић, Ін

Аска у шуми Невена Андријашевић, Ін

Шума
Fl.
Vln.
Fl.
Vln.
Fl.
Vln.
Fl.
Vln.
Fl.
Vln.
Ана Андријашевић
Невена Андријашевић
Соња Малишић
Мила Павићевић

***

Шта је за нас уметност? Свако ће имати другачији одговор, и баш то ће бити једна од њених главних одлика.

Сви уметност могу видети, јер она је бесплатна и бесконачна, али да ли ће само погледати и проћи, или застати и „ући" у њу, то је питање. Мени је искрено жао особа које само прођу поред ње, а не застану, јер мислим да су на великом губитку. Ако не виде уметност, огледало живота, онда не виде ни њену лепоту. Јер то нису одређена дела, или слике, то је начин гледања или разумевања ствари. Баш као што је за све овце трава само трава, али је Аски нешто посебно.

Јер уметност је свуда. Само је питање хоћемо ли се довољно добро загледати, ослушнути своје срце, научити да уживамо.

Нина Рачета, Iф

Језива шума Емилијан Димитријевић, Iн

ДОБРУ КЊИГУ ЧИНИ ДОБАР ЧИТАЛАЦ…

ЧИТАЛАЦ И ЊЕГОВИ СТЕРЕОТИПИ НАСПРАМ УМЈЕТНИЧКОГ ДЈЕЛА

Свима је добро позната изрека да не треба судити књизи по корицама. Умјетност од нас захтијева отворен ум и широка схватања, како бисмо били способни да објективно сагледамо, анализирамо и можда чак прихватимо нове идеје. Нажалост, то се ријетко дешава.

Нема човјека који посједује потпуно отворен ум. Ко год тврди да не посједује ниједну предрасуду, лаже, а често и вјерује у своју лаж, превише заокупљен жељом да се представи као добра, толерантна особа да би озбиљно и искрено порадио на томе да постане такав. Јер то је једна од многобројних мана људи, коју има сваки човјек. Свако од нас посједује неке предрасуде, велике или мале (наравно, шта је то велика а шта мала предрасуда је једна од оних ствари око којих нико не може у потпуности да се сложи). Стереотипи, по некима подврста предрасуда, а по другима темељ на којима се оне граде, те као такви нешто што сви посједујемо, могу имати огроман утицај на начин на који реагујемо на умјетничка дјела и разумијемо их. Већ у првом разреду упознали смо се са теоријом опализације: значење и идеје умјетничког дјела преливају се кроз разумијевање појединаца као свјетлост кроз призму, тако да га свако види другачије. И овдје стеротипи играју важну улогу. Они су, као нелогична увјерења која проналазе свој дом у нашој подсвијести, налик прљавштини која прекрива стакло те онемогућава дијелу свјетла да се пробије и истовремено искривљује и трансформише онај дио који успијева да стигне до читаоца. Сакупљамо их годинама, примајући их од околине, не примјећујући њихову нетачност, као што се особа која је одрасла поред термоелектране навикне на прљав, загађен ваздух. Они опстају јер је много лакше вјеровати да можемо одредити особу на основу њеног пола, националности, старосне доби или ствари над којима она нема контролу, него потрудити се да је упознамо. А како је књижевност плод умјетниковог доживљаја свјета, у недоумици смо и збуњени када се ауторова визија живота супротставља нечему што сматрамо неумољивим колико и законе природе. Тако аутор може осмислити лик жене, и начинити је рационалном, стоичком и прорачунатом, или пак написати како она бира да оснује

породицу прије него да достигне успјех у својој професији. Али неки читаоци ће се фокусирати само на то што је у питању лик жене, и сматрати је хладном, окрутном и безосјећајном (јер су за њих све жене крхка, осјећајна бића), или сматрати да писац вјерује како би жене требало да се окане каријере и фокусирају само на то да буду пристојне патријархалне домаћице. Неко може прочитати љубавне стихове, и разумјети да је лирски субјекат сентиментална будала, или да је његова љубав површна и посесивна. Неко може имати ниско мишљење о дјелима на основу ничег другог до врсте дјела, сматрајући, на примјер, да комедија не може имати дубину и слојевитост, или да су писци одређене расе или националности неспособни да напишу занимљиво или значајно дјело.

Свако од нас има неке стереотипе, и то није ништа необично, или срамотно. Али увијек морамо бити спремни да прихватимо могућност да су неке ствари у које вјерујемо погрешне, и пробамо да сагледамо и разумијемо погледе на свијет са којима се не слажемо, умјесто да их са мржњом и бијесом одбијамо, јер тако можемо изгубити шансу да уживамо у љепоти дјела, развијемо се као личност и упознамо нове људе који могу постати драги пријатељи. И увијек се морамо питати: да ли је лоше дјело лоше, или смо ми лоши читаоци?

Сергеј Павловић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

***

Чим отворимо корице неке књиге, закорачимо у засебан свијет у којем владају друкчије законитости од оних што их моделује реалност у којој живимо. Можда тога у почетку нијесмо ни свјесни, можда је прелаз у нашој имагинацији сасвим природан и лако савладив, попут прага на вратима нашег дома, но, ипак, често у том чудесном свијету наиђемо на препреке саткане од наших предрасуда и стеретипа, а то поквари и онемогући предивну игру између јаве и сна.

Свако од нас је личност, особа са одређеним карактеристикама, темпераментом и искуством, а тек онда читалац – те је сасвим логично да ће примарни дио нашег бића бити ангажован и док читамо. Али, наше знање мора бити дубоко, а ум флексибилан, да бисмо, заиста, умјели да читамо. Ако покушамо да направимо неку парадигму, модел у који уклапамо текст који је пред нама, бићемо неуспјешни као да покушамо планински поток да

заробимо стиснувши длан. Чим тексту поставимо ограничења у виду наших очекивања, себе смо дисквалификовали из чаробне игре чији смо учесник могли бити. Ако очекујемо да нас текст нечему научи, онда белетристику треба замијенити штивом из хемије или географије, јер је то смисао науке, а не умјетности. Ако мислимо да нам је живот писца кључ за разумијевање текста, онда потцјењујемо творца дјела и имагинацију уопште – не разумијевајући основни узус књижевности. Књижевност није слика реалног свијета, она је свијет за себе. Зато има сопствене законитости, зато је у њој могућа тако чудесно маневрисати простором и временом, зато је могуће разумјети некога ко је живио прије пет вјекова или се сродити са неким ко је стварао или ствара на рубу Јужне Америке или у Јапану.

Ако не умијемо да раздвојимо значење појмова личност и лик, ако не можемо да прихватимо ширину коју лик посједује, сматрајући да он, стриктно, мора бити или позитиван или негативан, онда нијесмо научили да читамо. Неоспорно је да смо графички писмени, али читалац нијесмо. Или, да будем прецизнији, нијесмо прави читалац.

Једном је, дефинишући лирску пјесму, чувени књижевни критичар Богдан Поповић рекао да „песма мора бити цела лепа...” ; у тих пет ријечи је суштина књижевности и читалаца. Текст мора бити лијеп, тј. мора бити такав да на нас остави утисак, да нас подстакне на размишљање. Текст мора естетски дјеловати на читаоца – то је његова суштина. Али, да бисмо дошли до суштине, ми као читаоци морамо бити отворени, спремни за изазове, без стега и ограничења. Морамо да прихватимо правила игре у којој учествујемо читајући.

Лука Манојловић, IIIл,

шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

Стереотип је, по дефиницији, тешко промјењив однос према некоме или нечему. Неосопрна је чињеница да су стереотипи свеприсутни, да утичу на наше поимање свијета и да их, колико год се трудили, не можемо избјећи. У нашем друштву најчешћи су родни стереотипи и стереотипи везани за особе са инвалидитетом. Због тога сам одлучио, иако са релативно мало читалачког стажа, да пишем о присуству ова два стереотипа у књижевности.

Особе са инвалидитетом су вијековима биле третиране као терет. Још у далекој историји познат је Ефијалт, који је издао Спарту јер му није било дозвољено да буде дио војске. Карактеризација лика због физичког инвалидитета присутна је и у најпознатијим дјелима. Писци својим ликовима са инвалидитетом ускраћују могућност избора. Такви ликови су често негативни, жељни освете. Однос према лику са инвалидитетом постоји и у дјелу Виктора Игоа „Богородичина црква у Паризу". Квазимодо је полуљудско биће, кога се људи плаше. У нашој књижевности, о проблему ратних војних инвалида и односа државе према њима пише Лаза Лазаревић у дјелу „Све ће то народ позлатити". Иако сам изоставио дјела која би старији и искуснији читалац поменуо, закључио сам да, уколико се писац несвјесно ослања на карактеризацију лика физичким инвалидитетом, тада у дјелу недостаје мотивација као и оргиналност. Одлични писци ће коришћењем стереотипа подстаћи читаоца на нови начин размишљања (естетика ружног).

Један од најчешћих стереотипа је родни стереотип. О положају жене у друштву као и о равноправности родова, може се писати без престанка. Међутим, занимљиво је како су жене вијековима биле испирација писцима, музичарима, сликарима... Оне су заслужне за бројне странице романа, новела, приповијетки, али однос писаца према женским ликовима у неким случајевима је стереотипан. Позната је мисао да жена из улоге очеве кћери прелази у улогу мужеве жене, а потом у улогу синове мајке. Да ли је тако и у књижевности? Генерално, у дјелима има највише мушких ликова, док женски ликови најчешће заврше трагично (Ана Карењина). Примијетио сам да у неким дјелима женски ликови често остају стереотипно недокучиви и мистериозни за јунаке (немогуће их је разумјети). Такође сам уочио и стереотипне разлике у вриједностима мушких и женских ликова. Мушки ликови имају разноврсније вриједности (лична слобода, моћ, образовање...), док су највеће женске вриједности љубав и брак. У већини дјела, мушки ликови имају широк дијапазон занимања

(трговина, занатство, војска...), док су занимања жена везана за одржавање куће. У роману „Ловац у житу", примијетио сам велики број родних стереотипа. Холден дјевојку своди на њено тијело. Дјевојке су за Холдена ноге, односно, ноге су битна обиљежја дјевојака. Роман осликава родну идеологију, према којој је момак са више партнерки главни у друштву, а дјевојка са више партнера је проститутка.

Једно од највећих дјела свјетске књижевности је роман „Ана Карењина". У том роману такође постоји стереотипни проблем патријархалне моћи мушкарца над женама.То сам уочио у односима између Ане и Карењина, Доли и Облонског, па и Кити и Љевина. Жена је посвећена кући, док су мужеви посвећени послу. Из њиховог боравка на имањима примјећује се да жене одлазе на имање са дјецом, док мушкарци остају у граду (да би радили) и посјећују их тек с времена на вријеме. У породици, ауторитет је отац, а улога мајке је искључиво брига о дјеци. Карењин је ауторитет, док је Ани препуштена брига о Серјожи. Карењин им обезбјеђује материјалну сигурност. Жена се посматра кроз призму супруге, мајке и љубавнице. Она удајом постаје мужево власништво. Од ренесансе (Петрарка), преко романтизма (Његош), па све до модерне, пјесници су на оргиналан начин представљали жену и љубав према њој. Међутим, највише ми се допао Ракићев однос према жени. Она изазива толико снажне емоције да чак и пјесник (стваралац) доводи у питање моћ и угогу ријечи.

„Добру књигу чини добар читалац", рече Ралф Емерсон. Има ли умјетничко дјело вриједност ако у њему проналазим стереотипе, или сам ја тај који са оваквим начином размишљања одузима дјелу праву вриједност? Не знам, за сада.

Александар Мијајловић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

***

Тишина. Коначно пар минута самоће, без звука Мининог задиркивања Матеа. Не чује се ни експрес-лонац из кухиње; нити татин ратни филм из дневног боравка. У соби са телефона силазе џез ноте, а дуго ишчекивани тренутак, неометен звуком, појачава буку у глави.

Тишина у „Искреној песми" Милана Ракића (размишљам о својим моментима тишине и њиховом утицају на све што радим) у глави повуче филмску траку са неуредно

распоређеним ситуацијама и емоцијама из прошлости; на другој страни, диск са капацитетом испуњеним мислима о тренинзима, састанцима, задацима, роковима, заталаса их до те мјере да не знам шта се дешава, нити шта осјећам. Преиспитујем се. Сумњам у све у шта вјерујем, у све чему се надам, у све што јесам. Остаје сигурна само чињеница да се у мало чему уклапам у своју средину и њене стереотипе.

Шта је то у људској природи што нас тјера да осуђујемо оно што је супротно ономе што мислимо? Ко сам ја да судим о другом? Зашто се нужно уклапати у њих, или се инатити с представама и обрасцима мишљења, говора, понашања, вјеровања, облачења, умјесто бити свој? У паничном смо страху од окружења, а чини се и да људи никада нису били хладнији, суровији! Груби смо, безосјећајни. Нема осмијеха нити искреног „добро јутро", нема љубазности, нити емпатије. Људи су незадовољни, један другом непријатељи. Шта нам даје за право да другог кривимо за сопствени неуспјех? Зато што смо склони самообманама? Лакше нам је да свијет око себе тумачимо у сопствену корист, да тражимо оправдање тамо гдје знамо да га нема?

Насупрот свијету стоји умјетност – љепота коју је видио и створио неки срећан човјек. Неко је дохватио оно што је нама високо, осјетио што је нама непознато. Или је, можда, и он живио промашен живот, сваки дан исти али психички тежи, дужи? Ко ће знати! А врхунац његовог битисања – моја је рука за спас, врата за бијег, грана која се у лошим акционим филмовима створи при паду низ литицу.

Као и у људима, у том дјелу видјећу оно што мени одговара, што ми олакшава, додаћу му своје расположење и бриге. Имам ли право на такво нешто? Може ли се човјек оградити од емоција и искуства? Би ли свијет био љепше мјесто кад би се свему прилазило потпуно објективно, „хладне главе"?

„Људима је, изгледа, прирођено да грозничаво верују како их чује дете у утроби, човек у коми или неко одавно мртав. Да верују како мрак не може бити баш тако густ и непрозрачан" (Марко Шелић, „Хигијена несећања"). Човјек види само себе, своју бол, доживљава је као једину и највећу. Не окреће се, а и кад му се омакне, па ипак погледа са стране, у свему опет види само себе. Уздижемо се до тачке са које остатак људског рода дјелује ниско, па га вреднујемо спрам себе. Ограничавамо се, стварамо комплексе, претварамо се у звијери.

А да човјек постане човјеку поново најбољи пријатељ, пружи му руку, или подари осмијех? Можда и можеш постати срећан, чинећи друге срећнима? Пробај!

Убоде ме тако продоран звук звона на улазним вратима, прене ме из расправе са самом собом. Отварам врата: смијешак и ручице трче ми у загрљај!

Минеа Капицић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

У жељи да умјетност уклопимо у своје стандарде и премале кутије, често уништимо њену сврху и могућност да је ваљано доживимо. Тако нам нису страни примјери гдје се лирски субјект или приповједач поистовјећује са писцем, упоређивање читалаца са ликовима и оштри судови о моралности неког дјела.

Вођени претпоставком да све у тексту треба бити приказано јасно, знамо да прочитамо дјело и да се никада не запитамо да ли је оно у себи носило нешто дубље, као, на примјер, Сервантесов роман „Дон Кихот". Он се често доживи само као прича о лудом човјеку и његовим пустоловинама, која треба да буде комична. Не размишљамо о томе да роман доноси искривљену слику реалности човјека који је побјегао у свој свијет и одбија да га напусти. Колико је тај роман смијешан, а колико добро приказује нас и нашу перцепцију стварности? Нису ли витешки романи тог времена тривијални романи нашег? Слој приказаних предметности може бити другачији, али идеја дјела живи вјековима.

„Дужина" је такође битан фактор. Тако се многима дјело допадне јер је сажето. Читаоци обично мисле да ће мање обимно дјело бити „лакше за читање". Јасно је да обим дјела не може одређивати његов квалитет: хиљаду страна није гаранција да није испразно. Краћа дјела могу носити више симбола и идејних слојева од дугих.

Дјела настала у старом вијеку се обично описују као „досадна", јер их је теже разумјети због језика и стиха. Вођеним ставом да нису интересантна и да се не могу повезати са данашњицом, промакну нам идеје неизбјежне смрти, борбе за правду и по цијену живота, и неизмјерне љубави према ближњима, које налазимо и у „Антигони", и у „Гилгамешу", и у „Илијади".

Често читалац чита дјело да би га повезао са пишчевом биографијом. Примјер је Петраркин „Канцонијер", гдје се више пажње обраћа на славни тренутак када је он први пут угледао Лауру него на пјесме саме. Тако читаоци сматрају да се у пјесмама налази пјесник, а не лирски субјекат, па се пјесма интерпретира погрешно. Да тако тумачимо умјетност, закључили бисмо да је Данте преживљавао тешке халуцинације, а Петрарка двадесет година сједио у ћошку собе, покушавајући да преживи поново исти тренутак. Тешко је прихватити чињеницу да се „значење" дјела не налази ни у биографији, ни испод неке прастаре плоче, ни на дну океана, већ је скривено иза симбола, мотива и стилских средстава. Као што је рекао Оскар Вајлд: „Циљ умјетности је да открије умјетност, а сакрије умјетника."

Још један од стереотипа је да је једино добро дјело „морално" дјело, а да смо моралне судије ми – читаоци. Судимо по поступцима ликова, или по начину изражавања пјесника. Примјер „неморалног" је поезија пјесника модерне, за коју се каже да је блудна и морбидна. Опростићете ми што поново цитирам Оскара Вајлда, али је он добро указао на грешку ове филозофије рекавши: „Не постоји морална или неморална књига. Књиге су добро или лоше написане. То је све." Тако се и његово најпознатије дјело „Слика Доријана Греја" тумачи као „неморална" прича о љубави двају мушкараца. Језиво је колико слојева тај роман заправо крије у себи. Сличан проблем настаје када не можемо да оправдамо поступак неког лика или „ми тако не бисмо поступили", па нам се зато ни дјело не свиђа. Само зато што се не слажемо са тим што је Евгеније Оњегин одбио Татјану, или што је изазвао друга на двобој због жене, и што мислимо да тренутна страст није вреднија од пријатељства – не треба да одбацимо квалитет цјелокупног дјела. Пратећи логику таквих ставова, Пушкин је требало да иде од човјека до човјека, вреднујући мишљења људи и њихов став о томе како би фабула требало да се развија. Занемарујемо чињеницу да писац није дужан да удовољава било коме.

Неријетко се занемарује важност споредних ликова и дјело се посматра кроз призму главног лика. Замислите да читате Балзаквог „Чича Горија" без госпође Воке, „Ану Карењину" без сликара Михајла и филозофа Сергија Ивановича, Љевиновог брата! Сви они носе битне елементе у тумачењу романа: карактеризацију простором, питање умјетности, неприхваћеност умјетника, његову битку са друштвом...

Најчешћа грешка је интерпретирање дјела, у стиху или прози, помоћу онога што је речено на интернет сајтовима. То читаоцима обликује мишљене, и онда занемарују све што на страници није истакнуто. Треба кренути спреман за сопствене доживљаје и уочавање појединости, јер нам оне најчешће откривају много и о нама самима.

Шта овом свијету треба? Ако питате мене, отвореност ума и поштовање књижевности. Можда не знамо како је све настало, и која је сврха нашег постојања, али једно треба да знамо – како да цијенимо умјетност. Једино је она прави пут спознаје!

Настасија Радоњић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

Књижевно дјело без својих читалаца је обична хрпа папира. Оно оживљава тек у контакту са читаоцем. Бива створено двапут – у процесу писања и у процесу читања. Књижевност се остварује на тромеђи између писца, читаоца и дјела.

Пошто сваки читалац није исти, не можемо очекивати да једнако тумаче неко дјело. Немамо сви пуно читалачког искуства, изграђен укус... А чак и да имамо исто искуство и укус, сви смо различити и свако има свој свијет и своје виђење стварности.

Још у основној школи говорили су нам да ће нам неко дјело бити блиско због сличности са нама самима. Тако се повећава шанса да ће нам бити блиско, али не увијек. Говорили су нам да читамо романе „Орлови рано лете" Бранка Ћопића, „Дјечаци Павлове улице" Ференца Молнара, „Том Сојер" Марка Твена и да ће нам бити блиски јер су главни јунаци поменутих романа дјеца наших година. Читали смо и епске пјесме, и „Посланице" Петра I , и било нам је речено да ће нам бити блиски, јер се ради о нашим прецима и нашим просторима. Суочили смо се с језиком различитим од оног којим данас говоримо, темама много озбиљнијим од оних с којим данас долазимо у сусрет.

Ја сам остварио необичну блискост са дјелом „Робинсон Крусо" Данијела Дефоа, а (гле чуда!) нити је он мој вршњак, нити се радња догађа у времену које је мени блиско, нити сам ја икад био насукан на пустом острву па да због сличног искуства саосјећам с Робинсоном. Прочитао сам негдје да је дјело заиста добро ако послије читања добијемо неодољиву жељу да се одмах испричамо с његовим писцем.

Дјело мора бити добро, правило је, ако га је написао неки добар писац, а да сигурно није тако добро ако га је написао неки лошији писац. Може бити да је најчешће тако, али сигуран сам – није увијек. И најбољем писцу се дешава да некад омане. Од триста шездесет шест пјесама у „Канцонијеру" сигурно није свака једнако добра. Исто тако, можда неки „лошији" писац, послије серије лоших, коначно напише добро дјело, које пропустимо да прочитамо јер смо, по критикама, видјели како га вреднују. Наравно да критике помажу, ипак постоје нека основна естетска правила и вриједности и дјела оцјењују ученији људи од нас, али не мора да значи да ће дјело свима бити једнако добро и лијепо. Некад баш пожелим да узмем неко дјело а да никад раније нисам ништа чуо ни о писцу ни о самом дјелу, па да га читам без икаквих предрасуда и очекивања.

У читању, као и у животу, треба да се трудимо да што мање доносимо закључке на основу туђег мишљења.

Јакша Влаховић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

На путу развитка човјека као интелектуалне јединке често не наилазимо на упозорења о препрекама које нас током тог развитка очекују. Каткад варирају од предрасуда и стереотипног виђења умјетничког дјела, до потпуног отуђења. Од могућности да сазнамо оно суштинско, што се од нас, већ зрелих људи, очекује. Књижевност не прихвата било каквог читаоца, већ оног спремног да критички сагледа и тумачи њено значење.

Знате за опализацију, зар не? Јасно нам је да ће свачији „опал" рефлектовати другачију слику умјетничког дјела, те у њу унијети сопствена искуства. Сјетимо се „Аске и вука", првог дјела гдје је дошло до грешке приликом очитавања наше слике. Уколико бисте питали тадашње одјељење од тридесет и шест ђака, више од половине окарактерисало би је као „причу за пред спавање", са већ претходно формираним мишљењем како би Аска требало да се понаша, искључиво због тога што је женско. Стереотипи, онакви какви јесу, углавном су резултат утицаја средине, а ми их, свјесно или не, усвајамо.

Често нам се омакне да ликове тумачимо кроза себе саме, или ни не „загребемо површину" идејног слоја. А за умјетност, као што се каже у „Мосту на Жепи", потребна је мисао. Мисао којој није потребно објашњење, која без иједног звука говори сама за себе, баш као и Неимаров мост.

Непажљиви читалац окарактерисао би Холдена Колфилда као типичног тинејџера, који се не уклапа у спољашњи свијет. Судећи искључиво по томе да ли му се његово понашање допада, такав читалац занемарује његове мисли, унутрашње конфликте и начине на које их превазилази. Врло често имамо чудну тенденцију да мање обимно дјело прогласимо за разумљивије и лакше за интерпретацију. Међутим, Кишови „Рани јади" говоре другачије. Видимо ли само оно што нам је јасно сервирано и не трудимо ли се да узмемо у обзир историјски контекст, атмосферу и мотиве, учитавамо у дјело оно што у њему не стоји.

Античку књижевност представљамо као незанимљиву, далеку и преобимну, а казивање у стиху нам често није по вољи. У „Илијади" бисмо већином пратили пуку фабулу, заборављајући на особености и сложеност свијета богова, ратних јунака, пријатељстава. Колико нас није ни примијетило Хекторов сусрет са сином, и његов уплашени поглед, јер нам је пред очима било само заморних шестсто страница које је требало прочитати? Или је, на примјер, у Библију или Куран, унијело вјерске стереотипе? Или чак одбијамо читање јер

нисмо припадници одређене религије? Но, за човјека који их доживљава као искључиво вјерска дјела, простора за критичко размишљање и откривање љепоте – нема.

Како је књижевно дјело фикција, настало из снажног доживљаја самог аутора, његова „порука" често није блиска већини читалаца. Рекло би се да је Петрарка залуђени пађеник који читавог живота реконстуирише један исти тренутак, а не умјетник коме патња представља благослов и који размишља о будућности када његове Госпе нема.

„Дон Кихот", један од романа који доказује да и жанр дјела може бити узрок стереотипа, сврставан је у витешки роман у ком се главни јунак бори против зала у име своје даме. Како онда објаснити чињеницу да живот без идеала, заправо, није живот, као и чувену опозицију реалности и маште, идеала и сумње? Можда никада нећемо достићи слободу Цигана, чак је нећемо до краја ни разумјети, али сигурно је да умјетност, баш као и њени реципијенти треба да буду ослобођени баријера.

Често као читаоци дамо себи за право да играмо улогу судије: прва је на листи оптужених Ана Карењина, неморална прељубница и лоша мајка, како имамо обичај да је назовемо. Заборављамо да дјела не постоје да бисмо се поистовјетили са ликом, или да би се задовољио укус шире публике, барем не када је права умјетност у питању. Јер онда би, вјероватно, Бодлер требало да спроведе кратку анкету да утврди колико би се људи грозило његове „Стрвине", а и проблематични догађаји из његовог живота би засигурно били разматрани. Ни ова ни многе друге пјесме модерне књижевности не би угледале свјетлост дана.

Једнако би прошли и наши модернисти. И ето Дучића као описивача божанске љепоте и дивљења жени, или пак оближњих пејзажа, а Ракића као искреног сладострасника. Чини се као да смо у кргама сопствених стереотипа! А мисао? И дух?

Много је увјерења која уносимо у дјело, која опстају чак и након читања и без обзира на вријеме или простор одузимају му првобитну љепоту. Наше је да се боримо против њих баш као што се Сизиф борио против камене лопте. Јер од сваког наизглед узалудног труда, на крају буде и користи. У умјетности – у виду љепоте!

Ксенија Бошковић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

***

„Умјетниково је да ствара, а не да говори", гласи Гетеово велико правило. Да ли је корисно и истинито, и да ли помаже при тумачењу умјетничких дјела, питање је на које се не може одмах дати тачан, прецизан и једнозначан одговор. Одсуство информисаности о томе шта је аутор „хтио да каже" и шта је кроз који лик хтио да представи, чини широк бездан у који могу намјерно, али и сасвим случајно упасти пристрасност, каткад погрешно субјективно закључивање, или перцепција дјела само на основу ауторове биографије. Али, може се десити потпуно супротно. Прималац умјетничке поруке можда говори потпуно истим језиком као и њен пошиљалац, мада су шансе за то занемарљиво мале. Проналажење особе која ће сваку вашу мисао разумјети на онај начин на који сте жељели да је разумије (поготово ако сте је оставили без икаквог упутства, или могућности да вам се обрати ако јој нешто није јасно) еквивалентна је проналажењу особе која је крвно повезана са вама у граду који се налази на другом крају планете.

Ипак, стваоцу дјела није, и не треба да буде битно шта ће о одређеном лику двјеста година касније мислити неки средњошколац. Сваки добар умјетник је својеврстан неимар, и свако умјетничко дјело мост који спаја свијет очекивања и свијет надања да ће се та очекивања испунити. Писци ризикују да своје крхко дјело, испуњено искреним мислима, оставе на милост и немилост хладним, искључивим и намјерно себичним читаоцима. Ипак, нехумано је очекивати од читаоца да разумије све, и да уочи сваки ситни детаљ. Треба му дати слободе да протумачи нешто на начин који ће бити прихватљив за његова лична очекивања. Насупрот томе, опет, имамо сасвим превазиђена очекивања која се читаоци труде да задовоље кроз непрактична тумачења поступака ликова. Свака херметизована мисао протумачи се као знак недовршених и несавршених мисли. Сваки лик који није оличење оне отрцане „племените", „храбре", „искрене" и „пожртвоване" слике коју свако има о главним ликовима, одмах представља негативца, а аутор означава промотера лошег живота који не зна за праве вриједности. Постоје многи разлози због којих читаоци окарактеришу дјело као „лоше", лик као „особу без моралних начела" а аутора као „лажно и беспотребно хваљеног преваранта".

Један од тих разлога може бити неискуство читаоца и незрелост, коју оправдавају године. Особа која нема пуно читалачког искуства, у дјелима ће тражити себе, свој живот, своје особине, и свој начин размишљања. Сваки нов и непознат приступ некој теми биће

одбачен, јер, наравно, зашто бисмо се сложили са нечим са чим се први пут сусрећемо! Дјело као што је ,,Ана Карењина" се у животу мора прочитати макар двапут. Једном када смо још увијек ,,животом неискварени" млади људи, а други пут када иза себе имамо низ побједа и пораза у животним дилемама које представљају пријатељство, породица, част, љубав и апсолутна доброта.

У ову категорију неразумијевања дјела може ући и Селинџеров ,,Ловац у житу", али из потпуно другачијих разлога. Њега је довољно прочитати само једном. Ако на вријеме схватимо да то што је Холден Колфилд незахвалан и размажен дјечак не значи да је дјело лоше, не морамо га читати више пута да бисмо откривали ,,дубоке тајне" које крије. Неки ће се вјероватно трудити да у Холденовим себичним, неоснованим, и типично тинејџерским ставовима и одлукама виде нешто племенитије и да оправдавају његове бунтовне поступке зато што желе да у њему виде мало другачију верзију себе, али они заиста само представљају слику једног америчког дјечака. Ипак, то не значи да треба да ,,одбацимо" ово дјело само зато што је главни лик негативац. Такви људи заиста постоје, и о њима се мора писати. Оно што не смијемо је да идемо већ утабаним стазама читања савремених дјела и идолизујемо лик само зато што је главни, што нам је близу по годинама или зато што сматрамо да представља слику сваког данашњег адолесцента.

Сљедећи разлог из ког о дјелу можемо погрешно да судимо и да га одбацимо из било какве даље дискусије о његовој вриједности је то што није испунило наша, већ на почетку створена очекивања. Просјечном читаоцу је довољан преокрет чињеница да се у ,,Циганима" један ,,наш" заљубио у једну ,,њихову". Кад на то додамо питање слободе, које је кључно у овом дјелу, ријетко који од наших ,,просјечних" читалаца неће спустити Пушкинову поему и вратити се читању јасне савремене љубавне прозе.

Још један разлог представља људска потреба за давањем ,,етикета" ликовима. Незамисливо је да неки лик прође неопажен и да не буде окарактерисан као ,,добар" или ,,лош" човјек. Не постоји ништа између. Један поступак је пресудан. Зато су ликови као што је Чича Горио често збуњујући. Да ли је он најбољи отац којег би ико могао да пожели, или је ужасан човјек зато што је искористио стање у Француској свога времена?

За човјека који никада није прочитао ниједну ријеч из Библије, она представља суров и строг водич који постоји искључиво за оне који слиједе вјеровања хришћанства. Супротно том, изгледа, популарном мишљењу, у Библији, Курану или Тори се могу

пронаћи поучне приче које не морамо везати ни за какав лични став који имамо о вјери или религији.

Ренесансни италијански филозоф Николо Макијавели је читав људски род описао овим ријечима: „Постоје три врсте интелигенције: прва врста разумије ствари сама од себе, друга цијени оно што други могу разумјети, а трећа врста не разумије ни преко себе, нити преко других. Прва врста интелигенције је одлична, друга је добра, а трећа је бескорисна." Оне се могу примијенити и на однос аутора према читаоцима. Аутор је тај који ствари у природи или у својој сопственој имагинацији опажа и описује, а читаоци исти опис могу протумачити на један или на други начин. Неки ће цијенити труд који је писац уложио да би исклесао свог Давида, а неки ће својим предрасудама покушати да буду Голијат. Наравно, сви знамо како се та прича завршава.

Друга интелигенција, по Макијавелију, добра је, али не и одлична. Сматрам да је и више него корисна. Реченица великог филозофа, али у овом случају њемачког Фридриха Ничеа: „Суштина све лијепе умјетности је захвалност", доводи нас до закључка да аутор пуно тога дугује својим читаоцима. Они који успију да схвате и најскривеније мотиве у дјелу, заиста су вриједни највећег поштовања, толико да се на замишљеној љествици сврставају одмах испод самих аутора.

Трећа врста људи су наши омражени „просјечни" читаоци, којих, погодили сте, има највише. Најлакше је чекати да нам неко други објасни љепоту ужасне Бодлерове „Стрвине", да се не бисмо случајно замарали читањем стихова који нам у глави стварају тако језиво реалистичну слику. Најгори могући случај је да и након силног анализирања и објашњавања, умјетнике епохе као што је модерна сматрамо само „уклетим пјесницима" зато што сваки стих није обликован онако како бисмо га ми обликовали, када бисмо само знали. На несавршеност поезије највише се жале они који никада нису написали ни стих. Зар ћемо заиста дати себи ту привилегију да „Искрену песму" тумачимо као сасвим обичну љубавну пјесму? На крају крајева, то не морамо радити барем зато што Милан Ракић већ има једну „Обичну песму" (која је, наравно, све осим обична).

Упркос свим неспоразумима при читању, и свим већ створеним сликама о дјелима која још увијек нисмо прочитали, писци треба да буду захвални својим читаоцима. Они су ти који настављају „разговор" који је дјело започело, па макар ишли и у потпуно супротном смјеру од оног који је аутор замислио. Иако ће велики број мисаоних пјесама у очима малих

ђака остати само дескриптивне пјесмице о пејзажу само зато што у наслову сугеришу слику из природе, пјесник нема право да им тумачи своје дјело. Он му је све до тренутка објављивања био старатељ, који га је подизао и припремао за сурови спољашњи свијет, а након тога дјело га напушта и одлази у друштво које ће о њему судити само онако како се њему допада. Када „пунољетно" умјетничко дјело оде од куће, повратак је немогућ, као и било каква очекивана или неочекивана савршена интерпретација.

Јулија Ђоковић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

ПРЕД УМЈЕТНИЧКИМ ТЕКСТОМ...

БАНОВИЋ СТРАХИЊА – УСАМЉЕНИ ЈУНАК КОЈИ ПРАШТА

Упркос чињеници да је Страхиња углавном имао само једног пријатеља међу непријатељима послије читања мајчиног писма, свог пса Карамана, Бан је успио да се учврсти као јунак и мимо других јунака, не снагом и вјештином у борби, већ својом добротом и праштањем.

У потпуности је успио да задржи свој морални компас, и поред тога што га је прво издала тазбина, када Југовићи нису отишли са њим на Косово, а потом и Љуба, када му је умало забила и посљедњи нож у леђа током дуела са Влах-Алијом.

Наравно, чињеница да је Бан сам отишао на Косово са својим псом у моменту кад је тамо неколико десетина хиљада Турака, потпуно спремних за инвазију, говори сасвим довољно о његовом карактеру, који се коначно открива кад среће свог дужника Дервиша, који и сам мисли да је Страхиња врло добар човјек, и тим прије осјећа кривицу због тога што није успио да му се одужи. Не двоумећи се ни тренутка, Бан му прашта све, а заузврат само тражи да га Дервиш не ода.

Када се врати са Љубом у Крушевац, показује снагу да се уздигне изнад очекивања средине и покаже племенитост поклањајући Љуби живот, иако тазбини замјера што га није пратила на Косово.

Заиста, мало је таквих јунака као што бјеше Бан Страхиња.

Александар Перовић, Ін

ВУК ЗАВИЈА У ГОРИ ЗЕЛЕНОЈ

Тресем се. Преда мном је лист хартије који треба испунити анализом народне епске песме, а ја не знам како да почнем. Међутим, изгледа да сам већ почела.

Атмосфера је напета, и то не само у песми него и овде у учионици. Заправо, чини ми се да је атмосфера у већини епских песама напета због малог броја статичких мотива и тематике, тако да је сигурно не ваља читати док си сам напет. Један од разлога напетости у

песми је употреба стилских фигура, нарочито епитета, хиперболе и симбола. О јунаку, вуку и гаврану као ликовима говори се у 3. лицу, међутим у једном делу песме јунак говори у првом лицу. Стих је десетерац. Међутим, највеће питање је: „Шта је тема ове песме", зар не? Тема је неустрашивост јунака, шта значи бити јунак. Овде имамо јунака који не одустаје и храбро дочекује све недаће, па и саму смрт, и то у тренутку када би се већина људи предала. Не само што не одустаје већ је покушава и заплашити. Зашто је јунак такав? Јер то је он, његов карактер; све оно што је спреман да уради, што други нису, чини га јунаком.

Ја можда нисам јунак или јунакиња што сам анализирала ову песму, међутим, дала сам све од себе. Претпостављам да сам задовољна.

Нина Рачета, Iф

***

Пјесма „Вук завија у гори зеленој" је епска народна пјесма. Тема ове пјесме је: треба се борити до задњег даха.

Као што свака народна епска пјесма говори о неком јунаку, тако и ова говори о јунаку који се рањен сакрио испод јелове гране. Уто долази вук и црни гавран, који симболизују смрт, али он се не да, и пријети им:

„Мрки вуче, не прилази близу;
црн гавране, не надлијећи често!
...
Опалићу танка џефердара,
Сломићу ти ноге све четири,
а гаврану оба мрка крила."

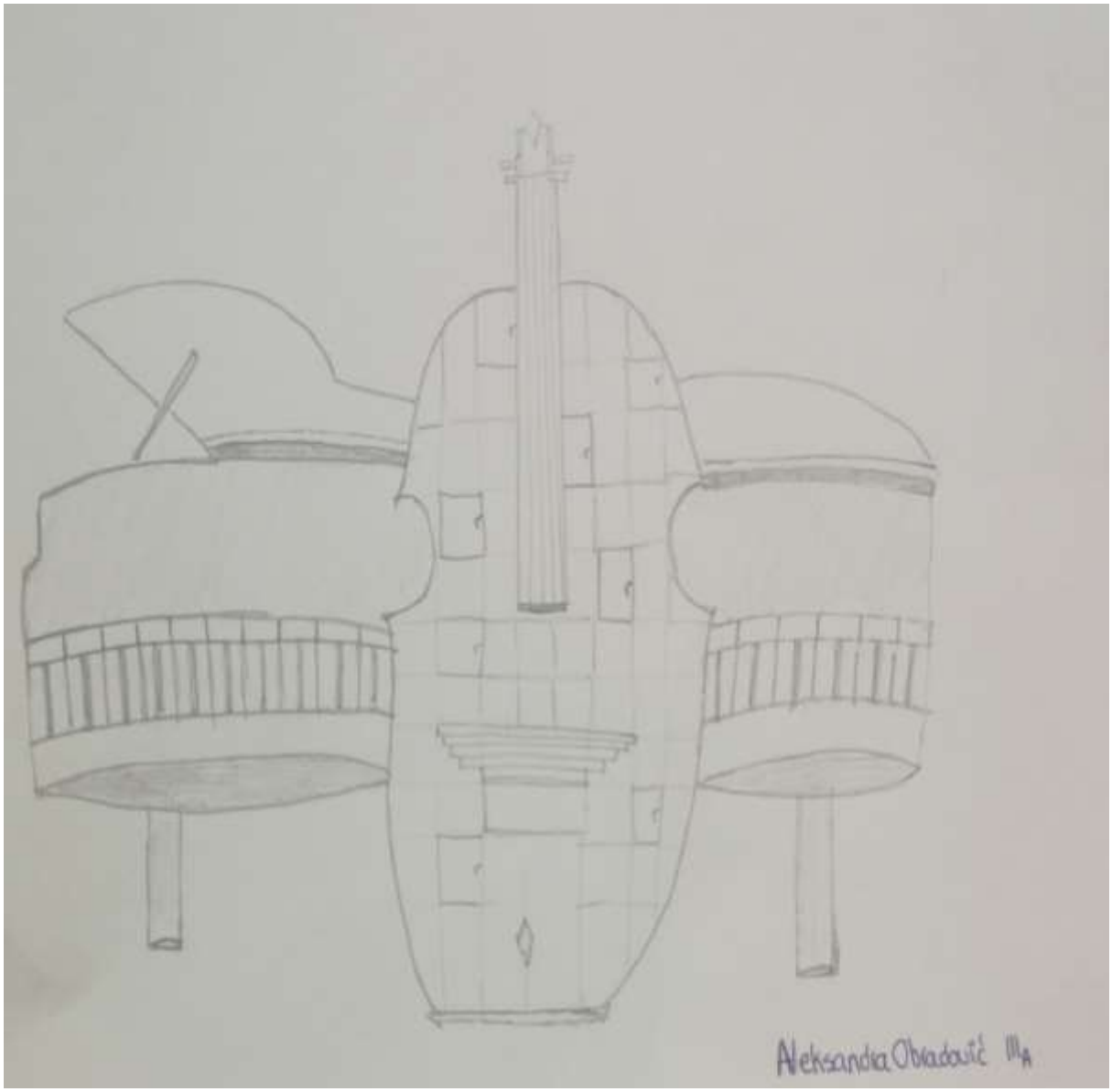
Мотивација овог јунака да се бори за свој живот је помисао на то да када он умре, неће бити више никога ко би се бринуо за његову љубу, или је ипак хтио да остане жив да би могао да настави да се бори за своју земљу. То никада нећемо сазнати, али нам остаје да се питамо и дуго размишљамо о томе.

И сами видимо да је облик изражавања у трећем лицу: „Вук завија у гори зеленој..." и у првом лицу, када он пријети смрти: „Опалићу танка џефердара..."

Од стилских фигура овдје су употребљене метафора: мрки вук и црни гавран су наговјештај блиске смрти; и ономатопеја: „Вук завија у гори зеленој, гракће гавран на јелову грану”.

Живот је непрестана борба коју треба извојевати. Не треба се предавати, већ се из сваке борбе треба издићи и нешто научити. Једино тако постајемо свјесни себе, својих квалитета и мана.

Вања Вучетић, Iф

„ПУТ АЛИЈЕ ЂЕРЗЕЛЕЗА” ИВА АНДРИЋА

Приповијетка „Пут Алије Ђерзелеза“ говори о слабости мушкарца пред женском љепотом.

У првом мотиву Андрић уводи у причу, детаљно и реалистички описујући атмосферу и путнике у хану.

Други мотив је долазак Алије Ђерзелеза, јунака од мегдана, у хан. Истакнут је његов физички портрет. Ђерзелезов долазак изазвао је радозналост, одушевљење и страх присутних, али убрзо се све промијенило: „Сад кад је сишао с коња, као с неког пиједастала, поче да губи страх и респект и, као да се изједначио с осталима, почеше му прилазити и започињати разговор.”

Сљедећи мотив је Ђерзелезова занесеност љепотом Венецијанке. Задивљен и очаран, овладан емоцијама, неспособан да влада разумом, изгуби мјеру и памет: „Он је скакао од саме помисли да се ти њежни зглобови крше у његовим прстима. Бол му је задавала та њежност и љепота у његовој близини.” С коња сађе неки други Алија. Постаде предмет ругања, подсмијеха и забаве доконих путника.

У наредном мотиву, трци за јабуку, Ђерзелез доказује да је спреман на све због љубави. Уз вриску, навијање, ругање, добацивање, Алија се домогао толико жељене јабуке, али кад се окрену, схвати да противник стоји на почетку... ругајући се његовом замајцу: „Даљина и одстојање су му враћали све што је изгубио у друштву с њима. Сад кад је био три стотине корака далеко од њих и ваљао се према њима, мрк и тежак, као да их нагло освијести тај размак; и најбезбрижније међу њима испуни страх. Док се Ђерзелез примакао, не оста на ледини ни живе душе.” Бијес искали ломљавом по хану. Оседлао је коња и... кренуо.

Наредни мотив је пут ка Сарајеву. У бијесу, мислећи да за њега нема препрека, пролазећи преко провађених путева и ријека без мостова, његов коњ се повриједио и Ђерзелез није могао да настави свој трагични и страствени пут. Постао је ћутљив, замишљен и испуњен немиром. У разговору са калуђером упитао га је да ли је гријех да хришћанка воли Турчина. „Све је у њему мирно, бол се слегао и срџба се охладила, само му је још тешко.”

Кроз мотив циганског вашара приказана је непосредна карактеризација Циганке Земке. Ђерзелез је са браћом Морић пошао на циганski вашар, гдје га опчини љепота Циганке Земке... или призор који угледа. Љуљала се на љуљашци, тако високо да је изгледало као да ће дохватити облаке: „Ђерзелез је, сједећи ниско крај ватре, пратио очима њен замах и сваки пут кад би се дигла и оцртала готово водоравно на небу и враћала у стрмом паду у дубину, њега је пролазила нека слатка тјескоба и језовита стрепња као да је он на љуљашци. Пио је брже и веселије." Омамљен пићем и Земкином љепотом, жели да буде његова. Поново поставши предмет ругања и подсмијеха, Ђерзелез ће кренути за Земком као омађијан, али и она му измаче. Сурвавање у поток означило је још један његов пораз. „Присјећа се да је хтио неког да бије; хтио је неког да упита шта је ово с њим, али било се наоблачило, и касна ноћ; и никог није било, ни кога да пита, ни с ким да се бије."

Сљедећи мотив је долазак у Сарајево. Ђерзелез је у Сарајево стигао, како приповједач каже, „несрећан, славан и смијешан". Једне вечери, опазио је у полуотвореној капији лијепу дјевојку. „Као и увијек кад би угледао женску љепоту, он изгуби у тили час сваки рачун о времену и истинским односима, и свако разумијевање за стварност која раставља људе једне од других." Покушао је да се приближи Катини, али... Опет безуспјешно.

Посљедњи мотив је одлазак код податне Јекатерине. Док је лежао са главом у њеном крилу, присјећао се безбројних успомена: „И још се једном јави мисао с којом је сто пута заспао, нејасна, увредљива и јадна мисао: зашто је пут до жене тако вијугав и тајан, и зашто он са својом славом и снагом не може да га пређе, а прелазе га сви гори од њега? Сви, само он, у силној и смијешној страсти, цио свој вијек пружа руке као у сну. Шта жене траже?"

Алија Ђерзелез је херој, борац, тајанствен и узвишен, па су му се зато дивили и поштовали га. Али и поред многих побједа и успјеха, Ђерзелез није испуњен, фалио му је онај дјелић који чини смисао живота, коцкица која мозаик чини комплетним. Жељан љубави, њежности, пажње, разумијевања, он трага за дјелићем, али безуспјешно. Неспретан, понижен, очаран женском љепотом, није био у стању да размишља. Представљен као непобједиви јунак, храбар, недостижан, добио је многе битке и ратове, али као обичан човјек је неиспуњен, усамљен и поражен.

Венецијанка је лијепа, отмјена и њежна, али и неприступачна и немогућа за Ђерзелеза.

Земка, зеленоока, блиједа лица и заносног осмијеха, поигравала се Ђерзелезом, свјесна своје љепоте и својом занесеношћу представља супротност Катини, о којој се пјеваху пјесме, несрећној због своје љепоте.

Поредивши „Мост на Жепи" са овим дјелом, могу се уочити сличности. Као и у многим другим Андрићевим дјелима, мјесто радње је Босна, у вријеме Османског царства. Главни ликови, везир Јусуф и Алија Ђерзелез, неустрашиви су, храбри, борци и јунаци, чији су падови и порази, ван борбе и ратова, представљени интензивније. Писац не описује њихове успјехе, њега интересују снови, жеље, емоције и чежње главних ликова.

Нађа Петрић, Ід

***

Једна од чувених приповједака славног Нобеловца Иве Андрића „Пут Алије Ђерзелеза" на маестралан начин ће нам дочарати једно давно вријеме и обичаје у доба Турака. Осликаће начин живота и размишљања једног народа и разоткрити једну људску душу тако вјешто да ће нам се она отворити као књига која је једва чекала да буде отворена баш на тој страници, баш у то вријеме и баш да то учинимо ми. Тако нас је Андрић ставио на позорницу на којој се одиграва и одмотава као клупко читав живот, не само једног човјека него и читавог народа. И то у само једном „чину".

Приповијетка почиње причом о томе како је нестао мост, који је, по мом мишљењу, најбитнији мотив приче. Битан је за путнике, трговце, Венецијанце, Арнауте, јунаке и друге живописне ликове који су чекали у хану да се поправи. Хан је вјерна слика друштва тог доба, а опис је толико увјерљив да читаоци осјећају мирисе и чују звукове тог давног доба као да се дешавају испред њихових очију. Када се у хану појавио Алија Ђерзелез – гласовити јунак, коме је „пјесма ишла пред њим" и на коме су „чистим златом везени чевкени сјали и поигравали на вјетру", у хану је стало све: „Дочекало га је ћутање, пуно удивљења и поштовања". Прије њега је међу свјетину ушла „пјесма" о њему, ушла је богато накићена народним предањем његова слава, која је била много љепша од њега самог и стварности у којој је живио. Међутим, оног тренутка када је сишао са коња, са свог трона, о којем су се широким народним масама причале легенде, срушио се један мит о јунаку, који није ништа друго него обичан и једноставан човјек, далеко од јуначког сјаја и пун

страсти. „За свега неколико дана посве је ишчезао чаробни круг око Ђерзелеза”, нестала је тајна која је прикривала његову старност. И мени је остало да се запитам: ко је, у ствари, Алија Ђерзелез?

„Сад кад је сишао са коња као са пиједестала поче да се губи страх и респект и као да се изједначио са осталима”. И Алија је управо то – раван међу једнаким, човјек који се савршено уклапа у живописну слику хана. Он има нагоне и страсти, безглаво јури за женама као дијете жељно љубави, али му је сваки покушај узалудан. „Дахћући вас знојем и мушком снагом” обливен, Алија ствара илузије о женама и жели отмјену љепотицу поред себе. Поред њега пролазе, али исто тако и од њега бјеже Венецијанка „чија нежност и љепота у његовој близини” задају бол, Циганка Земка чије су се „димије плеле и виле у сто набора и лепршале и шибале у небо”, лијепа Катина, кћи латинског милете, „несрећна рад своје љепоте” и многе друге недодирљиве жене, које су се само бојажљиво појављивале у причи и горјеле у његовој глави као живе ватре, као што се и прича о њему ширила кроз народ и тамо горјела... до прве кише. Често пијаног, исмијаваног од стране скитница и народа због своје таштине, лакомислености, „смијешног гњева и сувишне снаге”, Алију Ђерзелеза ипак чека једна жена. „С мирним очима и бијелим рукама, Јекатерина”, Јекатерина га је чекала. На „изглоданом поду од многих посјета”, свој сат мира нашао је Алија послије толико трагања. Без моста да пређе даље, своје уточиште нашао је у сату мира и пажње... које је и платио.

Као и много пута до сада, Андрић нас поново изненађује слојевитошћу своје приче. Испоставило се да је мост кључан мотив ове приповијетке. У хану препуном живописних ликова који чекају да се мост поправи, срушени мост постао је синоним за испрекиданост, непостојаност, лажни сјај, чаршијски менталитет и крхкост једног живота. Како су „мали притоци Дрине” однијели снажни дрвени мост, тако су и мале силе примитивности продрле у живот нашег Алије и сабиле га у један мали скучени свијет свјетине којем је одувијек и припадао. Андрић га је, како то прави умјетник и ради, спустивши га са коња, спустио на земљу. Без „моста”, сироти Алија остао је без ордења и славе који су му били једини мост ка наставку живљења живота јунака, легенде, мита, хероја… Остаје на крају сам, без пута којим би прешао на другу обалу живота и наставио пут путујуће легенде коју „је мало ко видио”. „Пројахавши своју младост”, нашавши тренутак радости, мира и љубави поред

Јекатерине, ,,хтио је да продужи тај час без мисли и жеља, да што боље отпочине, као човјек коме је дан само кратак одмор и коме ваља даље путовати".

Нека ти је срећан пут, Алија Ђерзелезе! Када мост саграде тесари, нека ти мали притоци Дрине донесу мање бреме славе, а више љубави и мира за којима толико чезнеш!

Јана Радуновић, Iи

Мала изложба ЗНАКА
Амина Аџибулић, IIIх

СВИЈЕТ И СВИЈЕСТ СТАРОГ ВИЈЕКА

Мала изложба ЗНАКА
Марија Дамјановић, Іг

Античко доба је период цвјетања и развоја људске цивилизације током којег су настали темељи свега онога што називамо умјетношћу, науком и, уопште: људским стваралаштвом. Тада нису само настајали први производи направљени човјековом руком, него су многа људска осјећања и чулности, која постоје одувијек, напокон стављене на папир и тако овјековјечене.

Са овог непресушног извора људи и дан-данас „пију воде", стално му се враћајући, што је доказ колико је вриједан, богат и значајан. Чак ни не знамо све писце, научнике, вајаре, бесједнике, ствараоце тог времена, а са оним што имамо, што је пронађено, сачувано и одгонетнуто – имамо благо.

Антигона је атипичан лик, потпуно дрикчија од оне уобичајене жене старе Грчке, која је слушала мушкарца, бивала му поданик и остајала кући да је, случајно, нико не би видио, јер се сматрало да је жена ружан мушкарчев одраз у огледалу.

Аристотел, велики филозоф, стваралац прве теорије књижености,

умро је мислећи да жена има четири зуба више од мушкарца. Изгледа да се никад није усудио да то и провјери.

У том, дакле, свијету пуном предрасуда према женама, Антигона је показала да је љубав према брату већа од страха, већа од осуђивања, већа од било које казне, већа од било којег закона људског, јер је закон божји, закон љубави, већи од сваког човјечјег.

Сапфо је била слободна – била је осуђивана, јер је писала о љубави између двије жене. Много тога је и даље исто, само се другачије зове, и то ствара илузију да није ништа као прије, да тога нема, да смо сада савршенији и бољи.

С друге стране, Ахилеј, Одисеј, Хераклe, велики јунаци тога доба, легенде антике, то су постали баш зато што су се издвојили, били оно што јесу, показали свијету шта знају и умију, и остварили своје мјесто међу звијездама.

Антропоцентричност и антропоморфизам, двије су неодвојиве одлике свијести народа и тадашњег свијета. Човјек је у центру свега, што се и рефлектује на приказ богова у људском обличју, са свим манама и врлинама човјека.

Није Хелада једина мајка, постојбина и извориште цивилизације. Месопотамија је била она прва, од које су и Хелада и Египат и Рим узели оно што им се свидјело и што им је било потребно.

Еп о Гилгамешу је најстарији сачувани еп, у којем су се сви вјечни мотиви родили и из којег су се преносили и остали до дана данашњег да живе и дорађују се у зависности од друштвених промјена.

Мотиви смрти, љубави, трагања, бесмртности, бола и патње су само неки од оних које је овај еп оставио у аманет. Потоп, на примјер, можемо наћи и у Светом писму, и у Курану. Силазак у Подземни свијет је присутан и у Одисеји и у Херакловим подухватима.

Сви мотиви који су на тих дванаест глинених таблица уклесани, остали су да живе, зато што је то дио људског бића, да се увијек пита и размишља о смрти и животу, о љубави и издаји, о вјечности и пролазости. Човјека то одавно мучи, али тада је записао и овјековјечио своје мисли и осјећања.

Доказ да су људи од прије три хиљаде година и данас исти, са истим мукама и питањима, са истим недостацима и приоритетима, са истим предрасудама и са истим осјећањима је то да се оно што је записано тада и данас пише.

Љиљана Радуновић, II ф

Мала изложба ЗНАКА
Марија Дамјановић, Iг

АТМОСФЕРА У ПОЕЗИЈИ НАШИХ РОМАНТИЧАРА

„Кроз поноћ нему и густо грање
Види се звезда тихо трептање…” (Ђ. Јакшић)

Иако је период романтизма на јужнословенским просторима наступио са закашњењем у односу на свјетски, у дјелима наших романтичара се јасно препознаје утицај њихових претходника.

У стиховима Ђуре Јакшића које имамо пред собом присутни су основни мотиви романтичарске књижевности – тама, апсолутна тишина, ноћ, непознато, самоћа. Битан елемент мистицизма је поноћ, која и ван контекста овог дјела представља раскршће два дана, вријеме када се вео између рационалног и ирационалног таласа и отвара пут оностраним створењима у наш свијет. Атмосфера је употпуњена вјештим коришћењем пејзажа да се прикаже психолошко стање лирског субјекта, као и стилским фигурама синестезијом и персонификацијом.

Употреба тих стилских средстава и атмосфера директно је повезује с још једном значајном лирском пјесмом, а то је „Ноћ скупља вијека” Петра II Петровића Његоша. Међутим, она се више фокусира на везу лирског субјекта и космоса, до те мјере да се лирски субјекат поистовјећује с божанством. У тренутку пољупца, људске категорије времена и простора нестају, а вјечност је надохват руке – све то у глуво доба ноћи, под свјетлошћу луне, звијезда и пламена.

Тама је мотив и у пјесми „Међу јавом и међ’ сном” Лазе Костића, гдје се лирски субјекат, опхрван емоцијама, бори са својим срцем и покушава да проникне у своја осјећања, што му и даје инспирацију.

Замрачена ће бити и соба у којој ће Ђура Јакшић посегнути за сјеном своје мајке, која је била једина свијетла тачка његовог живота, баш као звијезда која трепери на црном ноћном небу.

Сара Аничић, IIд,
шк. 2017/18. г.

ОТВОРИ ЧУЛА ЗА СИМБОЛЕ КОЈЕ ТИ ШАЉЕМ, ДОТАКНИ ИХ ДУХОМ, И СПОЗНАЈ МЕ
(ПРЕД СТИХОВИМА НАШИХ МОДЕРНИСТА)

Давно смо научили да постоје двије врсте истине, научна и умјетничка. Али тек у модерној књижевности видимо колико далеко сеже умјетничка истина, која омогућава постојање најневјероватнијих и најапсурднијих појања и идеја.

Модерна књижевност наших простора и њена много познатија западна рођака се у много чему разликују, као што је увијек случај са Балканом и његовом књижевношћу дисконтинуитета. Можда је баш због тога он био тако плодно земљиште за наше модернисте. Сви словенски народи су одувијек стајали на самој граници Европе, а поготово ми, мале државе, потомци племена која су се отиснула на југ, одувијек растрзане између већих сила, Рима и Византије, Млетака и Османлија, Запада и Истока... Таква историја, заједно са нашом простом средином, која зна да буде изузетно окрутна према интелектуалцима (мада, искрено, све масе и власти мрзе и боје се онога који стане да размисли, само је наш народ мање суптилан у исказивању те одбојности. Свима, а поготово властима омиљени ,,умјетник", кад већ мора да се мучи њим, јесте онај који наизглед искрено слави тренутну власт, ко год она била и шта год је говорио о прошлој, спреман да истим стиховима обожава њене насљеднике, како год се домогли моћи), као створена је за одгој модерниста. Читајући радове наших пјесника, незрео, непажљив читалац лако се да преварити и погрешно протумачити ремек-дјела наших највећих стваралаца, и ауторе и дјела прогласити или за једноставне, или за болесне. Јер чак и када личе на једноставније форме, пјесме наших модерниста говоре о дубокој, космичкој истини која је, чак и када је на први поглед ријеч о конкретном, личном примјеру, у ствари о идејама које прогоне све нас, о глади душе, било за идеалном женом или за свјетлошћу, о страховима које сви осјећамо, страху од пролазности, од непознавања самог себе... Свака пјесничка слика коју читамо је одраз људске душе, спој материјалног и метафизичког, а сваки предмет поред свог опипљивог облика посједује менталну природу и моћ, тако да је стари орах истовремено и дрво, дом, и опстанак током зиме. Ватра је пламен, живот, огњиште, Сунце и снага духа. Круг је и врančева путања и вјечност, нераскидиви циклус који се понавља изнова и изнова. И мада се тон и идеје умјетника разликују, тако да неки остају слободни чак и када су бачени у кврге, а други жуде за изгубљеним звијездама и временом прије

постојања, сви говоре о људском болу и животу, и проналазе љепоту и у гротескним ужасима.

Истина, понекад је модернизам превише замршен за нас, али ништа нећемо изгубити (а много ћемо добити) ако се замислимо, отворимо коју збирку и допустимо да љепота и мудрост модерне поезије плове у нас, као да поред огњишта слушамо тихе, вишезначне и горде, оштре ријечи вриједне и осамљене старице док она облизује своје пуне, црвене и влажне усне.

Сергеј Павловић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

ЈОВАН ДУЧИЋ, „МОРСКА ВРБА”

Дучићева „Морска врба” је лирска мисаона пјесма, која својим мотивима доказује да је настала у периоду модерне поезије, иако има „само” три строфе. Писана је у дванаестерцу, односно александринцу, а у трећем лицу, са укрштеном римом.

С обзиром на то да је ова пјесма релативно кратка, свака строфа представља једну пјесничку слику за себе. Свака је испуњена својим посебним мотивима, елементима и детаљима, али је очигледно да се у пјесми као цјелини, безнађе, агонија и пролазност боре за улогу главног мотива.

Прва пјесничка слика, односно строфа која нас уводи у меланхоличну атмосферу пјесме већ одређује ритам који је чини још импресивнијом. Чињеница да први стих почиње инверзијом, ријечју „само”, када би и стилски и граматички било потпуно исправно да прва ријеч буде „врба”, која би требало да је главна, и о којој би ова пјесма требало да буде, показује да је врбина усамљеност најважнија, важнија и од ње као јединке. Персонификације „стоји над морем” и „расплела је косу” помажу чак и неопрезним читаоцима да врбу доживе као отуђеног човјека, а не само голему биљку која упија угљен-диоксид. Насупрот неопрезним, постоје и пажљиви читаоци, који се неће зачудити, јер знају да Дучић често кроз симболе (као типичан модерни пјесник) описује људе, појаве и осјећања.

Врба, дакле, стоји над морем. Она не зна колико је то море дубоко и пространо, и никада неће сазнати. Стоји врх цијелог свијета.

Кроз поређење са проклетом нимфом, сазнаје се више о врби. У митологији, нимфе представљају скоро савршена бића, пуна врлина. Проклетство нимфе не би значило пропаст само за њу, већ и околину која неће имати прилику да се диви њеној врлини. Тако је и са врбом. Њену дугу и зелену косу не може да види нико осим ње саме.

Друга строфа представља опис врбине околине. Једино што наша ,,проклета врба" може да ради током свог, наизглед, безначајног живота је да посматра природу. У овој строфи постоји више визуелних и аудитивних елемената него у претходној. За врбу, горе, односно копно представља познати и ,,блискији" дио природе. Звуци гора су за њу пјесма. Јутро је најљепши дио дана. Плима надолази, а зеленило се буди. Током вечери, ситуација је супротна. Море, и све воде представљају оностранo, непознато и недостижно. Њихови звуци нису пјесма, већ агонија. Током ноћи, када сва природа спава, море је једини дио природе у врбиној близини који производи било какав звук. Јутро и вече се, очигледно, могу довести и у везу са животом и смрћу. Ноћ представља завршетак живота онако како јутро симболише његов почетак. То и објашњава избор ријечи ,,агонија" при описивању вечери.

Око врбе се, пак, стално нешто дешава. Разлог лебдјења облака и гласног вјетра није посебно битан — битно је да се крећу. Око врбе се непрестано одвијају ствари за које она није способна, нити ће икада бити. И ти кобни морски таласи блуде и траже свој смисао (јер имају могућност да га траже) на неким другим обалама, и код неких других врба, које, као и наша, не могу ништа, осим да непомично стоје и чекају своје ,,вече".

На крају ове градације стоји вријеме, врбин највећи непријатељ. Оно пролази, а она то не осјећа, мада зна за вријеме као четврту димензију. Оно постоји, и за њу ће се некад зауставити, али она не зна кад,

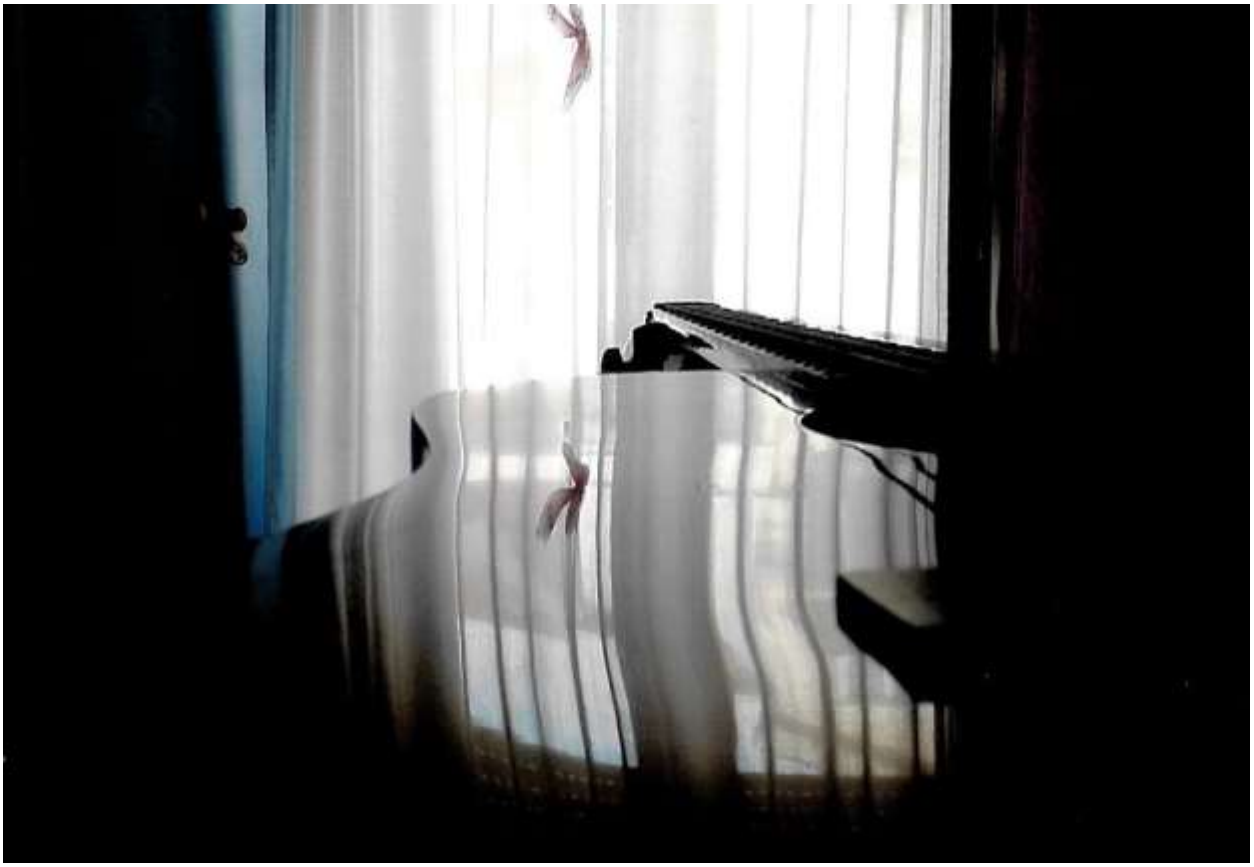
Трећа строфа потврђује већ познато — врба је усамљена (она је са ,,њима", а не ,,они" са њом), отуђена, и њен једини смисао је да, дајући себе дио по дио, шуми кроза живот. И води и ваздуху несебично даје дјелове свог тијела. Бира да остаје без својих грана и листова, јер сматра да ће далекој пучини и пространствима неба бити корисниј од једног обичног мјеста на које је она коријенима осуђена. Први дио последњег стиха: ,,тужно шуми живот", може се протумачити на више начина. Врба својим бесконачним стајањем и слушањем

природе тихо постоји и бесциљно посматра околину а, такође, откидањем свог „срца”, корак по корак, приводи свој живот крају.

Цикличност пјесме постоји да би се још једном нагласила врбина безизлазна усамљеност и немогућност спаса. Једини спас од бесконачног чекања да агонија коначно прође и да се бесмислен живот заврши је, изгледа, давање својих грана природи.

Људи се често обрадују када се пронађу у пјесмама и осјећају се поноснима што се поистовјећују са неким важним симболом модерне поезије, али то није случај и са овом морском врбом. За човјека би то било поражавајуће и разочаравајуће. Свако, сигурно, познаје макар једног човјека-врбу — интелигентну особу пуну врлина која има проблема са уклапањем и која даје своје листове љутим вјетровима, не знајући да они чине њену дугу и зелену косу.

Јулија Ђоковић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

***

У моментима нервозе и стреса, притиска који намећем себи, ни мајчин савјет не може да ме натјера да станем као што може умјетност, поготово поезија, као најекспресивнији умјетнички израз.

У мисаоној лирској пјесми Јована Дучића „Морска врба", која се састоји од три катрена у дванаестерачком стиху, отвара се много филозофских питања: Шта је човјек? Која је његова улога у вртлогу живота који не стаје? Да ли је човјек предодређен да буде сам?

Врба је грандиозно дрво и, када покушам да вратим слике у глави, увијек је само. Пролазимо поред ње, дивимо се њеној издржљивости, можда се склонимо од жеге под њену крошњу, а не обратимо пажњу на тугу којом одише. И у пјесничкој слици врба је сама и личи на нимфу, која је симбол природе, врлине, узвишености духа. Оксимороном „проклета нимфа" појачава се експресивност и истиче позиција врбе, али и човјека у животу пуном немилосрђа и испразних људи. Сведена је на просторност и једино што јој преостаје је да понекад, сама са собом, или неким случајним пролазником, тихо шуми о својој тузи.

У другој строфи стоји у бинарној опозицији са водама, облацима, вјетровима, таласима, временом. Стоји на истом мјесту, посматра голи живот како јој измиче, стоји у тренутку. Синестезијама се гради пјесничка слика љепоте природе. Све блуди, сви лутају и траже свој смисао. Зашто живимо? Зашто се дајемо?

Све пролази. Сваком дану предајемо дио себе. Удовољавамо другима, кидамо им себе, а на крају, остајемо сами. Живимо. Превазићемо све. Тако црта у посљедњем стиху представља психолошку паузу, уздах прије него наставимо даље. И три тачке, па опет почетак. Сваки дан исти, у круг.

Често говоримо како немамо времена. Своје грешке, неуспјехе, разочарања приписујемо другима. Чему онда живот када ни не покушамо да у сваком дану постигнемо нешто?

Сигурна сам да бисмо, када бисмо имали времена да слушамо врбе, умјетност, једни друге, нашли себи смисао, позицију, лакше бисмо живјели.

Минеа Капицић, IIIл,

шк. 2017/18. г.

***

Наслов ове пјесме ме је врло заинтересовао. Често чујем синтагме „морски пас”, „морска звијезда”, „морски јеж”, али „морска врба”? Ово је рефлексивна лирска пјесма, у трећем лицу. Састоји се од три катрена. Стихови су у форми александринца, цезура је најчешће послије шестог слога, а рима је укрштена и женска.

Кроз цијелу пјесму пјесник се користи персонификацијом. Врба стоји над морем, расплиће косу, шуми тугу, слуша пјесму гора, кида себе... Јутро руди а облаци, вјетри, таласи и вријеме блуде. Врба се пореди са нимфом и са срцем. Сама стоји над морем, извише свијета. Тако се ствара слика врбе која је на самој ивици високе литице, и ако није чврсто на земљи, и најмањи вјетар могао би је бацити право у понор. Иако личи на нимфу, прелијепо митско биће, заробљена је у облику дрвета, и то је њено проклетство. Зато шуми тугу. Као врба, и човјек стоји на ивици понора и мора бити јак да не би у њега пао. И у њему се крије нешто митско и божанско, али је заробљен у тијелу. Зато је сам.

Друга стофа садржи аудитивне: пјесму гора и вечери нијеме, и визуелне елементе: јутро које руди и агонију воде. А врба све то гледа, не помјерајући се, иако све око ње блуди без циља. Тако и човјек вјечно остаје исти, иако се свијет око њега мијења. Јасно се види бинарна опозиција врба : природа око ње. Обично је природа и човјекова околина та која је статична, а не он сам.

У трећој стофи приказано је старење врбе. Полако остаје без грана и листова, и умире. У посљедњем стиху ремети се устаљени ритам.

Читајући ову пјесму, схватио сам да, упркос привидне издвојености и изолованости човјека од природе, кад умре, он постаје једно с њом. Иако се све око њега мијења, он је увијек суштински исти, и пролазан.

Јакша Влаховић, IIIл,

шк. 2017/18. г.

***

Дучићева пјесма „Морска врба” је настала у епохи модерне књижевности, умјетничка је и лирска пјесма. Сачињена је од три строфе са од по четири стиха. Према

главном мотиву је мисаона. Писана је у дванаестерцу (александринац) са укрштеном римом, у трећем лицу, док је доминантно глаголско вријеме презент.

У првој строфи је приказана слика врбе. Она је персонификована („расплела је косу...") и заједно са њом уводи се мотив самоће. Такође је присутан и симбол мора, које је за њу свијет. Врба се пореди са нимфом, али ово поређење је изневјерило моја очекивања, јер је нимфа проклета. Осуђена да буде само дрво. У првој строфи је такође присутна и бинарна опозиција врба : море, међутим, та опозиција се конкретизује у другој строфи. У њој се детаљизује и „живот" врбе. Трећи стих ове строфе садржи веома битан контраст. Врба је статична, док је „живот" мора препун покрета. Наредни стих носи симболе (таласи, облаци) којима се уводи мотив пролазности. Он је присутан у посљедњој строфи. У њој се заокружује „живот" врбе. У посљедњој строфи упечатљиви су интерпункцијски знаци, паузе. У првом стиху као да успоравају вријеме. У другом поново имамо море и вјетар из претходне строфе, који узимају врби живот. У посљедњем стиху прве и посљедњем стиху треће стофе глагол у презенту („шуми") нема исти објекат (туга : живот). У посљедњем стиху пауза затвара круг. Послије ње се понавља дио провг стиха („Сама врба стоји..."). Иако у пјесми нема директно лирског субјекта, имамо универзалну аналогију. Ето, такав је живот „врба".

Хоће ли ико икада дати одговор на питање шта је живот? Могу ли пјесници дати смисао животу и стати на крај пролазности? Ars longa, vita brevis? Можда.

Александар Мијајловић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

***

Пјесма „Морска врба" је мисаона пјесма настала у епохи југословенске модерне књижевности. Чине је три катрена, рима је укрштена, а стих је дванаестерац.

У првој строфи, уводи се симбол врбе, који означава усамљеност, таму и тугу. Крошња је метафорично представљено као коса, дочарана епитетима „зелена" и „дуга". Зелена боја може симболисати смрт, а сама дужина крошње објашњава нам – погнута је од туге. Врба је персонификована, и тако се пјесничка слика оживљава. Пореди се са нимфом којој је клетвом наређено да непомично „шуми тугу". Тако је глаголом „шумити" истакнуто

да се туга не чује јасно, већ тихо. Шуморење је једини покрет који је врби остао. Трагичност је појачана врбином позицијом – она стоји на „врху света". Дата јој је ширина, поглед у бескрај, као неком светом бићу. Ипак, одузети су јој покрет и срећа.

У другој строфи примјећујемо да је врба свјесна, и тако се њена туга градира. Слуша „песму гора", био то ехо или шум далеког дрвећа. Тако се њена усамљеност истиче. Такође, слуша „агонију вода". Видимо да је и вода једнако безнадежна, и дочарана је општа отуђеност свих елемената у природи. Но, вода се не чује јер је вече „немо", па је и њена туга скривена. Нема звука који би утјешио. Врба само свједочи пролазности, која спаја земаљске, небеске и апстрактне мотиве: облаке, вјетар, таласе и вријеме.

Трећа строфа доноси јединство врбе и остатка природе. Чини се да то доноси само још туге. Мору даје грану, вјетру лист – тако све укруг. Њено кидање пореди се са срцем, а и оно се метафорички ломи и цијепа када је туга превелика. Увођењем мотива срца спајају се особине човјека и врбе. Јасно нам је да је пјесма у алегорији, па и врба може дубоко да осјећа.

Почетак и крај посљедње строфе почињу исто. Тако је постигнута цикличност, коју наглашава и недовршена интонација на крају посљедњег стиха. Свјесни смо да се све понавља. Зато је пјесма у презенту. Цикличност је потврђена и појачана почетком посљедњег стиха „Тужно шуми живот". Јасно је приказано да је наш живот као и врбин – кида се и несебично даје. Све је у вјечној усамљености.

Као што се кида врба, тако се полако кидају и атоми наше душе. Током живота дамо толики дио себе да је питање да ли од нас на крају ишта остане.

Настасија Радоњић, IIIл,

шк. 2017/18. г.

ПРАЗНИНА, БЕСМИСАО И НЕОСТВАРЕНОСТ ЛИКОВА У „СЕОБАМА” М. ЦРЊАНСКОГ

Роман „Сеобе” ми се много допао, иако ме растужио јер је својим експресионистичким описима на упечатљив начин приказао несрећну судбину српског народа.

Вук Исаковић је човјек који се родио за рат. Кад јуриша на непријатељске редове са сабљом у руци, сва болест из његовог стомака нестане и бол у његовим костима мине. Четири пута је ишао у рат, и увијек је ратовао на туђој земљи и за туђе интересе. Међутим, видио је смисао у томе – добиће чин потпуковника, што ће му помоћи да свој народ пресели у Русију. Тамо је све љепше, то је њихова обећана земља, мислио је. Током свог четвртог ратовања схватио је да унапређење вјероватно никад неће добити. Приликом опсада лежао је сам у својој колиби и губио жељу за свим. Чему све ово ратовање? Чему враћање из рата ако га чекају исте магле и баруштине, немаштина, болесна ћерка... Болест у стомаку и бол бивали су све јачи – старио је. Срео је прву љубав, која је сада изгледала као „бабетина”, што му усади мисао како му је младост бесповратно прошла.

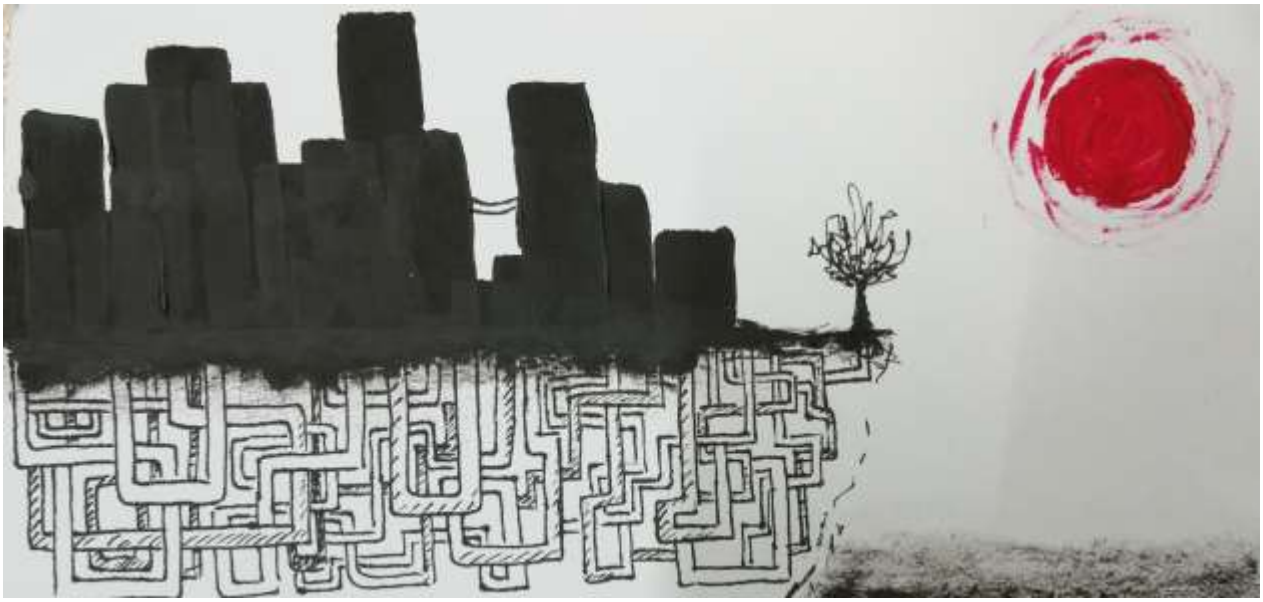
Аранђел, Вуков брат, такође је био несрећан упркос свом огромном богатству. Био је несрећно заљубљен у своју снаху, коју је сам изабрао за свог брата, иако је вјероватно могао узети за себе. Годинама је потискивао ту жељу, иако је често био у њеној близини јер је, кад год Вук оде у рат, на њега падала одговорност да чува братовљеву породицу. Дан након што је добио оно што је тако дуго и тако жарко желио, све се промијенило на начин на који није могао ни да замисли. Био је згрожен.

Дафина је такође трагичан лик. Удата је на силу, млада, без љубави. Ипак, убрзо је постала веома привржена мужу и лудо заљубљена у њега. Међутим, он је у више наврата ишао у рат, далеко од куће, и она је била принуђена да се често сели, све вријеме бринући се о дјеци. Муж је осрамотио пред свима приликом посљедњег одласка. Откад јој се десила афера са дјевером, више ништа није било исто. Умире несрећна.

Запитао сам се сљедеће: Ако је ово судбина богатог трговца и човјека који има релативно висок положај у војсци, каква је судбина оних најсиромашнијих, каква је судбина обичних војника? Један Вуков слуга умро је очајно, чувајући два коња, други годинама спава на Вуковом прагу. Неки су завршили висећи на грани због пар украдених главица

купуса. А какве ли су судбине Вукове дјеце? Да ли ће народ увијек пратити магле и баруштине?

Јакша Влаховић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Дамјан Лаловић, IIг

***

Све је пролазно, празно и неиспуњено на свијету. Погледамо ли у случајног уличног пролазника, чини нам се како одвајкада пролази једном истом улицом, онако хладно и незаинтересовано лутајући, да се и сам стопио у њене неравнине и жвакама облијепљене дјелове. Пролази тако једнолично, баш као и живот свих нас – без сврхе, вишег циља и идеала које никада нећемо достићи. Неиспуњеност и бесмисао приказан је у роману атмосфере – „Сеобама" као један од централних мотива, који се манифестује у сваком од ликова.

У роману се срећемо са Славонско-подунавским полком, као приказом колективног стања безнађа ратовања, положаја људи и наметнуте власти. Бесмисао одласка у рат додатно је изражена лајтмотивима кише, травуљине, магле, као и сивилом неба у

непознатим даљинама гдје, иако све у почетку личи на домовину, ипак нема мјеста ни за шта осим смрти, страдања и погибије.

На индивидуалном плану, ови мотиви најбоље су остварени у лику Вука Исаковича, који је растргнут између идеала о Русији и реалности – заповиједања „полком", којем је судбина већ извјесна и предодређена. Отуђен од породице, Вук је свјестан губитака и празнине која се прикрива далеким брдима и изласком сунчевих зрака. Током сељакања примјећује се подијељеност у његовом животу и поставља питање да ли је жив, или само физички постоји. Да ли је заповиједање „полком" смисао његовог живота и да ли ће икада испливати из дебелог блата и маглуштина које су се над њим надвиле? Да ли ће га сунце православља једног дана обасјати? Има ли заиста „у тами кровова што су у дубини били пуни голубова и ласта, нечег небесног за њега"? Вриједи ли давати себе толико да на крају схватиш да си изневјерен, изнемогао и непромијењен?

Љубавни троугао Аранђела, Дафине и Вука доводи у питање и смисао љубави, брака и породице. Зар се Аранђел није могао задовољити својим новцем и живјети на једном мјесту? Као представника типичног грађанског слоја, трговаца и капитала, занима га само новац, пиће и тјелесни ужитак. Да ли његов живот има свјетлости након Дафинине смрти, или би било боље да се удавио у ријеци и остао поштеђен суочавања с губитком?

Дафина, Вукова жена, налази се између двојице браће, гдје јој већ постаје свеједно коме припада, те остаје наизглед равнодушна. Представља један од ликова који доприноси динамизацији радње и испољавању осјећања ликова, о којима се готово и не говори. Њен бесмисао и отуђеност истакнути су сталном сликом гледања кроз прозор у мутну ријеку и подношења сопствене усамљености. Чини се као да је једини смисао њеног живота сахрана, којој ће присуствовати маса људи жељних да испрате догађаје у животу угледног Исаковича.

Изгледа да је и наш живот, као и животи јунака „Сеоба", стална борба с вјетрењачама, сукоб идеала и један бескрајни зачарани круг из ког нема излаза. Је ли негдје другдје трава зеленија и да ли наша звијезда заиста нешто обећава или само служи да нам, закачена на зиду као карта Африке, даје наду за излазак из мутног бездана живота?

Ксенија Бошковић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

ШЕКСПИРОВ „ХАМЛЕТ”

Живот је неријетко тежак – у тренуцима када се попут лавине обруши на нас, смрт, као његова супротност, изгледа попут излаза из пакла. Супротно општем појму о животу и смрти, склони смо да живот сматрамо невриједним, а смрт нас, као спас, привлачи. А зар није права ријеч за тај „спас” бијег, бијег од тога да уђемо у ринг са животом и свим проблемима које носи?

Хамлет, у истоименој Шекспировој драми, поставља себи питање: „Бити или не бити?” Заглављен у простору између живота и смрти, треба изабрати мање зло. Ако се одлучи за живот, чека га ћутање и патња, или борба из које би тешко изашао као побједник. А ако изабере смрт, могао би наћи мир, али не зна шта га чека са друге стране. Ипак, размишљањем о смрти губи одважност, разочарао би оца којем је обећао да ће га осветити и окривљује себе за кукавичлук. Он, дакле, наставља да мучи сам себе, откривајући своје и туђе мане и гајећи најдубљи презир према себи и другима. На стрица Клаудија је огорчен, а у мајку је, прије љутње и бијеса који показује, једноставно разочаран. Не може да разумије њене поступке, и осјећа да ни њега не разумију. Око себе гради зид и не вјерује никоме. Чак и Офелију, коју је искрено волио, гура од себе и, као и њен отац, користи је као пиона у великој игри.

Да ли Хамлет „фолира” лудило или је, заправо, стварно луд? Је ли могуће не попустити и не пући под толиком тежином и притиском живота, и размишљати рационално? Како уопште можемо назвати некога лудим када је лудило релативан појам? Из ставова ликова Хамлетове околине, сазнајемо да је сматран лудим, али никада нећемо знати шта се дешавало у његовој глави и да ли је истински био свјестан тога.

Извршивши обећање дато оцу, доказао је своју психичку снагу, оданост својим моралним принципима до самог краја, и доказао да је лик вриједан дивљења.

Анђела Радоњић, IVл

Мала изложба ЗНАКА
Дамјан Лаловић, IIг

КОМАД У КОМАДУ
(ФУНКЦИЈА И СМИСАО ПОЗОРИШТА У ШЕКСПИРОВОМ „ХАМЛЕТУ")

Глума је примијењена умјетност, али неки би рекли да је заслужила титулу седме умјетности више него филм, макар због старости. Јер колико дуго постоје људи, постоје и глумци.

Нешто у људима их привлачи ка позоришту још од давних времена, било тежња да се сами опробају као глумци (да на тренутак постану неко други), било као режисери, сценографи и други (чији је задатак да поставе свијет, на тренутак створе брда и долине, осмисле историје и међуљудске односе). И најважнија од свих, публика, која долази с намјером да побјегне од стварности, а често одлази с осјећајем да се управо са њом суочила. Због тога је позориште код Грка било обожавано, развијено, посвећено боговима, а под владавином средњовјековне цркве презрено и одбачено. Јер, суочени са људима од крви и меса, којима можемо видјети знојаво чело и тачкице на носу, са којима се можемо руковати минут након краја, осјетити им задах и примијетити згужвани костим, шта друго можемо него да се пронађемо (подразумијевајући, наравно, да и глумци и режисери знају шта раде, али свако мало се нађу људи који запање публику једино наизглед неограниченом неспособношћу).

Хамлет је, ма колико му то иначе помагало или одмагало, интелектуалац, те је стога позориште прво према чему се окреће када жели да тестира стричеву невиност. Зашто би невин човјек назвао Хамлетову представу увредљивом, када се о братоубиству говори од када је Бог проклео Каина да живи? Тај је одломак често најзанимљивији и најзахтјевнији глумцима, јер се од њих захтијева да глуме глумце, да глуме саме себе (из личног искуства с позориштем, аматерског али дугогодишњег, могу свједочити да покушаји ријетко кад испадну увјерљиво и озбиљно). Можемо само нагађати како су глумци прве поставе реаговали, да ли су у Хамлетовим упутствима увидјели Шекспирове захтјеве. Хамлет их подучава, јер су краљевски дворови ништа друго до позоришне представе гдје се свако крије испод десетина маски, јер политика и власт захтијевају да будете бољи лажљивци него иједан глумац или жена што се бави најстаријим занатом, јер је он толико добар глумац да заварава читав двор, до те мјере да његово лудило можда постаје стварно, да заварава самог себе (и једино га можда надмашује рођена мајка, у чију искрености нико не може бити

сигуран, и није ли занимљиво да је женама стотинама година било забрањено да глуме, као што су им дуго биле забрањиване школа и писменост! Мушкарци се често жале да не могу докучити мисли жена, да се никад не зна на чему си засигурно, али шта друго преостаје жени у свијету патријархата него да свакодневно буде најбоља глумица, како би задовољила и преживјела оца, брата, мужа, сина...).

Шекспирова одлука да уврсти мотив комада у комаду (који је блиски род приче у причи) само показује његово разумијевање природе умјетности и спретност баратања њом, јер ако књиге говоре о другим књигама, онда се и драме баве другим драмама. На крају крајева, све су оне сцене унутар једне веће, вјечите представе коју називамо животом. Можда сви ми стално глумимо, и живимо у лажима у које вјерујемо, и једино позориште, страшна и предивна лаж која признаје своју природу и говори о стварности, може разоткрити истину.

Сергеј Павловић, IVл

***

„Нешто је труло у држави Данској.” Али, не би ли се сазнало шта је то, мора се „играти” пажљиво, прорачунато.

Тако је млади Хамлет помјерио памећу. Нагло скретање с ума узнемирило је данскога краља и његову жену. Пошто искреност никуда не води, у помоћ позивају Хамлетове старе и одане другове, Розенкранца и Гилденстерна, да се Хамлету приближе, и открију шта је узрок његовомр лудилу. Након што у Елсинор са собом доведу глумце, назире се смисао Хамлетова лудила.

Начин на који Хамлет „користи” глумце, појашњава „улогу” глуме као човјековог свакодневног оруђа, којим се пажљиво и полако остварује сопствени интерес. Питање искрености се не зауставља овдје, јер свако (и у дјелу и у стварности) налази начине да сачува себе и осигура свој положај.

Тако се Гертруда преудаје, да би помогла сину, који јој замјера што је у истим ципелама „испратила” Хамлетовог оца на „онај свијет” и удала се за његовог брата. Офелијино лудило такође је доведено у питање, јер симболика цвјетова које дијели је исувише прецизна за некога ко је у потпуности неурачунљив. То се онда може схватити као

одбрамбени механизам од свијета у ком је чистота слабост, у коме очеви злоупотребљавају кћери, браћа убијају браћу, а они који је воле – говоре и чине супротно.

Ипак, не може се направити јасна граница између лудила и урачунљивости, јер човјек не познаје ни самога себе, а камоли људе око себе. Тако се не може до краја разликовати глума од искрености и глума се, као неизоставни дио сваког људског бића, у књижевности јавља као готово архиетипски мотив, јер још од Библије варка је позната као оруђе Нечастивог којим обмањује људе.

Андрија Стругар, IVл

***

Шекспиров „Хамлет" није само најпознатија ренесансна, већ је и најпознатија трагедија свих времена. У њој се говори о најзначајнијим питањима и темама којима се човјек бави од свог постанка. О љубави, пријатељству, истини, освети, смрти и самом смислу живота.

Комад који ће Хамлет режирати умјетнички представља оно што се догодило, постаће експеримент којим долази до истине. Можда човјек, иако интелектуалац, не може одустати од жеље да се освети. Убити стрица и светити очеву смрт, или прећи преко злочина и носити грижу савјести? Колико позориште и уопште умјетност може утицати на живот? Има ли још неку функцију осим подражавања?

У дехуманизованом свијету који почива на принципима властољубља, политике и моћи по сваку цијену, интелектуалац је немоћан. Преостаје ли му да глуми, као сви око њега, и придружи се тој игри позоришта? Пријатељи глуме да су одани, Клаудије глуми брижног стрица, па чак и оца, тако се и Хамлет одлучује да глуми лудило да би се осветио.

Да ли лажно лудило мора имати погубне посљедице? Да ли је у лудилу могуће цвјетове симболично подијелити примјерено особинама прималаца? Позориште нема моћ да разријеши злочин, али треба да покаже, усмјери. Да ли је глуми мјесто само у позоришту, и које су посљедице глуме у стварном животу?

Балша Кнежевић, IV л

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

ПОРОДИЧНА ПРОПАСТ СОФКИНЕ ПОРОДИЦЕ, ГЛЕМБАЈЕВИХ И ИСАКОВИЧА – СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

Породица је прва социјална група са којом се упознајемо, и по много чему најважнија, чинећи стуб друштва. Свака култура има своју слику савршене породице, коју сви теже да одрже, тако да је често признати јавно да постоји проблем у породици страшније него суочити се са самим проблемом.

Ситуација Софкине породице и Глембајевих у основи имају огромне сличности. И код једних и других, грешке и злочини предака се накупљају и преносе на изданке угледне породице, манифестујући се како физички, тако и ментално, у облику биолошких мана, лудила, самоубистава, злочина и превара скривених, заташканих, али ипак препричаваних. Они прије њих су имали своје приче, које стижу до њихових потомака преко портрета и сјећања старијих, и та затрована крв ће се наставити, кроз проклету дјецу која још нису ни свјесна јада који их чекају у будућности, жалости предодређене крвљу која тече њиховим венама. Али, наравно, постоје битне разлике, које доводе до пропасти породица на другачије начине. Обје породице пролазе кроз економске проблеме, и полако губе богатство и моћ, и труде се да то прикрију – али Игњат успијева да обмане и своју дјецу и жену, док Софка, насупрот покушајима родитеља да је сачувају од истине, јасно види шта се дешава. Она је исто тако очева мезимица, која остаје вјерна ефенди-Мити и када је овај прода, градећи свој идентитет и понос, користећи своју породицу и претке као темеље, док се Игњат оштро сукобљава са сином, који се бори против глембајевштине коју је наслиједио, иако је на крају прихвата. И коначно, Софкина породица крије своју мрачну историју на далеким имањима и иза зидова, док Глембајеви плаћају адвокате који ће случај сигурно формулисати и посегнути за правим рачунима.

Паралеле и контрасте можемо пронаћи и између породице чорбаџија и Исаковича. Оне припадају другом времену и другој социјалној сфери и окренуте су према другим окупационим силама, другим царствима. Исаковичи, за разлику од Глембајевих и чорбаџија, не припадају вишим друштвеним слојевима, нису рођени у богатој, утицајној, познатој лози, нити је пропаст у њиховим генима. Њихово богатство и утицај расту, захваљујући Аранђеловој трговини и Вуковој војној каријери. Они нису везани за град или банку, за стару кућу или имања, већ стално путују, провлачећи се кроз мочваре и баруштине, захваљујући рату Аустроугарске и Османлија. Али и код Исаковича срећемо

мотиве и трагедије са којима смо већ упознати. Аранђел, у својој похлепи и лукавству, таленту са новцем и утицају који посједује над родбином, подсјећа на хаџи-Трифуна и старог Игњата Глембаја. Вук, који се не сналази у свијету новца и уговора, који проналази поезију и љепоту у потезању мача, личи Леонеу, и као често одсутни отац и муж који буди велико поштовање код свог народа, подсјећа на ефенди-Миту. Дафина, која тражи сигуран и богат живот, мотивисана својим тешким дјетињством, слична је бароници Кастели, и као предмет жудње свог дјевера подсјећа на Ангелику, а по својој несвакидашњој љепоти, негативном мишљењу о дјеци коју је родила (сматра их досадним и заморним) и томе како је попут ствари или животиње продата мужу од стране мушкарца који жуди за њом, и те како има сличности са Софком.

У реализму смо се срели са тврдњом да је свака породица несрећна на свој начин. И мада она и даље стоји, научили смо да постоје мане и несреће које су познате свим људима и које уплету своје прсте у сваку трагедију, сваки злочин и сваки несрећни, упропашћени однос.

Сергеј Павловић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

У МОМ ПОЧЕТКУ ЈЕ МОЈ КРАЈ (ПРОБЛЕМ СМИСЛА ЉУДСКЕ ЕГЗИСТЕНЦИЈЕ – МОТИВ КЊИЖЕВНОСТИ СВИХ ВРЕМЕНА)

Још од давнина људи су покушавали да спознају и објасне смисао сопственог постојања. Дај ми шешир и размишљаћу! Одузми ми га, и сигурност ћу наћи у ћутању! Диван је дан, могли бисмо се објесити. Смислу, гдје си? Хеј, има ли те?

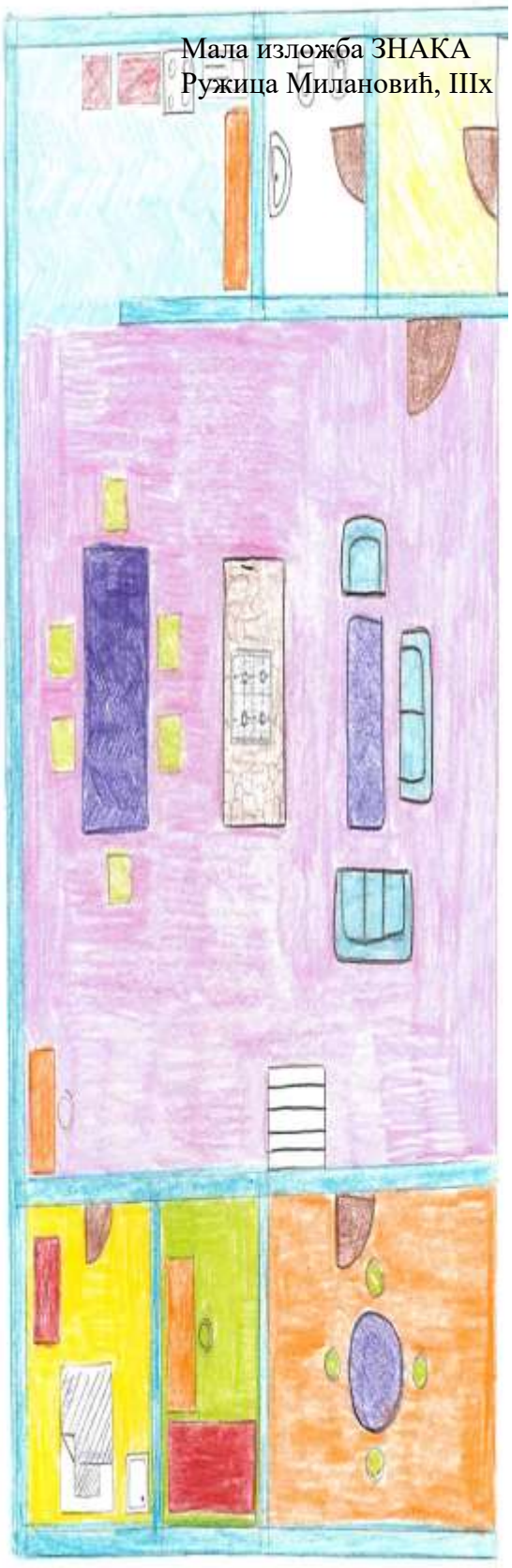
Сјећам се Гилгамеша и његовог трагања за бесмртношћу. Да ли ће га спасити магична трава? Зашто се уопште труди, па зар не зна да богови господаре нашим животима? Иако си једним дијелом бог, онај други те везује за неизбјежни крај који чека свако земаљско биће. Вриједи ли Дон Кихотова борба са вјетрењачама? Зашто гине за идеале, није ли то већ унапријед изгубљена битка?

Понекад ми се чини да је најлакше заваравати се. Надати се карти Африке, или се помирити са судбином? Чини ми се да често налазимо смисао у даљинама, карти која нам даје снагу или се надамо звијезди која ће нас извући из плавог круга у коме смо заточени.

Пушкин каже да на овом свијету ипак има среће. Сваком се редом даје, ништа не бива по двапут. Помислих, можда ипак има наде. Је ли она у слободи? Сјетих се Андрића. Слободе нема. Живјећемо и умријети, а за нама ће остати само звук металних клијешта и попис имовине, уколико је имамо. Можда је Андрић у праву, можда је смисао у причи и причању. Је ли то једино што остаје? Нису ли и велике грађевине доживјеле крај, оставивши нам само пар легенди за које ћемо их везивати? Да ли да дозволим вуку да ме поједе, или га засјеним својом игром? Па шта, зар није свеједно хоћу ли умријети сад или за двадесет година?

Мерсо је то вјероватно најбоље разумио. Зар је битно кад је мајка умрла? Можда данас, можда јуче. Пореметила му је рутину! Могао је шетати тога дана! Да ли је смисао у љубави? „Није да те волим а није ни да те не волим.” И то је свеједно. Иако апсурдно, изгледа да је заиста тако. Да сам познати адвокат или члан краљевске породице, можда би ме сахранили другачије. А можда и не. Није битно.

Чини ми се да стално нешто чекамо. Бога? Годоа? Не знам, али настављамо да чекамо. „Је

Мала изложба ЗНАКА
Ружица Милановић, IIIх

ли важно кад сам онијемио", каже Поцо, „зар је важно кад је Лики оглувио", десило се једног дана. Тако ћемо једног дана и умријети. Рођени смо јашући на гробу. У међупростору живота и смрти чекамо спасење, иако знамо да спаса нема.

Некако ми изгледа да Годоа ипак нећемо дочекати. Вјероватно ће нас распјевани гробар само прекрити блатом и једино што ће остати је надгробни споменик и плочица с годином смрти. Смисла нема. Скидам шешир и одлазим. Више не размишљам.

Ксенија Бошковић, IVл

***

Човјеково постојање се од других разликује по томе што је он једино биће које се свјесно односи према својој егзистенцији. Зато је не спознаје на исти начин као и остали. Човјек трага за истином од како је свијета и вијека. Ко смо ми? Шта је наш циљ? Куда након овог живота? Књижевност, а са њом и читаоци су, кроз вијекове, дошли до закључка да одговора на та питања нема. Сваки покушај додатно продубљује питање.

Једно од првих дјела са којим се гимназијалци сусрећу је „Еп о Гилгамешу“. Са њим смо добили прву слику о некоме ко неуморно трага за истином и очајнички жели да дође до одговора.

Проблем смисла људске егзистенције је проблем сваког појединца понаособ. Баш као када двије особе погледају слику, или послушају пјесму, па она у њима покрене сасвим различите емоције и успомене, тако и на помисао о животу и његовом смислу различито реагујемо. За Аску је то умјетност, односно плес. „Игра за живот”, не „игра са смрћу”.

Неко, пак, смисао налази у љубави, за коју ће жртвовати све. Ромео и Јулија завршавају трагично, њихова је љубав сувише узвишена за овај упрљани и приземни свијет. У средишту драме је сукоб племените љубави и суровог свијета који не зна за слијепу привржености и вјерност до смрти. Ипак, до краја њихових, кратких живота, она их испуњава и даје наду да ће негдје, некада бити боље.

У средњем вијеку, Бог и религија заузимају централно мјесто у сваком аспекту људског живота, а довођење било чега у питање се сматра нечувеним. Живимо у „долини плача”, наше постојање се своди на испуњивање каквих-таквих активности и стрпљиво чекамо Судњи дан, како бисмо се преселили на онај, бољи свијет, гдје ће се вредновати и наградити наша вјера у Бога.

Индустријализација и бирократија ће на Западу учинити да се Јозеф К. посматра као један „шраф”. Он је само дио система. Рекло би се да је битан за друштво, судећи по томе што, као чиновник, врши одређену функцију. Међутим, он као људско биће није ни најмање битан. Битна је функција коју врши, а он се врло лако може замијенити било којим другим човјеком, чије ће презиме такође бити сведено на иницијал. Јозеф је миран, повучен,

скроман и непримјетан млади човјек који себи не смије да приушти „луксуз" промјене свакодневице. Његов живот је испразан, а њему то не смета. Све је обесмишљено, отуђено и безвриједно.

У Камијевом мисаоном и стваралачком средишту се налази филозофија апсурда. Апсурд произлази из несклада човјека и свијета који га окружује. За успостављање складног односа са свијетом неминован је компромис. То, међутим, за Мерсоа значи одрицање од својих принципа и начела. Свијет не жели да прихвати Мерсоа онаквим какав је, већ захтијева да се приклони конвенцијама и моралним принципима. Мерсо можда јесте мрзовољан, повучен, пасиван, незаинтересован, неамбициозан, отуђен и неосјетљив, али је такође искрен, како према себи, тако и према другима. Понашање које други сматрају моралним и уобичајеним није у складу са његовом природом. Када би Мерсо испунио њихова очекивања, био би лицемјер, што он свакако није.

Мерсоова пресуда је формално утемељена на убиству, али је суштински изречена због његовог неприкладног и неморалног односа према мајци, понашања у току сахране и непосредно послије ње. Има ли мјеста осуди јунака због његовог другачијег односа према свијету? Суд је пошао од погрешних закључака, заснованих на конвенцијама, лажном моралу и лицемјерју.

Лука Накић, IVл

***

Откако је свијета и вијека, и човјека да о њима мисли и пише, постојала су вјечна питања о смислу човјековог постојања, па о постојању уопште.

Ова питања су брзо и неминовно пронашла свој пут у књижевност, у облику онога што данас називамо књижевним мотивима. Док су многи аутори покушавали да на свој, углавном филозофски начин приступе интерпретацији тог проблема, он је вјечно стајао чврст и непомичан, јер се чини да апсолутна истина о њему не постоји.

Један од најуспјешнијих романа са поменутом тематиком је „Странац" Албера Камија, у ком главни лик Мерсо не види смисао како свог, тако ни постојања других људи,

нема посебну мотивацију и понаша се на начин који бисмо чак могли назвати флегматичним. Идеја овог романа лежи у томе да живот заиста нема смисла, а поред осталих аргумената за такво становиште, први се налази у наслову. Само рођење значи смрт, а кап времена између ова два тренутка коју називамо живот, састоји се од бесмислених успона и падова, дана и година испуњених досадном свакодневицом и чекањем да се наше име у очима космоса заувијек избрише.

Филозофски правац који подржава дати начин размишљања назива се апсурд. Идеје које најбоље описују овај правац огледају се у познатом Миту о Сизифу, у ком Сизиф, кажњен од стране богова, бесциљно гура камен узбрдо, само да би се он, на Сизифову несрећу, поново скотрљао.

Трагови ове идеје, можда више него у било којем другом дјелу, могу се пронаћи у Бекетовој драми ,,Чекајући Годоа". У поменутом комаду сваки дан је прича сама за себе, па опет сваки исти и подједнако бесмислен. Чекање персоне, за коју у контексту дјела и нисмо сигурни да постоји, у главне актере Естрагона и Владимира улива невјерицу и очајање, али их један вид страха обавезује да чекају дан за даном, до те границе да се сваки појам о времену у драми губи.

,,– Идемо. – Не можемо. – Зашто? – Чекамо Годоа. – Тачно". Овај ужурбани дијалог између главних ликова на више мјеста представља кавез који зауставља сваки покушај да се пронађе макар неки смисао и изађе из зачараног круга ништавила.

На крају ове и сличних анализа, идеја да је живот бесмислен и сурова истина која се у њој крије све више почињу да окупирају човјеков ум, који је тако вјешто створен да мисли. И гдје је онда излаз? Треба ли да живимо у чамотињи јер знамо да ништа што радимо нема смисла, или се, пак, треба успротивити животу ради опстанка врсте, и смисао пронаћи у појединим стварима које нас чине срећним, великим или малим, у другим људима и сопственим циљевима. На крају крајева, ако сваки изгурани камен Сизифа ипак учини срећним, какву то казну представља?

Марко Јоксимовић, IVл

Мала изложба ЗНАКА
Дамјан Лаловић, IIг

БЕКЕТ, „ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА”

Човјек своје вријеме на овом свијету попуњава, између осталог, проналажењем начина да задовољи потребу да зна све, од начина функционисања органа у тијелу мушице до доказивања знака живота на другим планетама. Могућност да постоји нешто о чему не зна све или нешто што не може имати, човјека уништава цијелог живота, а тако је већ десетинама хиљада година.

Неке од метода којима се забавља док је жив помажу му да заборави на потпуни бесмисао егзистенције. Коначност постаје проблем тек онда кад га сами себи од ње направимо. Онда глумимо, заваравамо се, тражимо смисао у токсичној спирали туђег смисла и туђих жеља, или се убијемо. Владимир и Естрагон сваког дана испробавају хиљаду различитих начина да се спасе таквог живота, који је код већине испуњен само безуспјешним бјежањем од смрти. Њихови дијалози су нам досадни само зато што ми и они не доживљавамо досаду на исти начин. Док неки покушавају да нађу смисао, Ди-ди и Го-го се углавном забављају бјежећи од њега. Када застану, и размотре чињеницу да је можда стварно боље бити мртав него жив, то ћемо приписати њиховом „безвредном” начину живота. Они су, на крају крајева, људи који не требају друштву! Они живе на улици, шта они могу знати о животу! Суштина остаје иста. Свако од нас тражи своје ружно огледало. Свако има ципеле које окриви када примијети да су му тијесне. Немојте кривити нас, јадне људе, што желимо све да знамо, а да нам притом буде и занимљиво. Наизглед желимо да знамо истину, а онда, ако дозволимо себи да је сазнамо, смрт изгледа као најљепши поклон. Глума такође помаже. Они који се не убију, а знају истину, веома су добри глумци. Сви ми брбљамо ни о чему током цијелог живота. О чему? О... о Годоу! Како га не знате!? Годоу се свако окрене кад му досади дјетињство! Не мислимо о њему, само причамо. „Лако је мислити! Кад би свако мислио, мање бисмо се ћерали!”

Тако ми проводимо слободно вријеме на овом свијету. Све је то оправдано и природно. Чиме друго испунити све ово вријеме, све ове дане који се нижу један за другим, па опет, један за другим... Шекспиров Магбет је давно рекао да је живот „ништа до ходајућа сјенка”, то јест игра дворске луде која траје сат-два, док не дође вријеме за нови лик да ступи на сцену. Једнако смо становници и Шкотске и Русије, и сви једнако живимо и у савременом свијету и у древној Хелади, од чијег је „мита о пећини” ријетко ко побјегао.

Владимир и Естрагон не жале себе, већ оправдавају сваку своју реплику сљедећом. Ако је толико људи умрло, и ако толико људи трађи свој живот, знајући његов исход, зашто се не бисмо одмах сви убили? Колико вриједи нечији камен, и колико је високо брдо уз које га гура, зависи од њега самога. Владимир и Естрагон своје камење гурају по ливади, свакога дана. Некоме ливада може бити виша од планине. Када један заврши са гурањем, други је тек почео. Кад се један врати на почетну позицију, други је већ код дрвета, о чије се гране нико никада неће објесити. Када један почне да плаче, други се смије. Количина суза на Земљи константног је водостаја.

Го-го и Ди-ди уопште нису другачији од остатка човјечанства. Никада нису учинили ништа ново, само су причали. То значи да се, ипак, боје. Свако ко се није бојао завршио је трагично. Сваки Лаки мора онијемити! Сваки Икарус мора спржити своја крила и умријети!

Ако изаберемо да живимо не мислећи о томе да ништа не посједује објективни смисао, разлог и функцију, биће нам тешко да нас барем некад у животу неко зрно пијеска не подсјети на одавно заборављену, милијардиту мршаву, мртву главу, а да нас падање лишћа са полуголих грана при слабом вјетру не подсјети на нас саме.

Јулија Ђоковић, IVл

***

Цјелину драме „Чекајући Годоа" красе наизглед бесмислени разговори између Владимира и Естрагона, који су наизглед неповезани и на момент се чини да они уопште не слушају један другог. Но, обратимо ли мало више пажње на оно што говоре, те потцијенимо ли мало мање њихов интелект, схватићемо да су њихове ријечи далеко од празне приче.

Већ на самом почетку одломка појављују се мотиви смрти, али и вјере. Ако узмемо у обзир да се и Владимир и Естрагон понашају као да имају амнезију, те да у непосредној прошлости не умире ни један лик пред њима, слободно можемо претпоставити да је „онај" заправо Исус Христ. Ипак, као што је показано раније у дјелу, Естрагон нема никакво знање о Библији (нити о много чему другоме). Обојица нас тек повремено изненаде својом проницљивошћу, те покажу да су свјесни бар понеких чињеница о свијету који их окружује, али убрзо нас, као што је и даље случај, збуне помишљу попут ове која слиједи. „Као милијарде оних" може бити и меланхолична констатација да људи умиру и бивају убијани још откад је свијета и вијека, те да је смрт једнака за сваког и заједничка и најмоћнијим и најмањим људима. У смрти смо сви исти.

Остатак одломка представља филозофска расправа између наша два јунака, која је опет наизглед неповезана и бесмислена. Владимир је свјестан пролазности времена и чињенице да се његовим рођењем родила и његова смрт. И поред његове спремности на самоубиство, препознајемо тежину у његовом гласу док говори о неминовној судбини која га чека. Било какво губљење живаца није нешто на шта смо навикли од ова два лика – о чему год расправа била – те Естрагон брзо враћа атмосферу на њено пређашње стање. А затим, слиједи одређена врста тајновитости (поготово код Владимира), и чини нам се да их опет не можемо разумјети, али овога пута не зато што говоре бесмислице. Естрагон констатује да „брбљају да не би мислили", имплицирајући да мислити заправо и није пожељно. Овдје Владимир у два наврата прекида Естрагона, као да не жели да његов пријатељ наглас каже нешто што и он мисли, како би на крају скупио храбрости да се са њим сложи. Поставља се питање – да ли су мртви гласови заправо гласови у њиховим главама (да прецизирам – њихови гласови?). И, ако јесу, зашто су мртви и шта их је убило? Да ли личе на шум крила зато што су слободни, на лишће зато што су високо на гранама – изнад људи, на пијеску зато што их је лако распршити, или пак опет на лишће, јер су утабани на земљи гдје их сви могу газити, или можда чак на нечијем гробу – њиховом? Да ли су ти гласови мртви баш зато што су некада били слободни? На крају крајева, да ли ће мишљењем Естрагон и Владимир бити у опасности да прођу баш као њихове мисли – и зар нијесу, умирањем својих мисли, умрли и они?

Нажалост, мислим да се и сами ријетко запитамо до које мјере брбљамо како не бисмо чули своје, мртве или живе гласове (примијетићете да сам помало арогантан – или ме страх да моји гласови нису мртви?). Колико тога заправо говоримо (а колико мало кажемо), и до које мјере гријешимо када изустимо било шта? Понекад се ћутањем каже највише, и управо оно што остане неизречено код Естрагона и Владимира има највећу тежину.

Василије Боровић, IVл

СМРТНА РАВНОДУШНОСТ У БЕКЕТОВОМ ДЈЕЛУ „ЧЕКАЈУЋИ ГОДОА” И КАМИЈЕВИМ ДЈЕЛИМА „СТРАНАЦ” И „МИТ О СИЗИФУ”

Он није ништа до постојање без значаја. Тако се чини. Са слатком патњом плеше кроз вјечити посао ослобођен смисла. Тај плес је бесконачан као вријеме, тек се понекад накратко зауставља и почиње поново. Он је уморан, гуши се, очи му сијају чистом, неизмјерном равнодушношћу.

Док траје ова игра, неко други сједи на оптуженичкој клупи и крив је. То је онај стари процес, сигурно сте чули – када је један човјек убио другога због сунца. Мерсо (тако се звао тај што је убио) рекао је да су га јулска жега и одсјај неког ножа навели на такав чин. Мало је рећи да се апсурдно објашњење није допало присутнима. Судницу су преплавили негодовање и презир. „Треба разумјети, треба разумјети”, понављао је неко. Да није он можда отуђен зато што живи новим, другачијим животом? Оним који је сав саткан од разума, у коме је увијек непогрешиво свјестан стварности. Нико не разумије. Можда он зна нешто што ми не знамо? Да сви ти избори, све што радимо, наш живот, у великом свемиру, у бескрајном времену, на крају, не значе ништа. Међутим, нико не разумије. Можда је зато тако непоправљиво равнодушан. Није важно да ли ће заплакати, да ли је воли, да ли му је пријатељ. Суштина је у хармонији плавог неба и мора, божанство је у нечијем осмијеху. Нико не разумије. Сам, без илузионих утјеха, он може умријети смрћу Месије, онога који зна. Они ће одлазак поново испратити узвицима мржње, како и доликује једном Несхваћеном.

У другом тренутку тог плеса двојица су на ливади, некој као било којој другој, чекали. Одавно раскрстивши са временом и простором, без коријена, очекују Спаситеља. Неће он доћи и они ће остати у апсурдној апатији. Хтјели би да оду, али немају куда. Господар и слуга пролазе и одлазе, чувају један другога, коло среће се окреће, негдје се нешто засигурно дешава, и то није ни најмање важно. Сјутра се готово нико неће сјећати, а Владимир ће у свом памћењу остати усамљен. И ништа не можемо знати као што не знамо да ли је онда давно разбојник заиста спасен поред Христа. Само се један сјећа, сјећању једнога не да се вјеровати.

На крају, он и даље плеше, или гура камен, више не знам. Заробљеник судбине спознајом је одбацио своју бол.

Срна Копривица, IVг

ЈОЗЕФ К. – КРИВАЦ ИЛИ ЖРТВА

Да је тридесетогодишњи Јозеф К. знао колико се може промијенити током само једне године и колико невидљиви управљачки систем може да дјелује на његове ставове и размишљања, не би чекао свој судњи дан да зажели да сам себи зарије нож у срце, већ би прилику за нешто слично искористио још оног дана када су га стражари послали у собу да се пресвуче за састанак са надзорником.

Главни лик „Процеса" се углавном доживљава као жртва модерне бирократије, и несрећни јунак против убитачно и беспотребно компликованих ситуација. Јозефу ријетко ко нуди помоћ, а чак и онда кад се то деси, претвори се у бескорисно или лажно увјеравање да је суд „добре воље", да процес „напредује" и да ће се на лакши или тежи начин очистити образ породице К. Посматрајући Јозефа из перспективе радника, чиновника, обичног човјека изгубљеног у густој магли двадесетог вијека, Јозеф јесте жртва. Жртва је друштва, жртва објективних моралних вриједности, жртва закона (који ни људи у суду не прате и не читају) и жртва својих идеала и начела. У Кафкиним дјелима, ликови често постају жртве због свог начина размишљања.

У краткој причи „Посејдон", бог мора не сматра ниједног од својих запослених довољно вриједним да се бави папирологијом и зато цијели свој живот проводи дружећи се са папирима, док машта о вожњи кочијама и о обилажењу морског свијета.

И Јозеф је жртва свог схватања „процеса". Презире неодређено, несигурно и непрегледно, а то је управо све оно што процес јесте. Воли своју канцеларију, шетње и посјете Елзи, и најмање одступање од устаљеног за њега представља наговјештај дугорочне пропасти. „Често је сигурније бити у оковима", говори адвокат којег је К. неколико минута раније отпустио. Јозеф се не слаже са тим ријечима, али често поступа као да се води том реченицом. „Више је волио своју сигурност него рјешење које ће морати да донесе". Његово „рјешење" је да на крају убиједи себе да је крив за све.

Јозеф се може посматрати још објективније, критички, из перспективе непристрасног читаоца. Ни у једном тренутку није директно био жртва. Сваки судски извршитељ, стражар или правник само је радио свој посао, без икаквих осјећања према Јозефу. Неки су му чак и нудили услуге. Треба ли осуђивати јадне стражаре и полицију само зато што обављају посао који им је задао надлежни? Треба имати на уму да су они „сигурни

у себе само због своје глупости", или само због страха од бичевања. Да ли је Јозеф К. преварант, који својом наводном невиношћу жели да пољуља систем и доведе у питање сигурност и правичност начина на који функционише савршени суд у његовом граду?

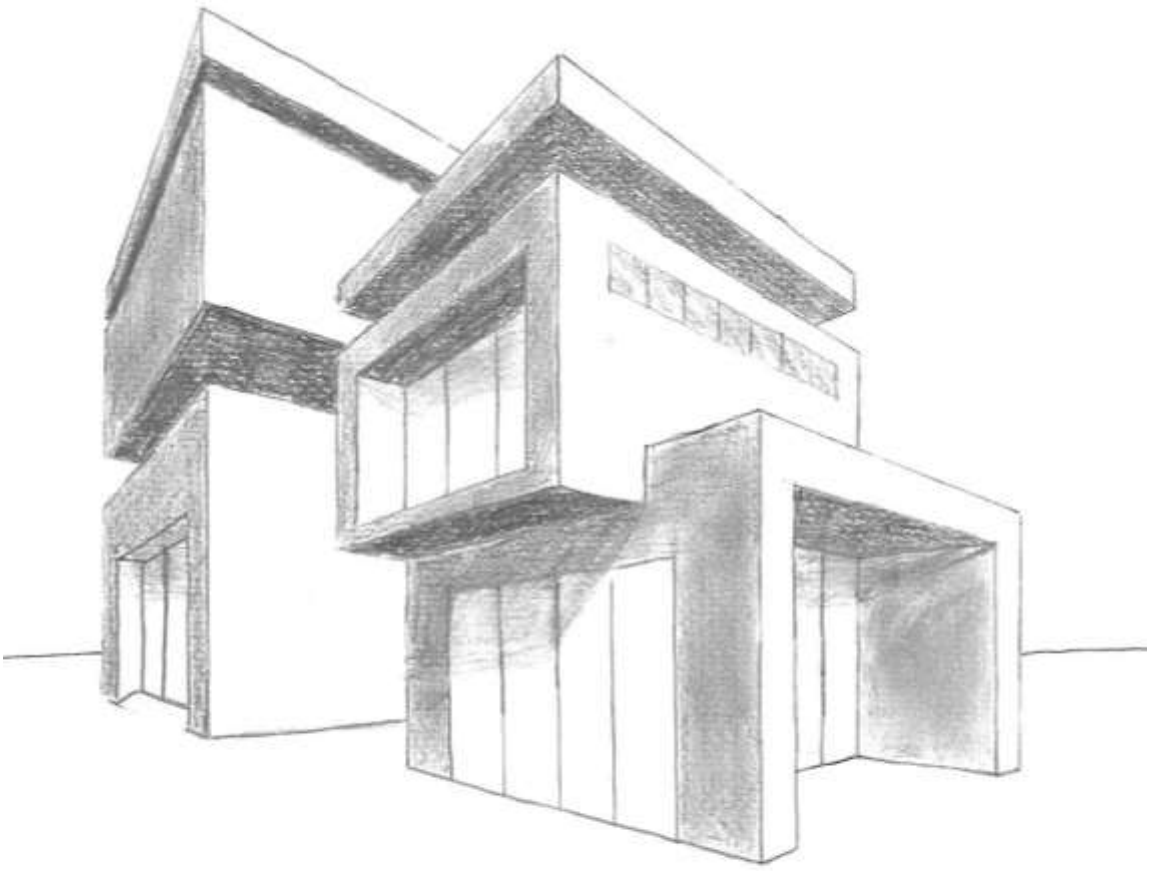
У деветом поглављу, свештеник Јозефу приповиједа параболу која говори о човјеку, стражару и закону. Свештеник и Јозеф касније дуго разговарају о сопственим схватањима старе приче, а свештеник често напомиње да се морају држати само датих чињеница, а не закључивати „на своју руку", било то основано или не. Дакле, стражар у параболи је само радио свој посао, и ништа друго. Чак је и признао да је најнижи у низу моћнијих стражара. Човјек је тај који је у неком аспекту „крив" што није пробао да прође кроз капију. Такође, чињеница је и да стражар директно зависи од човјека, јер, да није њега, он не би морао да проводи године испред капије. Јозеф је сам крив што је допустио да му промијене мишљење и убиједе га да ни од одуговлачења ни од привременог, „лажног" ослобођења нема користи. Све и да те „технике" нису посебно избављивачке, он је имао шансу да проба, али је одбио. Да је слушао своје саговорнике током своје посљедње године живота, знао би да не морамо све сматрати истинитим, али све морамо сматрати потребним". Допустио је да му кроз прсте прођу све рупе и несавршености хаотичног свијета права, као и човјек у параболи.

Посљедње стражареве ријечи биле су: „Сада ћу затворити капију", убјеђујући човјека да он то може. Речено је да је капија постојала одувијек, тако да је тешко да је обичан стражар може затворити. Такође, немогуће је да је капија створена да кроз њу прође само тај човјек, када је, на примјер, и стражар морао проћи и доћи до закона због квалификација за положај стражара. Тако је и Јозеф често пропуштао и прихватао нелогичности и противрјечности запослених у суду. Они су, понекад, као и стражар, говорили о бесмислу и безнађу само да би до посљедњих тренутака човјековог живота убјеђивали себе (а и њега) да су они слој друштва који има моћ и који доноси одлуке. Друштво је криво због својих намјера, а човјек је крив због преиспитивања себе зарад сагласности и прилагођавања тим намјерама.

У Кафкиној причи „О параболама", један од ликова говори о томе да, када бисмо слушали параболе и поступали по њиховим мудростима, и сами бисмо постали параболе и избјегли бисмо муке свакодневног живота. То би вјероватно било непојмљиво, као и свака парабола, и зато је, можда, добро што Јозеф К. није читао Кафку.

Људи који одмах бирају стране су често први који „страдају" у расправама. Они који генерализују и који би послије читања рекли да је Јозеф К. „и кривац и жртва" су неповјерљиви, али вјероватно асертивни и добре су дипломате. Важно је уочити прави одговор ако не желимо да завршимо „као псето": на овом свијету су једнако криви и друштво и појединац, додуше, свако на свој, компликован начин.

ЈулијаЂоковић, IIIл,
шк. 2017/18. г.

Мала изложба ЗНАКА
Лука Товјанин, IIIа

ЋАМИЛОВО СТРАДАЊЕ

„Јозефа К. мора да је неко оклеветао, јер је једног јутра био ухапшен иако није ништа скривио.”

Негдје с почетка Првог свјетског рата, завршио је и, тада анонимни, Иво Андрић, у затвору, јер се усудио да мисли и пише. И њега мора да је неко оклеветао, као Јозефа К., везира Јусуфа... или несрећног Ћамила. Андрића је извукао крај рата, а Ћамила нико није могао да извуче из бескрајног круга Проклете авлије.

Човјек растрзан између два свијета – припада обама, не припада ниједном. Свјестан те болне чињенице, тражи спас у књижевности и историји, проналазећи себе у лику Џем-султана, који то никада није ни био, али се до краја свог живота представљао титулом која му је неправедно одузета.

Због своје одсутности, Ћамил је у сваком тренутку био присутан у мислима свог малог града. Прости људи се хране причама о онима за које осјећају да су другачији од њих и само чекају вијест о њиховом паду; утолико је већа радост ако су му допринијели.

Параноја владара, жеља за унапређењем валије, непромишљен говорник и погибија Ћамилова, који је мртав ушао у Проклету авлију, која није створена за некога ко мисли... Није се Карађоз плашио лудих; плашио се оних који нису хтјели да се одрекну себе, од таквих се непостојеће признање није могло добити.

Заталасала се Дрина од Фате Авдагине, која није дала простодушном народу на се: да се слади њеним поразом. Ни Ћамил није могао „од себе оздравити”, колико год то други хтјели. Он је ипак свуда са собом носио своју титулу, као ономад Џем-султан. Савршенство је скривено у његовом имену и ниједна црна утвара није могла својим методама и рукама, у фењером освијетљеној соби, то да промијени. Поносан је у сваком робовању, све док је себе носио са њим. Јер, ништа му не би ни значила слобода без мисли, он је у то дубоко вјеровао. „Ја сам то!”

Његове посљедње ријечи изговорене у безнађу простора и времена у коме не постоји Бановић Страхиња и част се не награђује спомеником и пјесмом. „Награду за труде небо ће ти дати: мрачну, добру раку и вечити мир.” Зар и постоји ишта друго у мраку круга „Пакла” Дантеовог?

„’Као пас!’, рече К.”

Ипак одбијам да овдје завршим мисао, јер знам да је Андрић, колико год сњегова прекрило Ћамилов одлазак, дубоко вјеровао да је ипак понос, а не стид, у њему био јачи од смрти.

Маријана Краљевић, IVб

ПРИЧА И ПРИЧАЊЕ – ТЕМА АНДРИЋЕВОГ СТВАРАЛАЧКОГ ОПУСА

Као и сваког јутра, спремам се и крећем у школу. Сједам у аутобус. Он улази на сљедећој станици и сједа поред мене. Већ знам што ће се десити. Започиње причу о неком далеком мјесту на којем је био, прича ми шта је радио и кога је све упознао. Прича са таквим жаром и страшћу, иако поуздано знам да се никад није много удаљио од свог родног града. Међутим, умјесто да механички климам главом и претварам се да га слушам, са интересовањем пратим његову причу и обраћам пажњу на све детаље. Шта ми се десило па је дошло до овакве промјене, питате се? Читао сам Андрића.

Причање је једна од најстаријих и највећих људских потреба. Да није те потребе, Андрић никад не би био писац и ја не бих писао овај писмени задатак. Шта бисмо знали о било чему што не можемо директно и нашим чулима да осјетимо? Шта бисмо, на крају крајева, знали о себи, о свом поријеклу и идентитету и о великом дијелу људске прошлости (додуше, сумњам да је то наше право и истинско „ја") да није оних људи који су имали потребу да своја запажања, мисли и искуства подијеле са другима?

У „Проклетој авлији", као и у животу, постоји више врста приповједача. Хаим говори о другим људима и често о догађајима који се њега не тичу. Има много животног искуства и његове приче су пуне детаља. Заим говори о себи. Толико се уживио у своју причу о срећном браку да и сам вјерује у њену истинитост. Бас, атлета, прича искључиво о женама, са лирским елементима у свом казивању. Њих тројица говоре из потребе за причом и разбијањем ружне затворске чамотиње и свакодневице. Додуше, има оних који говоре из неке више, духовне потребе. Такви су фра-Петар и Ћамил, које је зближила књига. Шта је заједничко у њиховим причама? Обојица су их испричала пред своју смрт јер су имала потребу да иза њих нешто остане и да прича не оде у заборав. Заим и Бас своје приче причају

ширем аудиторијуму, скећући пажњу на себе, док Хаим, фра-Петар и Ћамил своје приче казују у повјерењу, изабраним слушаоцима.

Прича је вјечна. Колико генерација је прелазило Дрину преко вишеградске ћуприје, па опет, све су нестале као да их никад није ни било. И власти су се више пута мијењале, па ћуприја и даље стоји као што је и увијек стајала. А стоје и приче о њој. Иако у почетку вјероватно истините, приче су се преносиле с кољена на кољено, свако је додавао нешто своје, и с временом се потпуно удаљиле од истине. Мада, кога је брига да ли су тачне? Ушле су у легенду и надживјеле оне који су их први пут испричали.

Човјеку се потреба за причањем често јавља кад дође у додир са непознатим и новим стварима. Тако је Давил своје непроспаване ноћи проводио пишући свој еп о Александру Великом. Тако је настала и Дефосеова књига о Босни.

Андрић је у свом стваралаштву много пажње посвећивао овој теми. Можда и свој најважнији говор у животу, при додјели Нобелове награде 1961. посветио је управо причи и причању. Читајући његова дјела, увидио сам важност овог људског феномена.

Јакша Влаховић, IVл

***

Колико су људском тијелу потребни храна и пиће, толико су његовом духу потребне приче. Оне нас испуњавају, сакате, бодре и угрожавају, али су стално уз нас, у добру и злу, јер без прича нема човјечанства. Андрић је, као што и приличи таквом умјетнику и интелектуалцу, свјестан те чињенице и стога изнова и изнова обрађује теме настанка, развитка и утицаја приче и причања.

Каже се да се у свакој причи, чак и оној наизглед потпуно бесмисленој и лажној, крије зрнце истине. Исто се тако каже да приче не ствара истина, већ жеља. Обје ове трдње су тачне. Стварност је отац приче, мајка јој је потреба, а смрт кума. Људе, како каже Андрић, не интересују обични мали животи, осуђени на комплетни заборав, већ само трагају за несвакидашњим и страшним догађајима, које могу претворити у легенде, које им могу дати снагу и утјеху када им је најпотребнија. Радисав ће бити набоден на колац, стуб ће пасти на Арапина, Фата Авдагина ће скочити у ријеку, Аска ће плесати пред гладним вуком док га чобани не усмрте. И настаће сјеме приче. Један такав догађај привлачи људску пажњу (јер

ми смо збуњујућа створења, које често неодољиво привлаче грозоте и трагедије туђих живота, које сами себи, наравно, никад пожељели не би ни у лудилу.) А тај догађај се онда препричава, па расте и трансформише се, истеже, завrће и изврће да би служио потребама приповједача и слушалаца – јер свака касаба жели да вјерује да су њоме пролазили јунаци.

И како се прича преноси од уста до уста, тако се нешто губи а нешто додаје, јер у свакоме се прича другачије прелама, и свако има други приступ и суд о њој, који јој додаје, додаје дио самог себе, заливајући сјеме зачето од истине својим страховима и жељама. И тако младић који нигдје не припада чита историју и придодаје султану унутрашње немире и размишљања за које никако не може знати, а исто њему придодаје Хаим, покушавајући несвјесно да подвргне гласине и стварност свом схватању (да су се родили у неко нама ближе доба, можда би постали добри писци историјске фикције, или би без својих трагедија, условљених временом, били нико). И тако ће вјековима касније кад га већ забораве, тврдити да се божанска свјетлост спушта на Радисавов гроб, заборавити луду цуру чија су дјеца преминула прије него што су дан навршила, али ће остати легенда о дјеци зазиданој у мосту. Тако ће гријешити у имену Аскиног балета, и од Арапина, који је случајно погинуо у њему потпуно страној земљи, направити баука. Јер то је данак који људи плаћају да би их овјековјечили у пјесмама, једином облику бесмртности који нам је доступан. И питање је шта је горе: бити заборављен, или бити запамћен на основу туђих претпоставки?

Прича може бити и корисна, али и опасна, чак и погубна. Они који знају њоме да управљају (или мисле да знају, јер се приче не могу укротити, оне само расту и шире се) знају и како да контролишу људе. Радисав користи прастаре митове о вилама бродарицама као своју маску, а Осман-ефендија се позива на легенде о јунацима који су наводно пролазили касабом и у њој сахрањени како би наговорио народ да му се придружи у устанку. Карађоз константно мијења самог себе да би из затвореника извукао причу коју жели – јер ничега се власт и њени представници не плаше као прича, и ништа им није више потребно да би одржали своју надмоћ. И често се прича окрене на такве људе, и прогута их. Радисав постаје упозорење и мученик, Карађоз, који себе поставља као митску, надмоћну фигуру затвореницима, можда је и сам заробљен својом улогом и вјеровањима. Ћамил губи сваку везу са стварношћу, тоне толико дубоко у приче да нема другог исхода за њега сем смрти (и можемо се само надати да иста судбина не очекује младића коме ће фра Петар повјерити своју причу, који јој је можда већ додао или изоставио неке детаље).

Сви људи са собом носе приче својих народа, било сујевјерја или легенде, историје или религије, све саздане од тих древних архетипа и лутајућих мотива – потрага за бесмртношћу, мученик, пасторка у пепелу, забрањена љубав, испричаних на нове начине. И свако има своју причу, коју мора испричати, макар на самрти.

Шта су људи, на крају крајева, сем гласници прича?

Сергеј Павловић, IVл

***

Причом су инспирисана нека од највећих остварења људског духа. Причане су и причају се звуком, бојом, ријечју. Пут од првог сусрета са Андрићем до поновног на матури заправо је једна мала прича, богата садржином.

У бесједи „О причи и причању" прича је ткање. Мост који стоји на Жепи прича историју. Трајан је, издржљив, бесконачан у поређењу са човјеком. Иза ствараоца остаје његово дјело, и говори само о себи.

Аска игра да би живјела. „Одаје" се умјетности јер је то њена мисија, сврха постојања, прича коју прецизним и грандиозним покретима тијела треба да изнесе. Њено је право и дужност да је исприча, није битно када и пред ким.

Исто се тако у приповијеци „Проклета авлија" каже да човјека треба пустити да прича. Хаим у интерпретацији животних путева затвореника или ситних догађаја свакодневице потискује сопствени страх од свијета и неизвјесности живота. Зајим у машти проналази спас и утјеху, оправдава неоствареност преживљавајући у глави оно што је могло да буде. Своју причу Ћамил дијели само са фра-Петром. Жути, кожни омот књиге на коју се ослонио Ћамил забљеснуо је фра-Петра – одмор, подсјетник на духовно које можда још увијек живи изван зидова Авлије.

Ћамил губи везу са стварним свијетом, препушта се науци, историји, сазнању. Чита приче ради, због сопственог испуњења чита и пише. Чиновници, симболишући човјека који је ситан и мали, створен да прати и извршава наређења, не могу да разумију, прихвате или оправдају Ћамила. Да ли је онда Ћамила исправно осудити за бијег од такве стварности? Да ли смо ми ти који себе дефинишемо, поистовијетимо ту велику ријеч „ја" са нечим што смо замислили да јесмо? Да ли смо ми ти који причамо о себи и сами кројимо њен ток, или смо само дио унапријед одређеног садржаја? Свим овим питањима остварује се филозофска димензија Андрићевих дјела.

На крају, звук предмета који се спуштају након што су уредно пописани и успомена на причу су све што је остало иза фра-Петра. Откуцаји сатова из колекције периодично се понављају и трају унедоглед, тамо иза зидова Авлије и даље залази сунце, а човјека више нема.

Минеа Капицић, IVл

ПРОКЛЕТА АВЛИЈА – СИМБОЛ ЖИВОТА У ИСТОИМЕНОМ АНДРИЋЕВОМ ДЈЕЛУ

„Живот је несхватљиво чудо, које се непрестано троши и осипа, а ипак траје (...)”, а то чудо је велика енигма човјека. Како дати животу смисао и шта остаје послије људског живота, питања су која отвара роман „Проклета авлија”.

Прокелта авлија је затвор, за који вјероватно никада не бисмо чули да фра-Петар није завршио у њему. Шта је затвор, у ствари? Простор у којем живе људи који су због нечега криви, или је пројекција живота? У Авлији живе сви, и криви и недужни, пљачкаши и убице, па чак и учени људи. Она се простире од мора до мора, направљена тако да нема контакта са спољним свијетом. Кажу да је живот под сталним надзором некога. Многи то нешто називају Бог, а у овом животу окруженом зидовима, симбол Бога је Карађоз. Он је ту како би људима доказао да су криви. Он је тај који појам кривице подиже на метафизички ниво. Сви смо криви!

Проклета авлија се, баш као и живот, непрестано пуни и празни. Одлазе стари, а долазе нови кривци. Некима дани пролазе брзо, у причи и причању, док неки одбројавају сваки час чекајући на моменат слободе. Живот у њој се може замислити као велики круг који се сачињен од безброј малих. Сваки од њих је живот за себе и каткад се преплићу. Тако се и фра-Петар упознао са Хаимом и Ћамилом. Ћамил, лик који је пореметио памећу, не оставља фра-Петра равнодушним, уводећи га у свој круг. Фра-Петар сазнаје за причу о Џем-султану, типу човјека који се појављује у сваком времену. Та прича повезује прошлост и садашњост, и даје животу у затвору универзалност. Сваки круг подсјећа на кругове пакла, па и сваки човјек у затвору (паклу) служи своју казну, спуштајући се до посљедњег круга.

Шта је живот него затвор гдје смо по рођењу заробљени? Живјети значи служити казну и чекати смрт, која нас ослобађа. Били свјестни тога или не, живимо у Проклетој авлији.

Александар Мијајловић, IVл

***

Слично као и у осталим дјелима, и у овом роману Андрић везује материјалне ствари, грађевине са животима јунака. Као и у „Мосту на Жепи" или у роману „На Дрини Ћуприја", симбол се налази већ у самом наслову.

Проклета авлија је добила име које одсликава њен изглед, дјеловање на људе, утисак који се не заборавља. Њено сивило и монотонија убијају душу у човјеку, догађања у њој и атмосфера сабија и ломи људе до лудила. Човјек се налази између тврде, голе, сиве и угажене земље и неба које се пробија између високих зидина. Она је увијек пуна, стално се пуни и празни, у њој је све неодређено, безимено и туђе, тако да оставља утисак да се човјек налази на неком страшном острву.

Латифага је управник ове чудне установе. Он оличава Авлију не само својом функцијом него и изгледом и свим својим особинама. И у имену и у његовом надимку има парадокса и ироније, али и карактеристика ове установе. Па ко су онда Латифага и Валија? Они су марионете у овом позоришту лутака, они су власт и механизам који меље, руши људе. Карађоз је лимена играчка суровог друштвеног система.

Свако је крив, па је кривац и Ћамил. Онај који упире дрхтаво прстом на неправду, онај који преноси историју. Он је тај који зна, који је свјестан и који у заносу губи себе. Само једна у низу жртава система, али и судбине. Књига је најјаче оружје у рукама оног који зна да рукује њиме, моћ и непресушни извор љепоте. Када је у погрешним рукама, постаје опасност. Ћамил се поистовјећује са Џем-султаном, бачен је као и он у тамницу и спутан ланцима, а не зна се ко му их је ставио, власт, живот, или обоје.

Пролета авлија симболише животе ликова у дјелу. Она представља метафору живота, јер затвореници долазе и одлазе. Баш као и у „нефиктивном животу", све је пролазно, попут живота у Авлији. Све прође, па и живот, у који падамо безвољно и без знања. А кад један заплаче, други се осмијехне, и свако чека свој ред.

Лука Манојловић, IVл

***

„Проклета авлија", једно од ремек-дјела Андрићеве књижевности, почиње и завршава истом сликом – сликом смрти. Циклична структура романа тиме поставља оквире и наглашава да је смрт безизлазна. Насупрот њој, у већем дијелу романа описан је живот или, пак, дјелићи нечијег живота, као што је то у Фра-Петровом случају, јер два мјесеца, објективно гледано, нису дуг временски период у човјековом животу, а опет – вјечност су у Проклетој авлији.

Као главна бинарна опозиција стоје прошлост и садашњост, илити живот прије и послије Проклете авлије. Како у дјелу постоји више наратора и тачака гледишта, а поред тога једна од главних одлика му је и интертекстуалност, аутор успијева да на малом броју листова хартије вјешто испреплете животе главних јунака, њихову прошлост и садашњост, њихове судбине.

Фасцинантно је како затвор, наизглед једна обична грађевина (за Андрића, кључна) живи сама за себе, док су животи свих у њој, већих или мањих криваца (јер невиних, како каже Латифага, нема), споредни и небитни.

На примјеру затвореника Ћамила, централног јунака дјела, видимо како Проклета авлија брзо потчини човјека себи, да он и заборави што је и одакле је. Син Турчина и лијепе Гркиње, који не припада ни једној ни другој страни, доспијева у Авлију јер га је заинтересовала наука, у историји се пронашао, а то властима није одговарало. Ко је он да истражује оно што је било у раздобљу Бајазита II, а што се притом десило и његовом владару, који је зарад пријестола рођеног брата прогласио малоумним! И на крају, и сам Ћамил завршава као и лик са којим се поистовјећивао. Султана Џема су убили, а Ћамилова судбина је неодређена, али свакако трагична. Он никада неће изаћи из „сумрачног простора" Авлије.

И животе осталих ликова преобразиле су ћелије Проклете авлије. Заимага је причао о женама толико да се почео губити у својим лажима. А Хаим је причао приче о другима, као да се бојао изговорити оно „ја". Или је то страховито „ја" које одређује наше мјесто изгубљено, заборављено... И управо тај страховити заборав задесио је све затворенике Авлије. Ако и није, смрт ће.

Снијег и бјелина. На почетку само материја која је свему одузела стварни облик. Гробље је завијано, скоро да се ни не види. Смрт је наговијештена, али одмах затим започињу приче, и у причама приче о животу. У епилогу снијег је празнина, живот мали и пролазан, а смрт и ништавило су коначни... Остаје само пуста бјелина и чињеница да се умире...

Андреа Дашић, IVл

Мала изложба ЗНАКА
Милица Шушкавчевић, IIк

***

За мене је затвор, од када знам за ту ријеч, представљао свијет који сам доживљавао потпуно другачије од овог нашег – свијет у који иду само најгори припадници друштва; криминалци, пробисвијети, преваранти и насилници – и, између осталог, свијет у који човјек иде када доживи своју моралну смрт.

С временом, схватио сам да сам затвор (или макар људи у њему) доживљавао погрешно, али и даље нијесам знао како тај свијет заиста изгледа; како живе људи који морално умру. Овоме годинама нијесам придавао пажњу, и мислио сам да ће то остати једно од оних вјечитих питања (као, на примјер, о постанку свемира) на које никад нећу добити одговор. Како сам се грдно преварио!

„Проклета авлија" не само да успјешно даје одговор на ово питање (и, између осталог, показује колико је моја почетна претпоставка била погрешна), већ и пружа детаљан опис живота који се у њој одвија. Тај живот, који се буди и показује своје лице сунцу сваког јутра, заправо и није претјерано другачији од спољашњег свијета. Узмимо за примјер фра-Петра: његов је, малтене, цијели живот прошао у ћелији манастира, и морамо се запитати колико је живот у манастиру и манастирској ћелији друкчији од оног у затвору и затворској. Оба живота су окренута у себе, затворена, са ријетким људима с којим желимо и можемо проводити вријеме (није ли и данашњица таква?), и у оба живота фра-Петар је потчињен некоме; у ћелији манастира свом богу, а у затворској ћелији Карађозу, који је, у неку руку, за затворенике и сам нека врста бога. За Ћамила, Проклета авлија представља мјесто у којем ће говорити прво о свом животу, а касније и о себи (поготову онда кад то експлицитно не чини). У оном тренутку када говори о трагичној људској судбини која, у ствари, чека све нас, колико год бјежали од ње и надали се да нас неће сустићи. И управо та прича фра-Петра највише опчињава – он зна да живот нијесу само Јерменке, Гркиње или Туркиње, већ да је у њему нешто много дубље, што виси над нашим главама до судњег дана.

Осим што одговара на нека питања (на која одговора није било), поставља и многа нова. Између осталог, с обзиром на то да невиних нема и да смо сви нешто скривили (а ако нисмо ми, јесте нам мајка или брат), која је онда разлика између затвореника Проклете авлије, и оних који су довољно срећни да буду на слободи, али и оних који слободне осуђују на ланце? Да ли разлика уопште постоји, или нас просто судбина шаље у тај (заправо)

нимало другачији свијет? И на крају, да ли треба да будемо захвални затвореницима што су тамо умјесто нас?

Јао, колико бјеше љепше живјети у заблуди и убјеђењу да је живот праведан! Ипак, није тако, јер да јесте, то не би био живот. Тако, затвореницима остаје да се чекајући своју судбу, питају шта су то скривили и зашто су уопште у затвору. Нама, са друге стране, остаје да, питајући се зашто су затвореници тамо гдје су (а ми нисмо), чекамо своју судбину. Ипак се разликујемо!

Василије Боровић, IVл

***

Андрићев роман „Проклета авлија" отвара питање трагедије људске егзистенције. Радња је смјештена у цариградски затвор, стјециште најтежих људских судбина. У њему се налазе окорјели злочинци, полудјели сањари и трагични јунаци чије вриједности настају у паклу Проклете авлије.

Андрић кроз чврсту композицију приче оживљава различите судбине. Прича о Авлији је богата, како умјетничком суптилношћу, тако и прецизношћу појединих токова приче, реалистичким описима, лирским дјеловима и рефлексијама. Заправо, ово Андрићево дјело представља врхунац приповједачког умијећа.

Сиже романа може се представити у облику концентичних кругова или, можда боље речено, спирале која повезује све ликове и њихове животе. Фра-Петар, католички свештеник, доспијева у затвор случајно. Сусреће се са Ћамилом, који му прича о животу Џем-султана. Ћамил живот посвећује научном истраживању. Неостварена љубав и одаљавање од свијета довешће га до тога да скрене памећу, и трагично заврши.

Карађоз, управник затвора, некада је био са друге стране закона и тиме се истакао као савршена особа за мјесто управника. Веома је строг и сматра да нема невиних. Ко је заправо слободан, Ћамил или Карађоз?

Шта је живот, и како га треба провести? Да ли је смисао у скупљању сатова, који одбројавају вријеме, оружја и алатки, који можда служе за преобликовање постојећег

свијета? Шта остаје послије нас? Да ли је то само траг у снијегу који некога подсјећа на нас, ударац метала о камен који одзвања празном ћелијом, или, пак, прича? А можда ни она?

Балша Кнежевић, IVл

***

Андрићева „Проклета авлија" је роман који припада филозофском реализму. Морамо размислити шта Авлија суштински представља. Да ли она, поред своје необичне природе, може бити симбол живота?

Живот се у умјетничким дјелима обично велича и обожава. Сматра се да је вриједан славе и борбе. У овом роману приказана је страна живота која се често потискује и тешко је суочити се са њом. Тако Проклета авлија стоји у контрасту са уобичајеним значењем овог симбола.

Почнимо од њене спољашњости – учмалост, бука, вриска и незадовољство људи у њој граде слику праве људске џунгле. Непријатан, „болестан" мирис који доноси вјетар са југа служи томе да обољеле људе још више разболи. Ни ваздух није спас. Људима је одузето свако право – чак и на дисање.

Проклета авлија је микрокосмос за себе – спољни свијет је већ одавно далеко сјећање. Живот ван Авлије се чини нестварним. То потврђује начин на који је описано оно што фра Петар види када изађе на привремену слободу. Иако му поглед заклањају високе зидине Стамбола, он зна да је Авлија ту – одвојена од остатка, чека и криве и невине.

Како је Проклета авлија микрокосмос, тако можемо рећи да је сваки лик звијезда и симбол за себе. Карађоз представља фигуру бога. Додуше, мало другачију од уобичајене. Људи га не воле, не поштују и не цијене. Једино осјећање према њему је увијек страх. Карађоз је тема малих, затворених кругова унутар оног највећег – затвора. Људи су скупљени и одвојени, све од страха да ће их неко чути.

Хаим је лик код кога таква осјећања преовладавају. Он је симбол параноје и претјеране обазривости која се граничи са лудилом. Приче су начин да себи прида на важности и да заборави на своје проблеме причом о туђим. Док се уживљава у причу о

својим ликовима, његове имитације достижу савршенство. То је његов начин да се одвоји од непријатне стварности.

Чини се да код Заима преовлађује жеља за дивљењем. Он је симбол човјека који због свих околности само жели љубав. Од силне учмалости живота, прави себи разоноду кројећи у мислима „савршену жену". Тако је карактеристике жена различитих националности разрадио до танчина. Хвата своје „жртве" за разговор уплићући се у разне кругове, све у потрази за пажњом и прихватањем.

Фра Петар је симбол човјека ком је живот уредила неправда. Мирноћом и стрпљењем покушава да преживи вријеме које мора да проведе у заточеништву. У Проклетој авлији не помиње своје звање. Он више није фратар, само Петар, што може представљати и одвајање од духовног. Замало је заборавио ко је, и ко су људи ван Авлије.

Ћамил-ефендија, Џем-султан, или Андрићев Дон Кихот, представља апсолутну одвојеност од реалности. Жели да укаже на свој душевни бол кроз причу историјске личности. Представља битку са неуким и необазривим људима којима је тешко да повјерују да се знање не мора користити свирепо. Тешко је разумјети да неко чита за себе и да се поистовјећује са ликом због болне реалности. Љубитељи умјетности нису ковачи завјера, само људи који користе могућност да стварни живот замијене фикцијом.

Сви су, ипак, затровани опорим мирисом који не допушта да њихове звијезде сијају. Зидине и страх чине да њихова свјетлост личи на чађ, не на трзаје душе да у таквом свијету опстане. Ко зна колико ће још трептати, али једно је неминовно – сигурно ће се угасити. Да ли у зидинама затвора или ван њих, вријеме ће рећи.

Ето, то је живот! Чекање на избављење, физичко или душевно. Приче, осјећања и зближавања су само начини да се вријеме у чекаоници за вјечни живот прекрати.

Настасија Радоњић, IVл

ПОГЛЕД... УНАЗАД ИЛИ – УНАПРИЈЕД

СЛИКА ЗА РАМ – СЕПТЕМБАР 2018. Г.

30. 9. 2018. г.

Драги дневниче,

Кажу да се људи никада не мијењају. Мијења се друштво и мијења се околина. Али, човјек увијек остаје онакав какав је и какав ће увијек бити. Нажалост, не бих се сложила. Људи се могу промијенити споро или брзо. Вјетар промјене их може пресрести изненада, или се они свјесно крећу у оном правцу којим он дува. Њихово ново рухо, које може бити рађање феникса или само нова змијска пресвлака, ту нову особу коју носе у себи, могу скривати или се њом поносити. Човјека мијењају необичне ствари, чуда и изненађења. Нико се није пробудио као Дилси Гибсон ако је сањао сном Џејсона Компсона.

Прошле су три године од мог уласка у средњу школу. Када бих рекла да сам потпуно иста особа од тог септембра наизглед давне 2015. године, лагала бих толико да би Карађоз морао да малтретира и моје праунуке. Били би криви само зато што су у сродству са мном. Могла бих да кажем да сам ја остала иста, али су се околности промијениле. Само су ме заварали нови предмети и нови професори! Не, то не звучи тачно. Знање које неко стекне током три године у гимназији само је средство које може да послужи као један дио слагалице људског ума, чија се промјена не састоји само из тога да је неко ..много научио". Никада никога није промијенило сазнање да је ћелија основа грађе и функције свих живих бића! Човјека некад мијењају други људи. Ако имаш среће, може се десити да ти људи буду ликови из књижевних дјела.

Тачно је да смо сви у основној школи симпатисали ,,храброг дјечака дрању" и да смо туговали за бродоломцем из славног романа Данијела Дефоа. Ипак, никада до сада се нисам осврнула на романе, приповијетке и драме са којима сам се сусрела током школовања, и тек сада схватам колико су књиге почеле да ме мијењају у средњој школи.

Жао ми је што узимам оловку у руке посљедњег дана септембра, зато што то значи да морам на брзину да сумирам све емоције које су ме преплавиле овог мјесеца, читајући два романа и једну приповијетку. Прва мисао која ми је пала на памет након читања ,,На

Дрини ћуприје" била је: послије овога, тешко да ће нека књига моћи да буде „добра". Онда сам прочитала „Проклету авлију", и одмах промијенила мишљење.

Питам се како Андрића и његова дјела разумије неки, рецимо, Њемац, који је довољно отуђен од савременог њемачког друштва па пронађи писце из неке тамо... Југославије? Са Балкана? Да ли тај Њемац уопште зна да покаже на карти мјесто одакле је аутор чији роман чита? Да ли он, који не може да се приближи ликовима колико и читаоци са ових простора, чији су преци имали сличне судбине као ликови романа, може да схвати дубину наше неукротиве Дрине? Да ли он може да пати за седмим стубом ћуприје, који је одавно поправљен, на исти начин као читалац који се налази мање од петсто километара од тог моста? Разумјеће текст, препознати мотиве, можда чак и симболе, зато што ће купити издање романа на свом матерњем језику, али не и на матерњем језику аутора.

Док сам препознавала чему овај начин размишљања води, сјетила сам се себе. Зашто сматрам тог њемачког читаоца кривим само зато што чита роман који долази из другачије културе од оне у којој је он одрастао, кад имам још бољи, а сличан примјер: себе! Док неки Њемац чита „На Дрини ћуприја" и не схвата да ликови живе у касаби а не у малом граду, ја читам „Буку и бијес", ни крива ни дужна. Надам се, само, да не постоји неки становник Мисисипија или, још горе, житељ Фокнерове Јокнапатофе који проклиње све људе који се усуде да читају тај роман, а нису били црнац или члан отуђене америчке породице у 19. и 20. вијеку. Сада разумијем и тог Њемца, и себе, и Владислава Петковића, и Ћамила. Овај вијек је само „живот гдје смо пали и ми", без знања и без своје воље. Да смо могли на неком таблету да изаберемо гдје и кад ћемо се родити, не вјерујем да би ико одбио да промијени и простор и вријеме тог важног догађаја, ако бисмо и изабрали тастер гдје пише да уопште желимо да се родимо! Пошто још увијек не постоји Американац, или човјек који се преселио у Америку, а да је такву справу измислио, морамо се ослонити на три најболније особине човјечанства: неизвијесност, случајност и живот (да, живот је само једна од особина људских бића). Можда нам клета судбина буде да једемо хљеб на Ђавољем острву, а можда да будемо голфер на Старом тргу Компсонових, чији ће професионални изрази при партији голфа узнемирити ментално заосталог комшију.

То су била нека од мојих размишљања овог необично топлог септембра. Прије неколико година сигурно не бих толико посвећено, барем не у септембру, размишљала о томе да ли постојање има разлог и оправдање. Можда би било лакше да имам фотографију

из далеког Монака, у којем вјероватно вријеме понекад и застане. Међутим, срећна сам што не могу да урамим спознавање чињенице да ће човјечанство заувијек (или, макар, док постоји) остати инфериорно, а, у најгорем случају, потпуно небитно пред вјечношћу, и оној прије рођења и оној послије смрти, које ме је овог септембра сигурно промијенило.

С надом да ће оваквих мјесеци бити мање,

Твоја Јулија

Јулија Ђоковић, IVл

ЗАБОРАВЉА СЕ СВЕ ШТО СИ РЕКАО ИЛИ УЧИНИО, АЛИ НЕ И КАКВЕ СИ ОСЈЕЋАЈЕ ПРОБУДИО

Нашу личност обиљежавају наизглед ситнице. Осјећања. Радости. Патње. Унутрашње борбе. Како одрастамо, све је више тих искушења која нас граде у потпуности. Ипак, неке ствари увијек остају исте. Остају да непромијењене живе у нама.

Све је почело једног врелог љета. Шум мора. Цвркут птица. Сјај јулског сунца. Наизглед, распуст као и сви остали. Али кад се најмање надамо, у наше дане непозвано упадне неко трећи.

И тако сам упознала њу. Чудесна дјевојчица из далеке земље. Енглеска. Лондон. Звучи невјероватно. Причале смо о свакодневним активностима, интересовањима... док након извјесног времена нијесам примијетила нешто необично.

Сваке ноћи у потпуно исто вријеме моја другарица би ме напуштала остављајући мистерију у ваздуху. Радознала, пратила сам је до мјеста које никада нећу заборавити.

Мала плажа сакривена између стијена. На пјешчаном пространству било је поређано безброј слика. Слике из њеног родног краја, слике из нашег малог мјеста, свака поређана по одређеном распореду. Обасјавала их је слаба свјетлост мјесечине. Мала дјевојка је занесењачки гледала у њих сваког тренутка мијењајући редослед.

Тишина је била опипљива. У мени је струјало на хиљаде емоција. Дивљење. Страх. Поштовање. Љубомора. Спокој. Све се преплитало невјероватном брзином. Имала сам огромну жељу да јој се придружим. Али за то је била потребна храброст, а ја сам у том тренутку осјећала све осим ње.

Никада јој нијесам рекла да сам и ја била присутна те ноћи. Никада јој нијесам рекла шта је та ноћ у мени пробудила.

Када је дошао дан њеног одласка, поздравиле смо се с осмијехом на лицу. Од тада је нијесам видјела. За њом је остала само лијепа успомена.

Данас се можда и не сјећам боје њеног гласа, нити сваке слике која је била постављена. Али, сваки пут када мјесечина обасја обалу, у грудима ми гори иста она ватра.

Од тада ме занимају ситнице. Више обраћам пажњу на ствари које се догађају око мене. Испуњава ме мир, тишина. Тај дјечји ритуал помогао ми је да схватим да живот не можемо зауставити. Можемо само да на прави начин искористимо сваки његов тренутак.

Миа Радовић, Ix

Мала изложба ЗНАКА
Ања Павићевић, Ік

ФИЛОЛОЗИ ЧИТАОЦИ...

МИЛИЦА ШЋЕПАНОВИЋ, „БРДА НА РАЗБОЈУ”

Милица Шћепановић је рођена 1969. године у Оденкуру, Француска. Основну и средњу школу завршила је у Колашину. Студирала је француски и италијански језик на Филозофском факултету у Сарајеву, на Одсјеку за романистику, до рата, 1992. године. Дипломирала је на Одсјеку за француски језик и књижевност у Новом Саду, 1993. године. Ради у подгоричкој Основној школи „Октоих”, а дугогодишњи је предавач на Француском институту Црне Горе (раније Француски културни центар). Од 2003. до 2012. била је предсједница Удружења професора француског језика Црне Горе. Учествује у креирању и организацији бројних догађаја који се у Црној Гори приређују ради популаризације француског језика и франкофоних култура. Бави се превођењем, пише пјесме на матерњем и француком језику. „Брда на разбоју” су њено прво прозно дјело.

Дјело „Брда на разбоју” у цјелини доноси породичну причу испреплетену догађајима из дјетињства и породичним предањем у селу на сјеверу Црне Горе. У основи, ово је родослов једне породице приказан на начин који се супротставља традиционализму и врло лирски, суптилно, представља дјетињство проживљено у породичној хармонији коју су одржавали баба Милка и дјед Радосав – Лајо. Женска слика свијета дата у овом дјелу храбро је представљена као одраз идиличне визије о једној породици познатој по свом чојству и јунаштву широм сјевера Црне Горе, које памте многе даље генерације.

Дјело жанровски није превише избрушено, али поприма елементе билдунгс романа[2], као и фрагментарне прозе која дозвољава да поједине дјелове у којима се носталгија за минулим данима стално осјећа читамо и доживимо издвојено. Дјело није конкретно подијељено на поглавља, али је сваком догађају дато посебно име. Смјењивање ових аутентичних догађаја са предањем, спојених једним везивним ткивом сачињеним од ауторкиних размишљања остављају посебан утисак на читаоце. „Сјећања се преплићу са свједочанствима и сазнањима о бабином животу прикупљеним од њених најближих. Не

[2] роман о одрастању, васпитању и формирању личности

могу да их одвојим од легенди и прича које су ми приповиједали, на које сам помало била заборавила, одвучена неким другим вилајетима.” (Милица Шћепановић 2014:11)

Догодовштине из Првог и Другог свјетског рата па до данашњих дана, срећа, а и несрећа коју је породица заједно, узајамно помажући једни другима, пребродила, записане су старим пером и претворене у један породични албум у којем свака ријеч говори више од било које слике. Сваки лик, како у њеном животу, тако и у дјелу Милице Шћепановић, заузима своје посебно мјесто ограђено бедемима преко којих се долази сјећањима. Култ бабе Милке као најјаче, а уједно и најњежније женске фигуре дубоко остаје урезан у мислима сваког ко прочита ово дјело. Међутим, не само њена баба, већ и ауторкин дјед Лајо, обоје подигнути по патријархалним обичајима, од малена учени традиционалним вриједностима нашег патријархалног друштва, су ауторки били узори у животу и и највећа инспирација за настанак овог дјела.

> „Памтим те снажне руке изузетне покретљивости; иако трудбеничке, биле су њежне и допадљиве. Данас их препознајем у шакама своје мајке, помало натеченим од рада и година, док мијеси хљеб, предано спроводећи ритуал, као и баба некада. Видим их кад плете или док сједи , па их ноншалантно спусти у крило, с прстеном једва видљивим на домалом прсту десне руке, упалим у меснато ткиво...” (Милица Шћепановић 2014:26)

Једно од првих дјела црногорске ауторке Милице Шћепановић је тзв. романсирана биографија једне породице. Уједно, то је и женско писмо које се наслања на носталгичне интонације једне породичне приче. Храбро женско читање свијета је дато кроз негодовање поводом патријархалног начина живота, што је на критичаре оставило посебан утисак. Женско писмо попут овог испоњава свој значај због ширине у погледима коју посједује без обзира на временски оквир дат у дјелу. „У новије вријеме пише се и о женама, поготову ако су истакнуте одиве. У шемама их нема. Мене занимају управо оне које су мање успјешне (мјерено неким савременим конвенцијама) а у својој скромности, кроткости и ненаметљивости остају потка која се провлачи кроз вријеме – свеприсутне а невидљиве, као и послови које су обављале и подвизи које су чиниле за своје најближе. А сви ти животи,

мушки и женски, руком судбине постављани, као камење на зидинама каквог средњовјековног града!" (Милица Шћепановић 2014:18)

Читајући ово дјело, упознајемо се са обичајима, сад већ напуштеним и једино живим у колективном сјећању претходних генерација. Наша генерација пронаћи ће у овом дјелу бројне архаичне ријечи и изразе који дају ауитентичност догађајима. Упознајемо се са начином живљења, обичајима, празницима, идеалом породице, као и начином живљења који више готово да и не постоји, а које је нараторка преиначила у одређену врсту поруке или опомене читаоцима да је породица и вријеме проведено са њеним члановима нешто што стварно вриједи и што се некада много више поштовало у односу на данас.

„Брда на разбоју" дјелимично износе догађаје из живота саме ауторке, као и многих чланова њене породице, а нарочито дједа, бабе, затим мајке, ујака, тетака и осталих бројних чланова њене породице који су дали печат ауторкином дјетињству и трагању за самом собом. Ауторка са лакоћом и ненаметљивошћу тка своје рухо направљено од низа догађаја испреплетаних различитим ликовима. Свако љето проведено на планинама сјевера Црне Горе, сваки поточић, ријека, травка коју је са сестрама брала да би украсила своју косу, сваки мирис бабиног јела, саткали су ово дјело које је за читаоца један дугачак ходник, на чијим зидовима нема фењера, већ сама нараторка представља свијетло у тами које нас води кроз њене успомене на лијепе дане проведене у породици из које потиче њена мајка. Користећи методу ретроспекције ауторка се враћа деценије уназад дочаравајући нам сваки детаљ из свог живота који ће овдје оживјети и помоћи читаоцима при схватању тадашњих обичаја који су се изузетно поштовали.

Тема дата на неки посебан, храбар женски начин сликовито приказује ауторкин начин живота и љубав која је неизмјерно пружана свим члановима њене породице понаособ. Тема овог дјела се посебно разрађује у описима бабе Милке и дједа Лаја, без којих цијело дјело не би имало смисла. Библиографски подаци из живота Црногорке рођене у Француској садржани у овом дјелу, сачувани деценијама уназад, представљају идилично село из њеног дјетињства, али и много раније, у црногорској породици, која је тада била изузетно поштована. „Бабина и дједова кућа испод Жољевице била је сигурна лука након напорног крстарења ливадама и странама , преко потока и врзина, колским путевима, возницама, точилима, козјим стазама..." (Милица Шћепановић 2014:69)

С обзиром да је ауторка одрастала у Француској и у Црној Гори и по професији је професорица француског језика, то се јасно одразило и на њен индивидуални стил, па се у дјелу често може наићи на латинске и француске ријечи, као и на старе црногорске изразе који нас могу упутити на етимолошко поријекло појединих ријечи у нашем језику.

Такође, дјело „Брда на разбоју" је значајно и из историјског разлога јер се читаоци упознају са начином живота у то вријеме, свим обичајима, као и патријархатом који је био саставни дио живота Црногораца.

Ана Кажић, IIф,
шк. 2017/18. г.

„РОД И ДОМ" САФЕТА СИЈАРИЋА

Романсијер и приповједач Сафет Сијарић рођен је 1952. године у Годијеву код Бијелог Поља. Завршио је студије опште књижевности на Филозофском факултету у Сарајеву. У самосталним издањима објавио је романе: *Вучја гора, Сан о драгом камену, Род и дом, Удар орла, Глас дивине, Змијски вез*, те приповијест *Жена с тромеђе*. Већи број прича овог писца објављен је у разним часописима и листовима, а једна од њих, прича *Стари пастир,* и на енглеском језику. Рукопис *Род и дом* проглашен је најбољим романом на конкурсу Сорош фондације – Отворено друштво БиХ за 1998. годину, међутим аутору награда није уручена из формалних разлога. Тај случај је условио да наслов у кратком року доживи два издања, једно у Босни и Херцеговини а друго у Црној Гори.

Главни лик у роману *Род и дом* је шеснаестогодишња Паша, кћи Ахмета Дупљака, надалеко познатог домаћина у бихорском крају. Била је веома хитра, вриједна и послушна, обављала је кућне послове за три жене. Њена стрина Селима, проницљива Шиповчанка, видјевши да Паша израста у прелијепу младу жену, поче да је хвали по својој родбини. Брзо се по околним селима и кућама ширио глас о Пашеминој љепоти, доброти, стаситости и послушности. Долазили су просци са свих страна и сви се враћали необављеног посла. Али, поносни Шиповчани били су најупорнији и најзад су успјели да испросе дјевојку, без њеног знања. Сијарић даје изванредан опис свадбара:

Обукао ко је имао своје рухо, појахао ко је имао свога коња, ко није имао позајмио – углавном, овдје се нико неће обрукати. Кад се слијегоше уз авлију, то све заблиста, од чохе и кадифе,сукна и свиле, од ширита и везова, од сребра и злата, од зајапурених образа и поносито уздигнутих чела, од глатких перчина и мераклијски ишчешљаних коњских грива и репова, од коњске опреме и накита, те сјајних коњских прса и сапи. Ври од ћулафа, шалова и чалми, од фесова са немирним кићанкама, шамија са грошима и ојницама, трепти свила, свиткају дукати, поиграва грива на необузданим седленицима и вију им се дуги репови. Љепота погледати! (38. стр.)

Уводи читаоца у свадбарске обичаје родног краја приказујући Пашемину удају, која се завршава несвакидашњим догађајем – невјеста у жестоком галопу претиче све свадбаре и стиже прва у нови дом. Отада почињу њене муке у многочланој породици, њеном новом дому. И поред свих настојања да задобије наклоност чак и најмлађег члана, то јој никако није полазило за руком. Нарочито јој се погоршао положај када је, видјевши рањеног брата који је задобио тешке повреде у једној од бесмислених братственичких свађа, отворила врата да га збрине и поред противљења мужа Бећира. Свакодневна злостављања, како физичка тако и психичка, за Пашему су постала неиздржива и на крају је одлучила да се врати у род. На њено запрепаштење, дочекали су је уз злокобну шутњу. Отац није био кући, а браћа и мајка су је мјеркали с времена на вријеме. Жељно очекивани родитељ Пашу није ни погледао, већ се срдито обратио жени: „Што ће ова оће?" Роман се завршава узнемирујућим, епским описом насилног враћања одиве у њен нови дом зато што се, према схватању родитеља и браће, дрзнула да сруши вјековне обрасце по којима жена мора да ћути, ради и трпи:

Али Паша није бјежала. Пруће се напросто ломило, о њена леђа, фрштали око ње патрљци, а она није хтјела да подстиче животињу. Не! Само се повила, под кишом страшних удараца, доље по гриви, и трпи, и трпи...

И сви у кући и у племену су, видећи то, знали, па и мати њена се надала, да сузу та, срце њихно ишчупано, дроп хим извађени, капља грка та, благош њима, и преблагош, кап чемерна, из ока свог, пађеничког, не пушћа. (107. стр.)

Проф. др Љиљана Пешикан-Љуштановић, са Новосадског универзитета, каже: „Сафет Сијарић комбинује манир усменог приповедача, с његовим формулативним

коментарима и епском објективношћу, са снажном лиричношћу, која пре свега истиче из сугестивног описа спољашњег и унутрашњег света.

Управо то парадоксално јединство епског и лирског, окрутности и нежности, битно обележава слику света у Сијарићевој прози и представља извориште несумњиве сугестивности његовог романескног света."

Једноставним, али фасцинантним језиком Сафет Сијарић је у роману *Род и дом* описао патријархални живот у бихорском крају, пратећи животни пут лијепе Пашеме, заробљене у оковима окамењене традиције. Шеснаестогодишња дјевојка пуна живота, једра, здрава, удајом губи своју слободу, снове и идентитет. Нарочито је трагичан крај, јако ме је потресао, када се браћа немилосрдно острвљују на рођену сестру. Моја мала замјерка је да је аутор превише инсистирао на језику са наглашеним локалним обиљежјима, па сам морала да читам спорије него што сам навикла.

Селма Керовић, IIф,
шк. 2017/18. г.

ЏОН ГРИН, „У ПОТРАЗИ ЗА АЉАСКОМ"

Џон Грин је амерички писац, глумац, продуцент, блогер и уредник. Рођен је у Индијанополису. Дипломирао је на Кењон колеџу 2000. године, са дуплом дипломом. Његов први роман „У потрази за Аљаском" објављен је 2005. године. Послије колеџа пет мјесеци је радио у болници и то га је инспирисало да напише роман „Криве су звијезде".

„У потрази за Аљаском" је роман који говори о несуђеној, несрећној љубави, пријатељству и животу у интернату. Радња се тиче живота дјевојке Аљаске у коју се заљубљује Мајлс Халтер, дошлак са Флориде, и он у покушају да пронађе себе. Прво га је привукао њен изглед, али убрзо је схватио да она није сасвим психички стабилна, што га је још више заинтересовало. Упознаје пријатеље који му на прави начин приказују како се живи „тинејџерски живот". Почиње да пуши, пије, а све то због дјевојке која можда никада неће бити његова. Сазнаје њену бурну прошлост, и схвата колико је заправо пала у понор. Послије много патње, пружа му тренутак за памћење. Иако је прије ње имао дјевојку

Лару, која му је поклонила први пољубац, тек је са Аљаском осјетио јединство. Тешко је чекати, али је још теже жалити. Кад је напокон добио оно за чим је чезнуо, нестало је пред његовим очима. Толико је жељела да умре, а на крају јој се жеља и остварила. Мајка јој је умрла пред очима. Отац је кривио за њену смрт. Она је кривила себе. Жељела је да умре на најбезболнији, али најљепши и најдужи начин. Алкохол – да заборавља кад то пожели; цигарете – да прошлост лети у виду дима; све су то била привремена рјешења која су донекле била ефектна, али не довољно.

– Зашто пушиш тако проклето брзо? – питао сам.

Погледала ме је и широко се насмијала, и тако широк осмијех на уском лицу могао је изгледати безобзирно, да, али је она била неоспорно елегантно зелена у њеним очима. Она се насмијешила са свим задовољством дјетета у Божићном јутру и рекла: „Пушите да уживате у цигари. Ја пушим да умрем". (52)

Одлучила је да себи оконча живот теже него што је морало. Гледала је смрти директно у очи. И знала је да ће бољети. Отишла је. Радња се ту не завршава, Аљаска је оставила велик траг у срцима својих пријатеља. Тражили су разлог за њену смрт, кривили себе, кривили друге, али су касно схватили да је та одлука била само њена. Никад нису упознали праву Аљаску, нису успјели да јој прођу, а она је вриштала толико гласно у себи, али нико није успио да је чује. Требало им је годину дана да схвате разлог њене смрти и да јој нико од њих никада није ништа значио.

Роман није дијељен на поглавља, већ на дане прије и после Аљаскине смрти. Календар који приказује дјелове романа и потрагу за разлогом Аљаскине смрти налази се на посљедње двије стране романа. Главни ликови су Мајлс Халтер (Салце) и Аљаска Јанг. Приповиједа се у првом лицу, а у неким дјеловима и у трећем. Изузетно су занимљиви дијалози и монолози.

Колико год да је живот тежак и шта год да вам се десило, немојте никад да кривите себе за то. Живите живот пуним плућима. Не обазирите се на прошлост. Живите као Аљаска прије него што је одлучила да оконча своје путовање. Изгледајте најбоље што можете, правите глупости док сте млади, и никад не жалите, јер касније нема назад. Искористите свој живот најбоље што можете и помозите другима да исто то учине са својим.

Роман бих препоручила особама које су довољно зреле. Писац ће вас провести кроз лавиринт сјећања, живота и љубави. Натјераће вас да размислите шта је заправо смисао живота, и шта ви желите да урадите са својим.

Варја Вучељић, IIф,
шк. 2017/18. г.

„ЦРНОТУРЦИ" ХУСЕИНА БАШИЋА

Романописац, пјесник и приповједач Хусеин Башић, својим дјелом и укупним ангажманом, оставио је значајан траг у култури Црне Горе, посебно у култури Бошњака. Рођен је 1. фебруара 1938. године у Брезојевицама у Плаву. Писао је поезију, прозу и књижевну критику. Бавио се сакупљањем, изучавањем и презентовањем усмене књижевности Бошњака. Оснивач је Удружења „Алманах" као и истоименог часописа за проучавање, заштиту и презентацију културно-историјске баштине Бошњака.

Након завршетка Филозофског факултета радио је као професор у гимназији, а онда у Министарству за образовање, науку и културу Црне Горе.

У периоду 1980–1981. године био је предсједник Удружења књижевника Црне Горе, из којег је иступио 1990. године, прикључујући се новоформираном Црногорском друштву независних књижевника и Црногорском ПЕН центру. Био је редовни члан Дукљанске академије наука и умјетности, из које је протестно иступио 2004. године.

Објавио је књиге поезије: Од сунца огрлица (1970), Бестражје (1972), Прошле очи (1974), Утра (1979), Јато у невидјелу (1980), Бреме (1986), Узма (1986), Сјутрадан (1987), Гласови с воде (1987), Кад су горјеле Божије куће (1994), Чума (1996); књиге антиратних прозно-поетских текстова: Смрт душе (1992) у истим корицама с књигом Милике Павловића У подруму, Траг по трагу (1996); књиге прича и новела: Невиђена земља (1973), Трпија (1984), Вјетар с Проклетија (1985); романе: Туђе гнијездо (1980), Кривице I и II (1986), Коловрат (1993), Црнотурци – сан и јазија (1996), Пуста врата (Кривице III) 1998; књиге из усмене књижевности Бошњака: Црни дукати (1970), Испод златних стреха (1972),

Може ли бити што бит не може (1989 и 1991), Антологија лирских народних пјесама из Санџака Сан и пола живота (1996), Антологија традиционалне усмене књижевности Бошњака из Црне Горе и Србије.

За роман „Туђе гнијездо" добио је награду „Свјетлости" за најбољи роман године, као и највеће црногорско државно признање „Тринаестојулску награду". Исти роман уврштен је у програме лектире за средње школе, као и у програме студија књижевности у Босни и Херцеговини.

За роман „Кривице" добио је југославенску награду за најбољи роман на тему револуције, а осим ових, добитник је и награде „Исак Самоковлија", као и бројних других књижевних и друштвених награда и признања.

Аутор је петокњижја „Замјене", које се сматра капиталним дјелом цјелокупне бошњачке књижевности.

Умро је 3. новембра 2007. године у Подгорици, а сахрањен је у Плаву.

У роману „Црнотурци" Башић упоредо прати судбину и народа и појединца, нарочито два брата – Јакуба и Јашара Куча, из никшићке Кучке махале. Тема романа је судбина исламизираног словенског становништва у Црној Гори у оквиру моћног Отоманског царства након његовог повлачења са ових простора. Након ослобобођења Никшића, храбро и достојанствено никшићко муслиманско становништво већином се повукло у дубину Османског царства. Отишли су у непознато, не знајући шта их чека. Црногорски владар Никола I Петровић је гарантовао часно повлачење или останак никшићког становништва које то буде жељело. Но сусрет два дуго раздвојена свијета, двије различите културе није могао проћи лако и без посљедица.

Хусеин Башић говори да „писац у дјелима најприје треба да остави запис о себи, својим сновима и стремљењима". Инспирацију је налазио у усменој народној књижевности, ослањајући се на непресушне изворе вриједности и мудрости простора и времена у којем је живио. Језик у роману је веома богат и аутентичан, као да писац ствара потпуно нови језик главних јунака у овом дјелу, браће Јакуба и Јашара. Већ у уводу Хусеин Башић пише: „Судбина црногорског народа или Судбина црноморског народа, између сна и смрти, на путу за нестанак". Песимистични увод допушта нам да наслутимо да нема наде, да не постоји прави пут, указује на ужасе који ће се догодити. У роману то је судбина кучког каравана, мале али утицајне никшићке енклаве, угледне међу другим „бошњачким"

енклавама отоманског Оногошта, оличеног кроз судбине, лутања, надања и снове два брата с презименом Куч.

Артхур Ј. Еванс даје веома упечатљив и сликовит приказ одласка муслиманског становништва:

„Посљедних неколико дана био сам свједок једног жучног призора: посматрао сам одлазак читавог муслиманског становништва Никшића… било је заиста узбудљиво посматрати дугу поворку турских избјеглица која се протегла из града. Понекад је у групи било и по шездесет особа. Неки дјечаци су остављали тужан утисак. Жене су биле умотане дугим бијелим чаршавима и ништа им нисте могли видјети сем носа. Људи су били и сувише поносити да би одали неки знак жалости. Чак су облачили најсвјетлија празнична одијела… Напоменуо сам већ да никшићки муслимани прикривају свако узбуђење. Погријешио сам. Муслимански стоицизам ипак попошта приликом опроштаја с оружјем. Са мојим пријатељем нагодио се неки стари Турчин да му за тридесет Фиорина прода већ три столећа стару кремењачу. Данас она украшава неки музеј у Берлину. Старац се није могао суздржати и, кад је завршио погодбу, сузе су потекле уз јецај: 'Мој праћед ће сад устати из гроба да ме прокуне!' Човјека ухвати тешка туга кад посматра ове умјетничке израде, кад прати ове одлазеће групе И гледа како њихово сребром украшено оружје блијешти на сунцу далеко преко равнице!...”

Карактеристика романа је што почиње од слова, „Божјег слова” које је у свом „тефтеру” поправио учени и племенити Сакиб Подгорија, бивши имам Пашине џамије у Никшићу. Он је „оставио једно слово преко другог”. За читаоца је „и једна и друга ријеч права”.

„Шта је јадни инсан на овом дуњалуку? Пуж на путу који није његов, тица на грани која није његова. Нема се времена ни обазријети на оно што оставља, а већ је загазио у туђе. То је тај први мухаџерски корак који најкраће траје, а најљуће боли. Послије долази изгуб и тама. Туђа земља. Карабак. На њој нема пуно среће ни за оне који јој судбином припадају…”

„На почетку је Сакиб Подгорија добро разликовао боје, касније су боје у његовим ријечима биле све тамније, претворивши се најзад у – црну.”

„Ето тако и ми постадосмо несрећни мухаџери, а колико јучер нијесмо мислили о њима ни кад су нам поред кућних прагова пролазили…

Само су од старих мухаџера несрећнији нови мухаџери…”

„Ово је тегобна прича, но тежи од ње је један камичак на мухаџерском гробу.”

„Питали гаврана има ли шта црње од њега. А он им одговорио: 'Срце мухаџерско је црње од мене!'”

„Ишли су као гуске у маглу, за неким нејасним сентом, а шта ће бити и како ће бити – нико није знао.”

„Најзад се селе и никшићки Кучи. Варакали су се пуне четири године између Херцеговине, Босне и Санџака, надајући се неком изненадном чуду и повратку у Никшић, на своју бабовину. У поворци је било стотину и више душа, а биће да је ово задњи одлазак у Турску, јер љето је на измаку, а тамо куд су наумили, ваља им стићи прије зиме. Тако су бар мислили, иако нијесу знали колико им треба конака до тамо, пошто још нико није упамтио име Карабак, које је први пут поменуо стари Јонуз Куч. Нијесу знали ни какве су зиме ни љета тамо, јер њима, откад су се раскућили, љето није ни долазило. Знали су само да до тамо мора бити много далеко, зато су у почетку, све чешће, а послије стално говорили да иду до таме. Све су потом мјерили и упоређивали с том тамом, као с неизвјесном могућношћу другог живота, на другом свијету.”

Нису били сигурни ни они који остаји ни они који одлазе. Један обични шорак одређује неизвјесну судбину браће Јакуба и Јашара.

„Кад се ни послије дугог и мучног наговарања не могоше погодити ко да иде, а ко да се врати, браћа Јакуб и Јашар одлучише да баце шорак –па шта коме падне у дио нека му буде. Млађи, Јашар, изабра туру, Јакуб завртје излизани сребрњак и, бацивши га увис, зажели да се испуни Јашарова жеља. Нек срећа одлучи – мислили су – иако нијесу знали гдје је срећа у томе. Знали су само да један мора да се врати, а други да иде – то је све.”

„Идући по истој земљи и гледајући исто небо, једни су говорили: ’Ово је наша кућа’, а други: ’Ово је наш гроб’”.

У дјелу се прожимају легенда, историја и имагинација.

„Јашар је сањао поводњу, велику и мутну, какву никад на јави није видио. Видио је како у њу пропада Јакубова кућа и брат му, Јакуб, његова жена Хатиџа, синови Ирфан, Хасан и Мерџан и кћери Зума и Фија. Тону у воду и израњају из ње, са ријечима неке пјесме коју не пјева људски глас, већ она вода. И он зна да је те ријечи негдје чуо и да му нијесу

непознате. Понавља се то и траје као далга на мору, која час открије, а час потопи камено кубе Јакубове куће.

Јакуб је сањао како гори Јашарова кућа у Никшићу, како Јашар, жена му Руфија, синови Асим и Мисин икћери Вилдана и Шевала, запаљене косе и хаљина на себи, пјевају нешто што је од прије чуо, али не слухом, већ неким наслијеђеним чулом, које му је донијело тај глас и слику, закључавши их заухлом бравом неисказа, да их не може ни запамтити, ни заборавити."

Шорак је пресудио:

„Јашар зажмури и извуче крађу сламку. Јакубу остаде дужа сламка и дужи пут."

„И да се не би попишманили, изљубише се брзо, с грким завесцима бола око усана и са сузама у очима. Окренуше сваки на своју страну: Јакуб за поворком која је давно отишла, Јашар натраг у порушени Никшић.

„Ко задоцни само један корак, за дан ће изгубити читав сахат. Ко задоцни сахат – изгубиће мјесец, а ко задоцни један дан – никад неће стићи у Карабак."

Док Јашар покушава да створи нови живот, градећи на згариштима старог, Јакуб са породицом, кроз преплитање снова и јаве, покушава да стигне кучки караван, знајући да напријед мора јер назад нема куд. Јакуб се сусреће са величанственим призорима Стамбола. Те бајковите слике су, нажалост, прије свједочанство љепоте која се не да додирнути него што су дјелићи онога мозаика који би сачињавали свијет у којему би могао пронаћи мјесто за себе и породицу.

„Несрећни инсан и кад оком трепне, може да погријеши, камоли кад туђу земљу држи за своју, а своју за туђу."

На трећем Јакубовом конаку према непостојећем Карабаку, они који су примили под свој кров Јакуба и његову породицу због„хатара према Јакубовом оцу", не могу да одоле искушењу порока и љепоте да посматрају Јакубову супругу Хатицу како спава. Јер „жена која спава је као убрана јабука". Наравно да је то далеко од жеље пуког гледања, што потврђује и поступак најмлађег домаћиновог сина, којему се „гледање посрећило" и који је ипак у сну обешчастио. Ово је само један од примјера како је у временима зла и очаја, морал најчешће само сан и фикција.

„Човјек мора имати гријеха, макар га само сањао и мислио о њему."

Иако се Стамбол „отварао новим свјетлима и новим сокацима, све љепшим и сјајнијим, све већим кулама, све височијим минаретима, све свјетлијим пенџерима…”, Јакубусе претварао у будан сан или „у сањиву јаву, у нешто што није ни једно ни друго до краја, већ омама и замор чула, привид и причуј који мора да му се догоди.” Зна само да га жеђ мори и да га „ни ледени Видрован не може разладити.”

Промјене које су се догодиле не значе само губитак куће и огњишта, него доводе у питање и угрожавају голи опстанак. Појединац изван колектива је угрожен, а и колектив је непотпун, губи сигурност и ослонац. У таквим околностима, растрзаност између коријена, поријекла и прихваћених вриједности другог цивилизацијског круга, уз чињеницу да никада нису постали истинским дијелом тог свијета, јунаке романа Јакуба и Јашара, а и остале ликове у дјелу, нужно доводи у неразрјешиви колоплет, врзино коло без излаза, па је реченица „Карабак тамо – Карабак овамо” у роману изговорена небројено пута.

„Вјерујте у оно што мислите, а не у оно што видите – ријечи су Сакиба Подгорије.”

„Нијесу паметни ни они што су отишли, ни ови што су остали.”

Са психолошког аспекта, крајње је интересантан лајт-мотив сна, какав је дат у роману „Црнотурци” – сан и јазија. Јунаци овог дјела често будни сањају, мијењају јаву за сан, сањају туђе, па и снове мртваца. Истргнути из живота на који су навикли, природно губе сваки реални контакт са свијетом. Иако је сан најчешће жеља да се проникне у неизвјесну будућност, оствари контакт са драгим и далеким особама, он је неријетко и плод зле слутње и неизбјежног усуда, а дјелимично и локалног сујевјерја.

Кад Ћамил из Годијева сања јато злосутних врана око минарета, а хоџа из истог села златне птице и златне нити над истом богомољом – обојица су имала једну истину –„само је један сањао страх – а други је сањао наду.”

„Све што су сањали могло се на јави видјети… Али они нијесу вјеровали ни у сан, ни у јаву.”

„Доћи ће дан кад ће нестати бијеле вране,као да никад ни биле нијесу овдје, а остаће само црневране.”

Роман носи идеју да је човјек, и кад има дом, најчешће обездомљен и несигуран. Роман је пун универзалних умјетничких истина, које су обојене песимистички, кроз трагично осјећање свијета и живота. Јакуб и Јашар у суровој реалности, обездомљени и усамљени, стално су у потрази за неком чврстом тачком ослонца између сна и јазије, за

неким кључем тајне живота али и одгонетком шта ће са њима бити, као и вјечног, проклетог питања смисла живота и човјековог постојања.

Ко ће остати на огњишту а ко селити и тражити ново. Избор је тежак и има судбински значај за национ.Као и за кучку никшићку муслиманску енклаву, отварају се два пута – остати или отићи. Оба избора воде у несигурност и неизвјесност. Судбина два брата и два избора скоро је исконска. Јашар се враћа из Таслице, иако је кренуо на „зли пут". Он се враћа у своју земљу, али не на своје огњиште, док његов брат Јакуб тражи „обећану земљу" Карабак. Паралелно стоје два тока романа – Јашара, који остаје у завичају, и Јакуба који се исељава, али се често и преплићу, нарочито на психолошко-метафизичкој равни.

„Бирајући пут, нијесу знали да је све било давно изабрано."

„Боже, како неки сусрети значе пуно кад кратко трају."

За Јашара је своје постало туђе, а за Јакуба туђе није постало своје. Роман има врло занимљиву спољашњи и унутрашњу композицију. Структуриран је из 36 сегмената или поглавља, у којима казивање тече паралелно. И пут останка и пут одласка су поплочани узалудним надама. Оба брата су осуђена на трагичан крај. Јакуб наилази на кучке гробове као једине трагове постојања у туђем свијету, између сурове јаве и кошмарних снова. Сан и јава се мијешају, сан постаје јава, а јава сан. Јакуб не зна шта му се догађа а шта сања. Јашар своје гнијездо налази растурено, осуђен је на обескоријењеност, страдање, патњу, понижења, трагику. У свему томе оба брата истрајавају на високим етичким принципима, на личној части и достојанству, на отпору злу и ништавилу. Обојица су се нашли у пустињи живота, Јакуб тоне у тугу, личну и породичну, у зао удес кучког каравана на путу према обећаној земљи, а Јашар у потрази за кључем снова стиже опет у неку недођију, у неку „лелејску гору", у којој га шејтан искушава и мами да се суноврати у маглу која личи на јарину. Они, сваки на свој начин, носе трагику живота. Више им ни свијет у којем живе није дом.

Хусеин Башић сугерише трагичан положај народа и појединца у великим историјским процесима, кад су и народи и појединци немоћни да се одупру ономе што их сналази. Ипак, човјек се не мири, већ настоји да открије због чега је тако, да проникне у тајну постојања, да схвати у њему позицију човјека. Између сна и смрти остаје само оно што је записано, као у „Тефтеру" Сакиба Подгорије.

„Нема овдје главе на коју није пала мушица смрти."

Иако је један дио каравана под печатом мухаџира, избјеглица из свога завичаја, пошао „на зли пут", „као гуске у маглу", у непознато и неизвјесно „гдје нас очи поведу и ноге понесу", у неки тамни свијет, он није сасвим нестао, нити његови трагови.

„Свако је носио своје бреме, али снови су им били исти."

Захваљујући сну и јазији, лик Јашара Куча остаће заувијек запамћен, примјер да се човјек ни у најгорим искушењима не предаје злу и ништавилу, да не престаје да одгонета тајну постојања и сопствене судбине, да остави спомен о себи, неки траг, бар у сновима.

Њихови снови и сновиђења, узалудност, очај и трагика чине великим овај роман.

Селма Керовић, IIIф

„МОЈА БАКА ВАМ СЕ ИЗВИЊАВА" ФРЕДРИКА БАКМАНА

„Тешко је када некога кога волите морате пустити да оде"

Фредрик Бакман (рођен 1981. године) започео је каријеру као један од најпознатијих шведских блогера и колумниста. Дебитовао је у књижевности 2012. године, када је објавио међународни феномен *Човек по имену Уве*. Необично смијешни, дирљиви и мудри, Бакманови романи су одисеје обичних људи и задивљујуће приче о свакодневној храбрости. Фредрик Бакман је досад написао три романа – сви су добили похвале, критике и постали међународни бестселери – и једно дјело из области публицистике.

Човек по имену Уве преведен је на четрдесет језика и налази се на петом мјесту у Великој Британији по броју продатих примјерака у 2016. и 2017. години.

Посвета

Посвећено мајмунчету и жабици.

Кроз десет хиљада бајковитих бескраја.

Бакманов роман нас уводи у живот седмогодишње дјевојчице Елсе, која кроз бакина писма упознаје свој комшилук који је до тада знала веома површно.

Књигу чини 34 поглавља и епилог. Поглавља су насловљена на начин да сваки наслов (који се најчешће открије при крају поглавља) буде карактеристика догађаја који се у њему наводи или особе која је описана.

Главна јунакиња романа Елса је кћерка разведених родитеља коју сви сматрају „зрелиом за своје године" или „нетипичном седмогодишњакињом". Препознатљива је по томе што увијек носи грифиндорски шал и много воли да прича. Њена интересовања су везана за књиге и актуелну тематику о којој чита на Википедији. Због своје различитости је свакодневно изложена вршњачком насиљу у школи. Нема ни једног пријатеља, осим баке, којој се једино повјерава и која је увијек на Елсиној страни.

Тада би паметњаковићи рекли да је „мало превише зрела за своје године", и усиљено се осмехивали њеним родитељима. Као да је то неки хендикеп, као да их је Елса понизила тиме што није потпуно празноглава, иако јој је само седам година.

Ма баш је брига, говорила је бака. Јер сви суперхероји су другачији. А да су супермоћи нормалне, сви би их имали.

Елсина бака је „нетипична седамдесетседмогодишњакиња" која се понаша доста „живахно" за своје године. По занимању је била хирург. Увијек је спремна да направи хаос, шалу или неку штету само да би орасположила своју унуку, не водећи рачуна о посљедицама. Она и Елса су најбоље другарице, које се углавном веома добро слажу, али се често жестоко свађају, увијек штите једна другу и прихватају своје различитости.

Понекад би Елсиној мами рекли да је бака „живахна"за своје године. А потом би деловали прилично узнемирено и прилично љутито, на шта би мама уздахнула и питала колико ће коштати да надокнади штету.

Сада говоре да је бака луда. Али она је у ствари геније. Само што је истовремено мало чврknута у главу.

Али причала је најбоље бајке на свету, а у том случају се може опростити и повелик број карактерних недостатака, мислила је Елса.

– *Ето види шта си сад урадила – рекла је бака.*

– *Види шта си ТИ урадила! – одвратила јој је Елса.*

Међутим, постоји једна ствар која је типична за овако нетипичне баку и унуку, а то је тајни језик. Тајним језиком се говори у Земљи скоро будних, тј. бакином и Елсином царству снова. Бака је ово царство измислила када су се Елси развели родитељи, а она је тада била још увијек мала и плашила се да заспи. Земљу скоро будних чини шест краљевина: Мирева – гдје се чувају снови, Миплора – гдје се чува туга, Мимова – из које долази сва музика, Мијаудака – из које потиче храброст, Мибатала – гдје су одрасли сви војници који се боре против ужасних сјенки Рата без краја и Мијама, која је Елси и баки најдража краљевина јер се у њој чува машта. У њиховом замишљеном царству је све другачије него у стварном свијету: правила, обичаји, људи, празници, градови, вријеме... а бројна су фантастична створења. Елси и баки је било најљепше када су вријеме проводиле у Мијами, далеко од стварности која би им кварила расположење.

Као што је већ речено, Елса је свакодневно била жртва вршњачког насиља, и то је било оно што јој је највише сметало. Баки су највише сметала „глупа" правила. Али оно што је објема подједнако сметало био је њихов комшилук.

Има нечег посебног у вези са бакином зградом. Увек можеш да се сетиш како мирише.

У бакиној згради има осам станова. Бака станује на посљедњем спрату, преко пута Елсе која живи са мајком, Урликом (бакином ћерком) и Георгом, мајчиним невјенчаним мужем.

У стану испод бакиног живе Брит-Мари и Кент.

Они много воле да поседују ствари, и Кент стално прича о томе колико шта кошта.

У стану преко пута Брит-Мари и Кента живи жена у црној сукњи, коју скоро никада не виђају, осим када иде да ради или се враћа са посла.

Никада се никоме не јавља и никада се не осмехује.

Испод Брит-Мариног и Кентовог стана живе Ленарт и Мод, који су, по Елсином мишљењу, двије најљубазније особе на свијету. Ленарт пије минимум двадесет шољица кафе дневно, а Мод увијек има спремне слатке снове, односно, ситне колаче. Са њима живи пас – фризијски бишон Саманта.

Бака каже да су њих двоје потпуно скренули, али Елса мисли како ништа не смета ако је неко љубазан попут њих.

Преко пута Ленарта и Мод станује Алф. Он је возач таксија већ тридесет година.

Он вози такси и увек на себи има кожну јакну и лоше је воље.

У стану испод Ленарта и Мод живи дјечак са синдромом и његова мајка. Дјечак је годину дана млађи од Елсе. Његова мајка стално губи ствари.

Али она и дечак са синдромом имају нешто топло у очима, и изгледа да им чак ни бака ништа не замера.

На истом спрату, са друге стране лифта који никада не ради, станује Грмаљ, кога се сви помало плаше. Нико га никада не виђа, јер не излази по дану.

Елса не зна како се заиста зове, али она га зове Грмаљ јер сви помало зазиру од њега. И то заиста сви. Чак и Елсина мама, која се не плаши ничега на свету, благо гурне Елсу у леђа када треба да прођу поред Грмаљевог стана.

У стану поред Грмаљевог живи огромни пас кога сви зову „борбени пас", а само бака Другар.

У приземљу зграде је сала за састанке, у којој се на сваком састанку полемише о истој ствари.

Тамо се једном месечно окупља кућни савет.

Сами састанц су, наравно, увек страховито досадни. Прво се сви два сата свађају око онога о чему су се свађали на претходном састанку, а затим сви поваде роковнике и свађају се када ће имати следећи састанак, и ту се састанак завршава.

Елсина бака је имала канцер, што није жељела да каже својој унуци.

Сви седмогодишњаци заслужују да имају суперхероје. Једноставно је тако. А ономе ко тако не мисли фали нека даска у глави.

Бака је Елсу, свог вјерног војника из Мијаме, послала у лов на благо. Елсин задатак је био да комшијама раздијели бакина писма, у којима их поздравља и извињава им се, а некима уз писмо шаље још понешто. На тај начин Елса упознаје своју баку прије него што је то постала и сазнаје животне приче својих комшија.

Бакманов роман ми се много допао, првенствено због тога што је непредвидљив. Посебно ми је занимљив опис имагинарне Земље скоро будних, са много појединости о ликовима и начину њиховог живота. На интересантан начин се повезује имагинарно царство са стварним свијетом, тако да је увијек присутна алузија ликова из обје сфере. Свиђа ми се што је аутор уклопио различите профиле људи у заједницу коју је спасила жена која је била узор многима, али не и својој ћерки.

Овај роман је посебан зато што су нам сви догађаји и актери дати с тачке гледишта дјетета. Притом, то је дијете разведених родитеља, неприхваћено од својих вршњака. Оно на ове догађаје реагује веома зрело, а храбро се суочава са свим ситуацијама у којима се налази. Па и са смрћу, бакином.

Аутор се у овом дјелу бави универзалном тематиком. На реалистичан начин је показао како се људи суочавају са својим слабостима и колико су вољни да истрају у борби против њих.

Роман је веома захвалан за анализу са психолошког аспекта. Сваки лик дубоко у себи осјећа бол, који дуго чува у својој души. Сви су веома осјетљиви због околности са којима су се суочили и са којима се суочавају, због којих често не виде да су други исти као и они.

Главни јунак дијели са нама своја свакодневна размишљања у вези са школом, бакином смрћу, половчетом, комшијама, својим родитељима... Кроз њих сазнајемо колико средина утиче и на једну седмогодишњакињу, у суштини веома крхку и осјетљиву, која се само показује као неустрашива и упорна.

Ања Ковачевић, IIIф

„ТРАГАЊЕ ЗА СРЕЋОМ" КРИСА ГАРДНЕРА

Кристофер Пол Гарднер (рођен 9. фебруара 1954. године) амерички је бизнисмен, инвеститор, мотивациони говорник и аутор, који се током раних осамдесетих година борио са бескућништвом при одгајању свог сина. О том периоду свог живота писао је у својим мемоарима *Трагање за срећом*, који су у 2006. доживјели велики успјех и постали бестселер.

У овом дјелу Крис Гарднер износи аутобиографске детаље из потешкоћа кроз које је пролазио са својим сином, али и из сопственог сиромашног дјетињства. Као дијете није имао ниједног позитивног мушког узора, с обзиром на то да га је отац напустио, а очух је био насилан према његовој мајци. Због тога је Гарднер у животу имао два циља, која је себи зацртао још у дјетињству: желио је да буде добар отац и да нађе посао на Вол Стриту.

Била је то за мене најважнија ствар на свијету, јер сам био једно од оне дјеце која нису имала оца. Још као мали, одлучио сам – кад одрастем, постанем човјек и будем имао своју дјецу, она ће знати ко је њихов отац.

Када је коначно напустио Висконсон, Крис се пријавио у ратну морнарицу, у нади за бољим животом. Почетком осамдесетих година, сели се у Сан Франциско са својом супругом и потписује обећавајући уговор у вези са продајом медицинских скенера. Обоје мисле да је ту крај њиховим мукама, али одатле, све што је могло поћи лоше, пошло је, прије или касније. Полако сазнају да су скенери непотребни у болницама јер су сматрани непрактичним и непотребним. Ипак, годишњи уговор их је држао везане док не продају сваки скенер, до посљедњег, што им није полазило за руком. Тако су почели да се одричу ствари, као што су кухињски апарати, намјештај у стану, одјећа и накит, док нијесу добили сина. Када је Кристофер Јр. дошао на свијет, Крису су били остали само скенери и одијело у којем их је продавао, и тако је све почело.

Књига је прича о мом животу, заправо прича о нама – кад кажем „нама", мислим на све нас који су имали доброг разлога да одустану од борбе и предаји се алкохолу, насиљу, неписмености, страху и немоћи, али одлучили смо поћи другачијим путем да не бисмо постали оно што смо видјели око себе.

Књига открива Гарднерову перспективу и мишљења о друштву, док читамо дјелиће његовог живота. Када га је жена напустила, а он остао на улици са збуњеним дјететом и без имало новца, видјели смо све његове праве боје.

Тешких тренутака је, наравно, било поприлично. У почетку су живјели у малом пансиону, али ускоро ни то нијесу могли да плате. Гарднер упознаје једног од менаџера у великој брокерсој фирми и добија привремено мјесто у њој, упркос томе што се на интервју појавио неугледан послије ноћи у затвору због непрописног паркирања које није могао платити. Колико год велики корак, ово је, и даље, било неплаћено стажирање, тако да је Гарднер почео да се бори за опстанак, свој и Крисов. Тражио је свим пријатељима да му врате дугове који су често били јако мали, од само 14 долара, а који су му значили оброк за пар дана.

И тако смо мој син и ја постали бескућници, јер тамо гдје сам живио нису дозвољавали дјецу. Али за мене, имати опет мог сина, била је прилика, најважнија ствар за мене.

Како су остали без преноћишта, Крис и његов син спавали би сваке ноћи на другом мјесту – некад на клупи у парку а некад у тоалету метроа. Међутим, никад није пуштао да његов син и на тренутак помисли на најгоре. Он је најтеже тренутке представљао као авантуру. Скенери које су продавали по цијели дан су им били времеплов, а метро станица је била испуњена страшним диносаурусима, па су зато нашли склониште у тоалету. Њих двојица су имали невјероватну везу, ослањали су се један на другог у свим тренуцима и вјеровали један другом.

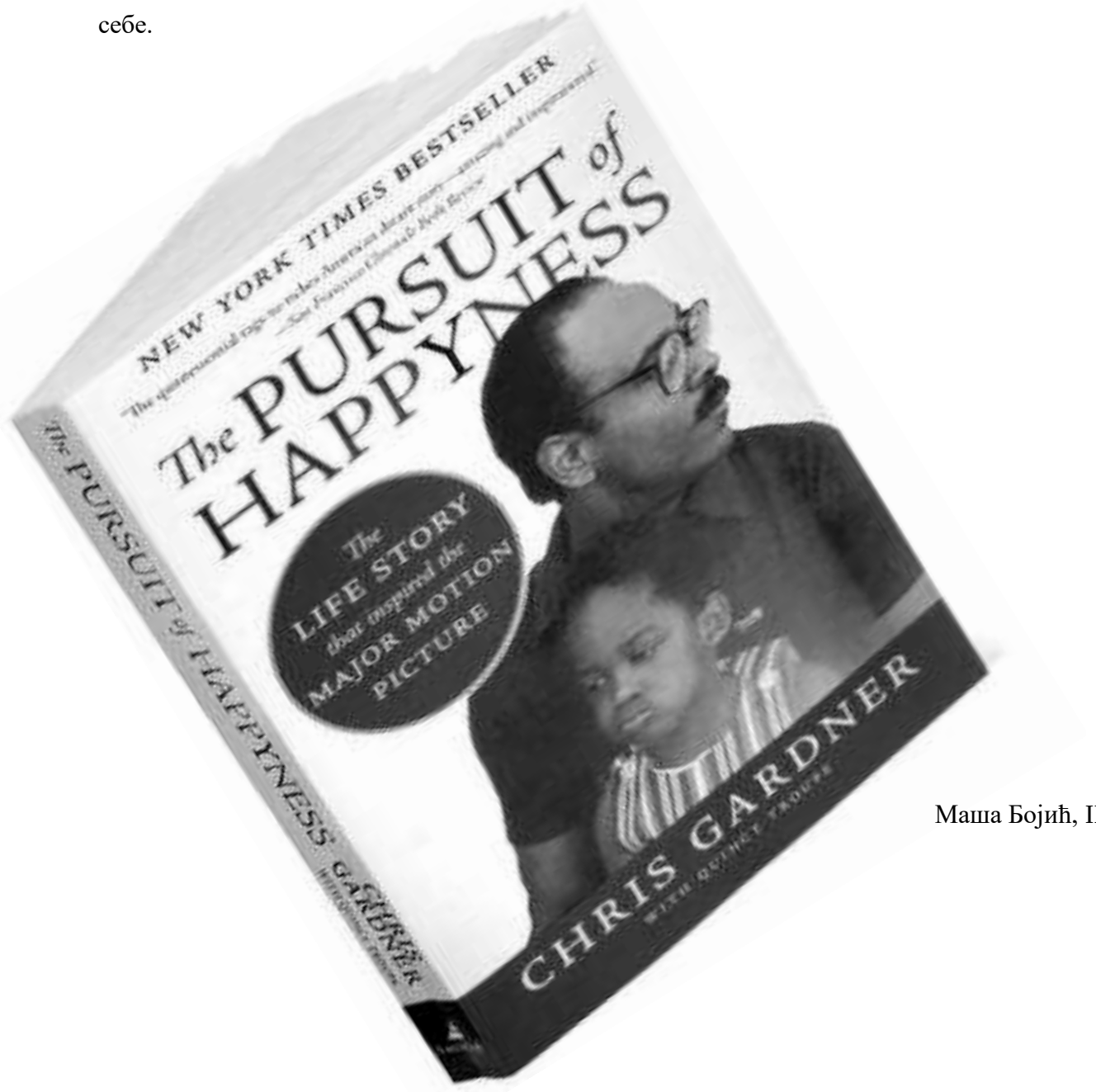
Након једне године живота на улици, коначно смо нашли мјесто за живот – без струје, јер то нисмо могли платити. Купао сам сина крај свјетла свијеће – било је то у тренутку кад нисам био сигуран да нећу од свега одустати, да се нећу сломити или расплакати. Кад ми је било најгоре, мој син је стао на ноге, у лавору, и рекао: Тата, знаш шта? Ти си најбољи тата.

Многим читаоцима се у књизи не свиђају неки Крисови погледи на свијет. Доста се разговарало о тренутку када је, током једног од најтежих дана, видио црвени ферари, паркиран на Вол Стриту, и одмах зажелио да има тако нешто. Мени су ово, заправо најљепши тренуци у књизи, јер показују колико је Гарднер био искрен када се присјећао тих времена. Он и његов син су дјеца која су одрасла без ичега, а имала амбицију и потенцијал да постигну све. Све ствари које је желио гурале су га даље и још више мотивисале да коначно добије стално мјесто у фирми и, убрзо, постане велики бизнисмен. Провео је ноћи у склоништу за бескућнике поправљајући сијалице да би могао да чита и спрема се за тестове и интервјуе, а дању је ишао на посао и продавао скенере, и све то док је бринуо за своје дијете и за то шта ће, и да ли ће, јести тог дана. Сваки човјек има нешто похлепе у себи, али све богатство које је Гарднер стекао, стекао је само непрестаним радом и упорношћу. На крају је постигао оба циља са почетка – постао је бизнисмен на Вол Стриту и постао је човјек и отац којим се његов син поноси. Данас има своју брокерску компанију у Чикагу, написао је бестселер, који је чак добио и свој филм и широм свијета држи мотивационе говоре о потешкоћама кроз које је пролазио и како их је побиједио.

Нађите нешто што волите, што вас привлачи и узбуђује... онда не можете дочекати да јутро дође. Ако нешто радите само зато што сте у томе добри или зато што за то добијате велику плату, онда нисте ништа мање од роба. Оно што радите мора вас чинити срећним.

Гарднер каже да је на свом дугом животном путу до Вол Стрита научио да се све дешава с разлогом и да сваки тренутак, који нам се чини најгорим до сада, за нас спрема нешто добро, неки нови успјех. Ипак, најважнија је лекција, коју често истиче, да кад је у животу најтеже једина особа која нам стварно може помоћи смо ми сами.

Књигу бих препоручила свима који траже мотивацију. Мислим да је свако може разумјети и цијенити на свој начин, и да сви имамо нешто да научимо из ње. Без обзира на то што нема познатог аутора, ово је инспиративна прича која вас неће оставити равнодушним. У текст сам се уживјела и изгубила се у догађајима, а када сам се на крају коначно освијестила, поново сам се сјетила да ово није никаква бајка, већ истинита прича. Количина рада и вјере која је уложена у очајне покушаје да се опстане довела је Гарднера до самог врха. Када дођете до тог закључка, имаћете потпуно нови поглед на свијет око себе.

Маша Бојић, IIIф

ПРЕКО ГРАНИЦА ШКОЛСКОГ ПРОГРАМА...

„БУКА И БИЈЕС” ВИЛИЈАМА ФОКНЕРА

Давно је Лав Николајевич Толстој рекао да све срећне породице личе једна на другу, а да је свака несрећна породица несрећна је на свој начин. Фокнер би тврдио да је свака породица отуђена од саме себе и пропада, али да пропада на свој начин. У психолошком, филозофском, и на чудноват начин породичном роману „Бука и бијес”, представљено је постепено пропадање јужњачке породице Компсон, која је у прошлим вијековима међу својим члановима имала гувернере и генерале, а њену посљедњу генерацију чине самоубица, идиот, цинични преварант и, најгора од свих, нечасна дјевојка.

Стаклено звоно југа Америке штити младе Компсонове од схватања да живот није увијек онакав какав „треба” да буде. Људи нису увијек онакви какви треба да буду. Није сваки мушкарац џентлмен. Није свака дјевојка свето биће за које бисте, да га не познајете, помислили да није са овог свијета. Ван породице Компсон, која на неки начин представља југ Америке у малом, микрокосмос једног периода у људској историји, људи заиста живе и имају прилику да буду људска бића, са свим својим несавршеностима. Југ Америке у овом периоду представља изопштени дио свијета, који се веома споро навикава на развој демократије и слободе обичног грађанина. Мало који Американац с почетка 20. вијека се неће насмијати у лице особи која му каже да је живот ментално заостале особе вриједан једнако као сваки други. Еугеничари и појава еугеничарксог покрета су можда и главне ознаке тог времена. Једино се породице са „добрим генима и насљеђем” сматрају стабилним. Финансијско и морално стање такође су веома битне компоненте при одређивању тога да ли је нека породица „јака” или не.

Наслов овог романа узет је из Шекспирове трагедије „Магбет”. Тај цитат Магбета, човјека који сматра да живот нема поенту, да је будућност беспотребна и да се сваки дан само бескорисно понавља, када би се анализирао, могао би бити кључ за схватање овог романа тока свијести, романа који ће схватити ријетко која особа која га чита само једном.

„Живот је само сјенка која хода. Кукавни глумац што на позорници сат-два се пући и разбацује, а потом зуба не обијели више.” Џејсон III, отац посљедње генерације

Компсонових, на своје старије синове је, можда и несвјесно, пренио зрно нихилистичког погледа на свијет. Квентин посматра свој сат и пореди га са позоришним двогледом који је отац купио на вашару, а потом и са Исусом, који хода по Галилеји и Вашингтону, који никад није говорио лажи. Људе и догађаје који се поштују кроз цијелу историју, и на којима је заснована америчка култура, Квентин тривијализује и пореди са безвриједном играчком.

Једина два разлога из којих се Квентин није убио прије 2. јуна 1910. су част породице и љубав Бенџија Компсона према ливади која је продата за његово школовање. Квентинов одлазак на Харвард био је сан његове мајке од кад се родио, а „нема Компсона који је икада разочарао даму". Он осјећа да га славна историја породице обавезује на једнако успјешне резултате у животу, ако не и успјешније. Припадност вишој класи са собом носи повластице, али и обавезе и одговорности које немају Ти-Пи или Верш. Квентин не види поенту у ријечи „сјутра", а ријеч „јуче" га прогони и уходи. Он је заробљен у времену. Највише мрзи буђење, тренутак када почиње да буде „у времену", за разлику од периода сна, када је „изван времена". Квентин, као најстарији син, син од којег се највише очекује, син џентлмен, осјећа дужност према свом оцу и својим прецима, својим многобројним познатим прецима, од којих већина носе управо име њега и његовог оца. Ако му је година на престижном универзитету Харварду плаћена, он је мора завршити, не зато што сматра да му је знање стечено тамо корисно, већ зато што би било „погрешно" када не би искористио „једину прилику која му се пружила", што би отац рекао. Џејсон III, покушавајући да Квентину дочара своје виђење смисла живота, заправо је открио да не сматра да смисао уопште постоји. Сат који му је поклонио имао је контраефекат на Квентина. Представљао је клетву, а не поклон. Џејсон III је у својим монолозима и савјетима дјеци представио и објаснио своје схватање свијета, које се великим дијелом поклапа са размишљањима филозофа егзистенцијализма и нихилизма 19. вијека.

За Џејсона IV, бесмисао постојања и свијест о њему такође представљају проблем. Свако „сјутра" је потпуно тривијално, али из других разлога. Квентин је увијек „у времену" и то га нервира, а Џејсон никада није. Џејсон се сваког дана трка са временом. Увијек касни и никада не стиже „на вријеме". За њега је вријеме мучитељ. Изгубио је половину породице, а мрзи половину са којом и даље живи. Има болесну и безвољну мајку, ментално поремећеног млађег брата и дрску сестричину, која га сваким даном све више подсјећа на одбјеглу сестру, иако она сваким даном доказује колико се, у ствари, разликује од Кеди.

Најузбудљивији дио мјесеца представља дан када добије нови чек који ће уновчити и сакрити, а онда наћи лажни који ће спалити. Његов живот представља оно ,,сјутра, па сјутра, па и опет сјутра, с дана на дан се пузи овим ситним кораком према слогу посљедњем писања нашег", о којем Магбет говори. Смрт за Компсонове често звучи боље него ,,сјутра".

Најважнији стих из Шекспировог комада, који је послужио као наслов Фокнеровог романа: ,,Бајка је то што тикван прича, препуна буке, помаме и бијеса, а посве празна", може се тумачити на више начина. Ако овај цитат схватимо буквално, и упоредимо са овим романом, сложићемо се. Ако га, на примјер, схватимо иронично, па опет прочитамо ,,Буку и бијес", опет ћемо наћи разлоге зашто би Фокнер изабрао баш ове ријечи као наслов. Да ли је њима хтио рећи да живот заиста нема смисла и да је сваки човјек који покушава да га нађе луд? Да ли је свако филозофирање само празна прича? Човјек је одувијек мислио да је ,,главни" у универзуму и да је оно што он каже важно, и наравно, тачно. Можда је, у ствари, постојање сваког човјека само ,,сат-два на позорници", током којих се он лажно пући и разбацује, а у ствари само бјесни и говори бесмислице онда кад схвати да је коначан, да ће умријети и да је небитан. Када умре, силази са позорнице, као споредан лик, док остале дворске луде остају на сцени и забављају публику која се састоји од истих таквих луда, и краља, који заправо не постоји. То је један начин да се наслов романа протумачи. Други је, за који сматрам да је занимљивији, да наслов схватимо иронично. Ако ,,тикван" прича причу људског постојања, логично би било да помислимо да је тај тикван Бенџамин Компсон, кастрирани идиот. Наравно да се ради о њему, па он је једини који не разумије концепт времена, он једини оживљава прошлост за коју ни не зна да је прошлост. Једино њему дјетињство није изгубљено и предато сјећању. Само он може да ,,омирише хладноћу" и ,,чује мрак".

Чекајте!

Да ли су то ствари које Бенџија чине инфериорним у односу на остатак ове породице? Да ли је Џејсон, који своје поглавље прича линеарно, због тога вреднија особа? Да ли је његов живот вреднији само због тога што има само пет чула, за разлику од Бенџија, који као да има надљудске моћи? Све што Бенџи види, чује, осјети или намирише подсјећа га на неки дио дјетињства, када је породица била на окупу, и колико-толико стабилнија него сада. Када уђемо у Бенџијев ум, чији је ток свијести Фокнер дочарао веома реалистично,

схватамо да је он један од морално најчистијих ликова, чије се искључиво добре намјере могу поредити једино са служавком Дилси.

Такође, када буквално схватамо наслов, чинило би се да су Бенџијеве мисли бесмислице. Читалац који роман чита први пут, сложиће се. Бенџаминов дио заиста изгледа као скуп нагомиланих сјећања која у ствари не значе ништа. Прича сваког човјека, па и ментално здравог, у суштини је иста, и сачињава је само пуно повезаних прича из живота који, на крају крајева, нема никакву већу корист. Ипак, ако наслов схватимо иронично, потпуно је супротно.

Кроз Бенџијева сјећања схватамо касније мотивације ликова, ефекте које је њихов начин одрастања имао на њихов каснији живот и разлоге за њихово понашање. Свако причање је само препричавање онога што Бенџи говори. Бенџи је једини Компсон који не схвата вријеме, али то представља врлину. Компсонови, и не само они, већ цијело човјечанство пати од жеље за немогућим, жеље за превазилажењем времена и смрти. Бенџи је успио да постигне обоје. Људи се већ хиљадама година самообмањују и мисле да су укротили вријеме јер су успоставили не један, већ више система за његово рачунање. Ипак, вријеме је и даље чудо. Бесконачност је и даље недостижна. Смрт је и даље неизбјежна. Бенџи, осим времена, успије да побиједи и смрт. Његове сестре већ више од деценије нема, што је у његовом уму слично могућности да је умрла, али њему је довољно да чује њено име и да се сјети цијелог свог дјетињства које је провео са њом. Једино Бенџију не представља проблем да буде ,,у времену" и да негдје стигне на вријеме. Бенџи никада не касни. Он живи ван времена, зато што га је превазишао.

Већина нас мисли да је Бенџи јадан зато што не умије да приповиједа линеарно, као што би сваки приповједач требало да води свој одјељак! Док читамо његово поглавље, осјећамо се као да смо ми они који су ментално и даље трогодишњаци и као да ће због тога сваког часа да нас пошаљу у Џексон. Због тога је он иронично назван идиотом, односно тикваном, јер не прича своју причу линеарно. За њега вријеме не постоји, и зато му одреднице као ,,прошлост", ,,садашњост" и будућност" нису важне. Бенџи види ,,и почетак и крај", баш као и Дилси. Мирис дрвећа подсјећа га на ноћ када је баба умрла, која га подсјећа на ноћ када је умро Џејсон III, а та ноћ га подсјећа на ноћ вјенчања његове сестре Кеди, ноћ када је први пут пробао алкохол, а и та ноћ га подсјећа на причу о смрти пса којег је Роскас упуцао. Почетак је крај, који је опет почетак неког другог краја. Оно што на први

поглед изгледа као неразумљив цикличан начин приповиједања, заправо је кључ до живљења „у тренутку", односно ван времена. Једини ликови у овом роману који су то успјели да постигну су Бенџамин Компсон и Дилси Гибсон. Дилсину прибраност и сталоженост Компсонови схватају као понизност. Она је највеликодушнији, најстрпљивији и најспиритуалнији лик и искрено се брине за дјецу Компсонових. Након посјете цркви, цијелог дана парафразира Христа, који је говорио да је он и почетак и крај. Дилси је видјела „и прво и посљедње". Њена ћерка, Фрони, не разумије о чему старица говори. Вјероватно никада неће ни разумјети. Ријетко се деси да неко затекне породицу у најбољем сјају, онда када се роди први „проклети" члан, када се роди први „почетак краја", и ријетко ко је и даље ту када задњи трачак наде за ту породицу побјегне од куће, заједно са циркусантом и свим новцем, цијелим богатством које је стриц одлично скривао. Када Дилси умре, нестаће једина особа која је успијевала током свих тих несрећних година да одржава било какав ред у кући. Она је једина константа у роману.

Дилси има сличности и са Квентином. Ни једно ни друго се не могу отарасити способности да могу да одреде тачно вријеме, чак и онда када само виде сјенку, или када чују сат који погрешно куца. Дилси зна да је осам онда када се откуцај часовника чује пет пута. Квентин зна вријеме тачно у минут онда када може да види само мали зрак Сунца који допире кроз скоро потпуно завјесама прекривен прозор. Чак и када Квентин сломи очев сат, он наставља да ради, а Квентин и даље зна колико је сати. Квентину могућност да зна тачно вријеме представља клопку, зато и не тражи од продавца сатова да му каже колико је сати, већ само да ли је иједан сат тачан. Наравно, одговор је „не". Квентин мисли да један другоме онемогућавају тачност. Он примјећује да када нешто не жели да уради, тијело се свом снагом труди да ради баш то. Непрестано осјећа неиздрживе откуцаје свог џепног сата, који га подсјећа на постојање егзактне тачке у времену у којој живи. Живот за Квентина заиста јесте само „сјенка која хода". Сјенке га подсећају на вријеме, којим је опсједнут и из чијег вртлога не може побјећи. Сатови су гробница свих нада и жеља. Да ли је отац био у праву? Људи јесу само гомила лутака пуњених пиљевином покупљеном са брда отпада на које се бацају све старе лутке из којих се пиљевина одлива кроз некакве ране у неком смјеру. Чак и када посматра мост, размишља о сјенкама. „Црнци кажу да утопљеникова сјенка гледа за њим у воду непрестано. Она свјетлуца и блиста, лебди полако као дах, а рушевине напола потопљене израњају из мора, из морских пећина и гротла."

Колико год времена да потрошимо тражећи излаз за младог Квентина Компсона, неки спас од самоубиства, било који разлог да настави живот, не бисмо га могли наћи. У књижевности се често срећемо са ликовима који просто морају да окончају свој живот, јер је то једини нормалан закључак свих догађаја који су се претходно одиграли. И Хасанагиница и Ана Карењина су морале умријети, као и Квентин. Његова душа била је искривљена, чежњива, усамљена и чудна. Слијепо се водио јужњачким, џентлменским кодексом понашања, чијим је идејама био залуђен. Те идеје су га спречавале да икада оствари нешто што је наумио. Наравно да није извршио заједничко самоубиство са Кеди. Наравно да није убио Долтона Емза. Џејсон, пак, мисли да је Квентин себичан, и заувијек остаје огорчен због тога.

Квентин је толико био предан једином начину живота за који је сматрао да је исправан, да је био потпуно сломљен када се увјерио да тај кодекс нико око њега не поштује, чак ни вољена сестра. Отац потпуно одбацује не само постојање тог кодекса, већ постојање било каквог компликованог уређења начина живота. Он тврди да је човјек скуп свих својих несрећа, а да је вријеме врховна несрећа, што се показало као тачно у Квентиновом случају. Како се ближи крај Квентиновог поглавља, његово приповиједање све више личи на Бенџијево. Губе се смислене реченице, повезаност мисли и интерпункцијски знаци. У тим тренуцима он највише размишља. Кроз цијело дјело доказује се тачност израза ,,reductio ad absurdum", односно свођење на апсурд. Да би се доказала тачност неког тврђења, креће се од претпоставке да оно није тачно, и обрнуто. Ту се поново види иронија самог наслова романа. Током свог говора поводом додјеле Нобелове награде 1950. Вилијам Фокнер је рекао да људи морају да пишу о стварима које долазе из срца, јер, у супротном, оно што кажу не представља и не значи ништа. Бенџи ради управо то. Не труди се да прати неки кодекс, већ говори само оно што долази из срца.

За разлику од Бенџија, који Кандејс искрено воли, Квентин само мисли да је воли, зато што мора и зато што му је то наметнуто. Побогу, мораш вољети рођену сестру! Ипак, Квентин је изнад свега волио само концепт смрти. Знао је да је сестра, и да је жена нешто свето и да нико ко нема сестру не може ни да појми како је одрастати са тако невиним и вјечно неискваренim бићем. Када је сазнао за сестрину неморалност, заваравао је себе и мислио је да је и даље воли. Када је срео малу непознату Италијанку, врло брзо је почео да је назива ,,сестрицом". Ишао је толико далеко да је признао оцу да је он учинио

родоскрвнуће, само да би покушао да за себе прилијепи неки довољно ужасан злочин, како би заслужио вјечну казну пакла у којем би бесконачно стражарио и чувао Кеди. Насупрот томе, Џејсон III сматра да такав злочин нити постоји, нити би људско биће било у стању да га почини. Људи чак не могу ни да запамте до сјутра оно што им је изгледало страшно данас.

Џејсон III је, имајући најбоље намјере, проклео свог најстаријег сина, најпаметнијег и најосјетљивијег члана породице. Поклонио му је сат да би Квентин заборавио на вријеме, и да не би покушавао да га освоји. Нажалост. Он је остатак свог живота посветио управо томе – бици која је унапријед изгубљена. Иако на тренутке циничан, отац је често био у праву. „Бојиште открива човјеку само глупост и очајање, а побједа је илузија филозофа или будала". Очигледно је ко је у овом роману филозоф, а ко будала.

Са друге стране, као ни већину црних људи у роману, вријеме не оптерећује Дилси, већ га она прихвата. Црнци немају ту привилегију, и немају кад да размишљају о нечему тако неукротивом као што је вријеме. Они немају избора, осим да живе тренутни живот и да брину о мукама садашњег постојања. Дилси се труди да уради што више доброг за вријеме свог живота, јер је свјесна да има крај, барем на овом свијету. Онако како Бенџију заосталост помаже да живи ван времена, тако Дилси помаже религија. За разлику од Каролине Компсон, која на крају свог кревета у увијек мрачној спаваћој соби држи Библију само да би се знало да је ту, Дилсина вјера је истинита. Дилси успијева нешто што нико од интелектуалне господе Компсон не може. Она, као ни Бенџи, не гледа на вријеме као линију која се мора поштовати. Насупрот тој линији стоји вјечност, у којој нема граница простора и времена. Квентин подсвјесно завиди Бенџију, зато што он није закачен за одређени тренутак у времену. Бенџи не мора да прати никакав слијед догађаја. Није причвршћен за „сада", како би послије могао да живи у „касније", и да би се са муком сјећао „прије". Бенџију је „сада" увијек. Трећи лик који на неки свој начин успијева да живи мимо времена је Џејсон III Компсон. По његовом мишљењу, „вријеме је умртвљено док год га мељу ти точкићи. Једино кад сат стане, вријеме оживљава." Такође, „Христос није разапет на крст: он је потрошен уз помоћ малих точкића који куцају сваки часак. То нема сестру". Ако отац треба на своје синове да преноси традицију и обичај, Џејсон III није био најуспјешнији у томе. Мајку као да и нису имали („Кад бих могао да кажем Мајко. Мајко").

Ако изузмемо Дилси, у овом роману постоје три главна женска лика: Каролина Компсон, Кандејс „Кеди" Компсон и госпођица Квентин. Чланови ове тријаде генерација „њежне" стране породице Компсон личе један на другог, а толико су различити.

Мајка, Каролина, безвољна је за било какав посао у кући и не жели да се брине о својој дјеци. Свака топла ријеч коју она некоме упути треба да оствари ефекар повезивања, а заправо представља одсуство њежности. Њена вјера није истинска. Неки ликови у дјелу не умију да спознају смисао, а она се ни не труди да покуша, јер не жели да се замара глупостима.

Кеди је проклета, и свјесна је тога. „Прихватила је проклетство не тражећи га и не избјегавајући га." За разлику од своје браће, она их је заиста волела. Квентина је волела не само упркос већ и због чињенице да није способан за љубав, а са Бенџијем је имала посебан однос. Она је особа којој је Бенџи највише вјеровао. Она воли своје дијете, и склапа неправедан договор са Џејсоном, јер је то „једина прилика која јој се пружа". Компсонове, осим клетве времена, прати и клетва „јединих прилика".

Кедина невиност браћи представља пресудну моралну вриједност, што је иронично, ако се сјетимо да је у току пропаст цијеле породице. Одрастање дјевојчице, надрастање дјетињства и њено претварање у жену толико је неподношљиво браћи, да га сматрају неком врстом издаје. Ипак, њена љепота ће увијек остати у сјећању све тројице.

Госпођица Квентин би требало да нас подсјећа на своју мајку, зато што подсјећа Џејсона. Обје их мрзи, а мржња према Квентин је заснована на немогућности искаљивања мржње на Кеди. Ипак, Квентин се умногоме разликује од Кандејс. Квентин се не осјећа кривом због своје заљубљености, много је злочестија, агресивнија, одлучнија и арогантнија од своје мајке. У неку руку, није она ни крива. Наравно да ће таква одрасти ако нема мајку, а очинску фигуру јој представља неко као Џејсон, пун неискориштеног гњева и патње због неостварености. Квентин гаји много мање љубави према свијету и људима него Кеди. Ипак, она успијева да побјегне из нездравог окружења и од токсичног стрица, заједно са свим својим новцем, што открива вриједности које је наслиједила управо од њега: новац је најбитнији, и вријеме је новац. Када је Квентин побјегла, Каролина Компсон мисли да се убила, и присјећа се Квентиновог самоубиства. Иако је прошло скоро 20 година, она и даље не схвата дубину Квентинове пропасти. Она мисли да, због тога што је Компсон, има неке привилегије код Бога, и да он не би дозволио да јој се овакве ствари дешавају. Она је, упркос

свом потомству, прије свега, дама! Дама пуна изобличених вриједности и опсједнута насљеђем, али, свеједно, дама!

Иако се радња „Буке и бијеса" дешава на далеком југу Сједињених Држава, у имагинарној Јокнапатофи, могу се примијетити неке сличности са ликовима из балканске књижевности. Положај жена је малтене исти. Жена треба да је неискварена, да служи мушкарцу и да прати одређене шаблоне понашања, мишљења и говора. Кеди можемо упоредити са Софком из „Нечисте крви". Софка је такође сматрана лијепом, чистом и узвишеном дјевојком, као и Кеди. На крају, ни једна ни друга нису саме изабрале своју судбину, већ им је она наметнута. Једина разлика је у томе што је Кеди барем покушала да живи онако како жели, али се то испоставило као непожељно и завршила је горе него што би био случај да је од самог почетка била послушна.

Далеко најкомплекснији лик у роману је Бенџамин, Бенџи Компсон (првобитно зван „Мори"). Он има тридесет и три године, тачно онолико колико је Исус Христ имао када је разапет. Фокнер ништа није препустио случају. Можда би било превише храбро то рећи, али Бенџи на својеврстан начин представља Христа и његово учење. Ни Христа нису схватали озбиљно, зато што је своја учења представљао другачије од осталих „вођа". Бенџи је такође чисте душе, несхваћен човјек изгубљен у времену пуном чудовишта која се хране новцем и дјеловима бесконачности које могу да купе.

У Бенџијевом поглављу, концепт четири основна елемента је од велике важности. Вода га подсјећа на безбрижне дане када се са браћом и сестром играо у рукавцу. Запањен је водом у било којем агрегатном стању. Када Кеди узме леденицу, Бенџи то назива „парчетом површине воде".

Мирис парфема у ваздуху подсјећа га на немиле тренутке када је могао да осјети Кедин парфем, један од првих знакова да више није дијете. Мирисе из природе је такође везао за Кеди. Она му је увијек мирисала на лишће и дрвеће, што такође има везе са њеним губитком невиности и прелажењем у свијет одраслих.

Ријетко шта је могло да умири Бенџија када заплаче. Међутим, увијек би ућутао када види пламен ватре, гдје год тај пламен био. Чак и запаљена шибица у устима младића госпођице Квентин може да га омађија.

Земља представља посебно важан дио његовог одрастања. Бенџамин је одрастао на Старом тргу Компсонових. На њему је доживио своје најтужније и најсрећније тренутке.

Ту је плакао када је отац умирао. Ту је први пут пробао алкохол, када се Кеди удавала. На том имању сада посматра људе са лоптицама и заставицама, који с времена на вријеме кажу „кеди", што код њега изазове цијелу бујицу сјећања која му преплаве главу.

Бенџи животиње на имању посматра као једнако важне чланове друштва. Брине се за свиње, зато што мисли да знају да ће једна од њих тог дана бити убијена. Годинама након смрти Роскасовог пса, он тражи његове кости у жбуњу.

Цвијеће такође има моћ да умири Бенџамина. Кад год заплаче док је напољу, неко му убере бунику, или нарцис.

Бенџи примјећује сјенке, али му оне не сметају, као Квентину. Он их посматра као пријатеље. Упоређује своју и Ластерову и своју и Ти Пијеву сјенку када се шетају ливадом. Чуди се што је његова сјенка увијек већа од сјенке његовог пратиоца.

Бенџи ужива у присуству још неких обичних кућних предмета који га умирују, као што су огледало и јастук.

Осим неразумијевања времена, Бенџамин не разумије ни простор. Када се вози кочијама, мисли да „протичу облици", који стану, па се поново помијерају. Када се угаси свјетло, дође мрак, а соба нестане. Када се свјетло упали, соба се поново врати. Док лежи у штали, мисли да краве истрчавају наопачке, и зато се брине за њих.

Роман „Бука и бијес" нема главни сукоб. Нема догађај за који се треба везати при његовом анализирању. Ни живот вам неће маркером подвући неки дан и рећи: „Хеј! Овдје треба да се концентришеш", већ такви дани дођу и оду, а ми тек послије схватимо колико су били битни. Дјетињство браће Компсон је најважнији дио за схватање њихових моралних вриједности и разлога њихове пропасти. Незаинтересована мајка и отац алкохоличар нису баш најбољи примјер здраве породичне позадине. Зато је ту породица Гибсон, која Квентину на факултету недостаје више него било ко од родитеља.

Нису Компсонови толико проклети, то јест, нису проклети много више него нека друга просјечна породица такве историје у том дијелу Америке, у том времену. Искривљене жеље и очекивања и изобличена вредновања и награђивања сасвим апсурдних понашања била су свуда присутна. Квентин Компсон није лоша особа зато што је очекивао од своје сестре да заувијек остане савршена. Није Џејсон лоша особа зато што мисли да живот нема смисао. Много паметнији људи су то претпоставили деценијама прије њега.

Не треба да се трудимо да будемо савршени, и да достигнемо бесконачност. Ако она постоји, чекаће нас, увијек. Човјек мора да научи да не буде роб времену, већ да га прихвати, припитоми и удружи се са њим. Граница реда и хаоса је веома танка, а њу чини избор између двије ствари: живљења и преживљавања. Сви се бојимо смрти, и сви схватамо да је вјечност непојмљива, али човјек који је живот провео бојећи се бесконачности није живио, већ само преживљавао. Страх од непознатог није клетва бачена само на породицу Компсон, већ на цијело човјечанство.

Јулија Ђоковић, IVл

„КРАЉ ЛИР” (драма у пет чинова) ВИЛИЈАМА ШЕКСПИРА

Вилијам Шекспир је енглески пјесник и драмски писац, који се сматра једним од највећих писаца и драматурга свјетског гласа. Рођен је у градићу Ејнховену у Енглеској, а каријеру је започео у Лондону као глумац, писац и сувласник глумачке дружине „Људи лорда Чамберлена”.

Опус Шекспирових дјела која су сачувана до данас састоји се од 38 позоришних комада, 154 сонета, и неколико поема.

Постоје четири периода у Шекспировој стваралачкој каријери. До 1590. писао је углавном комедије и историјске драме базиране на народној традицији. Други период, који обухвата његова најбоља дјела, почео је трагедијом „Ромео и Јулија”, а завршио „Јулијем Цезаром”. Од 1600. до 1608. Шекспир је углавном писао само трагедије и овај период се назива његовим „трагичним периодом”. Од 1608. до 1613. писао је и трагикомедије.

Његова најзначајнија дјела су трагедије „Ромео и Јулија”, „Хамлет”, „Отело”, „Магбет”, „Краљ Лир”, као и комедије „Млетачки трговац” и „Сан љетње ноћи”.

Позоришни комади, преведени на многе језике, донијели су му славу још за живота, а његова дјела се и даље изводе у позориштима широм свијета.

Ликови:

Краљ Лир, владар Британије

Гонерила, Лирова најстарија кћерка, супруга војводе од Олбанија

Регана, Лирова друга кћерка, супруга војводе од Конвала

Корделија, Лирова најмлађа кћерка

Војвода од Олбанија, Гонерилин супруг

Војвода од Конвала, Реганин супруг

Гроф од Глостера, Едгаров отац, и отац ванбрачног сина, Едмунда

Гроф од Кента, вјерни слуга краља Лира

Едмунд, Глостеров ванбрачни син

Едгар, законити син грофа Глостера

Освалд, Гонерилин слуга

Луда

„Краљ Лир" је једна од најпознатијих трагедија, чија се радња, заснована на легеди о краљу Лиру, одвија у пет чинова, у Великој Британији у осмом вијеку прије нове ере. За основне мотиве драме узети су лудило краља Лира, издаја, питање оданости дјеце према родитељима, као и питање постојања ауторитета и правде на свијету.

Већ у самој експозицији, кроз разговор Глостера и Кента, упознати смо са краљевом намјером да подијели територију својим кћерима, пред којима је постављен тест – изразити љубав према оцу и добити што већи дио, или остати досљедан моралним принципима и основним људским квалитетима који не дозвољавају нарушавање искрености зарад сопствене користи. Овај краљев поступак у многоме подсјећа на сцене из бајки попут „Пепељуге", гдје имамо двије зле сестре, (у овом слулају Гонерилу и Регану), постављене у контрасту са најмлађом и најбољом (Корделијом). Поређење оца са благом, такође је једно од карактеристичних обиљежја бајке, због које би неискусни читалац могао очекивати срећан крај као сасвим логичан расплет ове драме. Међутим, како ствари нису увијек онакве каквим се чине, Шекспир нас кроз дворове, буре и тамнице води од бајковите експозиције до трагичног расплета.

Суочен са ласкавим Гонерилиним ријечима („дражи сте ми од вида, свијета и слободе"), и Реганиним исказом: „Срећна сам једино у љубави према вама", краљ им додјељује дјелове територије, а Корделију која одбија да буде учесник у игри надметања за љубав, прогна из краљевства и оставља без ичега, несвјестан посљедица које ће због тога претрпјети. У краљевој несмотреној одлуци примјећује се нагла промјена у односу према оној коју је до тада највише волио и којој је намјеравао дати на управу највећи дио краљевства. Њу, коју је до тог тренутка највише цијенио, сада назива оном „која своје родитеље ждере". Лир, иако несвјестан, одбија да промијени одлуку упркос противљењу Кента, чиме започиње како сопствену физичку и духовну деградацију, тако и пропаст цијеле краљевине. Предстојећа пропаст која ће задесити краљевство наговијештена је већ у првом чину Кентовим ријечима: „Убиј свог љекара, а награду дај Кужној бољци. Врати натраг дати дар, или ћу ти док ми грло има гласа, говорити да чиниш зло", у којима Корделија симболизује љекара, а друге двије кћери представљају кужну бољку. Као наговјештај заплета такође можемо узети и Корделијине посљедње ријечи пред одлазак за краља Француске: „Вријеме ће открити што лукавство крије, ко скрива мане, обезбијеђен није."

Међу Гонерилом и Реганом не примјећују се никакве разлике, обје су одлучне у намјери да краљеву титулу и ауторитет обезвриједе и понизе га на најгори могући начин, што се примјећује од самог њиховог ступања на власт, кроз наговарање слугу да буду непослушни према краљу, недозвољавање његовим слугама да бораве на двору и, коначно, препуштањем оца немилосрдној бури. Како су њихови китњасти искази љубави били само средство којим се долази до циља, примјећује се контраст у начину на који га доживљавају – отац више није благо, већ „стара луда коју треба стегнути кад ласку злоупотријеби".

Лик луде и мотив краљевог лудила

Увођењем лика Луде у првом чину, Шекспир наговјештава лудило које ће се убрзо манифестовати у краљу, а које се и сам плаши да призна. Иако на први поглед дјелује као дијете, зависно од свог „стрица" Лира, Луда посједује много реалнији поглед на свијет од самог краља и не плаши се да му предочи реално стање кроз низ увреда, иронија и алузија. Луда је глас разума, огледало Лирових грешака на које га свакоднено и без оклијевања подсјећа. Као изразит лик, она одступа од уобичајеног, користећи се бројним парадоксима, простим начином изражавања, стиховима и метафорама. Луда је у драму уведена у четвртој сцени првог чина, када почиње краљево лудило, а нестаје из комада у трећем чину када Лир „прође и спозна своје лудило". Кроз однос Луде и краља Шекспир гради паралелу између његовог лика и лудила у које краљ западa.

Луда у више наврата критикује краљеве непромишљене поступке и поистовјећује га са будалом ријечима: „Лорд који ти савјет даде, куда земљу сву раздаде, нек крај мене стане тај, или га ти представљај. Да би слатка тад будала, поред горке одмах стала, прва у шарену руху, а друга ето је ту". Такође, у Лудиним репликама налазимо и алузије на Корделију, остварене метафором да је „истина пас који мора у штенару. Њега бичем тјерају напоље, док лажљива госпа керуша може да стоји крај ватре и смрди". У његовом говору приказује се и безобзиран однос Гонериле и Регане – шибају га и кад прича и кад ћути.

Лиров карактер кроз драму мијења се, и тако од оца и краља који има повјерења у своје кћери, долази до лудила које му помаже да схвати грешку коју је начинио према Корделији, симболу безусловне пожртвованости и искрености, што резултира сценом његове смрти у тамници са кћерком у рукама. Након што почиње да схвата Реганине и

Гонерилине подле намјере, Лир их у више наврата проклиње ријечима: „У утробу јој унеси јаловост, сасуши у њој органе плођења.” Иако не одмах, Лир у завршној сцени првог чина спознаје и бори се против сопственог лудила које не жели да прихвати, што доказује његово ослањање на небо и натприродне силе. „О, мило небо, дај да не полудим, одржи свијест ми, не бих да полудим!” Када га Гонерила и Регана оставе, поново се обраћа небу и боговима, тражећи сажаљење за „јадног старца.”

Симболика буре и догађаја у њој

Његова беспомоћност и лудило кулминира буром, мућама и вјетром док лута кроз пустињу. Као код сваког великог писца, тако и код Шекспира, бура није тек један случајно уведен елеменат – она истовремено симболизује Лирову збуњеност и лудило које у њему преоладава, као и силу природе која представља његов пут до спознаје сопственог стања и грешака које је направио.

Лудило као централни мотив ове драме, приказује се у свом пуном јеку у колиби, гдје заједно са прерушеним, прогнаним Кентом наилази на Едгара, који се крије и назива себе јадним Томом. Појава Едгара у колиби служи да додатно појача помућеност Лирове свијести и стања ума, тако што почиње на њега пројектовати своје проблеме питањем: „Јесу ли и вас издале кћери?” Његово лудило је толико кулминирало да почиње мислити да је Едгар учени Тебанац који ће му дати одговоре. Лудило којег се плаши, као и издаја двају кћери има функцију да га доведе до размишљања о оној које се сам ријешио и коју је лакомислено одбацио.

Едгар игра важну улогу у појачавању краљевог „помрачења ума” својом биједом и голотињом и чини да Лир преиспитује смисао сопственог постојања и идентитета. Лир почиње са низом преиспитивања о томе „Ко сам ја, Лир”, изједначава се са јадним Томом и уводи једно од главних питања које драма отвара – „Зар човјек није ништа више него то… оваква једна гола, рачваста животиња?” Да ли је човјек заиста посебан и моћан као што му се чини? Нисмо ли ми сви, огољени и сведени на примарни облик у ком смо рођени, налик црву који сваког часа може умријети и за чији живот нико не мари? Да ли смо сви ми просјаци који лутају пустињама у потрази за склоништем?

Кент и Корделија као симболи оданости

Кент, прерушени краљев слуга, оличење је апсолутне оданости, као и симбол главних вриједности у драми. У Кенту читалац види човјека оданог краљу, који трпи окрутне казне његових кћери, али и онога који схвата краљеве грешке, док га и даље служи, иако га је он прогнао. Присутан је током свих сцена у којима Лир манифестује лудило, помажући читаоцу да повеже догађаје заплета и уочи моралне идеје утиснуте у његов лик.

Када краљ пита Кента ко је он, овај одговара просто: „Човјек, господине"; само го човјек који нема чак ни име. А да би се постало човјек, приказује Шекспир, није довољно одузети само положај, већ треба уништити како физички тако и морални дио личности.

Корделија, Лирова најмлађа кћерка, представља свјетлост у драми, отјелотворење љубави и жртвовања, и уз Кента, носиоца вриједности и идеја ове трагедије, иако присутна само у експозицији и расплету, на читаоца оставља снажан утисак, чинећи да се њен утицај препознаје током цијеле драме.

Мотив издаје

Поред лудила краља, издаја такође представља значајан мотив у драми, а остварена је на политичком и породичном аспекту. Она није ограничена само на издају родитеља, већ добија шири контекст међусобном издајом Регане и Гонериле, којима преовлађује љубомора, што показује да онима који су издајице, вођене похлепом и сопственом користи, спремне да газе све око себе, нема поправке и да ће њихове маске кад тад пасти и вратити их њиховој правој природи.

Паралеле главног и споредног заплета

Оно што је занимљиво у „Краљу Лиру" је постојање подзаплета који се дешава упоредо са главним заплетом, а који је такође представљен у експозицији тако што Едмунд, Глостеров незаконити син, прави завјеру против брата Едгара како би све насљедство припало њему. Подзаплет, иако једноставнији, осликава сличну ситуацију као и главни,

дајући значајне паралеле међу ликовима, којима се успоставља додатна тежина главне радње у погледу односа очева и дјеце, политичке моћи и смрти. Како главни заплет приказује издају краља Лира коју чине њихова дјеца, којој повјерава сву моћ, тако у подзаплету имамо сличну причу – грофа од Глостера кога издаје син Едмунд. Дјеца која представљају антагонисте – Гонерила и Регана у Лировом случају, и Едмунд, у Глостеровом, заваравају очеве како би остварили своје себичне циљеве. Однос родитеља и дјеце у ова да заплета у потпуности се поклапа – одана дјеца, Корделија и Едгар завршавају одбачена и прогнана или, у Едгаровом случају, прекривена блатом и присиљена на бијег.

Паралеле међу дјецом нису једине сличности ова два заплета. Како је краљ Лир слијеп за Корделијину љубав, тако је Глостер заваран Едмундовим лажним писмима и оптужбама брата. Такође, док похлепа за политичком моћи код Лирових кћери влада њима и појачава лош однос према оцу, коме одузимају слуге и остављају га на милост и немилост бури, код Глостера налазимо на завјеру и спутавање брата. Иако ниједан од очева не признаје своју лојалну дјецу као такву, у расплету сазнају колико су били заслијепљени, те дозволили да буду заварани. Баш као што је Кент протјеран бранећи Корделију, тако је и Едгар изгубио очево повјерење.

У овој драми, као и у случају главног и споредног заплета, веза се не остварује само њиховим укрштањем, већ и тематски – мотив који се јавља у главном заплету, развијен је и у споредном, а аналогије су очигледне. Мотив очева у заблуди, добре и зле, захвалне и незахвалне дјеце, исказан је на два различита нивоа, чиме се остварују два циља: упрошћавање и појашњавање централног мотива.

Једна од значајних паралела у драми је смрт краља Лира и Глостера: гдје обојица умиру у присуству одане дјеце; Глостер истовремено од среће и жалости јер Едгар открива да му је син, а не просјак за кога се представљао; а Лир држећи Корделију у наручју. Да ли је човјеку заиста потребно да буде кажњен сљепилом као Глостер, или пак лудилом како би спознао своје грешке?

Иако готово пресликани у радњи и начинима понашања, ова два заплета посједују битну разлику. Док главни заплет завршава смрћу Лира и Корделије, подзаплет има позитиван исход и Едгар враћа власт, што показује да су барем неке неправде исправљене и да негативци, ипак, кад-тад буду кажњени за своја дјела.

Трагичност човјека и питања која драма отвара

У драми Шекспир користи поређења са сликама животиња, које имају функцију да прикажу човјекову немоћ и одсуство контроле над сопственом судбином. У више наврата трагичност човјека поређена је са боговима који их већ лако могу збрисати као муву из досаде. Такође, карактеристично је понављање чињенице да је човјек „ништа", да без обзира на титулу може бити згажен као најобичнији мрав. Обраћајући се краљу, Луда га и сама назива „ничим", успостављајући идеју да живот човјека нема већи значај од живота било којег другог створења које хода земљом. Људи нису моћни и посебни колико мисле, они зависе од воље богова, вјеровали ми у њихову правичност или не, како каже Едгар. Да ли и добри и лоши заслужују смрт? Вјероватно да је одговор на ово питање потврдан и вјероватно да су сви лоши, или им је, можда, „мајка нешто лоше помислила".

Управо онда када помислимо да ствари у драми крећу да се поправљу, Едгар и Глостер су поново заједно, Лир је заједно са Корделијом и опоравља се од лудила, почињемо да се надамо срећном крају, који додатно сугерише и смрт антагониста Конвала и Освалда. Међутим, они нас заправо само припремају на катастрофу у посљедњем чину.

Расплет приказан у петом чину, доноси нам сцену Корделијине смрти у очевом наручју, који је касно спознао своје грешке, и чије срце пуца од бола. Лир поново отвара универзално питање живота и смрти, сврхе постојања које обиљежава књижевност још од античких времена. Лир се у овом дијелу суочава са кћерином смрћу, питајући се: „Зашто да пас, коњ и пацов имају живота, а ти ни даха?" Зашто би неки створ имао веће право на живот од човјека? Нисмо ли ми привилеговани, обдарени интелектом, говором и свим другим напредностима по којима смо супериорнији од осталих примата? Не, ми смо коначни, добри или лоши, племенити или не, крај нам је исти.

Краљ Лир нам такође нуди поглед на живот са филозофског аспекта: „При рођењу плачемо што смо дошли на ово велико губилиште будала"; „Плачући смо дошли на овај свијет, кад смо први пут омирисали ваздух, ти знаш да смо цвиљели и јецали", што налазимо и у почетним стиховима Дисове „Тамнице", гдје смо бачени у свијет, без избора, препуштени да се боримо како знамо и умијемо.

Сви ликови у Шекспировој трагедији су деградирани – морају бити истргнути из свог положаја и гурнути до крајњег понижења и огољења да би спознали своје грешке.

Њихов пад је истовремено физички и духовни – у уводном дијелу Лир је краљ који борави на двору, Едгар је будући насљедник, а Глостер гроф, док у заплету постају ништа друго до просјаци који лутају по вјетру. Одузето им је све што их издваја: звање, углед, позиција, мјесто за живот, па чак и име, чинећи их само, како Луда каже, сјенкама себе самих.

Тема „Краља Лира" је распадање и пад свијета. Насупрот оном што би се очекивало у бајци, новог крунисања у овој трагедији нема, свијет се не обнавља и не враћа у стање какво је на почетку било. Смрт је неизбјежна, нема побједе добра над злом, протагониста над антагонистима, нити тријумфа великог краља. Остаје само смрт, у којој се губе границе моралног и праведног, људског и божјег. Само смрт и остварење Глостерових ријечи: „Овај свијет претвориће се у ништа."

Ксенија Бошковић, IVл

„МАГБЕТ" ВИЛИЈАМА ШЕКСПИРА

Наслов оргинала: The Tragedy of Macbeth

Година настанка: 1606.

Прво издање: 1623.

Жанр: трагедија

– грађа узета из историје: Магбет се побунио против шкотског краља Данкана и прогнао га око 1040. године, након чега је себе прогласио за краља. Шкотском је владао до 1057. године, када је погинуо у бици код Малкома, вођеној код Ламфанана

Мјесто радње: на завршетку четвртог чина у Енглеској; сви остали догађаји, у Шкотској

Вријеме радње: 11. вијек

Магбет се у радњу уводи као угледан и частан великан, одлучан војсковођа који брани своју земљу и њеног владара. Ријечи које скицирају лик Магбета изговара војник, у дијалогу са шкотским краљем Данканом.

Магбет јуначни! Тај назив он ваљано заслужује –

Пркосећ срећи, мачем витлаше,

Од крвна посла што се пушио –

Баш као прави љубимац храбрости

Прокрчи себи пут...

Вјештице, својим говором и појавом, стварају велику енигму Магбету и Банку. Са друге стране, вјештице можемо схватити као пројекције Магбетових жеља, фантазија или халуцинација: оне проричу управо оно што Макбет прижељкује да се обистини. Након појаве вјештица, пред Магбета и Банка ступају Рос и Ангус, шкотски племићи, доносећи вијест о Магбетовој награди, којом он постаје краљ. Као и већина трагичних ликова, Магбет постаје жртва оног дијела своје природе који не разумије и према коме осјећа отпор, дијела који га нагони на кршење принципа, оног дијела који га наводи да помисли на убиство краља ради амбиције рођене из пророчанства, о чему свједоче стихови које изговара након нестанка вјештица:

Што подлијежем кушању том

Чији страшни лик ми косу подиже

Да чврсто срце у ребра ми лупа

Противно природном реду? Мањи је

Истински страх од грозне замисли.

Мој дух у ком је убиство само машта

Људско ми биће тако потреса

Да сва ми моћ у слутњи погибе.

И ништа није, доли то што није.

Занимљиво је што немамо прилику да се упознамо са „неустрашивим великаном", јер оног тренутка када ми, заиста, упознајемо Магбета, он већ бива увучен у механизам прорчанства, и пред нас излази Магбет који жели круну. Све што изговара, прије сазнања да постоји могућност да ће постати краљ, које га потпуно обузима и трансформише, јесте:

Не видех дан овако гадан и леп.

Јасна је припрема и реализација поступка којим отпочиње Магбетов пад: са сјајне висине чије нам контуре оцртава војник на самом почетку, у душевни пакао и злочин. Магбетов пад уствари не почиње убиством, већ самом помисли на њега. У четвртој појави првог чина сусрећу се краљ Данкан и Магбет. Краљ је Магбету и Банку

изјавио велико поштовање због свега што су учинили за њега и државу, на шта му Магбет одговора:

Дужности наше су вашем престолу и царству

Ко деца и слуге које раде само

Оно што треба, вршећ сваку ствар

Искључиво за вашу љубав и част.

Краљ изјављује жељу да свог сина Малкома постави за престолонаследника, принца од Камберланда. У том тренутку Магбет, у себи, изговара ријечи потпуно супротне ономе што је малопријe изговорио:

Од Камберланда принц!

То је препрека да се о њу морам

Да спотакнем, ил' да је прескочим.

На путу ми је ! – Звезде, сакријите свој зрак

Да светлост не види понорних жеља му мрак,

Нит око руку. Нек се збуде то

Што око се згрози да види свршен.

Управо је у овим стиховима борба амбиције и моралног закона. До сада Магбет није говорио у себи. Она је оно што почиње да га отуђује од осталих, чак и од најбољег пријатеља Банка. Та жеља изазива страх од откривања, али и страх од самог себе. Магбет, освојен тим страхом, види само један пут којим није спреман да закорачи. Тај пресудни корак представљен је у виду лика Магбетове жене, госпође Магбет.

Наставак драме води нас на Магбетов двор, на коме се налазе шкотски племићи, на челу са краљем Данканом. Видимо и госпођу Магбет, која путем писма сазнаје за пророчанство и, на саму помисао о могућности остварења, већ почиње да планира начин извршења, говорећи, у дијалогу са Магбетом, како краљ „никада, никада то сутра неће сунце видети". Ипак, Магбет се налази у „недоумици":

Да не идемо даље с овим послом сад.

Ту скоро ме обасо частима.

У свију врста света стеко сам

Мишљење златно: па би ваљало

Понети га у новом сјају том,

А не овако брзо бацити.

Лик госпође Магбет је извјесна надоградња онога што за Магбета представљају вјештице – она постаје оно што му је потребно да изврши убиство, оно што омогућава амбицији у њему да прерасте у стварност и злочин. На крају првог чина, Магбет постаје већ потпуно сигуран да ће извршити убиство:

Ја сам одлучен.
Напрегнућу све живе силе ми
За ово страшно дело. Хајд'мо сад
Привидом лепим да варамо свет,
Сад лажно лице мора сакрити
Што ће у лажном срцу бити.

Ипак, тај злочин мора починити сам и, управо у тренуцима непосредно прије убиства, он остаје потпуно сам. Иако је Магбет, већ у претходној сцени, изјавио да је потпуно одлучан да убије краља, наставак нам доноси нове, овога пута истинске, недоумице које се одигравају унутар Магбетовог лика, у једном од најбољих и најефектнијих монолога ове драме:

Је л' ово нож што видим пред собом
Са окренутом дршком руци ми?
Ха, стани да те шчепам. Нема те,
Ал' ипак те једнако видим. Ниси ли,
Ти, привиђење кобно сетно
И пипању ко виду? Или си
Тек нож од мисли, дело обмане
Из ватром мученог мозга рођено?

Недоумице прерастају у халуцинације – Магбет види крвави нож који га предводи, крвави посао причињава се пред његовим очима, а његов ужас постаје страшнији него икада. Злочин је, у овој сцени, представљен као нешто потпуно субјективно, дубоко скривено унутар свијести индивидуе. Халуцинације су те које нам освјетљавају скривену дубину Магбетове свијести, упознајући и нас, али и самог Магбета са њеним најмрачнијим дијеловима. Магбет је убио да би се изједначио са свијетом, у коме убиство постоји и могуће је. Магбет није убио само да би постао краљ,

већ и да би потврдио самог себе. Изабрао је између Магбета који се плаши да убије и Магбета који је убио. Његово убиство у извјесном смислу је и најхрабрије дјело које чини – послије њега нестају мучне недоумице, а почињу страх и свијест о томе да више никада неће бити помирен са самим собом. Од самог убиства, гора је мисао о убиству која тишти, које треба починити, од кога нема начина да се побјегне. У цијелој Шкотској више нико не може да заспи. Нема више сна, постоје само кошмари, осим за оне који већ „спавају":

Шта је то са мном кад ме сваки шум
Престрави? Може ли Окреан цели великог Нептуна
С руке ми спрати ову крв?
Данкана ми пробуди куцањем тим:
То кад би мого.

У наставку драме, Магбет ће срљати у даља убиства или зато што је гоњен страхом, или зато што оно што је у њему људско брзо одумире. Убиство, попут гумице, брише скицу с почетних редова. Своју сљедећу одлуку, да убије свог пријатеља Банка и његовог сина, он доноси сам, без спољашњих подстрека и без унутрашње борбе, вођен страхом који је окупирао његово читаво биће:

Мој страх од Банка је
Дубоко у мени. У његовом бићу
Краљевском влада то што улива страх.
Он много сме. Јалов ми скиптар дадоше у шаке
Да га уљеска рука истргне,
Не син из мог потомства. Ако је то,
За Банков пород ја огреших душу,
Данкана доброг сам за њих убио!
У чашу свог мира мржњу насуо
Све за њих само.

Магбет познаје снагу пророчанства, које је, кроз Магбетово убиство, пустило огромни ваљак историје у покрет да мрви све пред собом. Магбет одлучује да се ријеши посљедње препреке у низу, представљене у виду некадашњег пријатеља Банка и његовог сина. Занимљиво је, баш на овом мјесту, вратити се односу Магбета и госпође

Магбет. Након првог убиства, које су починили заједно, Магбет се повлачи у себе – о плановима за друго убиство не жели ништа да каже својој жени. Њихови снови, да ће након убиства Данкана живјети у срећи и заједништву, по почињеом злочину постају кошмар, који их постепено, али незаустављиво раздваја. Након што сазнаје да су убице половично извршиле задати постао, убивши само Банка, а не и његовог сина Флинса, Магбет поново постаје жртва сопствене савјести, која се овај пут, у виду халуцинације, појављује у облику Банковог духа:

Магбет*: Што човек сме, ја смем. Приступи ми*
Ко чупави руски медвед, ил' носорог
У оклопу, ил' тигар хиркански!
Узми ма које друго обличје;
И снажни моји мишићи неће никад
Задрхтати.

Појава Банковог духа примјер је Магбетове неспособности да се суочи са психолошким посљедицама злочина. Спреман је да хладнокрвно планира убиства својих противника, али не и да их пред собом оправда. Он убија недужне не би ли повратио заувијек изгубљени душевни мир, али уклањајући људе, не уклања опомињући глас савјести који га чврсто држи унутар свијета злочина, из којег не може побјећи. Након појаве Банковог духа, Магбета и госпођу Магбет више уопште не видимо заједно, свако од њих одвојено продужава своје дуго путовање у неспокојство, очајање и духовну самоћу. Ако је Банково убиство, донекле, могуће оправдати страхом од опасних политичких непријатеља, онда нам убиство Магдафове породице, које се одиграва пред крај драме, само доноси свједочанство о чудовишности и нељудскости која је потпуно обузела Магбетову свијест и претворила је у ноћну мору. Слично је и са ситуацијом у којој Магбет сазнаје да му је жена умрла:

Требала је доцније умрети.
Било би дошло време за так'у реч. –
Све сутра, и сутра, и сутра! Мили то
Из дана у дан ситним кораком
До задњег слова у књизи времена.

Својим посљедњим поступцима, он доказује да сада зна да смрт ништа не мијења, да не може ништа промијенити, да је једнако апсурдна као и живот. Зна да из кошмара који је створио нема бјекства, да најзад може да се помири са собом, јер је разумио да је сваки избор апсурдан, па заборавивиши укус страха, говори:

Гаси се, гаси, кратко кандило!
Живот је само лутајућа сен:
Кукаван глумац што се бочи и кочи ја даскама свој час, а онда се
Више и не чује; то је приповест
Идиота једног, пуна буке и беса,
А не значи ништа.

Битка за власт увлачи у вртлог немира и ратова цијелу земљу, судбина истакнутог појединца се одражава и на судбину државе. Ова трагедија не говори само о успињању на престо рукама умрљаним крвљу, већ дубоко свједочи о патологији злочина: прво убиство никада није посљедње, насиље рађа ново насиље. Трагика Магбетовог лика у садржи чињеницу да је убиство починио онај ко се тога грози, трагика коју дефинише постепено одузимање људскости човјеку који је, подстакнут спољашњим знамењима у пророчанству, препознао своје скривене жеље. Ипак, поред свега, лик Магбета оставља велико питање, на које ће човјечанство добити одговор тек онда када огромни ваљак историје буде смрвио апсолутно све под собом, питање које савремено друштво крије дубоко испод шаренила модерног времена – питање људских граница:

Ја смем учинити све што човеку личи.
Ко сме још више, није човек.

Вријеме рађања мисли о убиству у Магбету је битно за његов однос са госпођом Магбет, јер се тиме одређује колико је одлука о убиству краља била заједничка, колико је она била само Магбетова и да ли је одлука настала усљед моћног утицаја господође Магбет на свог мужа. У планирању убиства, госпођа Магбет је Магбетова потпора, подстицај, глас који га савјетује да обмањује свијет и који му говори да је убијање неопходно да би остварио оно што жели, мада он то и сам зна. Госпођа Магбет сматра да Магбет може да постане краљ. У њиховој вези, мушкарац је госпођа Магбет, а да би Магбет потврдио своју мушкост, он мора да убије. Прелази се полна граница, онтолошки статус, све се изокреће. Поред тога, прелазе се људска ограничења и долази се до демонског. Човјек је човјек само ако убије,

ако има моћ да ограби све што може, упркос свему. Краља Данкана убијају у свом дому и тиме мјесто које би требало да буде мјесто рађања претварају у мјесто смрти. Убиство краља постепено раздваја Магбета и госпођу Магбет. Убијају га заједно – Магбет је физички извршилац, а госпођа Магбет покретач.

Банково убиство и убиство његовог сина планира сам. Он је сада потпуно свјестан да су започели ланац злочина који се не може зауставити, иако се на почетку надао да ће једно убиство бити довољно и коначно. Друго мјесто цијепања њиховог односа је када се на двору појављује Банков дух, кога једино Магбет може да види. Госпођа Магбет га не види и не може да буде заједно са њим, већ му говори да треба да се стиди свог страха и пита се да ли је Магбет уопште човјек. Враћајући се на убиство краља, може се рећи да је оно за њихов однос била тачка врхунског заједништва, али и пада. Искуство убиства немогуће је пренијети другоме.

Самоуништење је карактеристика овог пара. Магбетове ријечи: „Ко сме још више, није човек", показују се истинитим , иако је за госпођу Магбет човјек управо онај који чини више од онога што се смије. Увијек свјесни разлике добра и зла, заједнички су се упустили у пут без повратка, мислећи да су баш они људи који смију више. Госпођа Магбет, која је више вјеровала у њихову супериорност од Магбета, дубље је пала схвативши сопствену немоћ над оним што осјећа. Можда је зато, за разлику од Магбета, извршила самоубиство. Магбет је, са друге стране, убијен у борби. Свјестан да та борба ништа не може донијети човјеку за ког нема ни напријед ни назад, Магбет је схватио да је однос њега и госпође Магбет као и живот сам „пун буке и бијеса, а не значи ништа". Динамика односа између Магбета и госпође Магбет креће се од чврстог заједништва и повезаности у злу, преко отуђења и постепеног разбијања заједништва, све до апсурдног ничега.

„Магбет" је драма изузетно брзог тока. Најдраматичније сцене су ријетко дуже од сто стихова. Згуснутост драмске радње најизразитија је у дјеловима који приказују унутрашња преживљавања. Темпо попушта када треба изложити цијели ланац догађаја који води коначном расплету. Атмосфера таме која преовладава у драми симболизује пустошење изазвано мрачним силама. Скоро све кључне сцене дешавају се ноћу. Карактеристичан је однос свјетлости и таме у „Магбету". Свјетло је заједнички симбол за добру вијест и ред. Свјетло које се помиње сугерише да је све у реду са свијетом. Идеја да свјетло означава природни поредак ствари се проводи када племић Рос каже: „А ипак, тамна

ноћ је угушила путујућу лампу (сунце)". Магбет је чином убиства краља пореметио природни поредак ствари и тако ослабио свјетлост сунца. Тама се више истиче кроз дјело. У овом случају, његова амбиција и обмањивање су елементи таме који воде у његову пропаст. У „Магбету" свјетлост је симбол склада и реда, али тама је управо супротно. Магбет је послао Шкотску у тамну ноћ када је убијен краљ Данкан. Тама се, такође, користи као симбол за опасност, када Банко каже да он „мора да посуди од тамне ноћи мрачни сат или два", а Магбет планира да га тада убије. Тама се користи за илустрацију неприродног Магбетовог злочина, убиство краља. Рос истиче да, иако не би требало да буде, још увијек је тамно као по ноћи. Ноћ се такође користи као метафора за Магбетову владавину над самим собом, а на крају Малком коментарише да је „дуга је она ноћ која никада не проналази дан".

Драму карактерише и доста слика које развијају атмосферу, расположење, и ликове. Слике често проричу будућност. На примјер, слика крвавог ножа испред Магбета у другом чину најављује брутално хладнокрвно убиство које убрзо слиједи. У жижи су два лика и један чин, или неразлучива спрега два лика и злочина, јер радња приказује спремање, извршење и посљедице убиства Данкана. У драми се такође користе и поетски елементи од којих је најчешћа алитерација. Примјери поезије у драми је пјесма вјештица. Та пјесма даје драми ритуалне ефекте и ствара мрачну атмосферу.

Александар Мијајловић, IVл

„ЋЕЛАВА ПЕЈВАЧИЦА” И „СТОЛИЦЕ” ЕЖЕНА ЈОНЕСКА

Биљешка о аутору:

- рођен у Румунији, 1909. године
- преминуо у Паризу, 1994. године
- дипломирао на Факултету француске књижевности 1933. године
- утемељио правац театра апсурда
- писао је и есеје и приповијетке
- најпознатије драме: Ћелава пјевачица, Час, Столице, Носорог, Краљ умире, Магбет

„Ћелава пејвачица”

антикомад

- књижевни род: драма
- авангардна драма
- први пут приказана у позоришту Ноктамбил 1950. године у режији Николе Батаја
- прва Јонескова драма; представља заокрет у историји новог позоришта
- хронотоп: стан господина и госпође Смит, једне јесење вечери
- ликови: господин Смит, госпођа Смит, господин Мартин, госпођа Мартин, служавка Мери, ватрогасни капетан
- структура: 11 сцена
- фазе у развоју драмске радње:

1) експозиција: господин и госпођа Смит разговарају о томе како су вечерали; господин Смит чита новине и сазнаје да је умро Боби Ватсон (1. и 2. сцена)

Енглески грађански стан, с енглеским наслоњачама, Енглеско вече, Г. Смит, Енглез, у својој фотељи и својим енглеским папучама, пуши своју енглеску лулу и чита енглеске новине, крај енглеске ватре. Има енглеске наочари и мале проседе бркове. Поред њега, у другој енглеској фотељи, гђа Смит, Енглескиња, крпи енглеске чарапе. Дуга пауза – енглеско ћутање. Енглески сат откуцава седамнаест енглеских откуцаја.

ГЂА СМИТ: Гле, девет часова. Вечерали смо чорбу, рибу, кромпир са сланином, енглеску салату. Деца су пила енглеску воду. Добро смо вечерали вечерас. Зато што станујемо у околини Лондона и што се зовемо Смит.

– већ у експозицији пренаглашеност, карикирање

2) заплет: долазак господина и госпође Мартин

3) кулминација: по одласку ватрогасног капетана, враћају се за сто и почињу неповезано да говоре

ГЂА МАРТИН: Базар, Балзак, Базен.

Г. МАРТИН: Бизарно, брзина, образина.

Г. СМИТ: А, е, и, о, у, а, е, и, о, у, а, е, и, о, у.

ГЂА МАРТИН: Бе, це, де, еф, ге, ел, ем, ен, пе, ер, ес, те, ве, ве, икс, цет.

ГЂА МАРТИН: Лук и вода, млеко с луком.

ГЂА СМИТ, подражавајући воз: Теф,теф,теф, теф, теф, теф, теф, теф, теф, теф.

Сви заједно, на врхунцу беса урлају једно другом у уши. Светлост се гаси. У мраку се чује у све бржем ритму.

СВИ У ГЛАС: Није то онуда, већ је овуда, није то онуда, већ је овуда, није то онуда, већ је овуда, није то онуда, већ је овуда, није то онуда, већ је овуда.

4) перипетија: *Изненада речи престају. Опет светлост.*

5) расплет: *Г. и гђа Мартин седе као Смитови на почетку комада. Комад као да опет започиње са Мартиновима, који говоре тачно исте реплике као Смитови у 1. сцени, док завеса полако пада.*

- одбацивање психологизма и дијалошког позоришта илуструје жељу за иновацијом (авангардом)
- ново позориште се залаже за усаглашавање суштине и форме
- ријеч је једно од средстава драмског изражавања; комуникација се у драми остварује чулима – гестикулација, симболички, звуковни и свјетлосни израз
-

Што се мене тиче хтео бих да могу понекад, из позоришне радње да уклоним све посебно: заплет, случајне црте њених ликова, њихова имена, друштвену припадност, историјски оквир, све видљиве поводе драмског сукоба, сва оправдања за радњу, објашњења, логику сукоба. Сукоб би морао постојати, без њега нема позоришта, али се узрок не би знао." (Јонеско, ,,Белешке о позоришту; 1953, стр. 298)

- језик је сведен на пуке фразе, изгубио је комуникацијску функцију
- двострука функција језика: језик као скуп дјелова клишеизираних реченица о обичним, чак и баналним темама; језик који се граничи са фантастичним
- централно питање у дјелу је комуникација: На који начин комуницирамо? Памтимо ли разговоре? (господин и госпођа Мартин, који се изнова упознају)
- сви разговори су празни, без смисла, апсурдни
- отуђеност; људи говоре истим језиком, али су једни другима неразумљиви
-

Историјски оквир

Период настанка и извођења дјела (педесете године; дјело је дорађивано) испуњен је разним догађајима. На примјер:

- 1953 – дестаљинизација
- неуспјешна француско-енглеска експедиција на Суецу
- рат са Алжиром (1954–1962); долазак генерала Де Гола; мобилизација читаве земље; окончање деколонизације (1960)

Слој приказаних предметности

- Смитови и Мартинови као архетипови грађана – заробљеници конформизма – зато нису психолошки мотивисани
- живот људи није у складу са временом; вријеме брзо пролази поред њих
- трагајући за собом, људи се покоравају правилима које намеће потрошачка култура – говор постаје бука и ми нестајемо у њему
- мотив приче – лажне приче капетана
- елементи комичног и елементи црног хумора (о Бобију Ватсону: *најлепши леш Велике Британије!*)

„Столице”

трагична фарса

- први пут играна 1952. године у позоришту Ланкри, у режији Силвен Дома
- ликови: старац (95 година), старица (94 године), говорник (45–50 година) и много других лица
- основни мотиви: промашеност и ништавило
- свијет чија су структура и садржај празни
- старци одбачени од друштва, без пријатеља
- кају се, преживљавају исте ситуације до момента стизања поруке
- наш живот је искривљен и измиче контроли; трагичност живота се огледа у његовом бесмислу и неукротивости
- ништавило које уништава живот, језик, вриједности...
- испразност (старица која моли старца да јој поново прича исту причу како би прекратили вријеме)
- на крају живота кајање, жал за несталим љубавима (епизода о Лепотици), за свим што је могло бити
- малограђанштина, пате да буду оно што нису (командир зграде умјесто домар – метонимијска замјена) и да буду окружени битним људима

- страх од старости и смрти
- невидљиве званице поред сујете симболишу и страх, а празне столице грижу савјести
- безнађе и бесмисао живота

Читање Јонескових драма био је велики изазов за мене. Све конвенције драме које очекујемо и пратимо још од античког периода су срушене – тешко је дефинисати фазе у развоју драмске радње јер нема превише конкретних догађаја, статично је. Читајући, почела сам и сама да осјећам чамотињу приказану у драмама. Вољела бух да погледам „Ћелаву пјевачицу" и „Столице" у позоришту јер сматрам да бих тако још боље разумјела и доживјела дјела. У сваком случају, драма апсурда је сасвим нова за нас и као таква и стилом и садржином отвара бројна питања.

Минеа Капицић, IVл

„ПРОЉЕЋА ИВАНА ГАЛЕБА" ВЛАДАНА ДЕСНИЦЕ

„Прољећа Ивана Галеба" сматрају се најважнијим дјелом Владана Деснице, на којем је радио око двадесет година. То је роман-есеј, који не посједује класичну фабулу или развој радње, и користи се различитим техникама приповиједања које се вјешто преплићу, приказујући мисли и осјећања главног лика помоћу приповиједања из првог лица, ретроспекције, интроспекције и асоцијативног размишљања, омогућавајући нам дубок поглед у његов ментални склоп и полако, непредвидљиво открива његову прошлост.

Свјетлост и тама, љепота малих ствари

Већ на првих неколико страна приказују се мотиви и теме који ће се протезати кроз цјели роман. Иван се након неодређеног времена враћа свијести, и бива одушевљен сунчаним даном, који му одмах подиже расположење, па га сасвим случајно враћа у

дјетињство, и ходник куће у којој је одрастао, са дебелим млијечним стаклима на вратима, који је за њега био „размеђе двају царства – ту су се укрштали свјетлост и сјена."

Контраст и сукоб свјетла и мрака су тема присутна у свакој култури, за коју зна сваки човјек, која нас одувијек прати, још из времена када нисмо имали ни ријечи ни кров над главом, када је ноћ испуњавала срца незнањем и стрепњом, јер нисмо могли бити сигурни шта се дешава око нас, да ли смо у опасности, да ли је наша породица добро, да ли су предатори близу. А тај страх, та Мама Јумба и даље траје, и даље нас прати, и вјероватно га се никад нећемо ослободити. И тако су свјетлост и мрак постали симболи за све друге контрасте, за добро и зло, за живот и смрт, за срећу и јад, за љубав и мржњу, за врлину и гријех, за Ахурамазду и Ахримана.

Ипак, тај страх и несигурност су обично суптилнији, тешко објашњиви и препознатљиви за све осим за најмлађу дјецу, а код одраслих дубоко скривени. А ипак Иван препознаје зашто се није хтио играти у ходнику када би он погасио „јабуке", и чак као и одрастао човјек памти и сортира своје дане по томе да ли су били обасјани сунцем или под сјеном облака. У њему још постоји дјете, којег се никад није отарасио, и које гледа на свијет наопако – њему дани нису били мрачни јер је био тужан, био је тужан јер су били тамни. Тако барем тврди. Тако се барем сјећа.

Њега, и као дјечака и као одраслог човјека, попут нестрпљивог мачета које јури за ласером, највише одушевљава свјетлосни миш. Неухватљив, недодирљив, ни по чему посебан, њему је тај ситни, топли зрак вреднији него најљепша играчка, пружа му невјероватно задовољство док лежи у болници, скоро да заборавља на своју болест. Иван гледа очима дјетета и умјетника (гдје једно почиње а друго се завршава, питање је сад), и проналази љепоту и занимљивост у најмањим, најобичнијим стварима на које налијећемо свакодневно, а стално их игноришемо. Цијели роман је тако конструисан – тек када смо при крају схватимо да сви ти ситни, наизглед неповезани детаљи откривају потпуну причу.

Стварност и илузија

Други доминантни контраст у Ивановом животу је између стварног и измишљеног. Разлика, која у очима већине изгледа непремостиво, за Ивана никад није била разјашњена. Умјесто да буду два тла растављена провалијом или океаном, за њега су оне више налик

новчићу, или два сусједна плаца чија је граница скривена маглом, ако је икада уопште и била постављена. Такав поглед на свијет, мада прикладан умјетнику, одудара у малом мјесту, у савршеној идили малограђанске породице. Можда баш због тога Иван одувијек осјећа да одудара у свом завичају, као парче пузле које се никако не уклапа, онај који није створен за прецизан, практичан живот своје породице, који не дозвољава маштање или несигурност. Он је „пун контрадикција! Једно клупко интимних контрадикција! ” Због тога, можда, он може и да свира и да пише, док други Иван, пристојни, угледни, срећни Иван који има и жену и апотеку, који живи у стварном свјету, не може објавити једну једину пјесму.

Али шта је стварност? Јесу ли људи способни да је распознају, да виде како свијет заправо изгледа мада су свима нама очи замазане нашим идеалима и прошлим искуствима? Постоји могућност да двије супротне истине не искључују једна другу? Како можемо да тврдимо да људи разумију шта је стварност, када болесник коме су доносили гладиоле и гарантовали да је боље, знатно боље, умире? Али не можемо тврдити да су такви случајеви лаж, или немогући, или бесмислени – понекад, када не можемо помоћи, морамо хранити људе слатким лажима, а понекад смо заокупљени новим колима.

Али само зато јер нешто није стварно, не значи да је оно лаж, или да не постоји. Умјетност је најбољи доказ тога, као и све фантазије и снови који покрећу људски род, који представљају свијет какав желимо да буде. И Иван, умјетник са дубоком филозофском цртом, тога је и те како свјестан. „Зато представа, ако је у једну руку нешто мање од стварности, у другу је руку нешто више од ње. ”

Стварност је оно у шта смо сигурни, нешто што знамо и вјерујемо да је неоспорна истина. Она је формирана од информација које посједујемо, и како их разумијемо. Зато мајка може да весело и безбрижно шета улицом иако јој је син јединац погинуо. Она то још не зна, и њој је то један сасвим обичан дан, док њене комшије виде безосјећајну, болесну жену леденог срца. Зато генерал одлази из болнице, задовољан и миран, иако му смрт куца на врата јер не може да је чује од докторових тврдњи да је све у реду (а можда они назиру истину, и свјесно се хватају за најмању могућност да су то умислили, али ни ми ни Иван то не можемо знати).

Можда је права реалност непојмљива, и сви у себи носимо свој јединствени микрокосмос, а оно што називамо стварност је само оно што наочиглед има смисла када покушамо да поистовјетимо свијет изван и унутар себе.

Породица, болест и носталгија

Како Иван сагледава свој живот и различите елементе који су утицали на њега, незаобилазан је детаљан приказ његове породице. Као основни стуб друштва, темељ заједнице, породица је средина гдје се сусрећемо са другим људима по први пут, и тако сами постајемо особе. Она нас формира у појединце, било крвљу, било искуствима.

Због природе романа, немамо прилику да упознамо Иванову породицу као самосталне ликове. Сви они су директно окарактерисани, и немамо прилику да сазнамо зашто су тетке остале усједјелице, о чему је стриц мислио док је посматрао бродове, чега се мајка сјећала када би гледала мужеву слику. Ми се заправо не упознајемо са ликовима, већ са сјећањима, Ивановим доживљајем своје породице.

Његова породица, породица Галеб је породица помораца. Скоро сви су морнари, или жене помораца. Деда, престар да би пловио, води поморску агенцију у приземљу. Чак и болесни стриц, који је пресједио живот у једној соби, двогледом је посматрао кретање бродова. Били су уважени и поштовани у свом крају. Странке су долазиле код деде, а када би бака позвала глумице на вечеру, исто би урадила свака домаћица.

Али у тој породици постоји нека трагедија, траг несреће и пропасти добро знан Ивану, а никад потпуно разјашњен читаоцу, који руши слику малограђанске идиле. Иванов отац, о коме он мало зна, био је немирног духа и мистериозно погинуо на мору, и мада се о том догађају шире разне приче, рођене из жудње за сензацијама, нико не зна праву истину. Када је још дијете, умире му и мајка, а стриц и браћа његове бабе умиру од породичне болести – наговјештај судбине Иванове кћери, која ће исто тако пропасти од ње, од те „бесциљне носталгије што изњурава и тањи крв попут неке душевне леукемије.” За то је можда крива крхка, болешљива крв његове бабе, и њене старе породице истанчале крви, мотив са којим смо се сусретали у другим дјелима модерне књижевности, попут „Нечисте крви” и „Господе Глембајевих”. То је та крв, слаба и болесна, која ипак побјеђује и преовладава над снажном и здравом крви Ивановог деде, која преноси болести, уноси

драматичне склоности према стварима попут самоубистава, или великој љубави према стварима лијепим и бескорисним попут умјетности.

Иван још одмалена осјећа да се не уклапа у свој завичај, и осјећа потребу да побјегне, да оде и не врати се, и није везан ни за породичну кућу ни агенцију (можда баш због тога осјећа неку блискост са Калпурнијом, која напушта свој дом са глумачком трупом, али то не можемо знати са сигурношћу, јер приповједачка форма првог лица не дозвољава увид у психу других ликова). Како сам каже, „слика мог мјеста и дјетињства проведеног у њему лебдјела ми је уоквирена нестварношћу, попут оног минијатурног пастелног пејзажа на поклопцу старог клавира. Чврсто сам вјеровао да је раскид с њим био коначан и никад нисам помислио да бих се некад у њ могао вратити." Када га позову за свједока, да помогне у одређивању насљедства, он се бори попут лава, снагом коју би неки искористили да задрже што им припада, као што би по његовом мишљењу то урадила његова болничарка, покушавајући да нађе изговор да избјегне ту дужност, а када увиди да је то немогуће, труди се да буде праведан, али првенствено да остави утисак човјека који је бескористан за помоћ у даљем дијељењу насљедства, и не жали много што му није додијељен позамашан дио, што му рођаци нејасно наговијесте да није добродошао, да му је насљедство оспорено јер се откинуо од куће и нашао некакав свој хљеб у бијелом свијету.

Али након што оде, након што године прођу, након што је све раздијељено међу рођацима, након што опет остане сам, он почиње да осјећа незаситу носталгију за својим крајем, и не може је никако угушити, ма колико је порицао, ма колико му савјета поморци истог поријекла давали. На крају сазнаје да и мртве ствари, једини преостали докази стварности његових успомена, исто тако умиру, да је носталгија за мјестом „тек опсјена: свака је носталгија носталгија за једним несталим временом и једним несталим ја у њему." Он не жали за својим завичајем, већ за домом који више не постоји, који можда никад није ни постојао.

Смрт, извор и поента

„Човјек је постао човјек оним часом кад је у њему никао први трачак свијести о себи, и заједно с тим, први трачак мисли о властитом скончању." Смрт је тема за коју се људи интересују и од које зазиру од давних времена. Она нас прати од нашег првог даха, чека да

нас покупи још у најранијој младости, док наше ћелије одумиру и мијењају се, док бактерије и мушице око нас пропадају. Сваки човјек је сретне барем десет пута, свака култура има хиљаду ритуала и теорија о њој, која је ултимативна судбина свега што постоји, било да нас у њено наручје дотјера болест, рат, олуја, несрећа или вријеме. Понекад се чини да „од главних ствари у животу, остаје још само једна: да умре, па је готов човјек, читав човјек!" Да је то једини разлог због којег постојимо, да бисмо нестали.

„Она је пнеума која све прежимља и испуњује. Све наше мисли расту невидљиво из ње, као бујне тропске мисли из топлог мочварног тла. Она као да је оно најважније, оно најозбиљније у нама. Сама срж живота, његов најглавнији, најбитнији садржај – готово сам његов животворни принцип... Она је једино што нам се у животу стварно догађа." А да ли је то истина? Да ли смо само зато постављени на Земљу, и благосиљани (или проклети) способношћу разумијевања, само да бисмо умирали и жалили се на то? То питање мучи филозофе, научнике и умјетнике одвајкада. Има ли одговора, и који је прави (можда нема разлога – можда је поента у времену између рођења и смрти, у томе шта урадимо с њим. Не читамо књигу да бисмо завртнули задњу страницу, не спремамо храну да бисмо прали тањире, не пунимо кола горивом да бисмо их искључили, већ уживали, хранили се, возили, живјели).

„Смрт је у суштини једина тема пјесника. А што им друго и преостаје, кад већ не могу бити вјечни љетописци живота, него да буду неуморни жреци Смрти?" Има смисла да се Иван посвети размишљању о смрти, и као болесник и као умјетник (а неки би тврдили да је то једно те исто). Јер шта друго може да ради човјек када се лијечење и болест отимају за сваку крпицу времена, а он не зна да ли оно ради за једно или друго? Шта друго може да ради умјетник него да се суочи са њом, и допусти том сусрету да га храни, да га инспирише највећа од свих муза, она која захтијева романе да се пишу док кућа гори. Он се посвећује смрти у свим аспектима, смртима којима је био свједок, могућностима сопственог краја, универзалној смрти, смрти као идеји, и смрти као приказу, представи у разним облицима умјетности, од књижевности до плеса „јер Смрт је, у балетном погледу, неутрална, ни мушко ни женско, у неку руку улога – хермафродит." Јер то је смрт, нешто потпуно страно, коме ипак припада све, која је дио свега.

„Јер говорити о смрти без страхопоштовања, то значи узношење, па и лош укус." То је једна од највећих грешака човјечанства, глупост и понос који се слободно може назвати

хибрисом. То је повратак на дјетињасти стадијум развоја, када су људи поново сигурни да је смрт нешто што постоји изван њиховог Ја, нешто што се дешава другим људима, што се може избјећи. „Чим човјеку слика смрти пред очима изгуби нешто од своје оштрине, чим само за тренутак попусти непосредна угроженост њом, он се одмах избезобрази, узме да размишља о богу, о смрти, о коначним стварима, духовито, фамилијарно, супериорно." И када се то деси, када се та грешка направи, смрт се, да ли из ината или због људске непажње, одмах прикраде, заскочи човјека, да га одвуче у своје царство, прими у саму себе, попут матере која проналази давно изгубљено дијете.

„Одатле бива да је понека смрт већа драма за другога него за онога што умире." И јесте тако, јер умирање је веома прост посао. Куцне прави час, неко вријеме се лежи у кревету, можда мало болова и бунцања, и крај. Они остали, они здрави и живи морају да мијењају постељину, обавјештавају познанике, исплачу се, пролазе кроз невјерицу и питају се колико је та смрт праведна, издају читуљу, покопају тјело, нађу пристојну црну гардеробу, пазе да сахрана тече по пропису. Ми и не размишљамо о сопственој смрти када не морамо, одбацујемо је као нешто изван свог ја, већ то чине наши уплакани родитељи, који се надају да болест неће побиједити, наши унуци, који се надају да ће наслиједити наш туш. А онда на основу броја људи који посјети и чује за нашу сахрану, и о томе шта причају знамо отприлике какав је неко био човјек. „Смрт је тачно нашег стаса и узраста: што је већи човјек, то је већа смрт у њему." Јер она је, како сматра Иван, све стварно у нама, и извор свих наших мисли, те смо ми сви само наша необрађена смрт.

„О, бар за овај пут! Бар још само за овај један једини пут!" И то је све што можемо, да преклињемо, да молимо и обећавамо да ћемо се сљедећи пут умирити и радо поћи са њом, али она је несташна, и некад нас поштеди иако су шансе један у милион, некад споро али сигурно прилази, некад узима малу кћерку, а некад долази прво по здравог па тек онда по болесног брата. Или нам одузме све лијепо и битно, а остави тијело живо да жуди за њом.

Љепота, и њена жртва

Суштина умјетности је у препознавању и реаговању на привлачност љепоте. А како су људи сасвим егоцентрична бића, подразумијева се да када размишљају о љепоти, прво

крену да мисле о естетски привлачним припадницима своје врсте. А како се сви ми заносимо новим стварима, стога се подразумијева да ће Иван, лежећи у болничком кревету, кренути да размишља о љепоти своје нове болничарке, што ће га, наравно, одвући у стара сјећања и дубља, шира размишљања.

Та болничарка у неку руку постаје његова муза, која га својом љупкошћу и нежношћу инспирише, уљепшава му дане својом бригом и интересовањима, стара се о његовом тијелу и здрављу, подстиче га на нова размишљања и присјећања својих питања и књига. Толико му је драга да претпоставља, полуувјерен, да је она та која је пустила свјетлосног миша у његову собу (или, ако је у праву, можда је сматра тако благом и лијепом јер му је случајно приуштила ту малу радост).

У Ивановим очима, љепота постоји као таленат, као моћ сама за себе, и сама је себи довољна. Неки се са тиме не би сложии, можда би такво размишљање сматрали површним и застарјелим, можда чак и увредљивим. Али он вјерује да правој, истинској љепоти ништа више ни не треба. Ријетка као било који надљудски таленат, ако не и више, толико ријетка да судбина не може допустити да се расипа њом више него једанпут у хиљаду година, какву ниједан човјек не може замислити док не види, какву никаква слика не може вјерно ухватити. Да је то љепота која сеже до сржи, која ће блистати и у блату и остати достојанствена и у ропству, људски покушај да копира божанско и оноземаљско, која тежи да одбаци ограничења времена и простора и уздигне се у нематеријално, постане илузија вјечнога, непропадљивога, апсолутнога... Постаје сама за себе један космос, цјелокупан и завршен. Љепота Јелене, која ће покренути десет хиљада бродова у рат, због које ће војске гинути и град горјети и мудраци све прогласити вриједним.

Али, поред степена, снаге љепоте, важан је и њен извор, поријекло. Љепота са којом је већина људи упозната је „стабилна, серијска љепота... Та еугенетска, скроз неиндивидулна љепота неко је колективно добро, у којем је сваки појединац само захвалан дионик, дисциплиниран задругар.” Љепота која се насљеђује, уговорена још прије рођења, ситематска и једноставна колико и лијеп намјештај произведен у познатој фабрици. Мало од мајке, мало од оца, можда понешто од тетке или деде, и ето је, мирна и статична, лијепа и иста и код новорођенчади као и код мртваца, потпуно покорна моди и друштвеним стандардима, која вас намјењује за украс, сценографију живота, чак ни за епизодну улогу.

А постоји и друга. Крхка, мрачна, чудна, страховита. Храњена немиром и заливана несрећом, љепота посебна и привлачна због сплета околности и окружења у којима се чудом створила, који су кључ њене моћи, љепота која ће изблиједјети и распасти се ако се одвоји од њих. Она је попут звијезде која сија сама на олујном поноћном небу, ружа која се уздиже из пепела и пустиње, из леда и соли, жбун који пламти а не сагоријева, која се чини немогућом, која је жртвовала и прогутала љепоту свог окружења да би их засјенила, претворила у своје украсе – „миразу те љепоте придонијели су сви остали у породици." За лијепо лице његова сестра главом плаћа, и да буде још горе, престаје да буде особа, појединац, већ постаје додатак, ружна сестра љепотице, која је ту да би се други чудили привлачности њене сестре, говорили јој колика је срећница, како никад не би погодили да су њих двије у сродству. И то је и разумно, природно, хармонично, можда чак и праведно и потпуно очекивано, јер „зар и други таленти, за своју помаму живота, за своје свјетлости и своје визије бескраја, немају, скоро увијек и свугдје, своју протутежу бола, мрака, ругобе, своју опсесију гроба?"

А ипак, надалеко је знано да је љепота у оку посматрача, и већ смо увидјели колико су релативни истина и стварност, колико су чињенице и наше разумијевање свијета покорни нашим емоцијама и увјерењима. Можда та болничарка није ни љепушкаста, камоли дивна, можда је једва просјечна. Али њена личност, њено знање и особине, њена нежност, њена способност, њене књиге и њена интересовања, све те ствари за које Иван тврди да су правој љепоти непотребне и сувишне колико и музичка направа слици, допуњују је у његовим очима, претварају је из обичне, фине дјевојке у прекрасну, фантастичну, невјероватну љепотицу која је пустила миша у његову собу.

„Религија је поезија која се врши озбиљно."

Људи, тако неспретни у расушивању стварног и измишљеног, а тако увјерени у сопствени разум и способности, увијек на крају прибјегавају вјери. Вјера долази у различитим облицима, јер су јој центри пажње разноврсни, мада су извор увијек исти – нада да смо у праву, и покушај да саме себе увјеримо у то.

Човјек вјерује у своје очи и уши, своју вриједност и јединственост. Вјерује у своје пријатеље и непријатеље, у породицу и колеге. Вјерује у своје наде и снове, своје страхове

и илузије. Вјерује у своју снагу и богатство, своје законе и државе. Вјерује у своје укусе и предрасуде, своје трагедије и муке (једино у шта не вјерује, али зна да је истинито, јесте његова смрт).

А шта се дешава када је потребна већа, снажнија, шира вјера? Када није потребна вјера која ће покретати човјека, него људе? Вјера која ће регулисати друштвене норме, која ће објаснити све што људи не разумију, која ће одговорити на питања која сви дјелимо исто колико и боју крви, која ће створити војске, мотивисати болнице? Човјек не може повјерити своју вјеру, и тиме самог себе снази другог човјека, навикама друге породице. Потребно му је нешто веће, нешто шире, нешто за шта може бити сигуран да никада неће бити побијеђено или покорено, нешто што не може бити потплаћено или преварено. Потребно му је нешто што је вјечно, што је важније од њега, што посједује цијели свијет па тако и његову вјеру, нешто што не може умријети. Потребан му је садржај колективне свијести, потребан му је Бућко, потребна му је Мама Јумба. Потребан му је ред, и објашњење, и шта ће бити након смрти.

Потребан му је бог.

Иван, како доказује и фра Анђелу, не вјерује у богове, које сматра налик дјечјој причи, забави ума са превише питања и премало одговора, празном обећању, покушају да се нађе рационално, једноставно објашњење зашто је ватра топла, зашто људима треба ваздух, слатком увјерењу да има правде на свијету, смисла у универзуму, да неко примјећује све смрти свијета, чује све жалопољке, брине о добром понашању, тврдњи да умрла дјеца нису неповратно нестала већ „постају плавокоси анђели с кошутском тугом од сузне доброте у погледу."

„По мом личном укусу, бог постаје помало тежак тек онда кад почне добијати извјесне волутивне функције." Али он препознаје моћ богова, моћ Мама-Јумбе, која чак иако није стварна ипак постоји, и често превагне над снагом чињеница и земаљског. Моћ коју религија има над људима је иста моћ коју вода има над човјеком изгубљеним у пустињи, јер она нуди објашњење за смрт, и описује шта долази након ње и како да осигурамо да то нешто послије буде пријатно. Она је филозофија, закон, историја, политика и умјетност у једном, она распламсава пожар наде и опсесије у људским срцима, изједначава своја начела са законима природе, започиње и завршава ратове и, прије свега, даје људима наду да су стварно најважнији од свих створења када нешто толико узвишено

попут божанства брине о њима, воли их, и обећава им спас од смрти. И ништа, ни друштво или човјечанство, ни бесконачност свемира или бесмртност врсте, не може га замијенити.

„Стари бог је мртав, неповратно мртав. А, што је најгоре, изгледа да још ништа није успјело да га колико-толико ефикасно замијени. И вјероватно га за још догледно вријеме неће замјенити." Тако Иван тврди, увјерен да је такво вријеме коначно дошло, смрт религије која ће се попут пузавице, попут глади, попут страха, попут трулежи, попут слабе крви ширити и нарастати, док коначно не доведе до глобалног, општељудског догађаја једнако, ако не и више важно као што је био почетак свијести о себи и сопственој смрти. Али и сама његова логика то не допушта. Бог је скуп вјере народа, и народ вјерује да он не може умријети, па пошто је он ништа друго до дио те вјере, и не може. Може ослабити, бити подвргнут сумњи, можда чак и забрањен, али у најгорем случају промијениће име или неки закон, и преживјеће. Преживјеће јер се друштво и закони мијењају, па људи мијењају бога да би га прилагодили себи, да би он остао истина, јер и даље има рата и суше и питања, јер и даље пишемо и пјевамо и боримо се зарад и око њега, јер су људи и даље неспособни да разликују стварност и фантазију.

Преживјеће, јер су романи научне фантастике и даље само фикција, и у правом свијету, сви се барем око тога можемо сложити, нема Атанатика.

Глад за умјетношћу

Стерилна, загушљива атмосфера болничке собе није мјесто за које бисмо рекли да подстиче креативност и стваралаштво. Али, ето, инспирација је непредвидљива и промјенљива дружбеница, која оставља умјетнике на цједилу када им је најпотребнија, а појављује се без најаве када је најмање очекујемо. Некад ће их напустити у најљепшем, најбољим атељеима, без обзира колико је преклињали, а некад ће навалити снагом олује у најгорој рупи док човјек не крене да пише сопственом крвљу по зидовима. Заправо, често се чини да она долази тек кад се човјек налази у најтежој ситуацији. Тако да Иван, умјетник са дебелом филозофском жицом, заробљен у болници, са вртлогом сјећања око себе и смрћу која редовно провјерава пацијенте, и нема неког избора.

„У умјетности се не смије ништа хтјети: треба бити.” Иван је по струци музичар, виолиниста. Такав је, може се рећи, и по природи, што је у неку руку сасвим очекивано. Као што неки људи посједују стабилну, еугенетску љепоту, такав је и његов таленат за музику, пренесен заједно са малаксалошћу и крхким здрављем његове бабе и њеног брата. Пријатна, лијепа музика, довољна да се постигне неки успјех, да се накратко постане Iwan у страним новинама али ништа несвакидашње, виртуозно. Мушко или женско, виолина или клавир, тако то иде.

Али и поред тога, Иван посједује страст и занимање за умјетност у свим њеним облицима, и интересовање за њену природу и историју, њену улогу и повод, било да се ради о музици, или књижевности, или драми. Још као дијете посједује склоност ка приповиједању, рођену из сањарења и радозналости – како би то било кад би био дрво, зашто Слинко плаче? Као одрастао човјек, разговара са писцима, занима се позориштем, посјећује „сликарску колонију.” А када бива прикован за болнички кревет, коначно послуша савјет који му је даван више пута у животу, и мада сумња у своје способности, креће да пише. И свјестан је и отворено признаје да је барем дијелом његово дјело изазвано сенилношћу, и да у њему нема заплета, нема идеје која би прожела кроз цијело дјело (или тако барем мисли, јер сваког од нас покреће одређена идеја, и све што стварамо је садржи), само ток мисли попут набујале ријеке, и хрпе сјећања и утисака.

Једна од Иванових теорија је да умјетност служи као врста компензације. Умјетник је покренут својим унутрашњим немиром, ствара да би надомјестио неки недостатак, празнину унутар себе које можда ни сам није свјестан. Кроз њу испуњава неостварене снове, открива тајне о којима никад не би проговорио, описује свијет какав види, или жели да створи. Омогућава себи да постане неко други, или да се врати у нестало вријеме, разговара са онима којих више нема, прави други избор него онај који је одабрао давно, својим ријечима осваја све жене које згрожава својим лицем, жуди за тиме да му други завиде... Умјетност је ништа друго но вапај човјека за свим чега више нема, или никада није ни посједовао.

„Људи се уопће највише боје ријечи, голих назива ствари.” То је моћ и опасност умјетности. Рођена из хаоса и реда, она је лукава и немилосрдна колико и политика, компликована и сумњива колико и филозофија, радознала и аналитичка као и наука, захтјевна и лична попут религије, сјајна и прождирућа као и пожар. Она сагледава свијет,

чак и оне дјелове на које би сви радо заборавили, даје глас потлаченима, скида завјесу која скрива трулеж друштва. Назива ствари онаквим каквим јесу, ствара нова имена, редефинише појмове – и највише од свега захтијева да људи сами мисле, док им показује свој увид. Омогућава непожељним идејама да попут црва упузе у људске умове. Она је комарац који преноси најстрашнију болест од свих – слободу.

Он поставља и питање шта је то тачно права, вриједна умјетност? По чему се разликују истинска умјетност и тривијална књижевност, и ко то одређује? По његовом мишљењу, књижевност мора бити интелектуална, и важна за човјечанство (а не за фризерке), и способна да емоционално погоди читаоце, али како то постићи? Теме које су важне за све људе су малобројне, и прије или касније наизглед се све своде на смрт, а ако нам је потребан интелектуализам, зашто писати романе, кад се можемо задовољити студијама и научним чланцима?

„Људске ријечи и људски страхови долазе и излазе из моде." Умјетност је одраз друштва, и као таква стално се мијења, расте, збацује стару кожу како би постала оно што је друштву потребно (што није увијек, или често, оно што друштво жели). Све умире, па чак и језик, али из те смрти се нешто ново рађа. Свака особа умире барем сто пута током живота да би постала неко други, и тако се умјетност мијења. Не постоји исправна умјетност, само савремена, која одговара једном моменту, једној генерацији, створена из њихових потреба и навика, њихових асоцијација и норми, саткана од свакодневног живота. Симбол страха може бити вук, метак, мајка, вода. Све исте идеје, све исте технике, само другачије склопљене. И ма колико се човјек бунио, његов отпор је неважан умјетности колико и смрти. Увијек дође нова генерација, увијек дође нова епоха, и некад се заталаса према оној претходној, а некад створи нешто потпуно своје. Коло се окреће, и што је некад било красно, сада је одвратно. И свако је у праву, јер умјетност има онолико праваца и правила колико је људи, и исто толико су њене гране сложне.

Понекад, он приказује писање као нешто сасвим бескорисно и наопако, налик лошој навици као што је грицкање ноктију или чак болест. Прича о друговима који су као млади писали, били пјесници, па би око двадесет пете престајали. А понекад би се задесило да неки настави, јер је некако нашао начин да заради тим својим писањем, или би остао у служби поезије из сопствене жеље, или би га, пак, ова ухватила касније у животу. Умјетност није попут поморства, она је лијепа и бескорисна, а књижевност највише од свих,

најусамљенија и најудаљенија од простог свијета. Сви најбољи књижевници, они коју су хваљени јер су преиспитивали друштво, стварали нове форме, одавно су мртви. Прави књижевник је, у најбољу руку, бескористан, а у најгору – неко ко поставља превише питања.

„А пошто неуки, ваљда, и не знају за друге умјетничке форме – најчешће упру да пишу тестамент." Ипак, понекад се чини да у сваком људском бићу постоји умјетнички потенцијал, нека скривена жеља да прикаже себе кроз стваралаштво, да направи нешто ново и испуни га својим немирима и жељама. Чак иако има и новац и породицу и углед и апотеку, и даље покушава да пише пјесме у тајности, иако ниједна не угледа свјетлост дана.

Вјечна отуђеност

У сваком савременом роману прије или касније наиђемо на тему отуђености од осталих људи. Да ли је то јадна судбина уклетих пјесника, или нешто што се могло наћи код свих људи, о томе се још расправља, као и о томе да ли су зидови који раздвајају наша срца и намјере никли у том периоду, или су тек тада људи престали да их игноришу. Грађа романа и технике приповиједања успијевају упечатљиво да пренесу отуђеност коју Иван осјећа. Пошто се приповиједа у првом лицу, ни ми као Иван немамо увид у унутрашње животе осталих ликова, који су заправо само површно описани, директно карактерисани, само изнесени Иванови утисци о људима које је сретао и познавао, који му остају недокучиви – не знамо због чега се Калпурнија придружује глумцима, зашто Слинко плаче, шта жупан мисли о Ивановом деди, какав је однос дјевојке с воденом главом и њене сестре, како су тетке остале усједјелице, да ли би, да је изабрао неке друге ријечи, успоставио бољу комуникацију са Радивојем, хоће ли и како остати у сјећању слијепог дјечака, колико је умјетност стварно битна Ивановом двојнику. Можемо само нагађати. Сваки човјек је јединка за себе, и тако постоји по један свијет за сваког од нас.

„Да. Вук пресит а коза здрава и читава. Само Радивоја више нема." Природно је да човјек ставља себе на прво мјесто. Не може неко други дисати за нас, не можемо захтијевати једнакост у трци. Али понекад, можда и пречесто, људи проглашавају пакост, себичност и нељудске злочине нормалним, природним. Јер свако се труди да је њему најбоље, да ужива, а нико не може читати мисли, не може засигурно знати да ли је неког другог повриједио, а и да јесте, па шта? Своја срећа или туђа, избор је јасан. Тако се вук и коза, доктори и

полиција препиру, свако покушавајући да извуче највише од свог циља, најмањи и најугроженији плаћају цијену, и истина пати. Можда некад бринемо и за своје ближње, и не обраћамо пажњу када наши вољени повређују друге, када оцрњују, краду и убијају, јер то су све непознати људи, а овима које знамо је од тога боље – то је несебично, зар не? И нема везе што није све трка, што се циљ може достићи сопственом брзином и снагом и упорношћу, а не тиме што ћемо осталима сломити ноге, нас то неће болети. Какве везе има што једна жена затрпава себе у стварности и мукама да би други могли лудовати и лутати кроза живот и снове, што друга покопава сопствену каријеру да би потпомогла туђој, нека, лакше је тако, једноставније. Живот је прекратак да би се мислило на друге, кажу. А заправо су опсједнути другим људима, како да их умање, повриједе, напакосте им.

„Жена која се подаје иза грмова не боји се свог живота, грбавац не бјежи од своје искривљене хрптењаче: он осјећа себе у грбавцу и грбавца у себи. Они презају само да ко за њима не подвикне: 'Гле дроље! Гле грбавца!'"То је највећи страх људи, који некад надмашује и саму смрт. Људи, чак и они који живе под истим кровом, не могу никад у потпуности разумјети једне друге, а често нити покушавају нити желе. Без обзира на то, или можда управо из тог разлога, огроман број људи живи само да би контролисао како други управљају својим животом, да би приговарали и оцрњивали све које знају. Траже зло у изборима који утичу само на појединца и називају то опасношћу за друштво, проглашавају нечију природу, како се неко родио, увредом за људски род. Те стога људи, који ријетко брину како да помогну другима, да ли су окрутни, страхују од тога како ће их друштво оцрнити, направити од ситнице гријех и срамоту.

„И готово бих рекао да је промјена (посматрана ex post, наравно) била пријатна." Човјек је често дубоко у себи увјерен да је савршен, и да је одувијек био такав какав је. Одбија да призна да се може побољшати, да је и прије сазрио и промијенио се. Пречесто размишља: могао бих да будем и гори умјесто и бољи, а када призна да има некуману, то је најчешће када је суочен са непобитним доказом од неког ривала, неког њему сличног али бољег, што у њему буди презир и бијес. Бојимо се промјене, јер је она несигурна, јер она захтијева рад, јер она значи признати да смо могли бити бољи и да нас је неко у томе престигао, чак и када би то било боље и за нас и за људе који нас окружују.

„Како не схваћају да изнурени изглед тих људи мора да неповољно дјелује на човјека!" Али наша отуђеност не може бити потпуна. Ипак ходамо истом земљом, дишемо

исти ваздух, и када се једна нит у ткању живота опара, она вуче и друге са собом. Али као врста која је измислила порицање, које еволуира стално са нама, ми опет то не прихватамо у потпуности, већ изокрећемо и изврћемо. Туђи бол је напад на нас, јер смо свјесни како је то бити несрећан, али не можемо појмити како се други носе с њим (и бојимо се да то раде боље, или да је њихов јад страшнији или, још горе, обоје), па пошто је пробати да се пентрамо преко зида претешко, пошто су самилост и разумијевање превише заморне, ми се љутимо на њих што нас тјерају да присуствујемо њиховој патњи. Није један онај који умире, већ тај који организује сахрану, није намучен рањеник, већ онај по чијим се ципелама пролила крв.

„Али ми смо људи неправедни, не дозвољавамо другоме ни ону мјеру наивности коју дозвољавамо себи." Најтеже од свега за било ког човјека је признати да је погријешио. Људи теже савршенству, и грозно је признати самом себи, а камоли и другима, да то никада не можемо бити. Па се надокнађују тако што јад, муку преточе у нападање и разарање других, често кажњавајући остале људе двоструко теже за исту грешку коју су сами направили, настојећи да сперу и своју и њихову. Можда је и пакост рођена из неке врсте компензације, па тако и сама умјетност.

„Таква су, уосталом, чини ми се, сва ослобођења: човјек се ослободи једног робовања да би тим самим одмах потпао под стотину других, несталних, промјенљивих, ћудљивих, готово редовно тежих и болнијих од оног ранијега." Човјек не може потпуно разликовати стварно од умишљеног, те ни шта је стварно добро или лоше за њега. Он само зна шта је то што му се тренутно чини повољним (стога, да бисте стварно заробили некога, морате га научити да зароби сопствени ум – научити дијете да заслужује само ругање и батине, жену да мора бити тиха и послушна, да се тако раде ствари, да тако раде сви, који ће их у супротном прозивати, викати за њима низ улицу). С временом, човјек се може навићи и на жегу и мраз, на ланце и бич, док и најгора мука не постане навика. А њу је теже сломити но окове.

„Кад не можемо да себи поставимо под пете педаљ постамента, не преостаје нам него да свима осталима за један педаљ поодсијецамо ноге!" То је можда највеће зло људског рода, његова најстрашнија мана. Он постоји зарад себе самог, па је у његовим очима и цијели свјет намијењен њему самом. Он, његове одлуке, и његови успјеси и губици су прво и најважније мјерило стварности, коју настоји да доведе у ред по свом мјерилу. Све остало,

све другачије, макар то било и боље, мора нестати, мора бити доведено на његов ниво, једини исправни.

И, коначно, крај

Све, од романа до живота мора се завршити. Мора се окренути задња страница, морају се склопити капци. Као и на почетку романа, Иван лежи сам у болничком кревету, али овај пут му се стање погоршава, а он и даље сањари, и даље се присјећа, али те епизоде су кратке, хаотичне, испуњене збуњујућим током мисли и у малим одломцима раздвојеним испрекиданим цртама, као да константно губи свијест и једва је повраћа. Доктори и медицинска сестра су брижни, оптимистични, као што су били са генералом, прије него што га пусте да оде из болнице (они не знају да је то некада био његов родни крај, прије него што су нестали сви који би га препознали, сви које је знао, а остала само нејасна сјећања, само сјенке и обрисци и утисци).

Али какве везе то има? Прољеће је, лијеп дан, и на шта се човјек има жалити када може разгледати новине и размишљати о данима који никад неће бити, ходати улицама и памтити оне којих више никад неће бити, и уживати у свјетлу? Нека дође смрт, нека дођу мир и сан, било је довољно садржаја у животу да забави душу док чека.

Сергеј Павловић, IVл

Са вечери поезије Ф. Г. Лорке
у Библиотеци

ГИМНАЗИЈАЛЦИ ГЛЕДАОЦИ…

ПРЕДСТАВА „ШЋЕРИ МОЈА”

Пред препуном салом Велике сцене Црногорског народног позоришта, 5. маја 2018. године, одиграна је представа „Шћери моја...”, која је, као и приликом претходних извођења, освојила великодушну наклоност публике.

Представу је режирала Ана Вукотић, по интригантном драмском тексту Маје Тодоровић. Иако се бави историјским питањима, представа не говори само са тадашњем начину живота, већ својим истинитим и забрињавајућим чињеницама задире дубоко у стварност. Приказ мушке доминације над женом и женским дјететом, у једном строгом и крутом патријархалном систему, на меастралан начин доносе нам глумци: Мирко Влаховић, Вања Јовићевић, Варја Ђукић, Славко Калезић, Душан Ковачевић, Горан Вујовић и Стеван Радусиновић.

У необично стварном амбијенту Велике сцене ЦНП-а, преко велике породице Петровић, на челу са краљем Николом и његовом кћерком Зорком, приказано је како и зашто жене бивају потцјењиване и несхваћене. Зорка, још од својих најмлађих година, то уочава и покушава да промијени систем који обавезује мушке насљеднике да преузму трон, али за свога живота, она то не успијева, јер јој бива наметнут брак са Петром I Карађорђевићем. Ова хероина, и борац за жене и женска права, умире јако млада, са само двадесет шест година и за собом оставља безброј питања која су пресликана у данашње друштво, што је и окосница ове драме.

Због историјских личности које карактеришу ову представу, многи је називају и историјском драмом, али је она много више од тога. Положај мушкарца у тадашњем, али донекле и у садашњем друштву, приказан је на сатиричан начин. Представа алудира на недоумице које се јављају у борби између традиционалног и модерног, између положаја жене и женског дјетета у односу на мушкарца, као и између положаја мајке у односу према мушком женском дјетету. И гледајући унапријед, уназад или у реалност, гледалац се изнова преиспитује кроз све три димензије. Представа упућује моћан апел да уколико већ нијесмо, промијенимо ставове према женама и женској дјеци, јер некад ће и оне наћи своје мјесто у свијету, а можда и промијенити исти.

Легендарна завршница представе је оставила без даха све. Емоционално интензиван завршетак, са огромном дозом туге и сјете, буди у гледаоцу мноштво питања везаних за реалост у којој живимо. Посљедње изговорене ријечи: „Шћери моја... сине мој...” сиротог краља над мртвим тијелом своје мезимице, приказују тај неумитни вртлог емоција у борби између правила, љубави и досљедности традицији.

Када су се те мајске ноћи угасила свјетла рефлектора Велике сцене ЦНП-а, публика је остала импресионирана одличном глумом и добро адаптираним текстом у драмске сврхе.

Јана Радуновић, Iи

Са вечери поезије Ф. Г. Лорке у Библиотеци

ГИМНАЗИЈАЛЦИ – (МОЖДА) БУДУЋИ РЕДИТЕЉИ…

ЛИЦА МЕДЕЈЕ

Еурипидова „Медеја” је једна од најпознатијих грчких трагедија, која и дан-данас често копка и збуњује гледаоце, глумце, књижевнике и режисере као и кад је први пут изведена. Базирана на једној од најкомпликованијих и контроверзнијих фигура грчке митологије и предања, ова драма је увијек будила јаке емоције и оштре ставове, увијек шокирала и изазивала горке реакције. Многе старогрчке драме, поготово трагедије су тешко појмљиве данашњем човјеку, али „Медеја” посједује то необичну карактеристику која је прославља у историји позоришта, по томе што је била неконвенционална и тешко схватљива и својој оригиналној публици.

Мада се може сагледавати сама за себе, и садржи референце ка митовима о Аргонаутима и Медеји, познавање других верзија њене легенде и митске историје истовремено продубљује гледаочево разумијевање заплета и ликова, и отвара још више питања и алтернативних интерпретација. Мора се запамтити да, иако је Еурипидова драма већ вјековима најпознатија адаптација, често многима и једини извор информација о њеним ликовима, па и сама веома комплексна, она је и даље само адаптација старог мита с много варијанти и значења од стране једног човјека.

Драма носи као наслов име свог главног лика јер се све окреће око ње. Медеја се појављује у свакој сцени, разговара са сваким ликом, чак и са хором, и одређује њихову судбину. Ниједном лику није посвећена ни десетина пажње коју Еурипид има за њу, и стиче се утисак да је то небитно, да су њихове мотивације и унутрашњи животи потпуно неважни, да сви они постоје само да би откривали аспекте Медејине комплексне личности, да би били жртве њених одлука. Она је центар комада, срце микрокосмоса представљеног у драми, и читава радња и сви ликови се врте око ње као планете око Сунца. Они сви постоје зарад ње. Због тога, често ни прошли ни садашњи режисери нису знали шта да раде с њом, као, уосталом, ни сви који су је окруживали.

Луди убица

Најчешће, Медеја бива приказана као чисти негативац. Каменог срца, пакосна и покварена до сржи, испуњена инатом и мржњом, обузета бијесом. Она је смртоносни коктел негативних емоција и свега одвратног, вјештица која оличава све злобно и труло у човјечанству. До расплета, њене руке су потпуно упрљане крвљу, то јој није ни први ни посљедњи пут, а ипак она напушта град и комад без икакве назнаке казне за њене злочине. Лако ју је замрзјети.

Њен најстрашнији злочин, у старогрчкој религији и култури омражен колико и кршење ксеније, гостопримства, тек мало испод хибриса, јесте родоубиство. Медеја крвнички убија сопствену дјецу да би се осветила Јасону, наноси му бол као оцу чију је дјецу искасапила, и мушкарцу, још краљевског поријекла, чију је лозу сатрла. Како да публика осјећа ишта према њој осим гађења и бијеса, према мајци која је усмртила сопствену дјецу? Тако нешто у нашим умовима чини се као непојмљиви парадокс, противљење самој природи. А, за разлику од свих осталих приказа родоубиства у грчким драмама, Медејин злочин није несвјестан, производ тренутног лудила и срозавања на животињски ниво. Она свјесно и прорачунато доноси ту одлуку, хладне главе и чистог разума.

То јој није ни први пут. Родоубиство и слични злочини су Медејини стари познаници. Када су Јасон и Аргонаути бјежали са златним руном, она је киднаповала свог брата Апсирта, и пред окупљеним Аргонаутима заклала га, без имало сумње или суздржаја, те раскомадала и оскрнавила леш, бацајући комадић по комадић пред свог оца Ејета, док овај није обуставио потјеру, свјестан да иначе ризикује да угрози загробни живот свог сина, да му прокуне душу ако не успије брзо да му подари колико-толико пристојну сахрану. Она је изазвала смрт Јасоновог стрица Пелеја, кога по патријархалним обичајима мора да поштује колико и свог, краља, немоћног старца, тако што је преварила и навела његове кћери да га растргну. Она крије од свог будућег мужа, атинског краља Егеја, чињеницу да је Тезеј његов син, и планира да момка отрује док је њен гост. Убија сопственог стрица Перса да би преузела моћ над домом који је издала.

Медеја је сва огрезла у насиљу, и свуда за собом оставља траг крви и јада, призива га и ствара из свих који дођу у контакт са њом. С правом је слушкиња у прологу пореди са дивљим звијерима, већ се пита да ли ће Медеја убити себе или Јасона – свима је јасно да ће

свакако крв тећи као ријека. Своје жртве убија крвнички, попут касапина, али им истовремено наноси невјероватан ментални бол и трауму, доводи их до граница лудила. Понекад се чини да се такмичи сама са собом да види које границе опакости још није прешла. Сцена у којој убија своју дјецу се издваја од осталих приказа родоубиства из античког периода по томе што се она не описује од стране хора или свједока након што се деси, публика јој присуствује, слуша како дјеца јадикују, моле за милост. У антици се сцена изводила иза позорнице, па је публика само слушала глумце како запомажу, али у данашње вријеме, да би оставила исти утисак, она захтијева да режисерско рјешење буде још окрутније и свирепије, захтијева болну и реалистичну борбу између мајке и дјеце, тијела која се ваљају по позорници, сузе и руке на грлу, крв која шикља на све стране.

Она се често чини као оличење свега што је грчко друштву презрело и чега се бојало. Горопадна, несаломљива жена коју не могу контролисати ни отац, муж или синови, дивља варварка, вјештица, свирепи злочинац и хладнокрви грешник, многоструки издајник и родоубица, уништитељ краљева и читавих лоза, она живи само зарад својих хирова, руши друштвене норме, а са њима и само друштво на физичком плану, она постоји као контраст свему што се сматра човјеком.

Али да ли је овакав поглед оправдан? Да ли је оваква интерпретација довољна? Зар можемо прихватити да је неко сачињен од чистог зла, да нема никаву другу мотивацију од повријеђеног поноса, да заборавимо да је путовала са јунацима и удала се за хероја, избришемо све што је урадила за Јасона, све чега се жртвовала? Тешко је повјеровати да је сва љубав према њему и њиховој породици потпуно увенула, након свих деценија које су провели заједно. Та љубав управо потпаљује њену мржњу, и наводи је на одлуке које доноси – да је само мржња у питању, већ би она убила Јасона. Али овако, уништава све око њега, све што је имао или могао посједовати, да би остао сам и увидио колико је она вреднија од свега тога, а затим одлази.

Издана жртва

Мада се ова интерпретација и раније јављала кроз вјекове, у модерном добу јавља се вид Медеје као симпатичног протагонисте, као трагичне жртве, често не упркос, него баш због њених одлука. Она је жртва трагедије, али не само као пасивни лик који трпи насиље од свог окружења и судбине, већ и као намучени појединац чија несрећа тјера на најстрашнија злодјела, и тиме само продубљује своју трагедију.

Кажу да иза сваког успјешног човјека стоји успјешна жена. Гдје би Јасон био без Медеје, која је увијек јурцала испред њега и крчила му пут кроз свјет, без обзира на тешкоће, без обзира на пожртвовање које се захтијева од ње? Она рањава и издаје сопствену државу и породицу, одбацује титулу принцезе и свештенице да би постала нико и ништа, обична супруга, Јасонов додатак у очима народа.

Она га савјетује, открива му тајне, ради против сопственог народа и лозе зарад њега, вида ране његових пријатеља, својом магијом спасава му живот од огњених волова, убија бронзаног дива да би се он домогао златног руна, подмлађује и исцјељује му оца, свети зла које је његов стриц нанио Јасоновој породици, почини најстрашнији гријех да би он побјегао од њеног оца (слобода и побједа плаћене крвљу њеног брата), све да би постала Јасонова варварска жена-вјештица, а како јој он узвраћа? Одбацује је, и њихову дјецу, зарад друге жене, и не знамо да ли га више привлачи Глаукина младост и љепота, или њено богатство и краљевска титула. То није ни битно – свеједно, исход је исти за Медеју. Њена прича поготово погађа многе жене које су биле у њеном положају, које су све дале да би помогле мушкарцима који су били далеко испод њиховог нивоа, које су често остале неименоване и гледале како су њихови успјеси приписивани другима, које су себи отежале животе глупим, младалачким одлукама рођеним из занесености, да би на крају биле одбачене и заборављене као старо рубље.

Јасонова издаја није само страшна за Медеју због душевног бола који изазива, већ има и огромне посљедице на њен живот и стање њене породице са социјалног аспекта. Као што се и хор, који сачињавају градске жене које су дошле да покушају да јој пруже неку утјеху, жали, жена је потпуно зависна од милости својих мушких сродника. Жена коју је муж напустио може слободно да се баци под коњска копита, а Медеја нема никог другог од кога би измолила милост, коме би се вратила – њен отац је далеко, и никад неће прихватити издајницу назад у свој дом (а кад би, то би њој било још горе, да се врати кући као преварена, беспомоћна јадница – лакше би поносна Медеја поднијела мржњу него сажаљење), а њен брат је у загробоном свијету, гдје га је сама послала. Да ствари буду још горе, Медеја је варварка, странкиња једва нешто боља од животиње, коју прати репутација опасне вјештице. Због свега тога, и јер се плаши дивље, поносне и мудре жене, Глаукин отац, краљ Коринта Креонт, прогања је из града, и она мора да моли за дан више, да би се опростила од дјеце и спремила ствари.

Еурипидова Медеја изненађује својим честим моментима људскости, својом крхкошћу и патетичним емоцијама које се ни данас не би очекивале од лика попут ње, а тек у антици, када би све друго у вези с њом било споредно у односу на чињеницу да је родоубица. У првој сцени, како нас дадиља упозорава, она је сва уплакана, растрзана од бола и невјерице, одбија да једе и спава, пролази кроз нападе панике и очајања, проклиње и себе и мужа и жали за домовином и породицом (мада се модерном гледаоцу чини претјерано хистерична, некадашњој публици она је била суздржана када би се упоредила са већином других женских ликова и грчким видом жене, поготово у таквој ситуацији, те би стога модерна глумица, ако жели да сачува тај доживљај, морала да представи жену отупјелу од бола, која покушава и успијева да задржи бол у себи, иако понекад пуца). Она се суочава са Јасоном, и интелигентно и жестоко побија његове аргументе, показујући истовремено своју интелигенцију, страст, трауму и неправду коју је претрпјела. Чак и када убија сопствену дјецу, нуди нам се могућност да је то облик очајне заштите, од освете за смрт краљевске породице, од судбине која очекује од оца одбачену дјецу варварке – ропство, које њен непокориви ум с великим правом види као много гори удес него смрт. Важно је поменути и да је Еурипидова драма прва верзија мита у којем Медеја убија дјецу, и да постоји теорија да су тако од њега тражили, и платили му грађани Коринта – који су, према миту, погубили њену дјецу, и претрпјели њен бијес.

Али, да ли овакав приказ стварно одговара Медеји? Многе невјероватне жену су биле и манипулисане, искоришћене и злостављане, и то није никаква њихова мана или грешка, али да ли би Медеја, прекрасна, моћна и смртоносна као најжешћа ватра, која не зна за срећу која није заливена смрћу и пропашћу, чија је љубав мач с двије оштрице, икад допустила тако нешто себи? Посједује ли она уопште у себи могућност милости и жалости, способност да пожели да је нешто урадила другачије кад може да настави да живи у моменту и промијени свијет да би одговарао њеној визији будућности? Зар није стварнија и љепша прича о жени која је увијек била задивљујућа и кад је чинила највећа злодјела, ужасна и кад је имала најчистије намјере, и како су она и проницљиви творитељ савеза увијек гладан трона уништили једно друго? И зар ју је љубав икад прије и у будућности спријечила? Љубав према земљи, оцу, брату, стрицу? Зашто би љубав према мужу и дјеци била другачија? Можда је њено чедоморство Еурипид измислио, подмићен од стране Коринћана,

али оно је одлука генија – Медеја ће увијек зарад свог успјеха платити било коју цијену, а никад неће ни посустати ни запитати се да ли је толико крвопролиће неопходно.

Увријеђени херој

Антички појам хероја се разликовао од нашег у једној битној одлици: херој није био појединац који је чинио обавезно добре, већ невјероватне ствари. Исто тако се сматрало да су највећи хероји посебни од рођења, било по памети или снази, и да их очекује славна и тешка судбина, као и да су углавном потомци краљева или, чак, богова. Медеја испуњава свете критеријуме, и представља један од ријетких примјера жене-хероја. Она је принцеза и унука бога Хелиоса, обдарена великом мудрошћу и магијским моћима, стоји са Аргонаутима раме уз раме, побјеђује страховите непријатеље и извршава најгоре и најстрашније примјере злобе и свирепости, и по предању након смрти пребива у Јелисејским пољима, вјечном одмаралишту хероја и миљеника богова. Она је прави примјер античког вида натчовјека.

Медејин сукоб са Јасоном, па преко тога и са читавим Коринтом, може се сагледати као мотивисан не љубомором или изданом љубављу, већ увријеђеном чашћу. Њено харање Коринтом и њена окрутна освета подсјећа на бијесне походе Херакла и Ахила (обојица су јој даљи рођаци, први је био један од Аргонаута, а други јој је у загробном животу по неким предањима постао супруг). Њој Јасон дугује оданост, јер му је она највише од свих помогла током његових искушења, зарад њега се одрекла свега, она је осветила зло које је нанесено њеном свекру од стране сопственог брата (одузети трон и године проведене у тамници, злочин који, по традицији, Јасон треба да наплати и поново успостави ред) и заклео јој се на вјерност Зевсом и Хером. Одбацивши је, он прља њен углед и част, пљује на њен допринос њиховој авантури и тако омаловажава њене способности. Креонт је протјерује као криминалца, омаловажава њено поријекло, тјера је да се понизи и моли. Тако нешто херој никад не смије допустити – таква увреда захтијева крв.

У античким митовима и драмама, сваки херој има своје главне мане, које се никад не исправљају, управљају његовом судбином и изазивају трагедију. Често, те мане доводе до херојевог пада, али понекад их чине још већим херојима, с том цијеном да га одсијецају од људског друштва. Медејине мане су класичне, срџба и понос. Њен понос јој не дозвољава да прихвати ништа мање од онога што сматра да заслужује – Јасон јој нуди да остане његова љубавница, када постане краљ преко Глауке, а тиме ће и њихова дјеца бити насљедници

трона, али Медеја у томе не види ријетку и драгоцјену шансу, већ само увреду. Свјесна је она и те како колико је то добра прилика да се свима њима побољша животни стандард, али ипак одбија, јер прихватити такву понуду би значило рећи свијету да су Глаука и њена лоза бољи од ње. Њен бијес је чини снажном и застрашујућом, омогућава јој да наплати своју упрљану част, уништавајући све око себе, и не бива кажњена због њега, већ прослављена и због тога како се осветила онима који су упрљали њено име, и због саме силине и скале свог разарања.

У очима античке публике, Медеја је имала назнаке двополног лика. Мада је жена, и налази се у честом и тешком положају жене коју је муж напустио због млађе и љепше, оставивши је саму да се брине за дјецу, она посједује карактеристике које су се у антици везивале са мушким родом. Она је поносна и вођена чистим бијесом, али није преемотивна и хистерична (како су Грци замишљали жене), и њено најважније оружје је њена памет, које се краљ боји, која јој омогућава да се супротстави Јасону интелектуално и побије га својим аргументима. Већ на самом почетку, бива упоређивана са лавом, биком и другим снажним, величанственим и дивљим звјерима, које асоцирају на хероје и ратнике. Не убија као жена у драми, отровом, сплеткарењем и суптилним, несрећним „случајевима", већ отворено, жестоко и крваво. Чак је начин на који усмрћује Глауку, наизглед класични примјер „женског убиства" – отрованом хаљином, послатом као поклон – јединствено бруталан. Медеја се не труди да скине кривицу са себе, отров не убија полако, смирено, тако да га је жртва несвјесна. Глаука бива спржена до костију, а са њом и њен отац и читава палата, и Коринт губи своју власт и краљевску лозу.

Свирепост, насиље и окрутност су нераздвојни од Медејиног лика. Она је величанствена и фасцинантна управо због њих, и њима само поткрепљује свој статус епског хероја. Она прелази преко граница које су нормалном човјеку незамисливе, а ипак остаје прибрана и разумна, свјесно смишља и чини ужасе какве обичан народ не може ни појмити, досеже дубине одвратности са којима се мало ко може мјерити, осигурава да ће остати запамћена као легенда, да ће сви добро размислити прије него што пробају да науде њеној репутацији, што јој је, у неку руку, болније него да пробају да јој узму живот. Сва њена најстрашнија дјела – убиство брата, освета Пелеју и Јасону – погађају на више нивоа. Она су крвничка и изузетно насилна, наносе огроман лични бол жртви и трауматишу сваког ко има везе са њима, и у потпуности се противе обичајима, законима и моралу друштва до те

мјере да се чине равним неком светогрђу, скрнављењу саме природе, равним Ахиловом скрнављењу Хекторовог леша.

Проблем са овом интерпретацијом, која заслужује да буде боље истражена, јесте што је, најблаже речено, застарјела. Она је тијесно повезана са античким друштвеним нормама, начином размишљања и приповједачким формама, које се тешко могу увјерљиво и суптилно приказати на позорници. Данашњи човјек тешко може пронаћи нешто задивљујуће, идеално или чак морално и красно у чедоморству и спаљивању толиког броја људи. Сем тога, овакав приказ захтијева стављање емоција у други план, што је велика грешка у било којој драми, а поготово у овако шокантној и тешкој.

Сунчева унука

Стари Грци су вјеровали да у универзуму постоји спиритуална хијерархија, у којој свако живо биће има своје мјесто, и способности, разумијевање и права већа од оних испод њега. То се односило и на људе, те се тако сукоб морала често претварао у сукоб друштвених сталежа. Грк је племенитији од варвара, мушкарац од жене, а краљ од својих поданика. Медеја би тако била очигледан избор гнусног зликовца, као непослушна, необуздана жена варварка која се супротставља свом грчком мужу и краљу, да нема једне чињенице која је по тој истој логици чини најправеднијом и поштенијом од свих ликова заједно – она је божанског поријекла.

Медеја је у свакој верзији мита, мада је тачно поријекло промјењиво, унука Хелиоса, свештеница Хекате, ученица своје тетке Кирке, супруга Јасона, миљеника Хере и Афродите. Полубогиња, некад и више од тога, свештеница којој богови говоре, чија је крв доказ љубави богова према људима, најближе што се човјек може приближити вјечности. Само њено постојање је свето. Чак и да спава у блату, да се облачи у прљаве рите, живи са свињама и пацовима, она је узвишенија и вреднија од свих краљева свијета. Чињеница да се удала за Јасона јесте његово највеће остварење, на којем треба да јој је вјечно захвалан.

Али он је одбацује. Одбацује њу, чији је живот вреднији од хиљаду људских, зарад обичне смртнице, зарад земаљске титуле и блага. То је, у неку руку, чин хибриса, светогрђа страшнијег од чедоморства, грешка за коју су криви и краљевска породица Коринта, која се усудила мјерити једну од својих кћери са полубогињом, и цијели Коринт, који је томе свједочио а није се побунио. Јасон одбацује Медеју, којој се заклео на вјечну вјерност пред Кирком, издаје заклетве које је изговорио у име Зевса и Хере, и чини космички злочин – он

одбацује Медеју, Хелиосову унуку, и пљује на обећање које је дао господарима Олимпа, владарима постојања. Могао је слободно и да проба да разори земљу и небеса, да угаси само Сунце. Прогнавши Медеју, његов будући таст покушава да загосподари боговима, циклусима природе, и губи њихову самилост, губи право на живот.

Тиме Медејина освета постаје још страшнија и тежа. Такво дјело више није чин помахниталог садисте, очајне жртве, нити чак осветољубивог ратника. Оно се представља као дјело које никакав човјек не може ни извести ни појмити, спроведено са одлучношћу и силом природне катастрофе (са којима се, исто тако, пореди у уводу, који је пун наговјештаја, јер Медеја је све вријеме иста, као што је била прије десет година, као кад се родила, божанска ватра и свјетлост заробљени у љуштури од крхког меса и крви). Она пушта на Коринт разарање равно старозавјетном бијесу Бога, пожар, земљотрес и кугу, који имају милости колико и она са којима се и пореди – она је моћна, немилосрдна, незаустављива и величанствена попут олује или смрти. То је казна за оне који су се усудили мјерити са боговима, бесмртним владарима природе, који су одбацили божанску крв, па тиме и своје право на милост природе (и који су, у старијим митовима, убили њену дјецу, дигли руку на потомке богова, што је детаљ који ниједан полис не жели везан за своја предања). А Јасон, који је све то закувао, остаје једини жив, да би сагледао пропаст коју је изазвао, како му је Медеја одузела све што је желио исто као што му је давно испунила све жеље, да би увидио колико су небитне све материјалне, пролазне ствари у поређењу са вјечном славом богова. Бог може да руши све норме и принципе, јер је изнад свих њих.

Медејино уништавање Коринта се у неким дјеловима Грчке славило. Подизана су јој светилишта, по неким легендама на мјестима на којима је покопала своју дјецу (њену – јер их је отац одбацио, његову – јер су они били обични људи, а способност да изводи чуда је била само њена). Она има моћ над животом и смрћу, једно претвара у друго, од мртвог старца ствара здравог младића. Она се, по неким вјеровањима, касније у животу уздигла на ниво мање богиње (што наговјештава и расплет драме, јер Медеја напушта град у Сунчевим кочијама, а позорницу помоћу направе коју би обично користио deus ex machina). Њен гњев и његова цијена су се, чак, и у неку руку, славили, прижељкивали, јер како год смртници задобили пажњу богова, то је увијек величанствени подухват. А бити жртва богова и њихових потомака, умријети од свете, оностране руке, то је слава и част на којима би многи завидјели. Богови буде дивљење у човјеку самим својим присуством, и људи га не могу

игнорисати, као што не могу игнорисати топлоту Сунца, макар их оно спржило. Медеја је могла слободно да затражи смрт новорођенчета као жртву, и мајке би се утркивале која ће својој беби прва просути мозак, а породице би их кудиле што им је толико дуго требало да смрскају лобању.

Оваква интерпретација је можда најтежа за извођење. Она захтијева разумијевање грчке религије и многобоштва, и да се публика помири, и прихвати идеју окрутног божанског бијеса којем је допуштено да руши сва морална начела, па и она најосновнија (идеја која се појављује у свим религијама, па и хришћанству), и да присуствује представи која је информише да су људи нижа бића, и да је наша вриједност одређена по рођењу. Најзад, она одузима стварност и могућност да се поистовјетимо са ликовима и ситуацијом, и представља малтене немогући задатак за главну глумицу, која је, наравно, само обичан човјек.

***

Сваки лик је заправо само приказ саме Медеје, само оличење неког аспекта њеног живота у њеним очима, које одбијају да их виде као појединце, као људе који постоје изван ње. Глаука је Медејина прошлост, младост које се одрекла, лијепа и невина принцеза, и све смртно, обично и слабо у њој. Креонт је одјек Ејета, и одраз Медеје у очима њених жртава, окрутан, непопустљив, потпуно надмоћан над њима. Њена дјеца су само отјелотворење њене везе са Јасоном, дио ње који мора умријети да би га у потпуности оставила (а њен задњи син, зван Мед или Медеј, рођен од Егеја, само је оваплоћење њеног одбацивања старог живота, оружје помоћу ког ће завладати натполисима и далеким земљама). Јасон је више и мање од мужа, он је њен трофеј, њена авантура, орден њене славе, изговор који јој треба да би себе направила легендом, њен понос уобличен у живо биће.

Да би извођење драме било успјешно, захтијевају се двије ствари. Прво, у њој не смије бити мира, прибраности или блаженства. Сваки тренутак мора бити испуњен тензијом, сваки лик мора киптити од емоција, сваки чин мора бити испуњен оштрином и суровошћу, а ништа од тога се не смије преиграти, глумци никад не смију посустати ни за тренутак, макар се онесвијестили након спуштања завјесе, тешка атмосфера и негативна енергија не смију пасти, већ само расти, уздизати се на нове нивое баш када публика мисли да је све видјела. Друго, Медеја мора у сваком виду одударати од осталих ликова. Ако су

сви лијепо одјевени, црнокоси, обучени у плаво и гласни, она мора бити прљава и рапчупана, плавуша, одјевена у црвено, шапутати. Свака њена ријеч, сваки покрет, па чак и мирно ћутање мора привлачити пажњу, болно одскакати од свега осталог. Тежак задатак за највредније и најиздржљивије глумице!

А како ће режисер изаћи на крај са стотину могућих интерпретација, за коју ће се одлучити и како ће је оправдати публици, то је већ прича сама за себе, која зависи од извођења до извођења. Медеја је компликована и пуна контраста, страшна да се човјек ухвати у коштац са њом, тако да режисер просто не зна шта му је чинити, које је виђење наивније, које је моћније. А можда је баш и треба оставити такву, ако је то могуће – можда и публици и извођачима она мора остати двосмислена, недокучива, потпуно нејасна и промјенљива, испитана, али никад заиста разјашњена, таква да се свако може пронаћи у њој и да му истовремено позли од сјећања на њу, каква је, уосталом, увијек била свим смртницима око ње, а можда чак и самој себи.

Сергеј Павловић, IVл

Са изложбеног паноа

ОКОМ ФИЛОЛОГА...

ПИСМА ИЗ ЛУТРАКИЈА

23.6.2018. год.

Драга сестрице,

Обећала сам да ћу ти редовно писати током свог боравка у Лутракију. Стигли смо овог поподнева, након једанаест сати вожње. И, вјеруј ми, вриједјело је чекања. Град је невјероватно лијеп.

Смјештен је на сјевероисточној страни Коринтског канала, у подножју планине Геранија. Планина је сачињена од стрмих падина и густе је вегетације.

Лутраки је још од давнина познат по својој топлој љековитој (термалној) води, која је чак спроведена у тушеве, како у хотелима, тако и на плажи. Управо због ове воде је још у античком периоду био познат под називом Терме, што значи топла купатила.

Чим смо се смјестили у хотел, одјурили смо на плажу, која је другачија од наших. Чиста је, лијепо уређена, са ситним шљунком умјесто пијеска. Вода је бистра, са неколико нијанси плаве које градирају ка хоризонту. Било је благих таласа, што је додатно допринијело ужитку.

Након тога смо прошетали главним шеталиштем уза саму морску обалу. Поплочано је бијелим каменом и црвенкастим плочама. На његовом крају налази се пристаниште, са кога смо посматрали нестварно лијеп залазак сунца.

Свиђа ми се инфраструктура овог градића. Све грађевине су веома једноставне. У Лутракију се налази педесет и девет хотела и гостионица, разних нивоа, које могу угостити посјетиоце током цијеле године. Штавише, велики је број традиционалних рибљих коноба и модерних ресторана, који нуде упечатљиве посластице и свјежу рибу.

Оно што сам ја данас имала прилике да пробам је традиционални грчки гирос, са пилетином, парадајзом, салатом и чувеним цацики сосом. Могу да ти кажем да ми се много допао и заиста се разликује од гироса које сам пробала у Подгорици.

Нешто што сам одмах примијетила је велики број мотора и веспи, који су основно превозно средство у овом градићу.

У сваком случају, мој први утисак о Лутракију је да је то један веома чист и миран град.

За данас толико, сјутра идемо у званични обилазак града.

ΔΗΜΟΣ ΛΟΥΤΡΑΚΙΟΥ-ΠΕΡΑΧΩΡΑΣ
ΑΓΙΩ ΘΕΟΔΩΡΩΝ
ΓΑΛΑΖΙΑ
ΣΗΜΑΙΑ

24.6.2018. год.

Сестрице,

Други дан боравка посветили смо обиласку града. У локалима се до поднева могу срести старији људи, док су млађи све чешћи гости у другом дијелу дана и, наравно, увече.

На другом крају шеталишта, наишли смо на веома популаран плажни бар, препун младих људи, који се зове Кокун, а ради цијели дан само током љетње сезоне, дакле, од јуна до септембра.

Након Кокуна, стигли смо до највећег и најлуксузнијег хотела у овом граду – Казино (Club Hotel Casino). Име је добио по казину који се у њему налази, а за који нам је речено да је најпознатији у Европи. Хотел заузима велики простор, има двориште са комплексом базена и свим пратећим садржајима који се подразумијевају кад је таква клијентела у питању. Била сам импресионирана, и хотелом и казином.

Шетајући главном улицом, наилазили смо на бројне сувенирнице, различите радњице, хотеле, маркете... као и биоскоп на отвореном који се зове Илектра. Поред њега, у Лутракију постоји још један биоскоп, Галаксија, а оба су отворена љети и посјетиоцима омогућавају да уживају у најновијим филмским остварењима.

Скоро на самом крају ове велике улице, при изласку из града, налазе се вјештачки водопади, који су неко вријеме остали без воде из непознатог разлога. Ка извору водопада постоји пролаз, међутим, био је затворен током нашег боравка, тако да смо у љепоти водопада могли уживати само издалека.

Сигурно ћеш бити једнако изненађена као што сам ја била када чујеш какви се све догађаји организују у Лутракију.

У љетњем периоду бројни су фестивали, концерти, традиционални плесови и позоришне представе. Сви фестивали су бесплатни. Велики је број оних који се организују сваке године, међутим, постоје и они које се организују на разне теме. Прошле године био је организован Фестивал гитаре, а у њему су учествовали људи из цијеле Грчке. На овом фестивалу су нарочито била запажена дјеца.

Сваког љета организује се посебан концерт код Херине цркве (Herion) у близини језера Вуљахмери. Тамо се налази старо позориште гдје се концерт одржава.

Најпознатији плесни фестивал одржава се у малом селу надомак Коринта које се зове Зевјолатио, гдје се традиционални плес изводи у ношњама. Оно што је било најављено за овогодишњи 30. јун је програм у коме ће се изводити латино плесови. Посљедњих петнаест година су популарни и карневали.

Заиста ми је жао што нисам била у прилици да пробам национално јело карактеристично за Лутраки, а то је супа са посебном врстом тјестенине у двије варијанте: прва варијанта је она коју локално становништво зове слађом, а садржи само млијеко и брашно; у другој, горчој, додатак је јогурт. Занимљиво је то што ова тјестенина не садржи јаја.

Међутим, пробала сам традиционални слаткиш од ваниле, сличан фондану, који се зове иповрихио, а у преводу значи подморница. Сигурно се питаш због чега такав назив, али он је дат због начина сервирања ове посластице. Иповрихио се служи у чаши са хладном водом, на кашики која је урођена у воду. Због своје текстуре, лако се топи у води, а ван ње очврсне. Много ми се свидио због доминирајућег укуса ваниле.

Иповрихио

Грчка салата

Пуно пољубаца!

25.6.2018. год.

Драга,

Цијели дан киша није престајала. Вријеме сам искористила да сазнам нешто више о граду, традицији... Увијек расположене рецепционерке су са мном радо провеле вријеме у разговору о своме родном мјесту. Рекле су нам да не памте кад је било овако лоше вријеме љети, а нарочито у јуну. Причале су ми и о обичајима.

Прво су ми причале о великој вјерској прослави која се зове Панајиа Јиатриса (Panagia Giatrissa), посвећеној рођењу Дјевице Марије. Прослава траје од 7. до 9. септембра. За вријеме овог празника, дуж цијеле главне лутракијске улице налазе се штандови са сувенирима, одјећом, кућним потрепштинама... Ови штандови имају заједнички назив панијири, а он означава велику продавницу. Штандови су отворени 24 часа дневно.

Карактеристика овог празника је пјешачка тура локалног становништва кроз центар града, уз пратњу црквене музике, на челу са свештеником, који у рукама носи икону Дјевице Марије. Свако село слави другог свеца.

Други панијири празник слави се 27. октобра у част свеца Ајос Фануриоса. За тај празник је карактеристична припрема слатке пите, сличне торти, која се зове фануриопита, у част свеца због кога се и припрема.

И прослава Ноћи вјештица је другачија. У Лутракију се Ноћ вјештица слави три недјеље, међутим, најзначајнија су посљедња три дана треће седмице, а нарочито недјеља. Тога дана је организован посебан концерт, а кроз центар града пролази маскирана парада са музиком. Власници кафића или посластичарница костимиране суграђане нуде бесплатним пићем и слаткишима.

На другачији начин овај празник прослављају становници оближњег села Перахора. Обичај је да се пали лутка која се зове Гаитинаки. Прије него што је запале, становници је покрију тканином коју касније вуку са ње. Лутка се пали у недјељу.

Први понедјељак након Ноћи вјештица зове се „Чисти понедјељак", који се слави у цијелој Грчкој, али је нарочито познат у Лутракију. Овога дана се једе све што се нађе у фрижидеру, како би се све из њега очистило. За овај дан се пече посебан хљеб – „ла рана". Прилично сам сигурна да се на овако интересантан начин празник Ноћ вјештица не слави ни у Великој Британији, одакле и потиче, ни Америци, гдје је и најпознатији.

Једнако занимљива била је прича о прослави Ускрса. Сваког Великог петка се износи ковчег свеца, тафиос, прекривен стаклом, у коме је и Исусова икона. Тај ковчег од цркве на леђима носи шесторо људи, на челу са свештеником, по цијелом Лутракију, до плаже. На

плажи је спреман освијетљени брод, који се зове епитафиос, намијењен управо ковчегу. Брод плови до порта, и тамо се ковчег вади из њега и поново враћа у цркву.

Научила сам да једно мјесто може чувати веома занимљиву традицију.

Иако дан нисам провела вани, у обиласку или на плажи, једнако сам уживала у причи о Лутракију, богатија за ново и занимљиво сазнање. За сјутра је најављено лијепо вријеме, па се надам да ћемо ићи у обилазак језера Вуљахмери, које сам ти већ поменула.

Велики поздрав!

26.6.2018. год.

Секо,

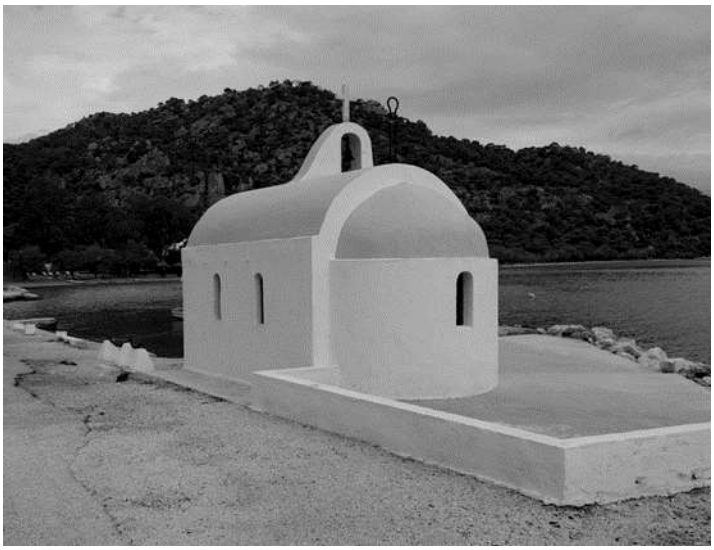
Управо смо се вратили са језера јер нас је на то приморала киша, али смо свакако имали и више него довољно времена да га детаљно истражимо.

Језеро Вуљахмени (Хераион) налази се на пола сата вожње од Лутракија, и многи га сматрају једним од најљепших у Грчкој. Проглашено је за област ријетке природне љепоте. Оно је у античком периоду (700. године прије Христа) било пристаниште, које је потонуло усљед земљотреса. Не знам зашто се зове језеро, кад је повезано с морем, а вода му је сланија од воде у Коринтском заливу. Малим каналом на јужној страни, језеро је повезано са Коринтским каналом. У каналу се на сваких шест сати смјењују плима и осека.

Кренули смо плажом како бисмо стигли до Херине цркве. Плажа је било много, а након посљедње смо наишли на асфалтирани путељак који нас је довео до Херине цркве тј. Хериона. Већ сам ти поменула да се овдје изводи посебан концерт у традиционалним ношњама.

Херион се састоји из два дијела, и из тог разлога, до недавно, вјеровало се да су постојала два светилишта: једно посвећено Акраеа Хери, а друго Лимениа Хери.

Оно што нисмо видјели је Херион рт, који се другачије зове Мелагави. Рт се налази на неколико километара западно од језера, а до њега се стиже преко дрвеног пута. Један од најстаријих камених свјетионика који је и даље у функцији, налази се управо овдје, као и рушевине старог насеља и старог светилишта.

27.6.2018. год.

Секице,

Непуна три километра од Лутракија је Коринтски канал. Данас смо посјетили то ремек дјело градитеља с краја деветнаестог вијека. Радови на пробијању канала трајали су дванаест година. Ако се зна да је дугачак 6343м, широк на нивоу мора око 25, а горе још више, да је дубок 8м испод нивоа мора, а изнад висок готово 80, онда је јасно какав је то грандиозан подухват био у то доба. Канал, односно, пројекат и изградња, био је поклон Аустроугарске Грчкој. Изграђен је с намјером да скрати морски пут између Атине и Патре око полуострва Пелопонез за преко 130 наутичких миља (око 236км). Његовом изградњом, Пелопонез је постао острво.

Поглед на Коринтски канал

Уочи Олимпијских игара 2004. године, чији је домаћин била Грчка, Пелопонез је опет спојен са контнинентом сјајним мостом Рио Антирио. Дуг је 2880м, а грађен је на висини од 52м над морем. Дио је аутопута Патра–Атина, а прелаз преко њега плаћа се 13€ за путничка возила. Поред моста возе и фериботи, за дупло мање новца. Ми смо искусили обје варијанте. Мени се више свидјела вожња фериботом, јер је уживање у грандиозности моста веће са нивоа мора.

Сјутра се завршава наша грчка авантура. Пресрећна сам и презадовољна овим путовањем, и надам се да ће бити прилике да заједно обиђемо многа предивна и скривена мјеста, попут Лутракија.

Ања Ковачевић, IIIф

ПРАГ – ПУТОВАЊЕ У СРЦЕ ЕВРОПЕ

Пред прашком љепотом поклели су највећи писци, музичари, сликари и освајачи. Чак је и Хитлер, у Другом свјетском рату, поштедио Златни Праг, којим је био очаран. Кроз историју људи су овом граду додјељивали разна имена и епитете, од којих ниједан не може дочарати његову праву љепоту. Прошле зиме, имала сам прилику да се у то лично увјерим.

Центар града, у којем смо ја и моја породица били смјештени, био је живахан и испуњен разговором и музиком у свако доба дана. Чак ни најхладнији јануарски дани нијесу никога спутавали да истражује. Ипак, живописни центар, шарене кућице и градска музика крију мрачне приче и богату историју иза торњева и тргова којим је центар испуњен. Праг је град који се мора упознати, а да бисте га добро упознали, морате му посветити све своје вријеме и пажњу.

Своју зимску авантуру започели смо лутањем. И даље нијесмо сигурни да ли је недостатак путоказа дио мистериозне чари града, или само наше несналажљивости. Док смо тумарали уским улицама, открили смо неке ствари за које се нико није сјетио да препоручи када смо тражили мјеста која ћемо посјетити. Скривене кафане, библиотеке и уличне галерије најбоље откривају дух града.

Заћи иза ћошка и пронаћи слијепу уличицу са фотографијама и сликама локалних умјетника на зидовима – нешто је што ми се никад није десило док нијесам посјетила Праг. Камене зидове без боје и фасаде красили су само црни хамери са сликама и порцуланске минијатуре познатих кућа у граду.

Већ првог дана схватили смо колико је Праг разноврстан. Увијек сам Чешку замишљала као мистериозно, мрачно, можда чак и језиво мјесто, али већ у првих пар сати шетње сам се потпуно разувјерила. Колико год Праг изгледао старински и спокојно, његове главне улице су потпуно модерне, пуне радњи, апсинтерија, ресторана и клубова. Све врви људима али, опет, као да нема гужве. То је оно што ми се највише свидјело – ни у једном тренутку се нијесам осјетила затворено или изгубљено.

Потрудили смо се да посјетимо све торњеве и мостове по којима је Праг препознатљив и због којих је добио надимак *Град сто торњева*. Катедрале и дворови нијесу једине грађевине с много детаља. Скоро свака зграда, кућа, трг и кров давали су специфичан утисак барокне раскоши. Најзанимљивији на главном тргу је Астрономски сат.

Другачије зван Орлов, прашки астрономски сат монтиран је на јужном зиду Старог града, на староградском тргу. Тешко је промашити његове јарке боје и златне порубе на тамном камену. Водич, чију смо причу случајно чули, објашњавао је својој групи механизам и историју сата. Механизам сата састоји се од три главне компоненте: астрономски точкићи, *Шетња апостола* и календар. Астрономски точкићи представљају положај Сунца и Мјесеца на небу и приказују астрономске детаље. *Шетња апостола* је сатна емисија Апостола и других покретних скулптура, од којих је најзначајнија фигура Смрти, представљена скелетом који удара у сат. Задња компонента је календар, украшен златним медаљонима, и показује мјесеце на сату.

С обје стране сата налазе се камени кипови различитих католичких светаца. Позадина сата представља Земљу и локални поглед на небо. Плави круг у средини представља нашу планету а горња плава је дио неба који је изнад хоризонта. Црвена и црна подручја указују на дјелове неба испод хоризонта. Током дана, точкић Сунца сједи преко плавог дијела позадине и постепено се помјера до црвеног дијела у сумрак, а ноћу лежи на црном дијелу сата. Локална легенда каже да ће град патити ако сат буде занемарен, а на њему ће сједјети дух који ће климнути главом када поново проради.

Тешко је повјеровати да би ико занемарио такву љепоту, и претпостављам да су грађани Прага сигурни, с обзиром на број туриста који се сваког дана окупља на тргу само да види и фотографише познати астрономски сат. У октобру прошле године доживио је и своју 607. годишњицу.

Једна од мојих највећих жеља већ дуго је била да посјетим барокну библиотеку Клементинум. Она је била главни разлог због којег сам већ годинама молила све чланове породице да одемо у Праг. Коначно је дошло вријеме да ми се та жеља оствари. Већ другог или трећег дана, одлучили смо да купимо карте за обилазак библиотеке, и то за мој рођендан. Био је то најљепши поклон који сам могла да пожелим.

Улазак у раскошну грађевину већ ми је одузео дах. Барок ми је одувијек био омиљени стил у архитектури, а ходници су одисали њиме. Сви су се брзо уморили од бројних спиралних степеница, али ја сам увијек била прва да узбуђено закорачим у просторију за водичем. Ово, ипак, није само библиотека. То је читав музеј, двор пун астрономских соба за посматрање звијезда, писаћих столова са старим перима и списима, старинских изблиједјелих глобуса, двогледа и телескопа. У свакој соби очекује вас нешто потпуно ново и неочекивано. На зидовима су објашњења, на разним језицима, за собу у којој се налазите.

Мјесто је дјеловало као замак из бајке. Пролазили смо кроз прозрачне, раскошне дневне собе са намјештајем од црвеног сомота и плиша и столовима са невјероватним детаљима и резбаријама. Затим бисмо одједном закорачили у мрачну, хладну, камену просторију само са мердевинама и једним прозорчићем за телескоп, која је подсјећала на собу са вретеном из *Трнове ружице*.

Свака просторија била је као нова авантура. Са астрономског торња, високог 68 метара, видјели смо ужурбане Пражане и божићне свјетиљке на дрвећу. Осјећај је био нестваран, као да смо потпуно изоловани од свијета, у неком сну или причи. Ипак, најбоље се тек спремало.

Обилазак смо привели крају уз посјету соби због које смо сви дошли – Барокна библиотека. Већ на степеништу осјетили смо опојни мирис старог папира и књига. Сви смо се узбуђено поређали испред великих дрвених врата док нам је водич, као зидовима, објашњавао правила понашања у овој просторији: нема сликавања, нема дирања и нема прескакања ограде која нас је спречавала да уђемо. Нијесмо пуно бринули ни за шта од тога јер смо једва чекали да видимо *најљепшу библиотеку на свијету*.

Када су се врата отворила и сви изашли на балкончић са којег је дозвољено да се посматра, вилице су почеле да падају. Сви смо забезекнуто гледали у бескрајне полице, осликани плафон и златне глобусе. Водич нам је објаснио да је библиотека основана у XVIII вијеку и да је остала нетакнута од 1722. године. Књиге су већином теолошке природе, а оне које су најстарије имају црвене и бијеле повезе. Укупни фонд библиотеке чини више од 20 000 књига.

Ова просторија била је као спој свих претходних које смо видјели. Ту су били астрономски и земаљски глобуси, изблиједјели од времена и украшени златним и бакарним детаљима. Затим, невјероватан број дрвених полица испуњених књигама старим вијековима, разних боја и на бројним језицима. Смирујући мирис и потпуна тишина обузели су нас док смо *упијали* све што се налазило у соби. Архитектура и дизајн су ме највише одушевили. Барок је познат по прелијепим, некад претјераним детаљима, који су ме фасцинирали. Плафон је био потпуно осликан и обрубљен златом. Сценарији и боје на малтеру донекле су ме подсјећали на Сикстинску капелу у Ватикану. Чак су и ограде и балкони, слични ономе на којем смо стајали, били украшени и изрезбарени.

Ниједна фотографија коју сам видјела није била достојна просторије која је стајала преда мном. Тај сјај, раскош, мирис и утисак не може забиљежити ниједна камера, а ни најталентованији сликар. Никада прије се нијесам осјетила толико очарано, ни свјесна чињенице да је ово некада било уобичајено мјесто, кориштено као и свака друга библиотека. Живот у таквој умјетности нијесам могла да замислим до тог тренутка.

Невољно, али уморни, растали смо се од магичне просторије и фантастичне грађевине и кренули у даље истраживање. Још много је тога било да се види у Прагу, а ја нијесам хтјела да пропустим ништа.

Астрономски торањ, са улаза у библиотеку

Барокна библиотека

Наш сљедећи циљ био је да обиђемо све мостове и торњеве, или барем оне до којих су нам ноге допустиле да ходамо. Обилазећи центар, већ смо видјели бројне катедрале, Астрономски сат и Библиотеку, али знали смо да се иза врхова катедрале крије и врх торња Карловог моста. Та чињеница нас је изазивала првих пар дана, па смо одлучили да га коначно посјетимо.

Наћи било шта у Прагу није лако због мањка путоказа и вишка туриста, али наћи један од десетак скоро истих торњева је скоро немогуће. Сваких петнаест минута бисмо угледали врх црног каменог торња и помислили: *Ено га!* а онда видјели да иза њега нема никаквог моста. Дакле, опет смо се препустили лутању, што мени није сметало јер су таква путовања најзабавнија.

У потрази за Карловим мостом више смо пута огладњели и пробали чешке специјалитете, као што су трделник и гулаш у хљебу, тако да не могу рећи да нам мало тумарања није ишло у корист. У више наврата смо искусили колико су Чеси љубазни и гостопримљиви.

Дани су били изненађујуће топли за јануар, као створени за нас. То је био један проблем мање, јер нијесмо морали да се фотографишемо замотани у јакне и бунде као на другим зимским путовањима, у Бугарску и Румунију. Град је имао изглед праве зимске идиле, а атмосферу ране јесени.

Оно што нам је често привлачило пажњу су бројне златаре и драгуљарнице. Радње са познатим чешким кристалом биле су на сваком кораку. Посуђе од чешког стакла украшено другим, бојеним стаклима и кристални накит красили су барем два излога у свакој улици. Моје омиљене су биле мале продавнице са једноставним накитом од старог сребра и граната, који се црвенио из даљине кроз стакла излога.

Клупе на главном тргу исписане су именима историјских и познатих личности које су некада посјећивале Праг и ходале тим истим улицама

Када смо коначно закорачили на Карлов мост, знали смо да је био вриједан трагања. Високи, камени торањ издизао се над нама и шиљастим врховима показивао ка небу. Крај њега налазила се капија гдје би млади парови могли да каче катанце, као што је то традиција у скоро сваком великом граду.

Камени мост од 516 метара преко ријеке Влтаве, води до новог дијела града, са друге стране. У свако доба дана облијећу га галебови, или су барем били ту сваки пут када и ми.

На мосту се налази много импресивних, већином барокних, статуа светаца. Једна од најпознатијих и најзначајнијих је статуа Светог Јана Непомука, која се истиче по златним детаљима и зеленкастом камену.

Чешка легенда каже да је изградња моста започела јутра 9. јула године 1357. тачно у 5:31 ујутро, када је Карл IV лично положио први камен. Ово тачно вријеме било је од велике важности римском цару, који је снажно вјеровао у нумерологију. Сматрао је да ће ово специфично вријеме ојачати Карлов мост и дати му још снажнију потпору, јер су и сами бројеви формирали нумерички мост, палиндром. Мост је завршен 1402. године, 45 година касније.

Нажалост, ово увјерење није дуго потрајало јер је мост у наредних стотину година претрпио неколике катастрофе. Поправке су рађене више пута због штете од великих поплава, ратова, урушавања итд. Окупатори су га кроз историју користили за јавна погубљења, плашење становника, сузбијање револуција, а неки су чак и покушавали да га униште.

Без обзира на његову окрутну историју, и дан-данас Карлов мост снажно стоји и њиме се грађани Прага поносе већ вијековима. Сваког дана се туристи диве заласку сунца над Влтавом, остављају катанце као траг и возе се кочијама крај плочника моста.

Статуа Св. Јана Непомука

Карлов мост

Ближио се крај нашем путовању и хтјели смо да напустимо Праг уз забаван и испуњен дан. Истражили смо сваку алеју, кафић, књижару, пивару и тржни центар који смо могли. Купили смо онолико ствари колико смо могли да носимо и, наравно, поново посјетили нека од наших омиљених мјеста у Прагу која су нам била надохват руке. Дан смо провели уз јело, пиће, свирку и много фотографисања.

Већи дио дана провели смо једући трделнике и шетајући. Сваког тренутка постајало је све хладније.

Чешки специјалитет трделник

Ипак, моја сестра и ја смо имале још једно мјесто на уму. Један од највећих, најпознатијих, најстаријих ланаца продавница играчака на свијету – *Hamleys*. Већина људи

би вјероватно последњег дана у Прагу хтјела да се одмори и спакује за путовање, али ми смо одлучиле да се спуштамо низ џиновске тобогане.

Радња је била огромна и заузимала је два цијела спрата (са којих се, наравно, морате спуштати тобоганима). Улаз у њу је, или направљен да тако изгледа, улаз у замак или неко ново царство, или сам ја тако замислила, јер сам се у том тренутку вратила десет година уназад. Унутра не само да је било плишаних играчака и возића који су се кретали по подовима продавнице, већ је цијело мјесто било као велики шоу.

Запослени су дували балоне и радили магичне трикове са нама, док су се дјеца тркала аутићима на импровизованим стазама и обликовала предмете од кинетичког пијеска за радним столовима. По самој средини просторије налазио се прави каруселл, на којем су се дјеца играла.

Било је тешко пронаћи обичну играчку, све су биле ликови из цртаћа, серија, чак и акционе фигуре из Марвел филмова и стрипова, које су колекционарски предмети. Свуда су на сталцима биле изложене познате грађевине, као што су Биг Бен, Ајфелова кула и Голден Гејт, направљене од Лего-коцкица. Пластичне јелке биле су украшене правим бомбонама и посластицама, као у цртаним филмовима. Све је подсјећало на Деда Мразову радну просторију, гдје патуљци праве поклоне, нарочито јер смо дошли у вријеме Нове године и Божића.

Иако ништа нијесмо купиле (барем не за себе), мислим да је то био најбољи и најзабавнији избор за крај једног фантастичног путовања.

Након наше посљедње авантуре у Златном Прагу, вратили смо се свом апартману и, још увијек, распакованим коферима. Те ноћи, путујући назад, размјењивали смо утиске и фотографије и пјевали возећи се до Подгорице. Видјели смо и више него што смо планирали, али и даље је било тешко напустити овај очаравајући град. Већ сљедећом приликом, покушаћу да се вратим у Праг, и да још истражим срце Европе, јер изгледа да се он, ипак, не може брзо упознати.

Маша Бојић, IIIф

САРАЈЕВО – ГРАД ГДЈЕ СЕ ЉУБЕ ИСТОК И ЗАПАД

У Сарајево сам долазила још од својих најранијих година, али узбуђење које осјећам када тамо идем никада не јењава. Сарајево је град који има душу и немогуће га је једном посјетити без жеље да му се опет вратите. Како каже режисер Нецаб Беговић: „У Сарајеву све има своју причу, и у Сарајеву ништа није случајно.” У потпуности бих се сложила са његовом изјавом: ваш долазак у овај град не може бити случајност. Већ при првој посјети овај град ће вам се увући под кожу и, вјерујте ми, пожељећете да тако и остане.

Ове године посјетила сам га у августу, баш за вријеме познатог Сарајево Филм-фестивала, јер тада град постаје још живљи. Све пршти од сјаја и гламура, који употпуњавају бројна позната имена. Обожавам осјећај који имам када се приближавам овом граду, нестрпљење и узбуђење, док ми се Сарајево полако отвара у неком новом свјетлу и руху, у неким сасвим новим, а опет тако добро познатим бојама.

Сарајево је попут добре књиге, већ при првом читању вам се свиди, али читајући је, изнова откривате неку потпуно нову димензију, нови свијет, уочавате ствари које нисте претходних пута. Овај град је тајновит, морате добро ослушнути шта вам шапућу малени

дућани, оронуле зграде које своје фасаде носе поносно, као ожиљке, као знак да су оне и даље ту, и поред свега. Послушајте пјесму лишћа густог дрвореда липа покрај Вилсоновог шеталишта и цвркут птица који овом граду дају неодољив шарм. Овдје се птице не боје људи, живе слободно са њима, слијећу на њихове дланове, као да су стара раја.

„Европски Јерусалим", како га још зову, град је у којем се савршено спајају двије цивилизације. Не можете ни замислити колики број туриста долази у Сарајево, гдје год да се окренете, можете чути неки од свјетских језика,и све звучи сасвим природно у том амбијенту. Сарајево је попут ризнице у којој је сваки камен, свака зграда и улица прича за себе.

„То је град новца, али и доброг укуса и развијеног смисла за ред и љепоту, за складан и радостан живот. Те двије хисторијски условљене и противрјечне особине града оставиле су трага и у души сарајевског човјека: самосвијест, предузимљивост, жеља за пуним животом и даљим видиком, а преко свега тога вео меланхолије, дах неодређене тјескобе и хисторијског опреза према животу и свему што живот доноси. То је град буна и ратова, новца и гладних година, кужних епидемија и разорних пожара, град вјештих људи, који су увијек волјели живот, иако су га познавали и с лица и с наличја. Његово лице у посљедњој свјетлости сутона изгледа древно и мудро. То је град који дотрајава и умире, и у исто вријеме се рађа и преображава."

„Das ist Walter."

„Видиш, Сарајево је средњег рода. Као дете – заиграно, простодушно, наивно, лаковерно, детињасто… Зато оно прво и пружа руке…"

Ђорђе Балашевић

Постоји јединствено мјесто у Сарајеву за које ће вам свако, био он Сарајлија или посјетилац, рећи да је управо то линија гдје се сударају, додирују и спајају Исток и Запад. Као цивилизације.

Уколико станете на то мјесто и лицем се окренете према западу, иза ваших леђа наћи ће се „источно”, османско Сарајево – Гази Хусрев-бегов безистан, Слатко ћоше, Аероплан, Сарачи...

А ако се потом заротирате за 180 степени и лицем станете према истоку, иза ваших леђа наћи ће се централно градско шеталиште – улица Ферхадија, оивичена зградама изграђеним у „западном стилу”, насталим током аустроугарске владавине.

На једној страни људи сједе и пију пиво, док се на другој страни уопште не точи алкохол. Умјесто алкохола, пронаћи ћете кафане које нуде босанску кафу и наргиле.

Башчаршија је стари дио Сарајева, који је у османско доба био жила града – његово главно трговиште и епицентар готово свих битнијих друштвених дешавања. На Башчаршији се налазе два преостала сарајевска наткривена базара – Гази Хусрев-бегов и Бруса безистан, те Гази Хусрев-бегова џамија, медреса и библиотека, Сахат кула, радње чувених сарајевских занатлија, Морића и Колобара хан... Башчаршија је и гастрономско средиште Сарајева, јер ћете управо унутар њених граница пронаћи најпознатије сарајевске ашчинице, бурегџинице, ћевабџинице... Незаобилазна дестинација свих посјетилаца је и чувени Башчаршијски трг, гдје се налази Себиљ – један од најупечатљивијих симбола Сарајева.

Гази Хусрев-бегова џамија или, популарно, Бегова џамија, изграђена је 1530. године као задужбина Гази Хусрев-бега, владара босанског Санџака. Са свих страна је опкољена уским уличицама старе чаршије, са десетинама дућана, па ју је немогуће сагледати у њеној неодољивој љепоти и величини, због којих важи за један од најзначајнијих споменика сакралне архитектуре на Балкану. Гази Хусрев-бегова џамија је прва џамија у свијету која је добила електрично освјетљење 1898. године.

Пет пута дневно са џамијске мунаре одјекне глас мујезина, који вјернике позива на намаз, а тај се позив свакодневно понавља од 1530/31. године до данас. Посебан шарм овом објекту даје прелијепи шадрван, који се налази у дворишту, чија вода служи за узимање абдеста (ритуално умивање прије молитве). На том је мјесту првобитно (1530) стајао бунар, а данашњи облик с куполом датира из 1893. године.

У сјени џамије и стољетних липа су два турбета, у којима су 1541.године укопани Гази Хусрев-бег и његов заточеник, а касније пријатељ Далматинац Мурад-бег Тардић. Бегова џамија је најзначајнији објекат из богате оставштине Гази Хусрев-бега.

„Сарајево ме је увијек огртало плаштом посутим сребрним звјездицама. Узимало ме је као свог, носило ме на шаренилу чаробног ћилима, али је имало неку своју притајену, уткану мелодију, и није се дало…”

„Ко се једном напије воде са Башчаршије, тај из Сарајева отићи не умије”.

Црква Светог Ћирила и Методија – неоренесансна римокатоличка богомоља у склопу Високе теолошке школе Врхбосанске надбискупије, почела је радити 1890. године. Изградња овог сакралног, дијелом и образовног објекта започела је 1892. године, а радови су завршени 1896, кад је црква и благословљена.

Катедрала Срца Исусова столна је црква Врхбосанске надбискупије, саграђена 1889. године у неоготичком стилу.

Пројекат је дјело Јосипа Ванцаша, мађарског архитекте, који је инспирацију за Сарајевску катедралу пронашао у катедралама Нотр Дам у Дијону и Тејн у Прагу. Ипак, захваљујући његовом таленту, Сарајевска катедрала је сасвим нова и аутентична грађевина, која се одлично уклопила у окружење, са Гази Хусрев-беговим хамамом (данас Бошњачким институтом) у позадини.

Унутрашњост цркве је богато украшена, а за фреске је био задужен чувени италијанско-њемачки сликар Александар Максимилијан.

У Катедрали Срца Исусова налази се гробница Јосипа Штадлера, врхбосанског надбискупа са почетка 20. вијека, који је и иницирао градњу ове богомоље. Испред улаза у цркву постављен је споменик папи Ивану Павлу II, који је 1997. године посјетио Сарајево и из главног града БиХ, по завршетка рата, послао поруку мира и толеранције.

Стара Православна црква у Сарајеву, која је посвећена Светим арханђелима Михаилу и Гаврилу, један је од најстаријих сакралних објеката у Сарајеву. Претпоставља се да је изграђена средином 16. вијека, и то на мјесту гдје је прије стајала још старија црква.

У току своје историје, црква је више пута горјела, али је сваки пут обнављана, па је задржала аутентични изглед. Посљедњи пут је из темеља обновљена 1726. године.

Уз цркву се налази и Музеј Старе православне цркве, основан 1889. године, а који се, по вриједностима икона које посједује, сматра једним од најзначајнијих православних музеја у свијету. У музеју се чувају и веома вриједни рукописи, од којих је најпознатији новоканон (законик) Сарајевска крмчија из 1307. године, те збирка старог новца, одјеће, оружја...

Како каже легенда о настанку цркве, Гази Хусрев-бег је пристао на молбу сарајевских православаца да изграде цркву, уз услов да грађевина буде једноставна и да покрива искључиво простор величине воловске коже. Неки мудри старац тада се досјетио да изреже кожу на танке каишеве и означи земљиште колико је њима потребно, како би се испунили захтјеви за величином и бегов услов. Великог газију је обрадовала ова домишљатост, па је дозволио градњу цркве у пропорцијама у којима је позната данас.

Синагога Јевреја – Ашкеназа, који су у Сарајево у већем броју стигли након Аустро-угарске окупације Босне и Херцеговине, изграђена је 1902. године. Храм, који се налази на лијевој обали Миљацке, између мостова Дрвенија и Ћумурија, пројектовао је чувени архитекта Карло Паржик. Био је то први вјерски објекат који је у Сарајеву изграђен у псеудомаурском стилу.

Сматра се да је сарајевску синагогу, тада трећу по величини у Европи, Паржик пројектовао по узору на храм у Будимпешти. Сама градња повјерена је Лудвигу Јунгвирту, а унутрашња обрада и осликавање мајстору Лудвигу Ојснеру.

Након Другог свјетског рата и великог страдања сарајевских Јевреја, Ашкенашка синагога је остала једини активни јеврејски храм у Сарајеву.

Сарајево је формирано тако што је у долини изграђена Башчаршија, сједиште занатства и трговине, док су резиденцијални дијелови старог Сарајева, сарајевске махале, грађене на падинама околних брда.

Градска тржница Маркале је свечано отворена 1895. године. У градитељском смислу, Градска тржница је занимљива по томе што је први пут у Сарајеву за изградњу кровне конструкције примијењена челична конструкција. Током рата у Босни и Херцеговини 1992–95.године, од минобацашке гранате у непосредној близини ове зграде, убијене су 43, а рањене 84 особе. Спомен-плоча погинулим и рањеним грађанима Сарајева је постављена на сјеверној фасади објекта.

У средишту су махале обично имале џамију, а уз њу мектеб (основна вјерска школа) и харем (двориште са гробљем). Махала је имала и јавну чесму, а обично и пекару и трговину намирницама.

Посебно се пазило на комшилук, а основно правило приликом изградње куће било је допустити комшији „право на поглед", па су куће по махалама грађене степенасто.

Иако се данашњи изглед махала умногоме разликује од некадашњег, истраживање сарајевских махала и шетња њиховим уским, стрмим улицама може бити незаборавно искуство.

Бијела табија вијековима је била изузетно важно стратешко војно утврђење у главном граду БиХ. Данас пружа прелијеп поглед, те је једна од главних туристичких атракција Сарајева. Смјештена је на југоисточним обронцима Сарајева, скривајући у каменом плашту историју града од средњег вијека до данас. Засигурно представља један од најимпозантнијих и највреднијих објеката градитељског насљеђа овог простора.

Доминантан положај Бијеле табије у односу на природни амфитеатар историјског градског језгра, те поглед који се пружа дуж ријеке Миљацке све до савремених стамбених насеља на западу Сарајева, чине специфичну, готово сасвим природну, усклађеност природе и људског стваралаштва.

Натпис на једној радњи на Башчаршији – Часовничар

Једна од најљепших и најзанимљивијих зграда изграђених током аустроугарске окупације Босне и Херцеговине је зграда сарајевске Вијећнице, која није само архитектонско ремек-дјело, већ и свједок историјске драме која се у Сарајеву одвијала од краја 19. до почетка 21. вијека. Јединствени псеудомаурски архитектонски стил, чији је сарајевска Вијећница најзначајнији репрезент, савршени је спој Оријента и Окцидента, а и сам град у којем је Вијећница подигнута централна је тачка у којој се већ вијековима прожимају Исток и Запад. Сарајевска Вијећница због тога представља и непоновљиви, свјетски симбол сусрета цивилизација.

Током посљедњег рата, у ноћи између 25. и 26. августа 1992. године, Вијећница је запаљена. Изгорјело је готово 90 одсто библиотечког фонда, а зграда је постала симбол

трагедије Сарајева. Реконструкција Вијећнице започета је 1996. године, а свечано отворање обновљене Вијећнице било је 9. маја 2014. године, на Дан Европе и Дан побједе над фашизмом.

„Проклетство Вијећнице”

С обзиром на околности у којима је Вијећница настала и на њену важност, не представља неко особито чудо што се за сличне грађевине, па тако и Вијећницу, вежу различите урбане легенде. За зграду Вијећнице се тако веже мање позната легенда о проклетству, поткријепљена бројним смртима која су се десила или у самој Вијећници или у њеној непосредној близини.

Постоји неколико примјера који поткрепљују мит о проклетству у Вијећници – психичко стање Александра Витека представља енигму. Након почетка рада на Вијећници, Витек је ментално оболио. Прије своје смрти 1894. године изричито је тражио да се покопа у самој згради Вијећнице, те је за то чак био и припремио скривену просторију, која је откривена током рата 1992. године. За своје ментално стање је кривио преинаке које су урађене на првобитном дизајну просторије усљед којих зграда није била довољно освијетљена.

Међутим, легенда не завршава ту. Наводно је Витек био тек почетак бизарних смртних случајева везаних за Вијећницу – нпр., 1895. у Годишњаку Конгреса грађевинских радника БиХ наводи се да је приликом постављања фасаде један од радника смртно страдао након што се на њега обрушио комад малтера. Престолонасљедник Франц Фердинанд и његова супруга Софија су убијени 1914. непосредно након изласка из Вијећнице – што је догађај догађај који је покренуо Први свјетски рат – сукоб до тада невиђених размјера.

Вјероватно је зато једна од најпознатијих локација у Сарајеву она гдје се, код моста Латинска ћуприја, спајају улице Зелених беретки и Обала Кулина бана. На том мјесту је 28. јуна 1914. године Гаврило Принцип, члан револуционарне организације „Млада Босна", извршио атентат на аустроугарског престолонасљедника, надвојводу Франца Фердинанда и његову супругу Софију. Тај догађај, који историја памти под називом Сарајевски атентат, био је непосредни повод за избијање Првог свјетског рата, једног од најкрвавијих догађаја у историји човјечанства.

Атентат се десио тачно покрај тадашње Шилерове радње, зграде у којој је данас смјештен Музеј Сарајево 1878–1918.

Вјечна ватра је споменик војним и цивилним жртвама Другог свјетског рата у Сарајеву, подигнут 6. априла 1946. године, на прву годишњицу ослобођења Сарајева од њемачке окупације.

За вријеме прославе прве годишњице ослобођења Сарајева 6. априла 1946. године, подигнута је спомен-плоча и упаљена вјечна ватра испред објекта некадашњег Гранд хотела на почетку Титове улице.

На споменику је текст написан у бојама заставе бивше Југославије – плавој, бијелој и црвеној, испред којег се налази бакрено огњиште у облику ловоровог вијенца, с отвореним и стално упаљеним пламеном, а које симболизује сјећање на ослободиоце Сарајева, али и грб бивше Југославије.

Натпис:

Храброшћу и заједнички проливеном крвљу бораца босанско-херцеговачких, хрватских, црногорских и српских бригада славне Југославенске армије, заједничким напорима и жртвама сарајевских родољуба Срба, Муслимана и Хрвата 6. априла 1945. године ослобођено је Сарајево, главни град Народне Републике Босне и Херцеговине.

Вјечна слава и хвала палим јунацима за ослобођење Сарајева и наше отаџбине.

Током рата у Босни и Херцеговини, Стадион Грбавица или, популарно, Долина Ђупова посталаје прва борбена линија, а западна трибина, пренесена са стадиона 6. априла са Маријиндвора приликом изградње стадиона, запаљена је, док је дио стадиона миниран. Са трибином заједно је изгорјело и нестало 316 пехара, од чега су 42 припадала фудбалерима, а остале су освојили клубови из Спортског друштва „Жељезничар" , које је тадаимало 14 клубова. Ипак, неки пехари који су били у просторијама клуба на Маријиндвору су сачувани и данас красе витрине Плавог салона. Потписивање Мировног споразума у Дејтону је донијело крај рата, а коначан повратак Грбавице под контролу града се десио 19. марта 1996. године. Од тада па до данас, Грбавица живи свој нови живот, а с њом и њеним становницима и стадион. Иако је био готово потпуно уништен, на стадиону је већ 2. маја 1996. године одиграна прва званична утакмица. Био је то градски дерби у којем су „Жељезничар" и „Сарајево" одиграли неријешено (1:1).

Сарајевски ратни тунел прокопан је 1993. године испод писте Сарајевског аеродрома. Кроз тунел дугачак 800 метара, широк нешто више од метар и висок метар и по, током двије и по године вршено је снабдијевање Сарајева храном, електричном енергијом, санитетским материјалом, горивом, оружјем...

Дио тунела у дужини од 20 метара је, скупа са кућом из које се у тунел улазило са храсничке стране, претворен у Музеј Тунел спаса, са сталном поставком.

Сарајево филм-фестивал је један од најпознатијих филмских фестивала у југоисточној Европи и један је од већих филмских фестивала у Европи. Први Сарајево Филм-фестивал је одржан од 25. октобра до 5. новембра 1995. године. Око 15.000 људи је дошло да гледа филмове, а Фестивал је великом брзином израстао у познати филмски фестивал у југоисточној Европи, привлачећи више од 100.000 људи годишње на све програме и пројекције стотина филмова из 60 земаља.

Током 24. Сарајево филм-фестивала публици су се представили бројни еминентни филмски стваоци.

Иако постоји опасност да ћете, уколико претјерате у уживању у босанској храни, током боравка у Сарајеву добити који килограм више, била би права штета не пробати укусне домаће специјалитете.

Традиционална кувана јела, међу којима препоручујемо сарајевски сахан и босански лонац, можете пробати у ашчиницама, традиционалним ресторанима брзе хране.

У разним питама (јуфкама пуњеним месом, поврћем или сиром) можете уживати у бурегџиницама, а надалеко познате сарајевске ћевапчиће и остало укусно месо пржено на роштиљу можете наручити у ћевабџиницама.

У сарајевским сластичарама можете дегустирати разне домаће посластице, попут баклава, ружица, хурмашица, али и традиционална пића, попут бозе и салепа.

Севдах је назив традиционалног музичког жанра, специфичног за Босну и Херцеговину, који познаваоци музике, због његове мелахонличности, називају и „босанским блузом”.

У посљедње вријеме севдах доживљава праву ренесансу захваљујући представницима „нове севдах сцене" – попут Мостар Севдах Реуниона, Амире Медуњанин, Дамира Имамовића, Диванхане, који су га отворили према утицајима других музичких жанрова, те га популаризовали широм свијета.

У Сарајеву се често одржавају концерти севдаха, али севдалинку можете послушати и у бројним сарајевским кафанама, а стална поставка музеја Арт кућа севдаха прича причу о севдалинци и највећим мајсторима севдаха.

Да је ритуал испијања кафе у Босни и Херцеговини посебно важан, говори и то што постоје различите кафе за различите прилике – разгалицом се зове прва јутарња кахва, дочекушом се дочекују гости, разговорушом започиње разговор, сиктеруша је знак да је дружење завршено...

Ситно мљевена, или у дибеку туцана кафа се кува у посебним бакарним посудама – џезвама, а традиционални прибор за сервирање кафе (кахвени такум) поред џезве чине још и табла (послужавник), посуда за шећер – шећерлук, те филџани – малене шољице без дршки.

Кафа се послужује са рахатлокумом и шећером, пије се полако, са ћејфом (уживањем), а позив на кафу се у Сарајеву сматра позивом на дружење и разговор.

Занимљиво је да је први пут трамвај са коњском вучом Сарајевом прошао 1. јануара 1885. године. Вијест је одјекнула посвуда, јер је Сарајево било први град Балкана и Средње Европе у којем је успостављен трамвајски саобраћај.

Само десет година након тога, Сарајевом је протутњао и трамвај на електрични погон, а од тада до данас ово омиљено и најстарије јавно градско превозно средство дијели судбину Сарајева и његових становника. Данас трамвајска пруга сијече десну обалу града, од Башчаршије до Илице. Постоји седам различитих трамвајских линија, чија је укупна дужина око 23 километра, па вожња трамвајем представља и један од најбољих начина за упознавање Сарајева.

Најпопуларније сарајевско шеталиште – Вилсоново шеталиште, дугачко је око два километра и пружа се уз десну обалу ријеке Миљацке, од Маријиндвора до Социјалног.

Затворено је за саобраћај моторних возила радним данимапослије 17 сати, те викендима и празницима, када ова зелена оаза усред Сарајева врви од посјетилаца.

Један од неколико угоститељских објеката који се налазе уза шеталиште је и Кафе Тито, смјештен у згради Хисторијског музеја БиХ. Ова јединствена кафана, која спада међу атракције које вриједи обићи, у потпуности је посвећена Јосипу Брозу Титу, легендарном партизанском команданту из Другог свјетског рата, каснијем предсједнику бивше Социјалистичке Југославије.

Сарајево је дио породице олимпијских градова. Иако је од 1984. године и XIV Зимских олимпијских игара прошло доста времена, сјећење на ове славне тренутке у Сарајеву је још увијек веома живо.

Потрагу за олимпијским Сарајевом најбоље је да започнете у Олимпијском музеју БиХ. Стара зграда музеја изгорјела је 1992. године, па се Музеј данас налази у склопу

сједишта Олимпијског комитета БиХ, покрај Олимпијске дворане Хуан Антонио Самаран – Зетра.

Неизоставно би требало посјетити и олимпијске планине – Требевић, Бјелашницу, Јахорину и Игман, а занимљива би могла бити и посјета сарајевским насељима изграђеним за потребе организације XIV ЗОИ – Олимпијском селу Мојмилу и Добрињи.

Мали рјечник изараза које сам имала прилику да чујем:

басамаци – степенице

бирвактиле – некада, одавно

ђозлуци – наочаре

зеру боље – мало боље

контају се – мувају се

мазлум – будала

нагодан – пријатан

пеглативно – напорно

Роки – име које употребљавају када не знају како се зове њихов саговорник

русфај – неред

сконтали се – смували се

слунто – смото

стариша – отац

талашика – безвезе, нигдје везе с везом

терс – јако тврдоглава и „тешка" особа

туспасити се – доћи и одмах отићи

ћенифа – тоалет

удуре – у реду

ферцера – иде добро

хаустор – улаз у зграду

хрмпалија – насилник, громада

Селма Керовић, IIIф

ВРЕЛО ЉЕТО НА ЦРНОГОРСКОМ ПРИМОРЈУ

Од свих фестивала који су овог љета загријали већ довољно врело љето у Црној Гори, као што су Lake fest у Никшићу, Thunder fest у Беранама или Фестивал уличних перформера у Тивту, нашој екипи је запао за око баш *Sea dance*. Дуго најављивани музички фестивал који се одржава, нажалост, само једном годишње, угостио је неке од највећих звијезда техно-музике на свијету, на најдужој плажи будванске ривијере – Буљарици. Nina Kraviz, Paul Kalkkbrener, Alice Merton i Dimitri Vegas су само нека од имена чија је музика грувала

три ноћи заредом – 30, 31. августа и 1. септембра. Већ четири године Црна Гора има част да на својој обали прави журку у знак опроштаја са минулим љетом, која протиче у знаку Sea dance фестивала. Међутим, ова пета и јубиларна година одржавања обиљежена је највећим бројем посјетилаца до сад, који се приближио цифри од 40 000 људи за ноћ. С обзиром да је дио мреже Exit freedom фестивала, Sea dance је својим разноврсним репертоаром и великим бројем бина привукао пажњу посјетилаца са свих меридијана, из чак педесет различитих земаља свијета.

Бројни свјетски медији, међу којима су чак и CNN, New York Times, Guardian, Metro и остали препоручују Sea dance као један од најбољих фестивала на морској обали, а управо смо ми имали прилику да поразговарамо са члановима њихових екипа и размијенимо новинарске утиске. „Ријетко ми се пружа прилика да путујем ван своје земље, која је већ довољно велика и сама по себи довољна за свијет новинарства, али, ево, сада сам овдје у Буљарици послом, а атмосфера ми дозвољава и да се опустим као прави гост Sea dance фестивала", наводи новинар New York Times-a, који се чак потрудио да научи чувени узвик „идемооо" од својих црногорских пријатеља при почетку сваког техно-хита. Осим са новинарима, имали смо наравно и прилику за разговор са посјетиоцима фестивала, чији је

број растао из вече у вече. Највише се могао чути енглески језик, с обзиром да је први у свијету по заступљености, али нашу екипу је зачудила, а уједно и одушевила чињеница да смо поред енглеског чули много и француског, као и њемачког језика. „We won't be able to feel this atmosphere once again", рекао је посјетилац из Аустралије након што нам је набројао четири авионске руте које је пормијенио довде. Док су нам Енглези објашњавали како су дошли на Sea dance да лакше преброде губитак на Свјетском првенству у фудбалу, у Русији ове године, Њемци су им, течно говорећи енглеским језиком, добацили да је атмосфера на Sea dance-у много боља од оне која се могла осјетити у Русији.

Иако се очекује да на љетњим музичким фестивалима највећи број посјетилаца чини омладина, на Sea dance-у то није случај. У то нас је увјерио старији брачни пар из Новог Сада. „Ово је наш начин да прославимо тридесет година брака – са омладином, у срећи и

весељу и да бар једну ноћ не мислимо на то колико имамо година, већ да се стопимо са околином. Нисмо велики љубитељи ове врсте музике, али смо од пријатеља чули шта све Sea dance нуди", наводи госпођа Јовановић из Новог Сада.

Са одличном организацијом, што се нама посебно свидјело, Sea dance доноси дух љетњег живота и дозвољава својим посјетиоцима да бар на трен осјете оно што љето само по себи нуди – со, плажу, музику, друштво и забаву. У буци и гужви нисмо могли да не примијетимо посебан стил одијевања људи на фестивалу: од исцијепаних фармерки, преко свијетлећих качкета и цвјетних оглица, које су симбол овог фестивала – било је свега. Нашој екипи је, поред додатног времена за пуни угођај Sea dance-а, фалио још само преводилац, који би нам тумачио сленг и дијалекте различитих језика који су се три ноћи заредом могли чути у Буљарици. Приликом разговора са једном двадесетогодишњом дјевојком обогатили смо наш вокабулар, али и она свој – размијенивши пар ријечи на

енглеском, а пар на нашем језику схватили смо да један дио нашег језика чине туђице које су стигле из енглеског, што нам је било драго и што нам је много олакшало ову ситуацију.

Свака од три ноћи Sea dance-а, што у буквалном преводу значи *љетњи плес*, прича је за себе, а ми смо само покушали да је приближимо из нашег личног угла. Осјетивши само дио атмосфере и лудог провода на крају љета, у Подгорицу смо дошли и богатији за пријатељства, али што је најважније и са богатијим вокабуларом. У својој „мисионарској акцији" да читаоцима новина „Вијести" приближимо овај музички фестивал, осјетили смо потребу да им пренесемо и осјећај споне и повезаности његових посјетилаца због језика који говоре. Људи који се у својој држави нису познавали, управо су у Црној Гори нашли једни друге захваљујући Sea dance-у и истом језику који говоре. Један Француз открио нам је да се плашио да на Sea dance-у неће бити нико из Француске, али: „Када сам чуо људе који су рекли *бонжур,* одмах сам им се придружио у разговору, а сада имам пријатеље које сам већ позвао код себе на ручак", наводи он. Поносили смо се разноврсношћу култура и језика које смо могли чути у Буљарици, знајући да смо овом репортажом затворили једну добру туристичку сезону.

Друштво из Гимназије

Ана Кажић, IIIф

ЛЕЈК ФЕСТ

Нисам очекивала много од *Лејка* ове године. Када сам видјела репертоар, сматрала сам да је солидан, али нисам била претјерано одушевљена. Међутим, моја очекивања су и те како надмашена. Узимајући у обзир ђускање, наступе, шутке и атмосферу која је владала током три дана поред језера, схватам да није ни чудо што је овај фестивал постао заштитни знак Никшића.

Од 9. до 11. августа је на Крупцу традиционално одржано још једно издање *Лејк феста*. Највећи црногорски рок фестивал је још једном, у свом осмом издању, учинио да публика буде задовољна избором извођача, упркос финансијским потешкоћама са којима су се организатори суочили ове године. Као и увијек, поред познатих музичких састава из региона, овај никшићки фестивал је промовисао и упознао нас и са мање познатим, али такође квалитетним музичарима који заслужују већу слушаност. Немам пуно искуства са *Лејк фестом*, с обзиром на то да је ово други пут да га посјећујем, али судећи по коментарима оних који су више пута сачињавали публику овог фестивала, из године у годину постаје само бољи.

Коначно је дошао тај тренутак – отварање прве вечери. Пролазила сам поред кампа пуног шатора различитих боја, који су учинили да иначе пуст травњак не изгледа досадно, и све се више примицала улазу. Дошла сам у право вријеме, док још није било превише људи и свако је могао да се смјести гдје му се прохтјело. Лед је пробила колашинска група *Рудолф*, након које је наступила Барбара Мујас, чији се њежан глас савршено уклопио уз залазак сунца изнад Крупца. Били су то заиста идилични тренуци. Затим је услиједио један од разлога мог доласка на овај фестивал – група *Ortodox Celts*. Тада је већ било толико људи да се човјек морао помучити како би прошао. Свако је уживао у интересантним звуцима ирске традиционалне музике помијешане са елементима рока. Посебно је било интересантно видјети неколико обожаватеља који су били веома необично одјевени и имали су ирску заставу којом су махали скоро све вријеме. За ову групу се, иначе, прочуло и у Ирској, али и у другим земљама.

Након одмора од десетак минута, као послије сваког наступа, добили смо прилику да чујемо нашу добро познату групу *Перпер*. Публика је упала у севдах, посебно док је Никола Радуновић пјевао можда и два највећа хита своје групе – *Заставе* и *Монтенегро џез*. Бину су пола сата прије поноћи заузели чланови бенда из Мостара – *Зостер*. Слушала сам их и раније, нисам велики љубитељ њихове музике, али ми ипак није било нимало досадно јер су створили атмосферу за памћење (мада гарантујем да им то није био проблем, с обзиром на то да су наступали и по већим фестивалима, и у много већим градовима). Кад човјек осјети срећу у ваздуху, једноставно не може остати равнодушан. Дочекали смо *Ритам нереда*, претпосљедњу групу за вечерас. Ово је био први пут да их уживо слушам и, како су почели са својим пјесмама, тако је и публика почела да лудује, хедбенгује и упада у шутке. По мом мишљењу, *Лејк фест* као да је створен за њих и њихове комбинације панка, рока и метала. Прилично су ме изморили, али ме ништа није спријечило у намјери да останем како бих чула *Исказ*.

Када је прва ноћ у питању, поред *Келтса*, највише сам се радовала њима, и нису ме нимало разочарали. Заиста су имали сјајан наступ и све је било осмишљено са пуно пажње, од кореографије и егзибиција по бини до њиховог изгледа који је све заокружио. Укратко, *Исказ* је био велика експлозија добре енегрије, а ни публика није заостајала.

RITAM
NEREDA

Све је било спремно за другу ноћ и још свирке за памћење, а најприје смо овог петка били у прилици да чујемо *Mind Zoo*. Није ријеткост да на почетку сваке вечери буде помало монотоно, најчешће током првог сата, док се публика не окупи у већем броју, али је овај рок бенд из Сплита контрирао том уобичајеном расположењу и учинио да публика буде врло енергична, баш као што су и они били за вријеме свог наступа. Сљедећа на репертоару била је једна од најстаријих панк група са простора бивше Југославије – *КБО!* из Крагујевца, а они су само наставили оно што је *Mind Zoo* започео и подигли су публику на ноге својим стилом и текстовима са социјалном тематиком. Подсјетили су публику како је то звучало осамдесетих и деведесетих, а исто је урадило и *Атомско склониште* изводећи своје хитове, међу којима су *Паклени возачи*, *Треба имат' душу* и *Жути кишобран*.

Сматрам да је друга ноћ, што се извођача тиче, била боља од друге двије, а то може потврдити и број посјетилаца, којих је, такође, било више. Група *Ван Гог* је дошла на сцену и своје извођење у трајању од скоро два сата започела је пјесмом *Лудо луда*. Таман када сте помислили да публика не може бити живља, они изведоше *Списак разлога* и *Неко те има ноћас*, и, наравно, *Анђеле мој брате* (моја омиљена). Потом смо поново смо били у прилици да чујемо звуке панка, овог пута уз *Гоблине*, током чијих пјесама, додуше, нисам била превише енергична, требало је акумулирати снагу за оно чему сам се, заједно са својим друштвом, највише радовала. Чим су извирили на бину, нас десетак се примакло огради,

гледајући центар. *Chiapas – Rage Against The Machine* трибјут бенд пружили су нам чудесно искуство. Иако смо жељели да останемо ту гдје смо се смјестили до краја наступа, с обзиром на то да смо се провукли до најбољег мјеста, премјестили смо се и посматрали са стране, да се не бисмо повриједили у шуткама. Тим поступком смо се спасили и од прашине која се подигла и због које је дисање било отежано, а и имали смо више простора да млатимо главама.

Публика је полудјела, поготово на *Wake Up, Killing In The Name* и *Guerilla Radio*. *Rage Against The Machine* трибјут бенд је у сваком аспекту био идентичан оригиналној групи. Запалили су *Лејк фест*. Није сваки трибјут бенд успјешан у томе, али овај је заиста одлично и вјеродостојно одао почаст једном од највећих бендова који су икад постојали. Вече је својим енергичним наступом заокружио и затворио *Пункреас*. Пред нама је посљедња, још једна чаробна фестивалска ноћ, и били смо сигурни да по квалитету и разноврсности музике неће одскакати од протекле двије.

И били смо у праву. Иако су још увијек били рани сати, *Бубњиви* и *Хелем Нејсе* окупили су доста публике која је полако, али сигурно испуњавала концертни простор. Било је то одлично загријавање, након којег је на хиљаде људи било у прилици да чује Влатка

Стефановског и његове мађије на гитари. Овај балкански бог гитаре, за којег сам до те ноћи само чула и знала да постоји, али нисам издвајала вријеме да га слушам, одушевио је и мене и све присутне. Мало је рећи да смо уживали. Не само што свирање и његова уникатна техника захтијевају велико умијеће и добро познавање инструмента, већ је и комбиновање свих елемената и жанрова које је он успио да уједини један изузетно ризичан подухват. Највише ми се допао етно-рок, спој неспојивог. Своје Никшићане „размрдао" је *ДСТ*, који није непознат овом фестивалу. Публика им је узвратила неуморним скакањем и бакљама. Бином је потом загосподарио Марчело и представио нам умјетност у облику реповања. Он је један од познатијих, а по мом мишљењу и бољих српских репера, највише због квалитетних текстова који долазе из срца и критикују друштво. Да се није опредијелио за музику, био би професор језика и књижевности, али не замјерамо му. Његова успјешна двадесетогодишња каријера изњедрила је многе хитове, које је публика и на *Лејку* подржала.

Наступ је додатно уљепшао глас Невене Глибетић, која је изузетно лако маневрисала високим тоновима, а ни пијаниста/ди-џеј није остао незапажен (иако његов глас нисмо чули). Пометња коју је публика направила није се завршила када и Марчелова посљедња пјесма, већ је већина одјурила иза бине да угради прилику да се фотографише са њим или добије аутограм. Од Марчела сам очекивала добро, а приредио је спектакл. Сигурно ћу га чешће слушати убудуће! Све ово досад могло би се назвати увертиром за *The Prodigy* трибјут бенд. Публика их је дочекала одушевљено, а наступ пропратила исто тако. Шутке, бакље, прашина, урлици, скакање, по свему се могло закључити да су се људи добро провели (мада није баш најпријатније када сте поливени пивом, јер је полупразна чаша пролетјела изнад вас по ко зна који пут). За цијелог наступа, а поготово уз пјесму *Out of Space*, владала је ванземаљска атмосфера. Након ове енергичне свирке на бину су се попели чланови групе *M. O. P. T.* и својим карактеристичним звуковима панка и блуза затворили трећу ноћ, а и овогодишње издање *Лејк феста*.

Амбијент поред језера, камп у природи, добра организација, квалитетни извођачи различитих жанрова и енергична публика заслужни су што је *Лејк фест* овог љета протекао и више него добро. Са сљедећим свитањем угасиле су се посљедње ватре и утихнули посљедњи звуци жица акустичних гитара у кампу. Људи су били исцрпљени, али су с осмијехом на лицу паковали своје шаторе. Све се полако, али сигурно празни, и Крупац поново постаје онакав какав је био прије неколико дана.

Има и тужних. Вријеме је баш брзо пролетјело. Али ово није крај. За приближно годину дана све ће бити исто као и током протекла три, само са, претпостављамо, још бољим извођачима (јер је ово, још једном, фестивал који је сваке године бољи у односу на претходну). Видимо се опет, неком приликом, на језеру!

Злата Красић, IIIф

ПРЕПОРУЧУЈЕМО ДА ПРОЧИТАТЕ...

Ако слободно вријеме проводите уживајући уз добро штиво, препоручујемо да прочитате роман добитника НИН-ове награде (за роман „Велики рат”) Александра Гаталице „Последњи аргонаут”, у којем је аутор, како сам истиче, у потрази за причом, која често изостаје у постмодернистичкој књижевности, а коју гради повезујући Мајсторову (главни јунак романа) са судбином композитора, свога јунака из приче објављене у збирци „Век” (коју, узгред, такође препоручујемо).

Изазов савременом читаоцу свакако је и први објављени роман руског писца Сергеја Довлатова „Компромис” (посљедње године свога живота провео је у САД), којег сматрају једним од најзначајнијих руских писаца, чија се дјела једнако читају у Русији и ван ње, а који у овом роману проблематизује однос стварности и њеног приказивања у медијима/штампи, слободе мишљења и говорења у некадашњем СССР-у и интегритета интелектуалца. Свакако, нећете погријешити ни ако посегнете за осталим његовим романима („Зона”, „Пушкинова брда”, „Филијала”, „Наши”).

Ако, пак, више волите краће епске форме, уживаћете у сваком ретку бугарског писца Георгија Господинова. Да ли ћете изабрати „И друге приче” или „И све постаде месец”, заправо је свеједно. Разлог што вам препоручујемо другу поменуту збирку је тај што се изузетно допала гимназијалцима који уредно сваке седмице на часовима додатне наставе откривају нова дјела савремене прозе, која су још далеко од уврштавања у наставне програме, али су младом читаоцу блиска и због свијета који у њима налази, и због умјетничког поступка у његовом обликовању.

Једнако тако, гимназијалцима се допала и збирка Захара Прилепина „Ципеле пуне вруће вотке”, па вам и њу топло препоручујемо.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISSN 1800-5438 = Znak
COBISS.CG-ID 18777360

